Taoculuk ve Zen Budizm başta olmak üzere Çin ve Hint dünya görüşlerinin usta bir yorumcusu olan **ALAN WATTS** 1916 yılında İngiltere'de doğdu. 1938'den ölümüne dek de Amerika'da yaşadı. Cambridge, Cornell ve Hawaii Üniversitelerinde konuk profesör, San Fransisko Asya İncelemeleri Akademisi'nde de başkan olarak görev aldı. 1973 yılının sonlarında San Fransisko'da öldüğünde, 58. doğum gününe birkaç gün vardı.

İMGE kitabevi

CamScanner

ALAN WATTS'ın başlıca yapıtları

- The Way of Zen (Zen Yolu)
- Nature, Man and Women (Doğa, Erkek ve Kadın)
- Psychotherapy East and West (Doğuda ve Batıda Ruhsal Sağaltım)
- The Wisdom of Insecurity (Güvensizlikteki Bilgelik)

İlk kez 1940 yılında yayımlanan Alan Watts'ın «*The Meaning of Happiness*» adlı bu yapıtı, Semih Aközlü tarafından, 1978 yılında Rider & Company yayınları arasında çıkan 2. baskısından Türkçe'ye kazandırılmış, dilimizde ilk baskısı Nisan 1992 tarihinde İmge Kitabevi Yayınları'nca gerçekleştirilmiştir.

CamScanner

Alan Watts

MUTLULUĞUN ANLAMI

Çeviren : Semih Aközlü

Bilkent University
Library

CamScanner

İmge Kitabevi Yayınları: 51
Nisan 1992

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. ve San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 3 Kızılay/ANKARA
Tel: 418 19 42 Fax: 425 65 32

Kapak Tasarım: İbrahim Dinç/Terazi
Baskı: Özkan Matbaacılık Ltd. Şti.

ISBN 975-533-021-6

BF
575
.H27
W38
1992
c.1

088247

CamScanner

İÇİNDEKİLER

Sunuş
Önsöz

1 Ölümün iki açıklaması 11
2 Kuramsal temeller 21
3 Felsefe ve sağlık 27
4 Anlam arayışı 41
5 Acı ve haz : Hangisi anlama ulaştırır? 57
6 Kaygının yapısı : Kutupluluk ve bilinç 67
7 Acı ve kötüye yanıt olarak ölüm 75
8 Ölüm alıştırmaları 91
9 Ölüm ve değerler 103
10 Ölümü biz yarattık 121
11 İntihar 135
12 Bilinç nedir? 141
13 Bilinç ve dünya 163
14 Bilinç ve beyin 177
15 Bilinç ve zaman 188
16 Bireyin yaratılışı 205
17 Ölümsüzlük deneyimi 233
18 Ölümsüzlüğe ilişkin kanıtların simgeselliği ... 251
19 Ölümsüzlük alıştırmaları 269
Ek A -Toplumumuzda yaşlı kişi ve doktor 285
Ek B -Yaşlılık için eğitim 291

Scanned by TapScanner

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitap ilk kez 1940 baharında, İkinci Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle patlak verdiği anda ortaya çıktı. En olmadık zamanda yayınlanmasının ve dış görünüşünün verdiği "esin dolu" başlığına rağmen içeriğinden çok farklıdır. **Mutluluğun Anlamı** yıllarca "yok sattı", bu süre içinde yeniden yayınlanması için pek çok istek aldım.

Bu isteklere uyma konusunda tereddütlerim oldu, çünkü daha yirmi dört yaşındayken yazdığım bir kitabın felsefesi pek çok bakımdan düşüncelerimin ötesine geçmişti. Gene de bu kitap ve hatta daha önce yazdığım **Zen'in Ruhu** birçok okurun gözdesi olarak kalmıştır. Bununla beraber, biçem ve düzenlemedeki hamlıkları ve gelişimindeki belli çizgileri bir yana koyarsak, bana göre, kitabın ana izleği sonsuza dek geçerli ve önemli kalacaktır. Sonradan yazdığım ve felsefi, dinsel "dillerin" ayrımındaki çeşitlilikler yoluyla anlatmaya çalıştığım kitaplar gibi, temel içeriğini devam ettirmiştir.

Bu izlek insanoğlunun gerçek sonunu ya da yazgısının Aristocu ve Thomascı bir yoldan "mutluluğun" anlaşılmasını içermektedir; bu bağlamda mutluluk, tanrısal birleşme ya da Doğu felsefesinin terimiyle, Tao ile uyum, **mokşa** ya da **nirvana** anlamına gelir.

Pek çok farklı yöntemle üzerinde ısrarla durduğum bir nokta da, kısaca, bu özel ve yüce mutluluk düzeninin eylem yoluyla ulaşılabilecek bir sonuç değil, bilgiyle anlaşılabilecek bir gerçek olduğudur. Bu eylemin ilgi alanı elde etmek değil, ifade etmektir.

İzleğin açımlanması bir dizi kendine özgü mantıksal ve psikolojik güçlükleri içeriyor. Katı bir mantık gözüyle, bu konu içinde kullanılan sözcükler hiçbir anlam ifade etmez. Büyük Doğu felsefelerinin terimleriyle insanın mutsuzluğu, bir bütün olarak "yaşam" veya "gerçeklik"ten ayrı olarak, yalı-

Scanned by TapScanner

tılmış bir birey ya da ego duyumuyla gelen endişe duygusundan kaynaklanmaktadır. Öte taraftan mutluluk –bütünlük, uyum ve birlik duyumu– yalıtılmış olma duygusunun aslında bir yanılsama olduğu gerçeğinin anlaşılmasıyla ortaya çıkar. Esas olarak kendini ayrı olmakla duyuran bireysel bilinç, tüm şeylerin görünüp ayırt edildiği evrensel ve bölünmez Gerçeklik'le özdeştir.

Mutluluğun Anlamı, bu doktrinin psikolojik bir karşılığı olan, yaşadığımız herşeye bir evet deyişi, ne olduğumuz, ne hissettiğimiz, şu an ve her an ne bildiğimizi kayıtsız şartsız kabul eden "tümden bir boyun eğişi" açıklar. Vedanta'da olduğu gibi, "Herşey Brahman'dır" demek, tüm bu evrenin kabul edileceği anlamına gelir. Başka bir deyişle, biz her an yaşadığımız biziz ve bundan öte gerçek bir olasılık da yoktur. Bu yüzden bilgelik, boşu boşuna başka bir şey olmaya çalışmaktansa ne olduğumuzu kabullenmek demektir; çünkü insan kendi ayaklarından kaçamaz.

Kendi ayaklarınızdan kaçamıyorsanız, onların ardından da koşamazsınız demektir. Eğer gerçeklikten, şimdiki zamandan kaçış olanaksız ise, onu kabullenmek ya da göğüslemek de aynı şekilde olanaksızdır. Kendi dudaklarınızı öpemezsiniz. Mantık çerçevesinde konuşursak, bir insanın yaşantısını bütünüyle kabullenme düşüncesi hiçbir anlam ifade etmez, çünkü "evet"in anlamı "hayır"ın varoluşuyla göreceli olarak vardır, o yüzden ben herşeye 'Evet' dersem bu sözcük içerdiği anlamdan sıyrılır. Tüm vadileri ortadan kaldırmak için, dağları yoketmek gerekir. Aynı mantıkla "Herşey Brahman' dır" demek de o denli anlamsızdır, çünkü bu tür deneyimlerden çıkan ifadeler bilgimize hiçbir şey katmaz. Tüm bu evren yaşamdır, gerçekliktir, Tao'dur ya da Brahman'dır demekle, herşey herşeydir demekten daha fazla birşey söylememiş oluyorum.

Dolayısıyla "Dağ fare doğurmuş" diyen bu kitabın okuruyla hemfikir olmak çok kolaydır, gene de o kişi bir açıdan yanılıyor sayılır çünkü ortada fare mare yoktur. İşte bu büyük

Scanned by TapScanner

nüansta kitabın gerçek önemli ortaya çıkıyor: Onun anlamı satır aralarında gizlidir, sözcüklerle ifade edilemez. Çünkü satır aralarında üzerine sözcüklerin basıldığı ve basılmış olmasının da son derece zorunlu kılındığı görünür boşluk ya da hiçlik –yani kağıt– vardır. Aynı şekilde Gerçeklik ya da Brahman, her şeyin ve her yaşantının gerekli temelidir. Eğer "bu kağıt sayfadaki her sözcüğün altında yer alıyor" gibi bir şey söylersem, belki de şöyle bir anlam çıkabilir:

> Kağıt bu sayfadaki her sözcüğün altında yer alıyor:
> Kağıtkağıtkağıtkağıtkağıtkağıtkağıtkağıtkağıtkağıt

Bunun da ne bir anlamı vardır ne de doğrudur.

Sözcükler altlarındaki kağıdı "uluyamazlar", çünkü kağıt başka bir sözcüktür, o yüzden mantık Gerçekliği ifade edemez. Mantık içinde sözcükler özel yaşantıları tanımlamıyorlarsa, hiçbir anlamları da olamaz. Oysa kağıt bir sözcük olmadığı gibi, Gerçeklik ya da Brahman da özel bir yaşantı değildir. "Herşey Brahman'dır" sözü aslında diğer birçok sözcük gibi saçmadır. Brahman özel bir yaşantıyı imlemek için alınmışsa, buna karşın Brahman yaşayabileceğimiz hiçbir şey değilse, ne diye üzerine konuşma zahmetine katlanalım ki? Hakkında hiçbir şey bilmediğim bir şey üzerine çok fazla söz söylemiyor muyum?

Dağın doğurduğu o varolmayan farenin canalıcı noktası işte buradadır. Görmüyorsam, Brahman'ı bilmiyorum demektir. Eğer Gerçeklik **ben** isem, onu kavrayamam. Şu anın ve tüm anların yaşantısı olan yaşamdan –ya da Tao'dan– ne kaçabilir ne de onu kabullenebilirim. Yaşamdan kaçmaya ya da onu kabullenmeye doğru yapılacak her girişim bir kısır döngüdür; bilgiyi bilmek, duyguyu duyumsamak, ateşi yakmak kadar saçmadır.

Ancak aradığın an yitirirsin
Ne elinde tutabilir ne kurtulabilirsin
Bunları yapamadığında kendi yoluna gider
Sen sustuğunda o konuşur, o konuştuğunda sen susarsın.

Scanned by TapScanner

Ne oluyor peki?

Olan, milyonlarca insanın bunu elde etmeye uğraşarak kendini sersefil etmesi. Dağın yapıp ettiği, insanoğlunun yaşamının gizini kavrayabilmek, Tanrı'yı bulmak, mutluluğu yakalamak ve o sonsuz varlığın mutlaklığını elde etmek için verdiği olağanüstü çabadır. Kendi elini yakalamaya çalışır. Yitirmediği bir şeyi arar durur. Nefesini tuttuğu için boğulur gider.

Bu absürd durum, "ben"in ve "yaşam" ya da "gerçeklik"in ayrı ayrı şeyler olarak duyumsanmasından kaynaklanıyor olabilir, yani bilen kişi bilgisinden, bilinenden ayrılmıştır. Bu kitap Budizmde **upaya** adı verilen, aydınlanmada kullanılan bir alet yoluyla yaşantının toptan kabullenilmesini öneriyor. İnsanoğlunun toptan kabullenmeye çalışacağı bir yaşam umudu, yalnızca kuramsallıkta kalmayıp gerçeklikte de yaşar. "Her kim ki yaşamını korumaya çalışıyorsa, aslında onu kaybediyor demektir." Çünkü o kişi kendini sevmek gibi olağanüstü bir görevi üstlenmektedir. Sıradan bir insanın psyche'si, yaşamı sımsıkı kavrayarak boğan bir gerilimler düğümünden ibarettir. Yaşamı "kabullenmeye" çalışmak, olanaksız bir görevin saçmalığının açığa çıktığı noktada bu düğümü daha da sıkar. Bu yalnızca kuramsal anlamda değil, gerçek anlamıyla anlaşıldığında o özgürlük durumu canlanır, mokşa, nirvana ve Tao'nun –yaşamın yaratıcı gücünün– anlamı kendi geriliminden kurtulur, onu geri döndürebilecek hiçbir engelle karşılaşmadan özgürce kendi yatağında akar.

Yayınlanmasından uzun bir süre sonra hakkında yazı yazmakla önsözden çok sonsöze benzedi, umarım okur onca sayfadan sonra, zaman içinde, başa dönerek bu satırları yeniden okur.

ALAN W. WATTS

Amerikan Akademisi Asya Araştırmaları Bölümü, San Fransisco, 1952.

Scanned by TapScanner

UZMANLAR VE UZMAN OLMAYANLAR İÇİN ÖNSÖZ

Mutluluk üzerine yazılmış kitaplar genel olarak iki türlüdür. Koşullarımızı değiştirerek ve kendimizi değiştirerek nasıl mutlu olabileceğimizi gösterenler. Böylesi kitaplar sadece felsefeye dayanmıyorsa, her iki taraf da arzu edilen sonuçları başarmak için ruhsal, psikolojik veya somut bir tekniği tanımlayarak yakalanabilecek mutluluğun yol ve yordamlarına göre uygulayımsal öğütler vererek gelişirler.

Bu kitap iki kategoriye de girmiyor, çünkü yazarı en yüce mutluluğun bu dünyadaki her türlü tekniğin ötesinde olduğuna inanıyor. Her ne kadar kitabın son derece uygulayımsal olduğunu söylemekteyse de, insanoğlunun mutlu olmak için yapabileceği tek bir şey olduğunu öne sürmüyor. Doğal olarak, "İnsanın kendisi ya da içinde bulunduğu koşullar için mutlu olmak yolunda yapılacak hiçbir şey yoksa, böylesi korkunç bir sonucu ifade etmek için bir kitap yazmak hangi akla hizmettir?" diye sorulabilir. Yanıtını bilmeden bunları söyleyecek kadar ileri gidemeyiz, insanoğlu zaten düşleyebildiğinden çok daha mutlu. Açıkçası bu gerçeğe çok yakın olmasına rağmen, doğru değildir. Çünkü bu kitabın amacı bir kez anlaşıldı mı, insanoğlunun en büyük mutluluğu yaratacağını, şu anki kendileri hakkında kadın ve erkeklere bir şeyler verebileceğini kanıtlamaktadır. Bu sadece salt duygusal, zihinsel bir rahatlık ya da esenlik anlamına gelmez, dahası en derin acılarla süregelen ruhun yaşadığı bir içsel duyumdur.

Bu kitap özellikle konuyla ilgili olmayanlar için yazıldığından, genellikle bilgisi olanların dağarcığında kalan iki tür bilgiye başvurmak zorunda kaldığı için bağışlanacağını umuyor. Bunlar; esas olarak Asya felsefesi ve çağdaş psikolojinin belli başlı konularıdır. O yüzden, bir dizi özel terimlere başvurmak zorunda, çünkü İngilizce üzücü karışıklıklara ve

Scanned by TapScanner

yanlış anlaşılmaya yol açmayacak yalın sözcükleri ve kimi düşünceleri ifade etmede her zaman yetersiz kalmıştır. Bundan dolayı yazar, böylesi terimlerin yeterince açıklayıcı olduğuna inanıyor; öte yandan her insanın farklı bir dil konuştuğunun ve kimi zaman sözcüklerin düşünceleri gizlemek için yaratıldığının da akılda tutulmasını istiyor. Çoğu kez bir uzman, profesyonel bir filozof ya da bir psikolog sözcüklerin kesin anlamlarıyla kullanılmasından hoşlanacaktır, bazen de anlamı "sokaktaki insana" oldukça açık gelen ama felsefecilere son derece karanlık görünen sözcükleri kullandığı için de bir hayli bıktırıcı bulacaklardır. Örnek olarak, "yaşam", "doğa", "sevgi" ya da "ruh" gibi sözcükleri ele alalım. Bu sözcükler son derece rahatlıkla kullanılagelmişlerdir, çünkü yaşayan sözcüklerdir; eğer aşırı eleştirel bir yanlış-uslumlama olmadan okunursa pek çok özel terimden daha fazla anlam kazanırlar. Dolayısıyla yazarın aşırı sadelik ile aşırı teknik olma gibi iki belirsizlik arasında bir orta yol tutturmaya çalıştığı görülecektir.

Kimi Doğubilimcileri ve psikologlar buradan çıkarılan bazı sonuçlar yüzünden araştırmalarının yanlış kullanıldığı ve yanlış yorumlandığından yakınabilirler. Hıristiyan dinbiliminin çeşitli olguları aynı şeylere maruz kalmış olabilir, oysa özgün kaynakları daha yakından araştırmak isteyenler için kitabın sonunda bölümler ve dizelerle ilgili dipnotlar verilmiştir. Bu kitaptaki her bölüm bir sonrakine "giriş" biçimindedir, ana izleğin tüm geçerliliği bu konu üzerine oturur.

Sonuç olarak yazar elyazmalarının önemli bir bölümünün hazırlanmasındaki önerileri için New York'tan G. Taylor'a ve elde edilmesi neredeyse olanaksız görünen bir metnin çevrisine izin verdiği için saygıdeğer Sokei-an Sasaki'ye teşekkürlerini sunar.

ALAN W. WATTS

New York City, Ocak-1940.

Scanned by TapScanner

Bazen çıplak, bazen çılgın
Şimdi bir bilgin, şimdi bir aptal
Dünyada böyle çıkar
O özgür insan!

Hindu Şiiri

Scanned by TapScanner

GİRİŞ

Son elli yıl boyunca Batı uygarlığının zihinsel yaşamı, koyduğumuz tutumu derinden derine etkileyen iki güç tarafından ele geçirilmiş durumdaydı. Bu güçlerden biri Batı'nın kendi içinden çıkarken, öteki uzak diyarlardan geliyordu. İlk bakışta hiç kimse bu iki etkinin ortak yanları olduğunu anlamadı, ama deneyimlerin artmasıyla bunların yalnızca tinsel bağlarının bulunduğu anlaşılmakla kalmayıp, etkilerinin daha ötelere uzandığı görüldü.

Batı'nın ürünü olan birinci güç Freud ve Jung'un adlarıyla anılan bilimsel psikolojidir; araştırma ve uygulayımı bilinçaltı zihin düşüncesine dayanır, amacı yalın bir biçimde zihinsel olarak hasta insanların sağaltılmasıdır. İkinci güç Doğu'nun yaratısıdır; son yıllarda Sankskrit, Pali, Çin ve Japon dillerini inceleyen bilim adamlarının emekleriyle bir bütün olarak karşımıza çıkan eski Hint ve Çin bilgeliğiydi. Önceleri sundukları bilgeliklerin akademik ilgi alanına pek az girdiği sanılıyordu ve Hindu, Budist ve Taocu düşüncenin vardığı yabanıl büyüklük, bilim adamlarının gözünde Roma yasaları ve Mısır hiyeroglifleri kadar bâkir bir kaynak olarak kalmıştı. Ne var ki, bu tinsel yazın hazinelerinin, sadece okunduğu ve düşündürdüğü için güzel birşey olmadığı, aynı zamanda pratik kullanımlara da açık olduğu anlaşıldı. İçerdiği düşünceler eski Doğu'da olduğu kadar, kendi zamanımız ve konumumuz içinde geçerli, bizim için tümüyle yeni bir şey olmasa da, içimizdeki sorunlara yeni çözüm yolları, yeni yaklaşımlar getirmekte ve Batı'nın doygun bilgeliğine çıkış yolları önermektedir.

Doğu dinleri ile bilinçaltı psikolojisi arasındaki ilişkiler üzerine yapılacak bir araştırma bu konuda uzmanlaşmış kişilerin ilgisini çekebilir; ancak bu kitabın amacı daha kapsamlı. Çünkü köken olarak ikisi de uzmanların çıkarlarına

Scanned by TapScanner

hizmet etmez, gayeleri bir bütün olarak insanlığa yardımcı olmaktır; araştırma yöntemlerinde çok yakın benzerlikler olduğu için aynı sonuçlara –belki de daha doğru biçimiyle "işe yarayan varsayımlara"– varırlar. Bu psikoloji türü insanoğlunun bilinçli benliğinin, akıl ve duygularının çeşitli yetilerinin, gerçek düşünce ve eylemlerinin kökeninin gizli kalmış zihinsel bir evrenin dış görünümü olduğunu öğretmiştir. Başka bir deyişle, insanın gerçek benliği, bilinçaltının ya da "insandaki doğa"nın bilinemeyen bir aracı olan "ego" ya da "Ben"in çok daha ötelerine uzanır. Ego bu durumun farkına varmadığı zaman, bilinçaltı ile çatışan güçleri ve eylemleri rahatsız eder, ortaya çıkan çatışkı psikolojik sorunların büyük bir bölümünü ayağa kaldırır. Gelgelelim egonun sınırlarının bilincine varıp, bilinçaltıyla ilişkisini anlayabildiğimiz zaman, gerçek zihinsel düzenimizde bir değişim başgösterir. "Bilinçaltı" veya "insandaki doğa" gibi terimleri gerek insan ve yaşam, gerekse doğanın bilinemeyen benliği anlamına gelen Tao, Brahman ve benzeri Doğu'ya özgü terimlerle karşılaştığımız zaman, bunların çarpıcı bir biçimde özdeş oldukları görülecektir.

Dolayısıyla bu benzerlikleri bir noktaya kadar keşfetmek gerekiyor, ama daha da önemlisi, bu konulara ilgisi sadece uygulamada kalan sıradan insanlar için bu iki gücün uygarlığımızı işgal etmesinin anlamı da düşünülmelidir. Çünkü bu konulardan birine ya da ikisine birden ilgi duyanların sayısı sanıldığından çok daha fazladır. Ayrıca günümüzdeki bir çok dinsel kült, özellikle sıradan dinsel kurumlardan doyuma ulaşamayan pek çok insanın medet umduğu Teozofi, Okültizm ve Mistisizmin değişik biçimleri, Doğu'ya özgü düşüncelerden bir hayli etkilenmişlerdir. O yüzden psikoloji veya Doğubilim uzmanı olmadan ortalama bir insanın mutluluktan pay alabilmesi için bu iki güçten ne gibi katkılar elde edebileceğini sorgulamamız gerekiyor.

Pekçok insan bu soruya ya psikolojinin gözüyle ya da Doğu felsefesiyle yanıt vermeyi denedi. Ama her ikisinin de bakış

Scanned by TapScanner

açısıyla olasılıkları ortaya çıkarmak için çok az girişimde bulunuldu. Bu niçin gerekliydi öyleyse? Çünkü Doğu felsefesinde Batı yaşamına ters düşen belli ögeler var ve bu ögeler yalnızca bu bilinçaltı psikolojisinin sağlayabileceği eleştirel yöntemle ilgi alanına sokulmadığı sürece kolay kolay farkedilemezler. Dahası psikolojinin eski Doğu'dan elde edilebileceği çok şey var. Batı'da psikoloji yeni gelişen bir bilim dalı; Doğu'da ise çok eskiden beri vardı; aslında Doğu'ya özgü bir felsefeden sözetmek doğru olmaz. Bu hiçbir bakımdan bizim anladığımız felsefe değildir. Özünde ne spekülatif ne de akademiktir; deneysel ve uygulamacıdır ve psikolojiye felsefeden daha yakın düşer. Öte yandan bu iki görüş arasında uzlaşmaya duyulan gereksinim, bir süre sonra psikolojinin bu özel türünün bugün yaşayan ve önde gelen uygulayıcısı Zürich'ten C.G. Jung tarafından karşılanmıştır[1].

"Uygulamadaki deneyimlerim Doğu bilgeliğine doğru oldukça yeni ve beklenmedik bir yaklaşım getirdi. Ama şurası iyice bilinmelidir ki, Çin felsefesinin az-çok yeterli bilgisini kendime başlangıç noktası olarak almadım. Tam tersine, yaşamım boyu sürecek psikiyatri ve psikoterapi uygulamalarına başladığımda Çin felsefesinden haberim bile yoktu. Ancak daha sonraları kendi tekniklerim bana mesleki deneyimlerimde Doğu'nun en nitelikli dimağlarını yüzyıllarca uğraştıran o gizemli yola bilinçsizce sürüklenmekte olduğumu gösterdi."

Bu itiraftan dolayı çağdaşlarının birçoğu Jung'u katı bilimsel yöntemlerden uzaklaşarak mistisizme sapmakla suçladılar. Ne var ki, anlaşılacağı gibi, böylesi suçlamalar Doğu psikolojisinin gerçek karakterinin bilinmemesinden ve Jung'un ilgilendiği bu türden görüşlerden kaynaklanıyordu. Oysa bu görüşlerin dinsel doktrinlerle ve metafizik spekülasyonlarla çok az bağıntısı vardı ya da hiç yoktu. Aradaki farkı anlayamayanlar için, oldukça çekici gelebilecek "okültizm"in kimi gözalıcı biçimleriyle de ilgili değildi.

Bu yüzden bizim sorunumuz şudur: Doğu ve Batı psikolojisinin insan mutluluğunun gözden kaçan ve baskı dolu konusu

Scanned by TapScanner

üzerine söyleyebilecekleri ortak şey ne olabilir? Çünkü bu konu din, hatta felsefe gibi algıladığımız konulardan genellikle uzağa düşmekte, özellikle psikolojiyi ilgilendirmektedir. Dinin amacı çoğunlukla doğaüstü yaşantılardır; felsefe de esas olarak Doğruluk ile ilgilenir ve en derin anlamıyla mutlulukla olan ilgileri de dolaylıdır. Aslında bu da Doğu bilgeliği ve bilinçaltı psikolojisinin birlikte olması için bir başka nedendir. Doğu ve Batı'dan çıkan psikolojilerin toplam olasılıklarını değerlendirmenin biricik çıkar yolu budur. Yukarıda değindiğimiz gibi, Doğu bilgeliği felsefe ve dinbilimden çok psikolojiye yaslanır, onunla her türlü bağlantıyı kuran Freud ve Jung ekolleri Batı psikolojisinin biricik uygulama alanlarıdır. Daha önceki psikoloji ekollerinden ayrılan yanı yalnızca insanın zihinsel davranışları üzerine gözlemler yapmak, dizgelere ayırmak ve yorumlamak değildir. Tam tersine, yöntemleri deneyseldir, amacı en yüce ve en sonsuz mutluluğu sunarak, iyileştirmektir. Bu Doğu psikolojisi için de söylenebilir, çünkü gerek dış olaylarda gerekse insanın kendi içindeki doğa ve yaşamla bilinçli bir uyumu amaçlayan zihinsel durumu ya da yaşantıyı ortaya çıkarmaktadır.

Böylesi bir mutluluğun bulunması, belki de, insanın esas arzusudur; her ne kadar bu biçimde ifade edilmezse de, mutluluk pek çok insanda talihsiz çağrışımlar uyandırır. Fakat burada o sözcüğü kullanacağım, çünkü son derece tuhaf, anlaşılması güç, gizemli bir yaşantı türünü aramaya başladığımız anda bizden kaçıveren o yaşantıyı imlemek zorunda olduğumuz sıradan ve gündelik tek sözcük bu. Tinsel yaşantıların da aynı yolu izlediği, son derece yoğunlaştırılmış bir mutluluk biçimidir bu, ıslak parmaklarımızla bir sabunu yakalamaya benzer. Doğu psikolojisi, özelikle, anlaşılması zor bu sanatta bir hayli uzmanlaşmıştı. Yaygın bir Çin atasözü geliyor aklıma: "Usul usul yakalanır maymun". Pekçok düşüncemizi kaplayan bu sorunu hesaba kattığımızda Doğu ve Batı psikolojilerine danışmak oldukça gerekli görünüyor.

Hangi türden olursa olsun mutluluğun ulaşılmazlığı harcı

Scanned by TapScanner

alem bilinen bir gerçek, biz de "Mutluluğu arayan, onu asla bulamaz" deyişini söylemedik mi? Bu, dışsal olaylara bağlı kalmayan, bireyin doğasına ait ve acılardan etkilenmemiş bütüncül bir mutluluk türü için doğru sayılır. Hem hüzünlerle, hem de sevinçlerle süregelir, tüm çehresiyle yaşamı olumlu biçimde ve tümden kabullenişten kaynaklanan tinsel bir ayrıntıdır. Din psikolojisinde pek çok farklı adla bilinen bu kabulleniş, bireyin ya da egonun tamamen insan yaradılışının doğasındaki o içsel, bilinemez evrene bağlı olduğunu anlayarak, kişisel özgürlüğün ve iktidarın yanılgısına boyun eğmesiyle ortaya çıkar. Yalnızca bu evrenin amacını yerine getirmek üzere, bir ego olarak varolur –bir anlamda işe yaramayan, ama kişisel özgürlük ve kendine yeterlilik adına uğraşıldığında bir anlamda değersiz bir amaçtır. Ne var ki bu yanılgı geride bırakıldığında, insanın önüne yepyeni ve çok daha güçlü bir özgürlük– insanoğlu ile yaşam arasındaki uyum ya da birliğin özgürlüğü– açığa çıkar. Oysa özgürlük, birlik, uyum ve yaşam belirsiz terimlerdir, terimlerin belirsiz olması kadar simgeledikleri şeyler de anlamsız görünür. Bu sözcükler karşısına "Onları arayanlar hiç bulamayacaklardır" gibisinden eski bir Doğruculuk [Truism] deyişini koyabiliriz. Bunlar popüler psikoloji ve felsefede alışılageldik düşüncelerdir, ama bu örnekte alışılageldik olan, ruhun hiç bilinmeyen ve labirentvari bir bölgesine yapılan o tanıdık giriştir. Özünde doğru olanı, kavranması zor o ince çizgiden ayıran şey arasındaki ayrım çok belirsizdir; ayaklarımızın dibinde yatan bir şeyi görmezlikten gelerek, ufukların ya da gökyüzünün ötelerine haddinden fazla konsantre olarak uçup gidebiliriz. Tehlike de tam burada yatıyor.

"Mutluluğu arayanlar asla bulamayacaklardır." sözü bir dizi karışıklığı da beraberinde getirir. "Eğer aranmakla bulunamayacaksa, mutluluğu başka nasıl bulabiliriz?" diye sorulabilir.Üstelik, "Aranmadan ya da başka bir şeyi arayarak bulunacaksa, bu da mutluluğu aramanın dolaylı bir yolu olmaz mı?" Sanki bir yanılsama ya da gözbağcılığı yapılmış gibi-

Scanned by TapScanner

dir. Burada önemli olan, dolaylı veya dolaysız, araçları harekete geçirmek değil, onları harekete geçirecek itidir. Bu noktada hala sorulması gerekecek bir soru var: "İster dolaylı isterse dolaysız yoldan mutluluğu aramayan insan onu zaten elde etmemiş midir?" dersek, bu doğru olmaz mı? Dolayısıyla, "Onu arayanlar asla bulamayacaklardır" sözü, "onu elde edenler aramazlar" ya da "onu elde edemeyenler ardından gider ve bulamazlar" demeye gelmiyor mu? Başka bir deyişle, mutluluk sizin sahip olduğunuz ya da olamadığınız bir şeydir; eğer yoksa, tümüyle denetimimiz dışında kalan Tanrı kayrasını beklemekten başka yapacak birşey kalmaz.

Bu sorulara verilen kesin yanıtlar ne olursa olsun, genel olarak uzlaşılan nokta mutluluğun dolaysız bir çabayla elde edilemeyeceğidir. İnsanın gölgesi gibi, ne kadar kovalanırsa kovalansın, hep kaçacaktır. O yüzden gerek eski dinlerin gerekse çağdaş psikolojinin insana özgüven verecek çabalarını gevşetmesi, Hıristiyanlığın yerini Tanrı iradesine bırakmak amacıyla kendi iradesinin karmaşasını hafifletmek biçiminde tanımladığı bir kabulleniş ya da benimseme durumunu destekleyerek, belli bir ruh edilginliğine ulaşmayı öğütlemesi şaşırtıcı olmasa gerektir. Doğa'nın bir boşluğu (vacuum) yadsıması ilkesine denk düşen, insanoğlunun ruhun nimetlerini içine almak üzere ruhunu boşaltmasına benzer. Gelgelelim, ister benlikten vazgeçme, isterse Tanrı iradesine boyuneğme, yaşamı kabulleniş, mutluluk uğruna verilen çabaların gerilimini bırakma ya da kendini yaşamın akışına bırakma adı verilsin, temel ilke "gevşeyiş"tir.

"Gevşeyiş", şu sıralar sık sık duyduğumuz bir sözcük –reklamcılar, dans, müzik, yüzme, koşu, tiyatro öğretmenleri; somut kültür, iş etkinlikleri, doktorlar, psikologlar ve hatipler, tümü değişen ulamlar içinde bu sözcüğü kullanıyor; yaygınlığı çağdaş yaşamın sinirsel gerilimi ile birlikte artmaktadır. Gizemli bir öyküyü ya da bir balerinin sanatının püf noktalarını okurken, ruhu evrenle kusursuz bir uyum içinde olan bir bilgenin yaşamını incelerken başka anlamlara gelebilir. Çünkü bu

Scanned by TapScanner

da "mutluluk" gibi pek çok anlamı olan bir sözcüktür ve son derece rastlantısal kullanılmaktadır; ikisi arasındaki benzerlik bununla da kalmıyor. Gevşeyiş de mutluluk denli anlaşılması zor bir şey. Kendini doğrulama çabalarıyla elde edilemez, bir bakıma çaba diye bir şey olmadığı için ona ulaşmaya çalışan her türlü çaba, kendi içinde geri teper.

Bu iki sözcüğün başka pek çok karşılığı var, kimileri aşırı süslü, cafcaflıdır; yazılarda ve konuşmalarda insanlar öve öve göklere çıkarır ya da yerin dibine geçirirler. Öte yandan bu sözcükleri kullanmanın hiçbir sakıncası yoktur, çünkü gündelik konuşmalarda yer alırlar, sayısız çağrışımlar anlamını bulandırsa bile bu karmaşa, tanıdık ve benimsenmiş sözcükler halihazırda varolduğu zamanlarda yeni, egzotik bir dilin (jargon'un) ortaya çıkmasıyla, daha da içinden çıkılmaz bir duruma girer. Tebrik kartlarında, sigara ya da ilaç markaları üzerindeki sıradan küçük vecizeleri kuvvetle çağrıştırıyor olsa da, belki de farklı farklı adlarla anılan özdeş şeyler dünyadaki en büyük beyinlerin temel düşünceleri olduğundan, bir bilgi öbürünü gölgede bırakabilir. Öteki sözcüklerin alınyazısı da aynıdır, en başta "sevgi" sözcüğüne insanlar yabanıl şehvetten Tanrı'ya dek uzanan anlamlar yüklemişlerdir. Bu gibi sözcükler, şapka ve evler kadar yaygın şeyleri imliyormuşcasına, ağzımızdan çıkabilir ama pek azı anlamına ulaşır; diğerleri çoğunlukla düşlerimizde karşımıza çıksa bile, bunlar çok az bilinen ve gerçeklikte nadiren bulunabilecek şeylerdir. Çoğunlukla bize yakındaymış gibi görünürler, en yakın yol ağzında onlarla karşılaşacak gibi oluruz. Oysa bu (olgu), onların ayırtedici özelliğidir. Bu halleriyle, bir eşeğin üzerinden sarkan havuca benzerler; eşek yürüdükçe havuç da onun önünden gider, eşek durduğu zaman o da olduğu yerde kalır. İşte bunlar hem o derece yakın, hem de uzaktırlar.

İmdi, Doğu ve Batı psikolojilerinin önerdiği gibi en yüce mutluluk bilinçli bir oluşta ya da birey ile bilinmeyen Benlik, bilinçaltı, iç-evren arasında bulunacaksa, sorunun bir dizi özel

Scanned by TapScanner

güçlükleri olduğu da açıktır. Bunlar iki ana nedenden doğar: Birincisi, yirminci yüzyılın uygar insanı kendi sınırlı bilinciyle öylesine merkezleşmiştir ki, kökeninin altında yatan itici (yönlendirici) güçlerin ayrımında değildir. İkincisi, gerçek sorun henüz varolmayan bir olaylar durumunu öne çıkarmaması, âma şu anda cereyan eden bir şeyleri anlamasıdır. "Başlangıçta olduğu gibi 'şimdi' [şu an] vardır ve sonsuza dek varolacaktır. Her ne kadar uygar insan sadece kendi bilinçlilik merkezinde yaşıyor gibi **görünse** de, doğadan uzak düşmüş gibi dursa da, tinsel bakış açısı içinde bu sadece yanıltıcı bir durumdur. Başka bir deyişle, kendi benliğimize rağmen şu anda bu birliğe ve uyuma sahibiz; çok basit bir biçimde farkına varmadığımız için tinsel sorunları kendimiz yaratıyoruz; bu anlayış eksikliği kendi kendine yeterli olma yanılgısına neden olur ve zaten onun da nedeni budur. Hıristiyanlığun buyurduğu gibi, Tanrı kayrası her zaman özgürce sunulmuştur, sorun onu insanlara kabul ettirmek ve tıpkı insanın kendi kendini kemerinden tutarak kaldırmaya çalışması gibi, egosunun gücüyle kendini kurtarabileceği yanılgısından vazgeçmesindedir. Bu da bir kısır döngüdür, dahası Hıristiyanların tanrısına inanmayan insanlar için özbilinçliliğin esas güçleri olan bilim ve akılcılık yoluyla inançlarından mahrum kalmasıdır. Bununla birlikte, gerek Doğu ve gerekse Batı psikolojisi sorunu oldukça farklı bir yoldan ifade eder: Ego kendi içine bakabilse, gerçek doğasının kendisinden daha derin olduğunu, yetilerinin ve bilinçliliğinin bireysel kişilikten daha öte bir kaynaktan türediğini görecektir. Başka bir deyişle, ego gerçekte bir benlik değildir; sade bir anlatımla, bu içsel evrenin bir **işlevidir.** Aynı şekilde konuşma da insanoğlunun bir işlevidir ve işitme duyusuyla kişi sesin insana ait olduğunu düşünebilir. Fakat işlevini yerine getirebilmesi için egonun kendi bilincinde olması gerekir – bu hem değerli, hem de tehlikeli bir yetidir. Çünkü ego bu yetinin yanılgısına düşerse, kendi gücüyle mutluluğu bulmak gibi, kısır bir döngü içine girer.

Scanned by TapScanner

Kısır döngüleri kendi terimleri içinde çözmeye çalıştığımızda, sonsuza dek artacak karmaşalar doğurur. O yüzden günümüzde yanıtını bu karmaşalar içinde arayan insanlar tinsel sorunlara karşı körleşmekte, bilinçaltı psikolojisi bile kendini karmaşaların köleliğinden tam olarak kurtaramamaktadır. Oysa sıradanlıktan uzak kalıp, zihinlerimizi sadece gerçek yalınlığa ayarlayabilsek, o çemberi kırmamız son derece basitleşecektir; çünkü o ego gururunu yenip daha aşağı bir şeyi, Asya'daki psikolojinin binlerce yıldır insanlara göstermeye çalıştığı bir şeyi, görebilecek kadar alçakgönüllü olmalıdır.

Tamamiyle garip ve görünüşte gizemli bir yol içinde bulunan tüm bu mutluluk sorunu, bu bağlamda, açıksözlülükten uzaktır. Alışılagelmedik biçimde karmaşıktır, çünkü aslında alışılagelmedik biçimde basittir. Çözümü bize öyle yakın ve öyle belirgindir ki, onu anlama yolunda çıkan güçlükler bizden kaynaklanır; gene de onu daha yakına getirmek için karmaşıklaştırmak ve enine boyuna tartışmak zorundayız. Bu müthiş bir paradoks gibi görünebilir, ama denilir ki paradoks sadece dikkat çekmek için başaşağı duran gerçekten başka bir şey değildir. Çünkü kimi gerçekler farkına varılmadan önce başaşağı durmak zorundadırlar; gündelik akışı içinde öyle yalındırlar ki bir türlü onları algılayamayız. Kendi yüzlerimiz bunun güzel bir örneğidir. Hiçbir şey bir insanın yüzünden daha fazla belirgin ve kendinin kanıtı olamaz. Ona ters yüzünü gösteren bir aynanın karmaşasıyla karşılaşmadığı sürece tuhaf gelir, onu göremez. Yüzünde, henüz onun olmayan yüzünde gördüğü imge, bir paradoks biçimidir. Ruhla ilgili belirsizliklerin ve kesinsizliklerin nedeni de budur; gözlerimiz kendi gözlerini göremezse, gözlerin yardımıyla bakan bir şey de kendini o denli az görebilir.

Bundan dolayı, zorlukları aşan yol, dünyadaki en belirgin şey olan, duygu ve düşüncelerimiz çok daha karmaşık kanallarla harekete geçtiği için, normalde üzerinde durmadığımız şeyleri anlamaya yarayacak bir yol bulmak zorundayız. Onu

Scanned by TapScanner

anlamak için, korku ve huşu dolu değil ama zihnin en dolaysız ve çocuksu açıklığına sahip bir alçakgönüllülük düzeyine indirgemeliyiz. "Çünkü O, güç sahibi kimseyi koltuğundan devirmiş, alçakgönüllü ve uysal insanı yüceltmiştir". Dolayısıyla ruhun bu en derin doğruluklarının, en zeki ve dahiyane beyinlerden kaçmış olması şaşırtıcı değildir. Ne var ki, bu sırf zeka eksikliğinden dolayı onların artık anlamaya hazır olmadıklarını göstermez. Böylesi bir içgörü insana ne zekâyla, ne de "beyin körlüğüyle" gelir; çünkü birincisi parıldayan (kendi) gururuyla aldanır, öbürü ise buna katılamaz. Böylesi görkemli bir sadeliği anlaması için insanın sadece zihin gözünü açması ve görmesi gerekir. Bunda giz diye bir şey yoktur, gün gibi karşımızda durmaktadır ve yaşam kadar büyüktür. Çinli bilge Tao-wu'nun sözleriyle, "Görmek istiyorsan dosdoğru gör; yok üzerinde düşünüp taşınayım dersen çoktan kaçırırsın onu."

İşte bu yüzden, mutluluğu arayanlar asla bulamayacaklardır denildiği zaman, belki de gerçek, onu aramaya hiç gerek olmadığıdır. O, kendi gözlerimiz gibi her zaman yanımızda gidiyor olabilir; ancak onu görmeye çalışmak için döndüğümüz zaman kendimizi aldatmış oluruz. Bir Çin şiiri şöyle der:

Uzun süredir göremediğin şey öyle açık ki,
Aradığın ateşin
Kendi fenerinin ateşi olduğunu, pirincinin
Çoktan piştiğini bilmelisin.

Scanned by TapScanner

DİPNOTLAR

1. **The Secret of the Golden Flower**, Wilhelm ve Jung (New York-Londra, 1931), s. 83.
2. Burada ve ilerdeki tüm sayfalarda yer alan "yaşam" sözcüğü, organik gövdelerin hareketini paylaşan dirimsel güç olarak, yalın bir biçimde biyolojik anlamıyla düşünülmemelidir. Nesnelere nüfuz eden ve onları harekete geçiren, temel olarak onlardan farklı bir güç olarak da anlaşılmamalıdır. Bu gündelik sözcüğü kullanmamın nedeni, pek çok insan için Tanrı sözcüğünden çok daha somut bir anlamı olmasıdır. Bu bakımdan Çince'deki **Tao** sözcüğüyle aynı anlamda düşünülmelidir. Bir zamanlar William McDougall bir Çinli'ye Tao ile tam olarak ne anlatmak istediğini sormuş, Çinli de onu balkona çıkarıp, "Ne görüyorsun?" diye sormuştu. "Bir cadde, evler, yürüyen insanlar ve geçen arabalar görüyorum.", "Başka?", "Bir tepe var." "Başka?" "Ağaçlar". "Başka, başka?" "Rüzgâr esiyor." Çinli kollarını uzattı ve "Tao nedir öyleyse?" diye bağırdı. Başka bir deyişle, yaşam şu anda içinde bulunduğumuz tüm evrendir. Bu bağlamda, evren tüm şeylerin toplamı olarak alınmamalıdır; bir bütün olarak parçalarının toplamından daha büyüktür. Yani, evren'ya da yaşam, tek tek tüm nesnelerin anlamlarının türediği, anlaşıldığında başvurulması gereken organik bir birliktir. Bağıntıları yoksa tek tek nesnelerin ne varlığı ne de anlamı vardır. Bakınız: 6. Bölüm'deki Taoizm Konusu; karşılaştır: **Legacy of Asia** (Chicago, 1938), s. 72-75.
3. **Mu-mon-kwan**, vii. Bu çeviri için saygıdeğer Sokei-an Sasaki'ye teşekkür borçluyum. (Bkz. not: 19, 6. Bölüm).

Scanned by TapScanner

1. RUH İÇİNDEKİ SAVAŞ

Altın yumurtlayan kazın öyküsünü hemen hemen herkes bilir. Adamın kimi zaman altın yumurtalar yumurtlayan bir kazı varmış. Gel zaman git zaman böyle arada bir yumurtlamasından usanmış, kazın içinde daha birçok altın yumurta olduğunu sanıyormuş. Kazı şöyle bir tartıp olması gerektiğinden daha ağır mı diye bile düşünmeden karısıyla birlikte onu kesip içini açmaya karar vermişler. Beklendiği üzere ellerine ne altın yumurta geçmiş, ne de kaz bir daha yumurtlayabilmiş. Kala kala ölü bir kaz kalmış geriye.

Bir zamanlar bilimadamları da ruh diye tanımlanan bir organı bulabilmek için insan anatomisini araştırdıklarında aynı düşkırıklığını yaşamışlardı. Beethoven'ı en küçük notalarına dek çözümleyen, dehasının sırrını çözebilmek için Shakespeare'i en son ilgeçlerine kadar inceleyen bilimadamları ile aynı şeyi Tanrı'nın doğasını bulgulamak için İncil'in sözleriyle uğraşan dinbilimcileri hâlâ var. Gene de en ileri bilimlerin umudu, bir gün evrenin gizlerinin çözüleceği, daha az bilgi veren birşeyi daha çok araştırarak, en son yüce gizini ayrıntılarına dek ayrıştırmak yolundadır. Bu ağacın içindeki odunu görememek gibi bir şey. Kesinlikle bilimadamlarına özgü bir hata değil, çünkü altın yumurtlayan kaz insan doğasına ait eski bir masaldır.

"Yaşamı bir bütün olarak görebilme" erdemi üzerine birçok deyim var, çünkü onun tüm anlamı bütünlüğünde yatıyor. Kaz olmadan altın yumurtalar da olmaz; kaz ne denli bezdirici, ağır ve ahmak olsa da karşıtlıkların içiçeliğini gösteren yaşamı temsil etmektedir. İşini ne kadar ağırdan almış olsa da kazın yumurtaları altındandı. Sabırsızlığa kapılıp bir an önce altına sahip olmak için onu parçaladığımızda, elimize ölü bir kazdan başka birşey geçmez. Aynı şey dirimselliğin gizemli kaynağını bulmak için insan vücudunu parçaladığı-

Scanned by TapScanner

mızda ya da bir bitkiyi çamurlu köklerinden ayırdığımız zaman da gerçekleşecektir. Bu olayın tastamam benzeri, insanlar yaşamı sevip ölümden nefret ettiği anda veya gençliğine sımsıkı sarılarak yaşlılığı yadsıdığı zaman çok daha vahim bir şekilde cereyan eder; çünkü bu, dağın sadece bir inişten ya da çıkıştan ibaret olduğunu düşünmeye benzer. Anlamı onun bütünlüğünde yatar, sadece anlamı değil, ama onun varoluşu içindedir. Gerçekten de biz yalnızca yaşamın farkındayız ve yaşam sayısız karşıtlık çiftlerine bölündüğü için sadece kendini sergileyebiliyor; hareketi, karşıtı olan durağanlıktan, uzunu kısadan, ışığı karanlıktan, sıcağı soğuktan, sevinci de üzüntüden dolayı tanıyoruz.

Bu yüzden yaşamı bütün olarak görmek, araya hiçbir şey sokmadan, evreni parçalara ayırmadan tatlı ve güzel yanlarını koruyarak, hoş olmayan yanlarını uzaklaştırarak bu karşıt nitelikleri varoluşunun özü olarak algılamak demektir. Hindu düşüncesinin algıladığı şey de zaten budur; en korkunç şeylere bakarak "Sarvam Kalvidam Brahman" (Bu da Brahman'mış) diyebilir, çünkü (Brahman) tek tek nesnelerin Benliği'nin yüce varlığının değişen görünümüdür[1]. Ona göre Brahman, sadece tüm evreni, yaşamı bir bütün olarak görmek anlamına gelmez; bu anlamda Brahman daha çok bütünlük, hatta yalnızca kendi zihinlerimizin imgelemi içinde yok edilebilen bir yaşamın kutsallığıdır. Bu yüzden onu yok etmeye çalışanlar düşüncelerinde ruhlarını zehirleyen ve çürüten cesetleri taşıyacaklardır. Ölüm korkusuyla sımsıkı bağlandıkları yaşamda, acı korkusuyla duyulan zevkte, yoksulluk korkusuyla refahta ve yaşlılık korkusu içindeki gençlikte dünyanın kopuk kopuk olmuş uzuvlarını ellerinde tutabilirler sadece. Gene de bu kopuşu ve yanısıra gelen, sadece kendi içlerinde yaşayan acıyı tanıyamayabilirler. O Bütün'ü ayırabileceklerini sanırlar, gelgelelim bu yanılsamadan başka bir şey olmaz. Sonuçta, yaşama, zevklere, refaha ve gençliğe sımsıkı tutunanların tümünde mutsuzluk korkusu hissedilir; bunlara sonsuza dek sahip olabilmek için parçaladıkları,

Scanned by TapScanner

bütünlükten uzaklaştırdıkları için onlar artık yaşamıyor. O yüzden birkaç "uyanığın" içinde mutluluğa yer olmayan zevkin ve refahın günahlarıyla ağlaya ağlaya kederlere düşmesi şaşırtıcı olmasa gerektir. Ne var ki ateş kötücül değildir, tutmaya çalıştığımızda elimizi yakacağı için tehlikelidir sadece.

KARŞITLIKLAR SORUNU

Yaşam-ölüm gibi örneklere "karşıtlıklar" adını veririz; oysa bunun karşıtlık, dolayısıyla çatışkı durumunu belirttiğini anladığımızda, tümüyle tatmin edici bir ad olmaktan çıkar. Gelgelelim, yaşam ve ölüm, kendi arzuları ve korkularından dolayı, sadece zihinde süregelen bir çatışkıdır. Yaşam ve ölüm, gerçekte, karşıtlık yaratmaz; birbirlerini tamamlayıcı ögelerdir; tıpkı ses ve ses veren notaların çıkardığı melodi gibi yaşayan ve ölen de, daha yüce bir yaşamın yaratacağı temel ögelerdir. Yaşam ölümle beslenir; hareketi sadece hücrelerin doğuşu ve ölüşüyle, besinlerin özümlenmesi, artıkların boşaltılması sonucunda yeni yaşamların filizlenebileceği verimli bir toprak sağladığı için olası ve görünebilendir. Çünkü dirimsellik, tıpkı başlangıçtan bitimine dek ışık dalgalarının tüm hareketi olmadan kendini açığa vuramayan ışık gibi, bütünlüğü içinde hem aşağı hem de yukarı doğru hareket etmesi gereken bir çevrimdir; eğer bu dalgalar yarıya ya da çeyreğe bölünebilirse ışık ortadan kaybolur. Aynı biçimde biyoloji içinde iki tane karşıta, aynı zamanda birbirini tamamlayan cinslere, dişi ve erkeğe, sahibiz. Canlılar, kendilerini yeniden çoğaltabilmeleri için, bu şekilde bölünmüştür, erkek ve kadının anlamı çocukta yatar, onsuz iki cinsin varoluşunun hiçbir anlamı kalmaz. Yaşamımızı ayakta tutan iki bacak gibidirler, biri kesildiğinde tümü birden çöküverir.

Adına karşıtlıklar denilen bu şeyler, insanı zor bir sorunla

Scanned by TapScanner

yüzyüze getirir. Çünkü içinde sonsuzluk özlemi, ölüm karşısında zafer kazanma duyguları vardır. Bu özlem ise yanlış yönlendirilmiştir, yaşam içinde kendisinin de çok iyi bildiği karşıtlıklardan biri bulunmakta, dolayısıyla hiçbir zaman üstesinden gelemeyeceği bir şeye karşı durmaktadır. Yaşamın temeli, bildiğimiz gibi, kendimizle evren arasında, "Ben" ile "Ben olmayan" arasındaki karşıtlıktadır. Gene buradaki karşıt olmaktan çok birbirini tamamlayan iki şeydir; evren olmadan benliğin varolamayacağı, benliklerin ve onun bölümlerini oluturan varlıkların çokluğu olmadan da evrenin varolamayacağı apaçık ortadadır. Öte yandan ne denli açık, belirgin olsa da, acı çeken, mücadele eden insanın bakış açısına göre bu gerçek, yalın bir biçimde soyuttur aslında. Ayrıca evrenin varoluşu sadece bitmez tükenmez bir kaynağın bulunduğu özel bir benliğe değil, kişisel olmayan benliklerin çokluğuna bağlıdır. Aslında doğa, şaşırtıcı ölçüde katı, bireysel benliklerin işlenişi konusunda da oldukça savurgandır. Dolayısıyla bir böcekte olduğu gibi aynı katı duyarsızlıkla bireysellik ele alındığında, insanın başkaldırısına şaşırmamak gerekir. Hatta burada sadece zihinde varolmayan bir çatışkı var gibidir; çünkü doğa bir eliyle bireylerin yaratılışlarındaki en hayret uyandırıcı yetenekleri ve hatta üzerlerindeki koruyucu ağı savurganca harcarken, bir eliyle de onlara karşı yaratıldıları tozdan başka bir şey değillermiş gibi davranır. Oysa doğanın iki elinden biri bağlanmış olsaydı dünyaya kendini aşırı bollukta boğacak ya da hepsiyle beraber aşırı derecede çoğalacaktı. Gene de bireyin gözüyle bakıldığında bu süreç savurgan ve katıdır. İnsan kendi türünü yeniden yarata yarata, doğayla çarpışmak yerine kendini ona uydurarak daha büyük bir düzlemde doğaya katkıda bulunabilir. Ancak bu, üstesinden gelebilmek için binlerce yıl sürecek düzenli bir toplumsal çaba ister. Bu yüzden bireylerin küçük bir bölümü yirminci yüzyılın karmaşası içinde kendi yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Bununla beraber acının ortadan kaldırılmasıyla ilgili bi-

Scanned by TapScanner

limsel ölçüler konu dışında kalıyor, çünkü karşıtlıkların dengesini bozmak yeterli olsaydı, o zaman bunun sonucunda giderek artan huzurun benimsenip benimsenemeyeceği de kuşku uyandıracaktı. Aşırı ışığın gözleri kör etmesi gibi, aşırı zevk de duyuları uyuşturur. Anlaşılır bir şekilde söylemek gerekirse, çelişkiye ve karşıtlığa gerek duyar. Öte yandan, insanın evrenle çatışkı içindeki sorunsalı öylece kalır. Rahatsız edici bu karşıtlıkların varlığını ve doğa kurallarının talihsiz ama gerekli işlemlerini değerlendirerek istediğimiz kadar çok berrak, akılcı çözümler sunabiliriz. Felsefe yapmak, insana acı çektiği için ne kadar memnun olması gerektiğini, aksi takdirde sevinçleri hissedemeyeceğini söylemek dünyadaki en kolay iştir. Oysa uygulamada bu tür konuşmalar bizden çok uzakta ve soyutturlar, aklımıza yatsa bile yüreğimizi, ikna edilmeden, yüzüstü bırakırlar.

İşte tam bu noktada, saltık felsefenin tatlı, akılcı sesinin hiç bir zaman ulaşamayacağı, insanın mutsuzluğunun köklerine varıyoruz. İnsanın yaşama karşı davranışlarını evrensel bir baza oturtma gereksinimiyle ilgili ne söylenirse söylensin, kişisel düşünceden uzakta bulunduğu için, insanoğlu sıradan bir yolla evrenseli algılayamaz. Merkez kendisidir, bilinci etten bir duvarın penceresinden dışarıyı gözler. Kendi bilincini, kendi dışında varolan şeyler olarak, ötekilerin gözleri ile görerek ya da ötekilerin arzularıyla hareket ederek hissedemez. Bu duvarın dışındaki dünya tehdit edicidir; ona karşı kendini sağlamlaştırmak için elinden geleni ardına koymaz; kendini dünyadan dünyayı da kendinden saklamak için sahip olduğu şeylerle, yanılsamalarla kuşatır çevresini. Bu kalenin içinde yaşamı dediği şeyi korumak ve gözetmek için çabalar durur; oysa bir odada perdeleri indirerek güneşi hapsetmeyi ya da kapıları kapayarak rüzgarı içeride tutmayı da deneyebilirdi. Rüzgarın tadına varmak, hissedebilmek için, kendi başına eserken çıplak tenimizde hissetmemiz gerekir. Aynı şey zaman için de geçerlidir, çünkü 'an' daima daha yakalanmadan önce uçup gider; aynı şekilde, bu etten duvarın bile son-

Scanned by TapScanner

suza dek tutamayacağı yaşam için de doğrudur. Tıpkı rüzgar gibi dünyanın üzerinde bir boşluktan ötekine hareket ederken onu hissetmek, anlayabilmek için kendi haline bırakmamız gerekir. Gelgelelim bu dayanılmaz bir şeydir. Engellerin yok olması, her türlü güvenlikten vazgeçerek odanın iki ucundaki pencereleri açıp, böylece hava akımının içeriyi boylu boyunca alaşağı etmesi, vazoları yere devirmesi, kağıtlarımızı dağıtması, mobilyaları mahvetmesi demektir. Bu da ruhlarımızdan tozların ve örümcek ağlarının uçup gitmesinin pahalı bir bedelidir. Üstelik soğuk alıp, aklımız başımızdan gidinceye kadar titreyip, hapşırırız.

Evindeki her kiriş çürüyecek
Kartal yuvası seni çırılçıplak bırakacak
Kahkahaların ardında, ta ki yapraklar
Düşüp, soğuk rüzgarlar gelene dek.

İşte bu yüzden çürük havanın ağırlığı altında boğulup ölene kadar pencerelerimizi sımsıkı kapalı tutarız.

KORKUDAN KORKMAK

Korku, yaşam kadar eski bir sayrılıktır; psikologların dış görünüşüne "acı-zevk ilkesi" adını verdikleri bu terim Keyserling tarafından "ilk korku" olarak adlandırılmıştır. Salyangoz ve kaplumbağanın kabuklarına çekilmesi gibi, insan da yanılsamalarının kalesine çekilir. Ne var ki, salyangoz ve kaplumbağa çoğunlukla kabuklarından dışarı çıktıkları halde, insan kalesini hemen hemen hiç terketmez, çünkü bireysel kimliği onu evrenin geri kalan kısmından ayırteden özelliklerinden çok daha keskin duyulara sahip gibidir. Farklı olma duyumu arttıkça, ikisi arasındaki gerilim de artar; sonuçta ruh içinde daha çok karşıtlık çiftleri savaşır hale gelir. Bu gerilime biz mutsuzluk diyoruz, fakat kendi içinde çok değerli

Scanned by TapScanner

bir içgüdüyü barındıran "ilk korku"nun ortadan kaldırılmasıyla altedilebileceği anlamına gelmez. Acı, zevk kadar hoşumuza gitseydi, kısa sürede neslimiz tükenebilirdi; çünkü yalnızca bu ilk acı duyma korkusu kendimizi korumamızı sağlar. Burada tekrar bir çift karşıtlıkla karşılaşıyoruz: Sevgi ve korku, ya da hoşlanma ve hoşlanmama; korkmayan insan ne sevebilir ne de hisseder, dolayısıyla bunlar duyma yetisinin eş değerdeki temel bileşenleridir. Ama ilk korku terimine dikkat edin. İnsanın karşılaştığı zorluk korkusu, başlangıçta yer alan ilk korku değil, korkudan korkmasıdır. İlk olma durumundan bir kez ya da pek çok kereler çıkartılmıştır artık.

İki tur gerilim vardır: yaratıcı ve yokedici gerilim. Birincisi, bir tel gerildiğinde çıkan sese (müziğe), öteki ise gerildiğinde kırılan bir tele benzer. Bir yaşam oluşturmaları gerekiyorsa iki karşıtlık arasında da gerilim olması gerekir. Doğası gereği, karşıt yönlerde hareket etmeleri, ama gene de bir bağıntı ve bir anlam içinde bir arada olmalıdırlar. Merkezkaç gücüyle dünya güneşten uzak dururken, çekim gücüyle ona doğru itilir ve böylece bir daire etrafında döner; bu durumda ne donar, ne de yanıp kül olur. Bu anlamda, birbirinden uzaktaki karşıtlıkların hareketi ilk korku, onları birbirine bağlayan düğüm de sevgidir. Sonuçta yaratıcı gerilim çıkar ortaya. Ancak insan yalnızca korkmakla kalmaz, ilk korkunun neden olduğu gerilimden de korkar, böylece korkusu daha da artar. Gerilim de aynı şekilde artarak yaratıcı olacağı yerde yokedici bir hal alarak, gitgide daha korkunç bir duruma girer. Karşıtlıkların en son yalıtım durumuna vardığı yerde o bağ kırılma noktasına gelene dek gerilir. Dolayısıyla, ilk korkunun yol açtığı gerilim kabullenildiğinde insan, kendi yörüngesi içinde, mutlu bir şekilde yol alabilir; ne var ki, bu korkudan kaçmaya yeltendiğinde korkusuna ve gerilimine bir yenisini ekleyecektir (ki bu da sonsuza dek devam edebilecek bir süreçtir.) Örümcek ağına düşmüş bir sinek gibi, ne kadar çabalarsa o kadar batacaktır.

Scanned by TapScanner

Karşıtlıkların gerilimi bu yolla insanoğlu tarafından yokedici bir çatışkıya dönüştürülür. Birbirine sıkısıkıya bağlanıp, ötekinden kaçarak bunu daha çok körükler. Ölümden ve değişimden nefret etmek, yaşam ile ölümü ölümsüz ve değişimsiz kılmak demektir, bu da katı, can çekişen bir ölüm anlamına gelir. "Korkak bin kere, kahraman bir kere ölür," sözü boşuna denmemiştir. Acı duyacağım korkusuyla zevke sarılmakla insan gerilimi başlatmış olur, ama asıl bela sadece acıdan değil, gerilimden kurtulmaya çabalamasıyla başlar, böylece kendini bir yerine iki düşmanın ellerine teslim etmiş olur. Acının korkuya yol açması, ateşin ısı vermesi kadar doğal bir şeydir. Ama onu kendi haline bıraktığımız zaman, korkularımızdan kaçtığımız için panik başgösterir; bu da sonu belli olmayan bir kendini aldatmaca, sefalet uçurumunun başlangıcıdır. İnsanoğlu korktuğunu kabul etmek istemez, çünkü bu onun kendine verdiği değeri zayıflatır, egosuna duyduğu güveni sarsar. Korkuyu kabul etmek ölümü kabul etmek gibidir, ondan kaçtığımız anda ortaya büyük bir mutsuzluk çıkar. Bazen gem vurulmamış, keskin bir ürkü biçiminde dışavurulur, ama çoğunlukla yarıyarıya gizlenmiş, gittikçe büyüyen bir kısır döngü içinde hareket eden bir endişedir bu. İlk aşamada ben, "korkuyorum ama utanmıyorum", demeyi yeğlerdim.

Karşıtlıklarla boğuşan insan böylece sürekli kendini aldatır. Yaşamdan çıkarıp almaya ve yalnızca kişisel kullanımı için saklamaya çalıştığı ödüller geri teper, çünkü artık onları köklerinden ayırmıştır ve ayrı kalan hiçbir şey de kendi başına yaşayamaz. Dolaşım ve değişim olguları yaşamın önemli iki karakteristiğidir. Öte yandan insanın uzak durmaya çalıştığı dertler, elindeki nimetleri anımsatan biricik şeydir. İkincisini severse, birincisinden korkmaması gerekir. Oysa insan zaten korkudan korkmaktadır. Bu iki olgu onu, gözle görülür biçimde, yıldırır ve üzer, gitgide artan bir yalıtımın içine sürükleyerek, yaşamın geri kalan bölümüne karşı düşmanlık duyar, koşullarının uğursuzluğu ve kendi kuralsızlığı belli olmayan duygularının ortasında apıtanımaz, sağı solu belli olmayan duygularının ortasında apışıp kalır. İnsan ruhunu mahveden işte bu yalıtımdır!

Scanned by TapScanner

İnsan doğaya bir ağaç kadar bağlıdır, iki ayağının üzerinde özgürce yürür, toprağa kök salmamıştır; ne var ki, kendi kendine yeterli, hareket eden, kendini yönlendiren bir varlık değildir kesinlikle. Çünkü yaşamı tamamen doğaya, Tanrı'ya veya ne ad verilirse verilsin evrensel güçlere bir ağaç, bir solucan, bir sinek kadar bağlıdır. Yaşam, bazı gizemli kaynaklardan durmaksızın ona doğru akar, yalnızca doğumuyla içine giren ve ölümüyle birlikte onu terkeden bir şey değildir, damarlarına kan veren, ciğerlerini harekete geçiren, nefes alması için ona hava getiren, yiyeceğini topraktan çıkaran ve yüzüne güneş ışınlarını taşıyan bir ırmaktır yaşam, o da sürekli akan bu ırmağın bir koludur. Vücudundaki bir hücreye göz atacak olursak, orada evreni buluruz, güneş, ay ve yıldızlar sürekli olarak onu yinelerler. Zihnin derinliklerine inilirse gerek insanın gerekse hayvanın ilkel yaşamlarına değgin tüm arkaik dürtüler ortaya çıkarılabilir, daha da derinlerde bitkiler ve kayalarla yakınlığı bulgulanır. Çünkü insan evrenin dört yanındaki güçlerin etkileşim içinde olduğu bir buluşma noktasıdır. Tüm düşüncelerinin, eylemlerinin ardındaki güç onun içindeki bir ırmaktan çıkmaktadır, bu aslında onun vücudu, zihni ya da elindeki araçlardan çok kendi benliği için geçerlidir. İlkçağdaki insanlar onun bütün eylemlerinin güneş ve rüzgar kadar doğanın sonsuz hareketliliğini ifade ettiğini biliyordu - bu gerçek, insan edimlerinden biraz daha fazla anlayabileceği bir yerde doğup büyümemiş biri için de açık seçik belli olacaktır.

Bir genelleme yapacak olursak, insan ruhunun doğadan uzaklaşması uygarlığın neden olduğu bir olgudur. Bu yalıtım gerçek olandan daha açıktır, çünkü doğa ne denli tuğla, beton ve makinalarla kapatılırsa, çoğunlukla istenmeyen, şiddetli ve başbelası bir ziyaretçi olarak insan zihni o denli kendini açıktan açığa vurgular. Ne var ki, insanoğlunun yaratıları, sanatı, edebiyatı, yapıları kuşların yuvaları ya da arı ko-

Scanned by TapScanner

vanları gibi doğanın bu tür yaratılarından tür olarak değil, sadece nitelik olarak farklılık gösterir. İnsanoğlunun yaratıları son derece çeşitli ve özgündür, ama bu özgünlük korkularıyla birlikte onun yalıtım duygusunu körükler, kendisini bir yaratıcı olduğuna inandırarak doğadan ayırır. Çünkü bir kez daha aklının olağanüstü yetisinin ve bütün bu edimlerin onu köleden çok doğanın efendisi yapmadığını kabul etmek zorunda kalması, kendine verdiği özdeğere ters düşer. Kendi aklının gücüyle baştan çıkarılan ve kendi korkularından korkmaya itilen insan özgürlüğünü, "amacı kusursuz özgürlük olan" doğayla bir oluşta değil, yalıtımda arar.

İnsanın egemenlik savaşı hem görkemli, hem de trajiktir, ama sonuçta boşunadır. Sorun, çoğunlukla ne yapıp ettiğinde değil, ne düşündüğündedir. Yalıtım yerine bir oluşun ardından gitseydik bu genel olarak "doğaya dönüş" diye adlandırılan olguya bağlanmayacaktı. İnsan, makinaları ve kentleri terkedip ormanlara çekilmek, ilkel çadırlarda yaşamak zorunda değildir. Yalnızca tutumunu değiştirmesi gerekir, çünkü kendi yalıtımının bedeli, ancak dolaysız bir biçimde fiziksel planda kalır. Kaynağı buradadır, zihindeki en ciddi sorun da budur.

Nedir bu bedeller? Bunlara geniş anlamıyla mutsuzluklar adını veriyoruz, uygarlığa özgü bir şey olmadığı için bugünün dünyasında aşırıya kaçan bir durumu öne sürer. Yabanıl insandan daha mı mutluyuz ya da daha mı çok acı çekiyoruz, bunları bilmek tabii ki mümkün değildir. Eskiden olduğu kadar şu anda da tüm insanlar acı çekmekte, ama hepsi mutsuz değil; çünkü mutsuzluk acı çekmenin kendisine değil, acıya gösterilen tepkidir. Bu yüzden genel olarak ilkel insan doğanın dış güçleriyle çatışkı içinde olduğu için mutsuzdur diyebiliriz. Oysa uygar insanın mutsuzluğu esas olarak kendi içindeki, toplum içindeki doğal güçlerle ve "arka kapıdan" girdikleri için bilinemeyen, arzu edilmeyen, daha tehlikeli ve şiddetli güçlerden oluşan çatışkılar sonucunda doğar.

Scanned by TapScanner

Uygarlığın önemi hiç bir yerde "Savurgan Evlat" meselinden daha güzel açıklanmamıştır[3]: Adamın iki oğlu vardı. Ve genç olanı babasına şöyle dedi: Baba, payıma düşen malları ver bana. Ve o malları dağıttı... genç evlat pılını pırtısını toplayıp uzak bir diyara doğru yola çıktı ve orada varını yoğunu sefih bir yaşam sürerek tüketti. Ve herşeyini bitirdiğinde ülkede korkunç bir açlık başgösterdi ve yoksullaşmaya başladı... Domuzların yediği mısır kabuklarıyla karnını doyurmaya razıydı ama bunları bile vermedi hiç kimse. Ve kendi kendine şöyle dedi: ... Kalkıp babamın yanına gideceğim ve ona, "Baba, gökyüzünde ve senin huzurunda günah işledim ben, artık evladın diye çağıracak kadar bile değerim yok. Fakat babası uşaklarına, en güzel urbaları getirin ve giydirin, eline bir yüzük ayağına da ayakkabılar geçirin, en semiz danayı buraya getirip boğazlayın, onu yiyelim ve mutlu olalım, dedi... O sırada büyük oğlu tarladaydı, eve geldiğinde müzik ve raks sesleri duydu. Ve uşaklardan birini çağırıp neler olup bitiyor diye sordu... Kızmıştı, içeri girmedi. Sonra babası dışarı çıktı ve evladını içeriye soktu. Ve o babasına şöyle dedi: Yıllarca sana hizmet eden bana yazıklar olsun... Şöyle arkadaşlarıma bir şölen verebileceğim bir oğlak dahi sunmadın bana, oysa tüm servetini sokak kadınlarıyla yiyip bitiren evladın eve gelir gelmez onun için en semiz danayı boğazlattırdın. Ve Baba ona şöyle dedi: Evlat, sen hep benimle birliktesin, varım yoğun senindir. Eğlenmek için toplandık... Çünkü kardeşin öldü ve yeniden dirildi; onu yitirdik ve tekrar bulduk.

Uygar insan savurgandır, hep evde kalan büyük evlat ise ilkel olandır - bilinçsizce doğayla uyum içinde, zekadan çok içgüdüyle, uygar insanın keskin bilinçliliği olmadan yaşayan kişidir. Bir bakıma çocukla yetişkin arasındaki ayrım gibi, uygar insan da bizden farklıdır. Çocuğun kendine özgü psikolojik sorunları yoktur, olsa bile bunlar henüz kuluçka dönemin-

Scanned by TapScanner

dedir, daha ilerideki yaşamına dek ortaya çıkmayacaklardır. Onun içsel olayları kısmen doğa, kısmen de ana-baba tarafından yönlendirilir. Özbilinçlilik duyumunun tam olarak gelişmediği ana kadar bizim kendi olaylarımızı denetleme ve yönlendirme gücümüzün farkına vardığımız zaman ortaya çıkan sorumluluk duyumunu yaşar. Ama insan özbilinçliliğini kazanır kazanmaz "savurgan"laşır. Kendini yalnız ve yalıtılmış hisseder, üstelik kendini böyle "aşağı" hissettiği anlarda evrenin de ona karşı olduğu kesindir. Onun yüzeyde görünen bütün kültürü, aslında, doğanın (kurallarının) çiğnenmesidir. Sonuna dek makinalarına bağımlı kalır, doğanın güçlerine karşı tek başına kendini savunmaya kalktığında ise mahvolur. Ama çok geçmeden "açlık" ortaya çıkar. Günümüzün yıkımları, savaş ve ekonomik çalkantılardır. Gerçekte bir refah eksikliği yoktur, insanlar sadece insana özgü aptallıklarından dolayı felakete uğrarlar. Zaman içinde, şöyle ya da böyle, doğaya dönmemiz gerektiğini anlayan ve ilkel insanın bilinçsiz içgüdüsündeki tam bilinçliliği yaşayabilen bazı "kendini bulmuş" kişiler de çıkar.

Oysa uygarlığımızda insan gelişiminin mutlak biçimde temel aşamasına sahip olan bizlerin doğadan görünür bir şekilde uzaklaşmamız çoğunlukla anlaşılmadan kalır. İncil'deki büyük evladın başına gelenler gibi, bu olmaksızın, kıskanç ve kadir bilmez insanlar olarak yaşarız. Ancak günah işleyenler, bu kurtuluşun değerini anlar ve takdir eder. Belki de bu yüzden doğadan kaçış hiç de doğadışı bir şey değildir, çünkü bize düşen doğaya geri dönmek değil, ileri gitmektir. İnsan evrimi Hindularda bir daire ile temsil edilir. İnsan, en üstten başlayarak, işgüdüsel ve bilinçsiz bir şekilde dibe doğru düşer; bu aşamada maddesellik ve özbilinçliliğin sınırlarına, yani, Kali Yuga çağına girer. Buradan, dairenin ikinci dilimine tırmanması ve başladığı noktaya tam bir bilinçlilikle dönmesi gerekir. Gelgelelim doğayla gerçek anlamda yeniden birleşmesi için kendisiyle evren (ya da yaşam) arasında mutlak bir bölünmeyi de yaşaması gerekmektedir.

Scanned by TapScanner

Ne var ki bu noktada iki şey akılda tutulmalıdır: Birincisi, uygar insanın doğadan ayrı düşmesi sadece görünüştedir, bu görünüş de adeta doğal bir evrim düzeneğinin bir parçası gibidir. Tıpkı tırtılın bir koza içinde büyümesi gibi, içgüdülerle içimizde gelişen bir şeydir. İkincisi ise, her ne kadar geri dönüş yolculuğu bilinç içinde gerçekleşiyorsa da, bu bilinç tarafından değil, özbilinçli egonun çabalarıyla olur. Yolculuğun bu bölümü, gene kozanın kelebeğe dönüşmesi kadar doğaldır, bu gelişimi bencilce kesmeye yönelik her girişim kozayı neşterle yarmaya benzer. Kendimizle yaşam arasındaki o süreğen karşıtlık durumuna geri dönmekle sonuçlanır sadece.

Burada yine, "Mutluluğu arayanlar onu asla bulamayacaklardır" diyen atasözüyle karşılaşıyoruz, çünkü insanlar onu alteden şeyleri kullanarak mutluluğu yaratmaya çalışıyorlar. Dolayısıyla dönüş yolculuğuna atılan ilk adım gerçekte doğadan hiç de ayrı düşürülmediğimiz biçimde anlaşılmalıdır, şu anda doğayla sürekli çatışkı içinde bulunmamız gerekli bir şeydir, bu da bir yadsıma değil, doğa yasalarının yerine getirilmesidir. Bir başka deyişle ego, çenemizde çıkan bir dişten daha fazla kendini açığa vurmadığı için bu çatışkıyı kabullenmemiz gerekir. İkinci adım, doğal olarak birincisinden çıkacaktır. Kendisiyle yaşam arasındaki çatışkıyı yaşamın doğasının "karanlık" yanıyla uyum içinde hissetmeye başlar. Çatışkı mutsuzluğa dönüşeceğinden, ancak gerilimlerimize bir yenisini ekleyen arzularımız yoluyla ondan kaçabiliriz. Oysa bu kabullenildiğinde paradokssal bir keşif yapmış oluruz, daha doğrusu egoyu ve onu ilgilendiren çatışkıyı kabullenmekle, egonun ardında duran ve özbilinçlilik biçimini alan şeyi,yani doğayı kabullenip onunla birleşmiş oluruz. **(Bakınız: Çizelge 1)**

TARİHSEL GEÇMİŞ

Burada sorunu tarihsel geçmişiyle bağıntılı olarak araştırmak ve çağı içinde doğadan kaçış üzerine geliştirilen kimi

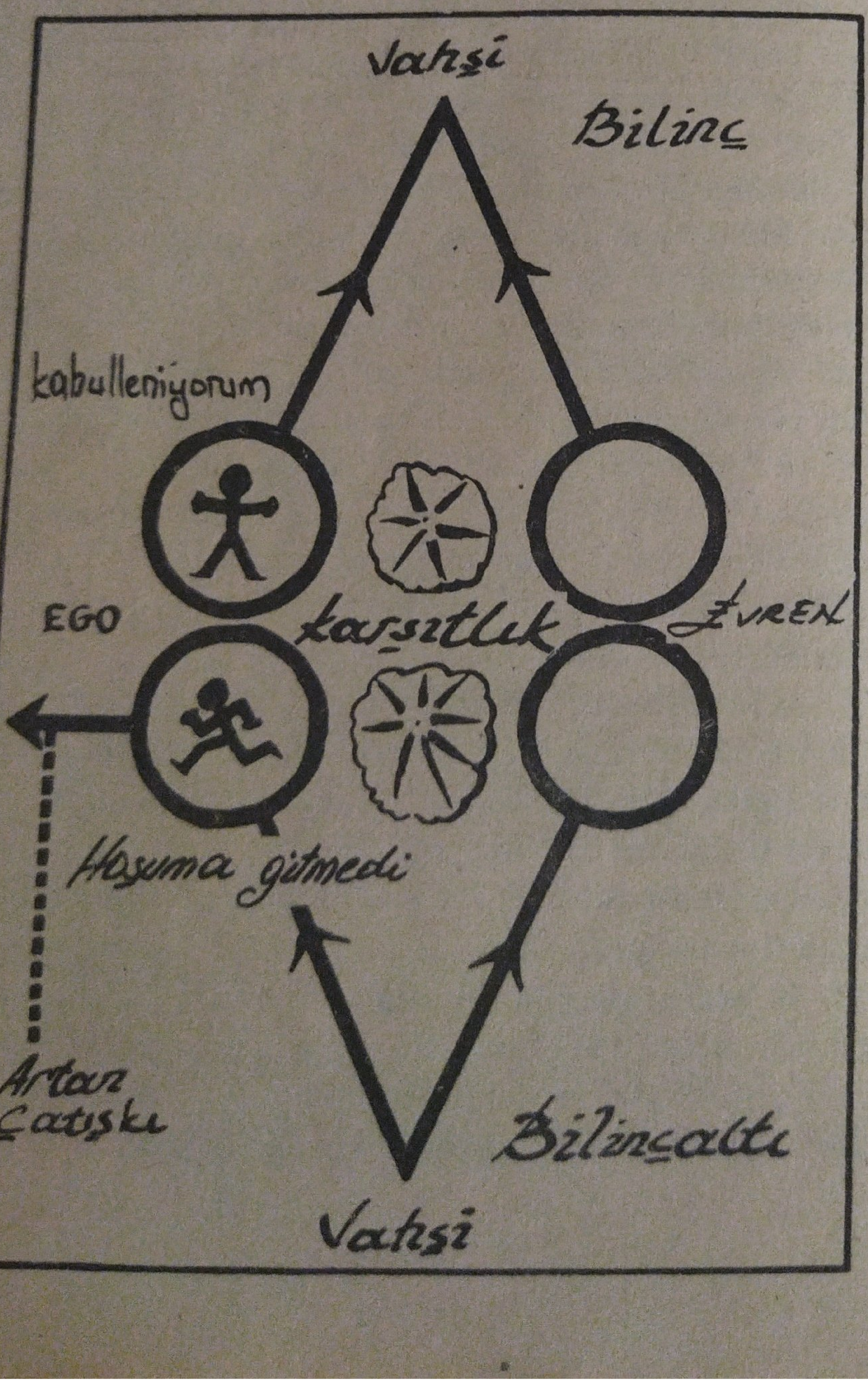
Scanned by TapScanner

yolları bulgulamak gerekiyor. Burada anlatılanlar esas olarak yalnızca Avrupalı ve Hıristiyan geleneğinden gelen insanlar yani beyaz ırklar için doğrudur. Doğu'nun sorunu en azından ilk aşamalarında farklıdır. Çağdaş çatışkının tamı tamına ne zaman başladığını söyleyebilmek elbette olanaksız, ama her ne kadar kökenleri Geç Roma döneminin başlarına dek izlenebiliyorsa da belirgin ve geçerli bir başlangıç noktası Ortaçağ'ın Katolik Felsefesi içinde bulunabilir. Hıristiyanlık, diğer dinlerden, insanın ölümsüz bir ruhu olduğu düşüncesiyle ayrılır sadece.Yaratıcı şeylerin geri kalanı temel olarak insanın rahatlığı için vardır, çünkü kutsal tasarım içinde başka hiçbir yaratığın özel bir önemi yoktur. Bu görüş hiçbir zaman Hindularca ya da Çinlilerce benimsenmemiştir; bir Budist yazıtında şöyle yazılı: "Zamanla ağaçlar ve otlar bile Buddha olacaklardır." Fakat tek tek istisnalar dışında, erken Hıristiyanlık düşüncesinde, insanın kurtuluşundan gayrı herşeye karşı son derece büyük bir ilgisizlik vardı. Bu yüzden Hıristiyanlığın gittikçe artan bir insancıl ve antropomorfik Tanrı kavramını benimsemesi şaşırtıcı değildir. Onun doğası insan aklıyla gitgide daha fazla uyuşurken doğadaki "akıldışı" ve "yalnızca hayvan" olan şeyde daha çok "Şeytan"ın kimliğine bürünmüştür. Böylece Hıristiyanlık doğanın güzelliklerinden haberi olmayan ruhun içindeki kapanda, doğaüstü bir Cennet'e giden özünde günahkar bir dünyadan daha fazlasını görmüş oldu.

Oysa Rönesans dönemi düşünürleri bu düşünceyi paylaşmıyorlardı, çünkü tinsel ve doğaüstünden daha çok insan ve doğayla ilgilenmişlerdi. Doğal bilimlerin öncüleriydiler. Aralarında Leonardo da Vinci ve "bilgi hazinelerinin tümünü yutan" diye methedilen Sir Francis Bacon da bulunuyordu. Ama zihinlerini meşgul eden şey, bir yanıyla kutsaldan öteki yanıyla hayvansı olandan ayrılan insanın akılcı düşüncesiyle ilgiliydi hâlâ. Hayvanların, ağaçların, çiçeklerin, kayaların, yıldızların ve dağların dünyası içinde yeni bir ilgi alanı buldukları su götürmez; ne var ki, bunlar sadece içle-

Scanned by TapScanner

rindeki insana özgü benzerlikleri bulgulamak içindi. Doğayı doğa olarak kabullenen Çin ve Japon duygularına değgin hemen hemen hiçbir şey bilmiyorlardı. Onların inançlarına göre "insanoğlunun en geçerli uğraşı insan" olmalıydı. İşte bu yüzden Dante ile Shakespeare arasında belirgin ayrılıklar buluruz. Birincisi doğaüstü dünyadaki insanla ilgilenirken, ikincisi kendi insancıl dünyasındaki insanla uğraşmıştı. "Ne büyük bir sanat yapıtı insan, düşüncede soylu, yetileri sonsuz, türlü türlü, durmadan değişen, eylemde hayranlık uyandırıcı, korkuda bir melek gibi, handiyse bir Tanrı!"

Scanned by TapScanner

İnsan aklının sığası içinde Hümanizma'ya duyulan inanç, tüm sorunları çözümleyecek ve doğaya üstün gelerek çağımızdaki rasyonel bilimlerin şaşırtıcı bir hızla ilerlemesini olası kılmaktadır, çünkü makinalarla ilgili bilimler ve matematik, tıpatıp insan zihninin benzeri bir imgeden çıkmıştır, onun katı ve kaçınılmaz mantığını paylaşırlar. Ama bu yetiyi tanrılaştırmakla insan makina benzeri birşeye eğilim göstermektedir, çünkü akıl esas olarak zihnin mekanik bir yansımasıdır. Mantık kuralları, bir lokomotifinki gibi önceden belirlenmiştir; ortadaki nedenin belirli bir etkisi olabilir ve bu ilke içinde evren, her olayı tüm sonsuzluğun yapısını çizdiği bir makinaya indirgenmiş olur. İnsanda, aklının gizilgüçlerini keşfetmesi bir saplantıya dönüşmüştü; Ondokuzuncu yüzyıl biliminin mekanik dünya görüşü (Weltanschauung), Wells tarafından ortaya atılan makinalar ütopyası ve Marx'ın toplumsal sınıfları bunların mantıksal sonuçlarıdır.

Aynı değişimler din içinde de gerçekleşti. Püritan ahlâkın doğuşu ve "Papalığın batıl inançlarına" karşı, bir tepki olarak determinizm doktriniyle beraber Kalvinci Protestanlığın izlemesi, aklın yeniden keşfedilişi özellikle önplana çıktı. Günah çıkarma düzeneğinin kalkmasıyla insanın katı bir şekilde bastırdığı yaşamın karanlık yanı, bilimin akıldışı doğasını alaşağı etmesi kadar güçlü bir biçimde din tarafından yadsınmış ve geri çevrilmiştir. Ne var ki, bu Protestanlığın özünde aklıcı bir sisteme sahip olduğu anlamına gelmez, aksine yıllar ilerledikçe sonuçta bilimle çelişkiye düşmüştür. Ama bu çelişki kılgısal sorunlardan çok kuramsal olanlarla bağıntılıydı. Doktrinsel olarak Protestanlık en katı anlamıyla bile akılcı değilse de, kendi psikolojisi içinde akılcı idi. İnançları büyük ölçüde İncil'in sözcük sözcük yorumlanması üzerine oturtulmuştu, ama ahlakbilimi esas olarak Tevrat'ta öne sürülen Yahudi yasalarının ruhuna yasakoyucu-luktan başka bir şey değildir, ahlaki standartları katı Püritan geleneğini izler. Önceden belirlenen bir alınyazısına inanış konusunda benzer tutarsızlıklar Kalvinizm içinde de

Scanned by TapScanner

bulunabilir. Bu doktrine göre sonsuza dek lanetlenen ve dünyanın başlangıcıdan uzak tutulan her insan yapacağı hiçbir şeyin onu nihai yazgısından edemeyeceğini anlayarak, kolaylıkla ahlaki bir gevşemeye yönelebilir. Ama gerçekte sonuç tam tersi olmuştur; hiçbir yerde Kalvincilerden daha çok uyuşmazlık gösteren ahlakbilimciler yoktur herhalde.

Böylesi bir ahlakbilim akılcıdır, çünkü insanoğlunu katı, idealist yasalarla eyleme iterek rahatlama amacını taşıyordu. Bu durum "akılcı" terimine çok daha geniş bir anlam yüklüyor olabilir, ama özünde insanı ahlakçı olmaya zorlayan girişimlerle akılcılığa zorlayanlar arasında çok az fark vardır. Ahlaki ideal ile akılcı ideal arasında da farklar bulunabilir, ama Püritan ve Hümanist geleneklerde algılanıldığı anlamıyla doğaya ters düşen ideallerdir, kendi içlerinde "dişi, kızıl pençeli doğa"ya denk insan varlığının düşüncesini görmezlikten gelirler. Aslında Yirminci Yüzyılın akılcılarıyla Püritan ideallerinden önce, özellikle Anglo-Sakson halklar arasında pekçok ortak yön vardı. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik üzerine kurulu akılcı toplum, yani arı komünizm, gelişimin idealleri sözkonusu edildiğinde 18. yüzyıl Fransa'sının akılcı filozoflarından çıkmamış, önemli güç odakları olarak ilk kez 17. yüzyılın Püritan İngiltere'sinde doğmuştu[4].

Gene de bu idealler, özellikle salt akılcı olanlar, kendi çöküşlerinin tohumlarını içlerinde taşırlar; ilgi çekici bir saptama da insan aklının yüceltilmesine rağmen bilimin ilgi alanı içinde, dinde olduğu gibi, doktrinleri psikolojisi ve uygulayımı arasında bir tutarsızlık başgöstermiş olmasıdır. Bu da insanı doğadan uzaklaştırmış, ona makinalar vererek, aklının gizilgüçlerini olağanın ötesine götürerek, onun efendisi yapmıştır. Bununla birlikte kuramsal açıdan insanın temel bağlantısını ve doğaya gerekli bir araç olduğunu da göstermişti. Günümüze kadar insan, hayvanlardan farklılaşarak evrimleşti, Tanrının özel bir yaratısı değildi. Ayrıca kendini özgür hissedebilir, oysa evrensel rastlantısallık yasası onun her düşüncesinin ve her eyleminin önceden belirlendiğini,

Scanned by TapScanner

doğanın ellerinde başıboş sürüklenen bulut kadar çaresiz bir araç olduğunu açık seçik kanıtlamıştır. Gelgelelim determinizm, Kalvincilerdeki gibi kendine inanan insanın hiçbir zaman ciddiye almadığı bir doktrindir. Onun sağduyusunu ikna edebilir, ama yüreğini hiçbir zaman ikna edemez, uygulamada Vaihinger'in "–miş gibi" adını verdiği felsefeyle aynı görüşü paylaşır, çünkü insan özgürmüş gibi davranır. Oysa insan aklının yüceltilişinde gururunu okşayan bir şey vardır; aklında buharlı motorlar, fabrikalar, tıp, elektrik gücü, uçaklar ve radyo ile kendisini belli edecek bir şeyler bulunuyordu. Ne var ki, Akıl Tanrı'sının da bazı ciddi terslikleri ortaya çıktı, bunlardan en önemlisi Sigmund Freud adında birinin insan ve doğanın ayrılmazlığıyla ilgili rahatsız edici, araştırmacı yanıyla belirmesidir.

FREUD, İLK GÜNAH VE BİLİNÇALTI

Ondokuzuncu yüzyılın akılcı düşünürleri temelde iyimserdi, Freud için bunların ilk günahla ilgili Kilise'nin doktrininden öte bir tat vermediğini söylemek şaşırtıcı olmaz. İdeal gelişime ve aklın zaferine duydukları inanç, Freud'un çok farklı bir karakter taşıyan "ensest arzuları", "hadım edilme karmaşası" veya "ana-baba saplantısı" gibi hoş olmayan isimler ve kabaca öteki cinsel tipleri çağrıştıran deyimler bulduğu bilinçaltı güçlerinin içinde kökenlerini keşfettiği insanoğlunun en yüce esinleri Freud'un iddialarıyla hiç uyuşmuyordu. Akılcılık da insanın bilinçaltındaki gayesinin ana rahmine yeniden dönmek, mahmur, sıcak bir karanlık içinde masum masum yatarak, korunaklı bir sorumsuzluk durumuna döndüğü gibi akıldışı bir düşünceyi benimseyemedi. Oysa Freud'un öğretisi, ipince bir akıl kabuğu içine çekilmiş, olgunlaşmamış Adem'i gösterdiği için ilk günahı yeni bir kılıkta ortaya çıkarıyordu. Eğer insanın en yüce gayesi bu karanlık, bilinçsiz güçleri sadece "akılcı bir biçime sokmak" olsaydı,

Scanned by TapScanner

bunun sonucu Kilise'nin temel bir doktrinini kanıtlamaya dek varmaz mıydı? Kurtuluşa varmak isteyen insanın yardımsız iradesinin ve aklının çabalarının sonuçsuz kalacağını göstermemiş midir? Hümanizm ve Akılcılık "Tanrı Kayrası" denilen gizemli bir ögeyi gözardı ettiği için, insan aklının kendi kurtuluşunu sağlayacak kadar güçlü olduğuna inanılmıştır. Onlar Akıl ile sadece "zeka" diye bilinen ruhun bir görünümünü anlamışlardı.

Şu anda zekânın düşünen bir makina, bu makinayı yürüten bir güç olduğunu biliyoruz, bu gücün özelliği ne olursa olsun makina ancak mekanik bir yoldan yorum yapabilir. Bu yüzden akıldışı bir dürtüyü alması gerektiğinde, onu etki alanı içine koyarak akılcı bir hale sokar. Olgunlaşmamış Adem kan dökmek için kana kan istediğinde, usavurum makinası kendini haklı çıkaracak makul bir neden bulmak zorundadır. Bulacaktır da, çünkü zekâ pekçok bakımdan en karmaşık uyarlama gücüne ve neredeyse sonsuza dek kendini kandırma sığasına sahiptir. Akılcı biçime sokmanın inandırıcılığını gereksiniyen ego özdeğeri, son derece önemlidir. Aksi takdirde doğa içinde sağ kalabilmesi için insanın başarısızlığını itiraf etmesi gerekir.

Gene de Freud'cu doktrin esas olarak bombardıman şokuna uğramış vakaların psikolojik sağaltım yöntemlerindeki becerisiyle büyük bir başarıya ulaştığı İkinci Dünya Savaşı sonrasına dek gereken ilgiyi görmedi. Ama savaş sırasında olgunlaşmamış Adem'in ortaya çıkışı Freud'un düşüncelerinin daha da çok benimsenmesini sağladı -bugün bile pek çok entelektüel insanın "bilinçsiz zihin" gibi birşeyi kabul etmeye yanaşmamaları şaşırtıcıdır. Bir şeyi niçin istediklerini, istedikleri bir şeyi niçin yaptıklarını soran herkesi saygısız biri olarak düşünüyorlardı. Oysa vücutlarının neden kanser gibi gizemli şeyleri yarattığını bilmediklerini, böbreklerinde yüreklerinde ve barsaklarında neler olup bittiğinin farkında olmadıklarını itiraf etmeye dünden hazırdılar. Dolayısıyla insan vücudunda bilinçsiz etkinlikler ve yönetici sistemler

Scanned by TapScanner

varsa, sadece analoji yoluyla da olsa, zihnin de bilinçsiz bir bölgesi var demektir[5].

JUNG'UN KATKISI

Analoji bundan bile fazlasını sunabilir. Fiziksel bedenin, çoğu kez bilinçsiz bir biçimde somut evrenle derin bağları vardır, ancak ana rahmine düşmeden çok uzun süre önceden başlayarak bilinçaltının köklerinin bireyin ötelerine uzandığı varsayılmamalıdır. Bu düşünceyi destekleyerek analojiden daha fazlasını beceren, Freud'un öğrencisi C.G. Jung ortaya gizemliliğin sınırlarına yaklaşan bir kuram sürdü[6]. Ona göre bilinçaltı sadece yüzeyde kişiseldir, oysa özünde toplumsal, ırksal ve belki de evrenseldir, çünkü Jung çağdaş kadın ve erkeğin düşlerinde bilinçli bilginin varolmadığı binlerce yıllık mitleri ve simgeleri anında ürettiklerini kanıtlamıştı. Bu yüzden bireyin çocukluk dönemindeki cinsel yaşamı bilinçaltında nispeten önemsiz bir öge olmaktadır; Freud'un çözümlemeleri ise yalnızca bu keşfedilmemiş ülkeye atılan ilk adım olmuştur.

İnsana dışındaki evren kadar içindeki doğal evreni de gösterdiği için bilinçaltı düşüncesinin önemi iki kat artar. Aynı zamanda insanın gerçek kişiliğine dair önemli sorular öne sürer. Bu benliğin bilinçli akıldan ve zekâdan çok daha derinlerde, daha çok doğal ve evrensel güçler tarafından harekete geçirilen bir araca benzeyen, insanoğlunun bireyselliğinden bile daha derin olduğunu ileri sürmüştür. Artık kişisellik düzeyinden daha derinlerde ruhun köklerine inebiliyor, Jung'un neden kabaca merkezi benliğimiz olarak tanımdığımız Ego'yu bilinçaltının bir karmaşası olarak tanımladığını anlayabiliyoruz. Daha doğru bir deyişle, belirli sonuçları başarmak için bilinçaltı zihni tarafından kullanılan bir araçtır ego; aynı şekilde sözde kendi kendini içeren insan bedeni belirli sonuçları başarmak amacıyla bilinçaltı ta-

Scanned by TapScanner

rafından görevlendirilmiş bir aracıdır. Ne var ki, bu görevlendirilen aracın insanın akılcı eylemleriyle aynı amacı güttüğü sanılmasın; insana özgü amaç, ancak amaçlar çerçevesinde harekete geçtiği için yalnızca doğal içgüdünün akılcılaştırılması olabilir."

Bu düşünceler bizim için oldukça yeni. Ama daha önce söylediğim gibi bunlar gizemciliğin sınırlarında dolaşmaktadırlar, çünkü aslında dünyanın en eski insanlarınca pekâlâ anlaşılabilecek şeylerdir. Hindulara göre insanın benliği yalnızca sınırlı imgesi yüzünden bireysel kişiliğiyle kimliklendirilir. Bu imge büyütüldüğü takdirde gerçek benliğinin Brahman olacağını da biliyorlardı. Bir başka deyişle, insanoğlunun egosu yaşamın işlevlerine yardımcı olan bir düzenek (*maya*)[7] ya da aldatmacadır, çünkü yaşam kendini ortaya koyacaksa bu farklı şeylerin biçimleri içinde yapmak zorundadır. Yaşam tek olandır, hiçbir biçimi yoktur ve hiçkimse biçimi olmadan yaşamı göremez. Bundan dolayı Hindu'ların öğretisi *Veda*'ya göre Brahman tektir, biçimi yoktur; bunu hiçbir zaman başaramayacağı için de Brahman kendini ifade edemez. Eylem ve dışavurum ancak Brahman kendini bu düzenek ve biçimlerle açığa vurduğu zaman başarılabilir, bundan dolayıdır ki, eylemler Brahman tarafından değil biçimlerce gerçekleştirilmektedir denilir.

Buna benzer öğretilere başka eskil uygarlıklarda da özellikle Mısır ve Çin'de, rastlanılır. Eski Mısır'daki Şabaka yazıtında şunlar yazılı[8]:

> Ptah, hükmedici olarak, bütün Tanrıların ağzında dil olarak, tüm büyükbaş hayvanlarda, tüm sürüngenlerde ve her şeyde... her bedende yaşadı. Böylece her türlü iş, zanaat, her şey kollarla, bacakların tüm hareketleriyle, emrindeki bütün uzuvların edimleriyle yapıldı, bu da her şeye değer kazandırdı.

İ.Ö. 200'lerde yazılar yazan Çinli bilge Chuang-Tzu şöyle diyor:[9]

> Senin bedenin Tao'yu temsileden bir imgedir. Yaşamın sana ait değildir. Tao'yu temsil eden bir uyumdur o. Bireyselliğin sana ait

Scanned by TapScanner

değildir. Tao'yu temsil eden bir uyuşumdur o... Hareket edersin, ama bunu nasıl yaptığını bilmezsin. Dinlenirsin, ama bunu neden yaptığını bilmezsin... İşte bütün bunlar Tao yasalarının edimleridir.

Benzeri örnekler sonsuza dek çoğaltılabilir, bunların yalnızca varsayımsal felsefe olmadığına inanmak için elimizde her türlü neden var. Eski bilgeler ne *düşündüklerini* değil, ne *hissettiklerini* yazmışlardı. Bilgeliklerinin şiirsel ve sezgisel niteliği yalın olarak ne hissettiklerini ifade etmeleriyle, kimi zaman da konuyu tartışmalarıyla vurgulanmıştır.

Ne var ki, çağdaş insan kendi aklının ikna edilmesini ister, felsefesinin geometrideki bir önerme gibi tartışılmasını bekler. Düşünen insanlar arasındaki en azından beşyüz yıllık bir mirastır bu, ne Freud, ne savaş, ne de krizler aklın üstünlüğünün sadece otuz yıllık bir şey olduğu konusunda bizi kuşkuya düşürebilir. Gelgelelim bu miras Kilise'nin psikolojik bakımdan doyurucu doktrinleri içinde insanoğlunun inancını öldürerek, onu eğreti bir duruma sokmuştur. Kuşku yok ki, Hz. İsa'nın bağışlayıcı gücünde ve nedamet içinde seven bir Tanrı'ya inanan insanların hepsi temelde mutludur. Onları tüm insancıl yanlarıyla kendi bağrına basarak, zayıf yönlerini tanıdığı, tüm bunları anladığı için ve herşeyi bağışladığından kendilerini pek fazla müşkülpesent bir Baba'nın kolarında yatıyormuş gibi hissederler. Tüm bu nedenlerden dolayı Katolik Kilisesi insanın sorumluluklarını hafifletme sanatında oldukça ustalaşmış bir kurumdur; kendi rahipleri siyaset ve uysal terörizm gibi ufak tefek sorunlara gönül indirmezler, çünkü kendi insanları dünyanın en mutlu kişileridir. Onlara ne kadar acı vereceğini bildikleri halde, yaşama güvendikleri için, Efendi'si onları hiç sıkıntıya sokmaz.

YENİ DİNLER

Ne var ki, kendi akılları bu şeylere inanmayı engelleyen

Scanned by TapScanner

insanlara ne olacak? Yaşamın acıları çok fazla gelmeye başlayınca ne yapacaklar? Sanırım çoğu bunları unutmaya çalışacak, uygarlık da sayısız kaçış yolları önerecek onlara- filmler, spor, dergiler, cinayet romanları, hızlı yolculuklar, yıllanmış şaraplar, kadınlar ve şarkılar; tüm bu öğretici, eğlendirici ve nispeten zararsız şeyler aslında soruna bir çözüm getirmiyor. Ve tüm bunların altında yatan kaçınılmaz nedenler, ekonomik güvensizliğin ve savaşın yıpratıcı etkile- ri, iş yaşamındaki gergin, sinir bozucu rekabet, evlilik sa- natının en acı yanlış anlaşılmasıyla bir araya gelen cinsel yaşamın karşısındaki toplumsal ve ekonomik engeller, size değer vermeyen çığrından çıkmış dev gibi bir toplumun içinde yer edinme çabalarının yarattığı yılgınlıklar. Bu liste daha da çoğaltılabilir. Kaçışların işe yaramadığını anlamak için yüzlerine, özellikle gözlenmediklerini sandıkları bir anda in- sanların yüzlerine bakmak yeterli olacaktır.

Yanısıra, dinsel kökenli ama gene de Ortodoks Hıristiyan alemine kuşkuyla bakan, çağdaş toplumlar içinde bol miktar- da bulunan yeni dinlere sığınanlar var -Hıristiyan Bilimcili- ği, Teozofi, Spiritüalizm, Buchmanizm, Rosicrucian'lar, Kriş- namurti, Ouspensky, Meher Baba, Alice Bailey, Ballard' cılar, Gürciyef, Crowley ve müritlerinin sayısı bir düzineyi bile bulmayan ama yine de etkinlikte bulunan binlerce ikinci sınıf öğretilerin adını bile anmaya gerek yok[10]. Aynı katego- riye Yeni-psikoloji'nin pekçok okulu içinde dinin yerini tuta- bilecek yollara sapanları da eklemek gerekiyor, bazıları neredeyse yarı-dinsel özellikler taşıyor. Ama bu kategori özellikle ilgi çekicidir, çünkü sokaktaki insan bu konularda hiçbir şey bilmez, ya da çok az bilgisi vardır; entellektüel alanda hızla yaygınlaşmakta ve etkileri içten içe topluma adamakıllı sızmaktadır. Bu kategorinin, aynı zamanda ki- lise üyelerinin çoğunluğunu, ortayaşlı ya da daha ihtiyar ka- dınlar oluşturuyor. Bunlar çağdaş dünyada adeta özel bir so- run yaratan bir sınıf haline gelmiştir. Pekçoğu İkinci Dünya Savaşı'nda kocalarından mahrum kalmış, ötekiler de, özel-

Scanned by TapScanner

likle Amerikalı erkekler, iş yaşamının kaygıları ve sinirsel gerilimden dolayı genç yaşta ölmeye yatkınlaştıkları için, bir şekilde onları yitirmişlerdi. Geri kalanlar, bir türlü evlenemeyen ya da başarısız evlilikler yaşayan kişilerdir. Bu yüzden sık sık bu konulara ilgi duymalarının yalnızca cinsel yılgınlıktan kaynaklandığı sonucu çıkıyor. Ama kimi durumlarda destekleyici bir dava olabilir, dünyevi görevlerini yerine getiren insanların ömürlerinin kalan bölümünü doğal olarak bir dine vakfettikleri de unutulmamalıdır. Gene bu bakımdan kadınlar erkeklerden daha çok dinsel konulara yatkınlık gösterirler. Bunu doğal bir olgu olarak algılayan Hindular, yaşamı iki ana aşamaya ayırmışlardır. Birincisi, Artha ve Kama'dan oluşan insanın görevleridir, amacı duyuların ve vatandaşlık görevlerinin başarılması, dünyada bir yer yaparak bir yandan aile düzeni kurmak, bir yandan da sevgi, cinsellik ve estetik yaşamları oluşturmaktır. Bunlar tamamlandıktan sonra Oharma ya da kendini dine adama aşaması gelir. Bu yeni dinlerin ve "dinsel-psikolojik" grupların taraftarlarından başka, inançların hiçbir insanı doyurmadığına kanaat getirmiş, bir gruptan ötekine sürüklenen, tüm sorunlarını çözecek ve ruhlarını korkudan kurtaracak büyü ile elde edilen bilgi dışında, bilmediği şeylerin ardından giden "arayış içinde" bir çok insan vardır. Kimi zaman onu şu ya da bu "–izm" içinde yakaladıklarını sanırlar, oysa yaşamın gizini aradıkları yer ne kadar da tuhaftır! Bu giz, elbette, doktrinlerde ve yaşama değgin düşüncelerde değil, olasılıkla yaşamın kendisinde bulunacaktır.

Kimi akidelerde, biçimlerde, kurallarda arar Doğruluğu.
Kimi okullardaki dogmalarda, kuşkularda,
Ama Peçe'nin ardındaki Ses şöyle der:
Ey Ahmaklar, sizin yolunuz ne burada, ne de oradadır!

İlginç olan da, gerek kaçmaya çalıştığımız şeyin, gerekse bulmaya çalıştığımız şeyin kendi içimizde olmasıdır. Bu da,

Scanned by TapScanner

daha önce gördüğümüz gibi, ilkel insandan çok çağdaş insan için geçerlidir, çünkü ne yapacağımıza dair karşımıza çıkan zorluk dış dünyadan çok kendimizledir.

Bir doğruculuğu yineleme riskine karşın, kendimizle ilgili güçlüklerle yüzyüze gelmedikçe kurtuluş yolunda arayacağımız her şeyin, o güçlüğü gözlerimizden gizleyen fazladan bir perdeden başka birşey olmayacağı ortadadır. Kurtuluş ister salt bir unutuşta aransın, isterse din, felsefe ya da psikolojik sağaltım yoluyla belirli bir girişimde bulunulsun, aynı ilkeler geçerliliğini korur. Özellikle psikolojik sağaltım insanın kendisiyle yüzleşmesini, kendi içindeki tüm ilkel arzularla ve korkularla doğayı kabul etmesini gerçekleştirmek üzere geliştirilmiştir. Ne var ki, garip olan durum, psikoloji dalındaki pek çok ateşli gönülverenlerin onlara yardımcı olmakta uğradıkları belirgin başarısızlıklardır. Pek çok din ve felsefede rastlandığı gibi bu dünyada ya da ötekinde insanın içini rahatlatacak doktrinler öne sürmezler, iktidar ve başarı vaatlerinde bulunmazlar. Yüreğin gizli noktalarını merhametsizce deler ve insanın büyük bir dikkatle koruduğu sırlarını açığa çıkarırlar, ama gene de insan kendisiyle ya da yaşamla barışık gibi görünen bu bilimin nitelikli, güven uyandırmış uygulayıcılarıyla karşı karşıya gelmektedir.

ÖZGÜRLÜK ARACI

Bu da şaşırtıcı bir şey değildir. Unutuş, kurtuluş ya da zihinsel sağlık peşinde koşanların hepsi mutluluğu arar, dolayısıyla bu sınıflar içinde mutlu insanların bulunması beklenemez. Mutlu kişiler esas olarak yaşama ve Tanrı'ya şükranlarının bir ifadesi olarak dinle ilgilenir ve kendileri gibi diğer insanların da bunları anlamalarını sağlarlar. Kişisel kurtuluş peşinde değildirler, çünkü bu gibi şeyleri düşünmezler. Gelgelelim mutluluğu elde edenlerin onu aramadıklarını, onu arayanların da bulamadıklarını doğru sayarsak, öteki-

Scanned by TapScanner

lerin bunu anlamalarını nasıl sağlayabilirler?

Buraya kadar mutsuzluğun anlamı, insan ruhundaki karşıtlıkların savaşı, insanın sonunda doğadan soyutlandığı ve bu yalıtım sonucunda uygarlık gelişiminin yoğunlaştığı gibi konulara değindik. Ayrıca insanın maddesel ve zihinsel evrene nasıl sıkı ve ayrılmaz bağlarla bağlandığını, bunlardan kendini kurtarmaya çalıştığı anda mahvolacağını gösterdik. Gerçekte, kendisini ancak düş dünyası içinde kurtarabilir, yoksa varolamaz. Ama gene de geri kalanlarla birlikte insan birliğinin gerçeğini kabullenişi sonucunda mı gerçekleştiğine karar vermemiz gerekiyor. Gelgelelim bu doğru ise, böyle bir kabullenişin nasıl olacağını bulgulamamız, insanın kendinden kaçışıyla yalıtıma dönmesinin ve akıntıya karşı yüzmeye zorlayan o paniği yenmesinin mümkün olup olmadığını keşfetmemiz gerekiyor. Bunlar da karşımıza başka sorular çıkarıyor: Tüm sorumlulukları üzerinden atmakla kendi heveslerine kapılması ve düşen bir yaprak gibi yaşamın gelgitlerinde sürüklenmesiyle hayvanların ahlak-dışılığına dönüşünü gösteren bir doğayı kabullenmek mi olacaktır sonunda? Benzetmemize yeniden dönersek, yaşam insanoğlunun içine itildiği bir akıntıdır, ona karşı ne kadar dirense de, tüm çabalarına rağmen sonuçta kendi mutsuzluğu dışında hiçbir şey elde edemez, sürüklenip gider. Öyleyse sırtını dönüp kendini akıntıya mı bırakmalıdır? Fakat doğa ona aklını kullanabileceği yetiler ve bilinçli bir bireysellik bağışlamıştır, yok eğer sürüklenip gidecekse yanında bunların hiçbiri olmayacaktır. Büyük bir olasılıkla bunlar hayvanın kendini içgüdüleriyle ifade etmesinden daha büyük olanaklarla, sonsuz sayıda dışavurum özgürlüğünü vermek için vardır, çünkü hayvan doğanın ıslık sesi çıkaran bir düdüğü, insan ise organıdır.

Bu doğru olsa bile, ne kadar görkemli olsa da insan bir araç yerine konulmaktan hoşlanmaz. Çünkü araç sadece araçtır ve bir organ da düdük kadar yapılması gerekenleri körükörüne, boyun eğerek yerine getirir. Oysa düşünülmesi gereken tek neden de bu olamaz; Hindu bilgesi Patanjali'nin sözleriyle,

Scanned by TapScanner

"Bilgisizlik, görme araçlarıyla birlikte Bilici'nin kimliğidir."(11) Kuşkusuz bir araç olarak insan, hoşuna gitse de gitmese de, boyuneğen bir araçtır, ama insanın içinde bir araçtan öte, o aracın bir parçası olan yanlışlıkla kendi benliği sandığı bireyselliği ve aklından öte bir şey vardır. Bir araç olarak sınırlandırıldığında bununla özgür olur, sorunun bilincine varmaya başlar. Bunu keşfederek, ölüm, korku ve kederden kaçmakla kendini köleleştirdiğini farkedecektir, çünkü yaşamak ve ölmekte, sevmek ve korkmakta, sevilmek ve üzülmekte özgür olduğu ve bunlardan utanmadığı gerçeğiyle, o gizemli hakikatın anlamını kavrar. Oysa insan bunları yapmak için, ölüm, korku ve kederin kendi mutsuzluğunun nedenleri olduğunu sanarak, özgürlüğünü reddeder. Gerçek nedeni ise, bunları kabullenecek kadar kendini özgür bırakmamasıdır, çünkü korkudan korktuğu sürece gerçek özgürlüğün sevme özgürlüğü olmadığını anlayamaz, bu da mutluluk özgürlüğü demektir.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

1. Benlik olarak Brahman bilinen 'Dünya Ruhu' kavramıyla tamıtamına aynı şey değildir. Çünkü Brahman gövdesi ya da fiziksel biçimi ve özünün karşıtı olarak evrenin ruhu değildir. Daha çok Brahman, tüm parçalarının türediği ve aslında tek tek parçalardan oluşan evrenin bütünlüğüdür. Bakınız; Bölüm 6, Vedanta konusu.
2. Bakınız, yazarın **South American Meditations** adlı yapıtı, Bölüm 2.
3. Luka 15; 11-32.
4. Karşılaştır: Gooch ve Laski, **English Democratic Ideas in the Seventeenth Century** (New York, 1927)
5. Psikanalistler bilinçaltının işleyen bir varsayımdan öte bir şey oduğunu hiçbir zaman savunmadılar. İnsanın ne bedensel ne de zihinsel bakımdan özel bir varlık olarak varolduğu konusunda ayak dirediler. Ama bir varsayım olarak psikolojik sağaltımdaki değeri kanıtlanmıştır; gerçekten bir bilinçaltının olup olmadığı o kadar önemli değildir. Daha doğru bir şekilde, bilinçaltının varlıktan çok bir süreç olarak, yani kendilerini dolaylı olarak ya da ussallaştırılmış biçimlerle açığa çıkaran ya da çıkarmayan kimi işlemlerin, eğilimlerin ve dürtülerin ayrımına varılmadığı bir süreç olarak tanımlanması mümkündür.

Scanned by TapScanner

6. Jung kendisinin bir gizemci olduğunu kabul etmez, çünkü gerek psikolojik gerekse bilim sayılabilecek öteki sağaltım türlerinde araştırmasının katı bilimsel yöntemlerini dikkatle ve doğrulukla vurgular. Bilinçaltıyla ilgili görüşleri için bakınız: **Two Essays on Analytical Psychology** (New York, 1928), s. 94 vd. Ayrıca, **The Integration of Personality** (New York, 1939) Bölüm 1.
7. **Maya**, çoğunlukla yanlış olarak "yanılsama" olarak çevrilir - oysa bu anlamını karşılamayan, sadece olumsuzlayıcı bir yorumdur. Maya, Brahman'ın yaratıcı gücüdür.
8. **From Fetish to God in Ancient Egypt**, E.A. Wallis Budge (Londra, 1934), s. 15.
9. H.A. Giles'in **Chuang Tzu**'daki çevirisini aldım. (Shanghai, 1926), s. 282.
10. Bu figürlerin bazılarıyla ilgili ilginç bir araştırma Rom Landau'nun **God is My Adventure** (New York, 1936) adlı yapıtında bulunabilir.
11. Patanjali, **Yugasutra**, 2, vi.

Scanned by TapScanner

2. DİNİN YANITI

Bizim düşündüğümüz mutluluk türü insan ruhunun en derin köşelerine ait olduğu için, mutluluk sorununa dünyadan verilen en eski yanıtlar din içinde bulunmaktadır. Ama bu bizi tanıdık yaşantılardan uzak, beş duyumuzla algılayabildiğimiz dünyanın ötesindeki doğaüstü alemde aranması gereken bir şey olduğunu vasaymamıza yol açmamalıdır. Ruhun dünyası çoğunlukla maddeci bir yoldan anlaşılagelmiştir; zaman kavramıyla sonsuz olan şeylerin içerdiği uzam içindeki sonsuz bir bölgedir[1]. Madde yerine ruhun oluşturduğu öz ve biçimler dışında kendimize ait öz ve biçimlere denk düşen bir dünyanın varolduğu ve işlemlerinin farklı yasalarla yönetildiği, hiçbir şeyin değişime uğramadığı, tüm şeylerin sonsuza dek süregeldiği düşünülmektedir. Ruh dünyasını bu yoldan anlamak için öncelikle yaşadığımız dünyadan tümüyle farklı olduğunu bilmek gerekir; din bu tür bir spiritüalizmle ilgilendiği zaman ruh dünyasıyla gündelik yaşantılar dünyası arasında büyük bir uçurum doğar; önceki varlıklarla kurulacak ilişki, ölüm sonrasında olduğu gibi, ya da maddesel imgelerin uyuşmadığı şeyleri algılayan yeni tinsel duyularla elde edilen bir bilinçlilik durumunda, sadece bedensiz bir varoluşta mümkündür.

Bu tinsellik görüşü din içinde öylesine yaygındır ki, pek çok insan kurtuluşun şimdiki yaşamımızın çok ötelerinde bulunduğuna inanır, onlara göre dünyadaki varoluş sadece bir hazırlıktır, bize öldükten sonra miras kalacak ya da hâlâ yaşıyor olsak bile düşüncelerimizin daha yüksek bir katmana çıktığı, böylelikle bu dünyada kalsak bile ondan çok uzakta olduğumuz bir dünyadır. Birçok dinsel öğreti bize eğretilemeler olarak sunulduğu için böyle bir görüşün doğmuş olması mümkündür, çünkü tinsel hakikatler yalınlaştırılmaya gitmek için zaman ve uzam terimleriyle verilir. Cennet ve cehennem zaman olarak ölüm sonrası yaşam biçimine, uzam olarak

da farklı bir dünya düzenine dönüştürülmüştür. Bu tür yalınlaştırmaların yararı olabilir, ama cennet ve cehennemi burada, şu an içinde; sonsuzluğu da zamansız, sonsuz şimdiki zaman olarak düşünürsek –bu kavramların değeri daha büyük olduğu– pek çok bakımdan gereksiz bir karmaşa yaratılır.

YAŞAMIN YADSINMASI OLARAK DİN

Ne var ki, genel anlamıyla alındığında bu, düşüncenin ana yollarından biridir, üstelik dünya yüzünde dinsel mutluluğun bir bakıma ütopyacı ve maddesel yoldan elde edilebileceğine inanılmaktadır. İki gelenek de Hıristiyanlık içinde vardır, kimileri "Bu dünyada sürekli kalacağımız bir yerimiz yok, o yüzden bunu aramaya geldik", derken, ötekiler de, "Gökyüzü krallığını dünyada" kurmaya çalışıyorlar. Birinci görüşü benimseyen Hıristiyan kişi bu dünyada hiçbir zaman yeri olmadığını hisseder, gelecek yaşamı da, Krallığın içine girmek için Tanrı'nın evlatlarını sınavdan geçirdiği bir mahkeme, bir nefs mekanı, bir giriş kapısı olarak görür. Aynı zamanda bu dünyanın tüm nimetleri için Tanrı'sına şükran duyacaktır, çünkü sevinç kadar acı da veren zevkler ona erdemleri öğrenme fırsatını verir. Gene de insan bu zevklerle mutlu değildir, kısa süreli ve uçucu oldukları için onları yalnızca sonsuza dek sürecek cennetsiz bir yaşamın belirtileri olarak kabul eder.

Oysa çağdaş Hıristiyanlıkta, özelikle eski çağlarda, varolan ve farklı bir biçimde bulunan başka bir öge daha vardır. Bu, Havarilerin Akitlerine dair bir yasadır ve bedenin yeniden doğuşu inancıyla ilgilidir[2]. Bu inanç, gelecekteki dünyanın sadece tinsel durumuyla kalmayıp, fiziksel dünyanın tinsel güçler tarafından yeniden yaratılacağı bir yaşam durumudur. Tanrı'nın yeni bir gökyüzü, yeni bir yaşam yaratacağı ve bu dünya krallığının "Tanrı'nın ve O'nun İsa'sına ait bir Krallık" olacağı söylenmektedir. Çağdaş Hıristiyan kişi bu öğretiyi daha farklı bir açıdan değerlendirme eğilimindedir,

halbuki onun ataları bunu bütün ölülerin mezarlarından kalkacağı, ancak kıyamet gününde olacak bir şey olarak anlamışlardı, çağdaş görüş ise yeryüzündeki bu göksel krallığın Tanrı Kayra'sıyla burada ve şu anda yaratılacağını ileri sürer. Kiliselerin idealist siyasete karşı artan ilgilerinin nedeni de burada aranmalıdır. Ahlakçılık uygulanması gereken bir şey haline gelir; sadece gelecekteki dünyada kurtuluşu garantilemekle kalmaz, dünyadaki pek çok insana bunun böyle olması gerektiğini de kanıtlar. Hıristiyanlık ilerleme düşüncesiyle bağıntı kurduğu için bugün kiliseler barışın, toplumsal hizmetin, siyasi ve ekonomik adaletin önde gelen sözcüleri olmuştur.

Oysa hem Hristiyanlar, hem de öteki dinlerin mensupları arasında böylesi idealleri daha çok hafif bulanlar da var, bunun nedeni fazla arzu edilen birşeye benzemediği için üstesinden gelinmesi olanaksızmış gibi görünmesidir. Onların anladığı biçimiyle tinsel mutluluğun maddi refahla ya da som altın caddelerin bulunduğu uçsuz bucaksız bir cennetle bağıntısı hemen hemen hiç yoktur. Yaşamı acı ve zevkin geçici bir değişkeni olarak zorlayan, ten içindeki (ya da altındaki) duyuların sınırlandırılmasının ruhun en yüce aydınlığında elde edilemeyeceğine inandıkları için dünyanınkiyle aynı kuşkuları taşırlar.

Yüzyıllardır bu türden bir eğilim Doğu dinlerinde vardı. En belirgin örneği de, Batı'nın çok yakından tanıdığı bir Budizm türü olan Hinayana Budizmidir. Hinayana herhangi bir dinin en karamsar dünya görüşünü alır ve olası en hızlı araçlarla tümden yokoluşa değil, bütün kişiliğin, bütün bireysel kimlik duyumunun ve bütün ayrılıkların kaldırıldığı bir çeşit belirsiz ve bitimsiz bir bilinçlilik durumuna kaçış yollarını arar. Bu aşamada acı ve ölüm yoktur, çünkü artık ölecek hiç kimse kalmamıştır ortada. Öğretisinin ana hatları şöyledir: Kişisel benliğimizin varolmadığını anladığımız zaman, acı çekmekten kurtuluruz, çünkü acı ancak acı çekecek biri varsa varolur. Hinayana ideali ede edilebilecek en yüce mutluluğu yaka-

ladığı ve bir yavanlık haliyle sonuçlandırdığı için, aynı şeyler zevk için de geçerli sayılır.

Upanişadlar'da anlatıldığı gibi, benzer idealler Hindu-Vedanta öğretisinin incelenmesiyle de ortaya çıkarılabilir. Hindu yogilerinin en yüce gayesi, tüm ayrık biçimlerin sonsuz Brahman içinden çıkmış gibi görünmesiyle biricik gerçeği yanılsamalı bir biçimde dışavurmaktır. Hinayana Budistleriyle aynı görüşü paylaşan kişi, nimetlerinin sürekli olmamasından dolayı, bu dünyayı doyumsuz bir biçimde algılar. Dolayısıyla, Tanrı'nın yüzünü bir yanılgı ağıyla saklayıp, yaşamın değişen biçimlerini öğreterek dünya zevkleri içinde mutluluğu aramasına neden olan tüm bu şeylere karşı savaşır. Ona göre tüm şeyler Tanrı'dır, kendi duyularının sınırlı olması yüzünden dağlar, ağaçlar, ırmaklar, insanlar ve hayvanlar oldukları gibi görünürler ona. Bu sınırlandırmalar bir kez kalktığında, ayrık biçimler dünyası ortadan silinir, geriye yalnızca sonsuz huzur ve erinç sahibi Brahman'ın uçsuz bucaksız ve boş sonsuzluğu kalır.

Bu gibi düşünceler, en derin anlamlarıyla temsil edilmeseler de, Doğu düşüncesi içinde bol miktarda vardır. Çoğumuza göre bunlar soyut ve kavranılamaz şeylerdir. Gene de pek çok sofu kişi yaşamımızın amacının ve sonunun burada, dünya üzerinde olduğunu iddia etmektedir. Bu sonsuzluk durumunun özellikleri şöyle tanımlanabilir: İlk olarak, yaşamın güzelliklerinin son derece abartıldığı, tüm acılarının, sınırlandırmalarının ortadan kalktığı bir ölüm-ötesi durum. İkinci olarak, esinlerini Tanrı Kayra'sından alan insan aklı ve becerisinin çabalarıyla dünyasal acıların ve sınırlandırmaların üstesinden gelindiği bu dünyadaki bir ruh durumu. Üçüncü olarak, gerek insan bedeni içinde, gerekse dışında insan bilinçliliğinin kişisel benlik ve tüm ayrık biçimlerin, tüm karşıtlık çiftlerinin sonsuz ve biçimsiz kutsal öze dönüştürüldüğü, beş duyu tarafından empoze edilen sınırların ötesine götürülüşü.

Tüm bunların ortak üç öğesi vardır: Yaşanan dünyaya karşı tatsızlık duyma, dış dünyada insanın kendi kusursuz benliği kadar çok yanlışın olmadığını ima eder. Bu kusursuz benlik ya bu kusurlar adına dünyada yaşamaya hüküm giymiştir ya da hatalı bir biçimde, bu dünyayı yanlış algılayanlar kusurlu duyuları tarafından aldatılmışlardır. Ayrıca iyi şeylerin sürekli kılındığı ya da kötülerle beraber yok edildiği sonsuz bir duruma beslenen umutlar vardır. En önemlisi de dünyasal varlığımızın nihai gayesinin bu dinsel durumlardan bir tanesini bize ima ettirmesidir; o yüzden insan, temel olarak, insanoğlunun ardında koştuğu değerli bir amaç için kendine uygun düşen dinsel etkinliği izlemelidir. Dolayısıyla diğer akımların hepsinin yüzeysel ve önemsiz sayılması gerekir, bu görüşe göre sadece ruhu ve bedeni makul bir huzur içinde tutan araçlar oldukları ya da özgül olarak dinsel amaçlarla kullanılmadıkça sanat, spor, edebiyat, politika, bilim, tiyatro ve keşifler boş ve amaçsız şeylerdir. Bu iki amaç dışında sadece yaşamın önemsiz konuları olarak kalacaklardır. Acılara katlanamayacak denli çoğalmadıkça bizim yaratılışımız içinde yalnızca "rahatlama biçimleri" olarak yer alacaklardır.

Böylesi ideallere bağlanmayı öğütleyen çeşitli yolları ve araçları hesaba kattığımızda dinin bu tür yönlendirişi daha da belirginleşir. Uygar toplumlar içinde dinsel ideallere yaklaşmanın iki ana yolu bulunmaktadır; ikisinin de ortak pek çok yanı vardır. İkisi de dünyasal hazların içinde manevi mutluluğu bulmanın bir tuzak olduğu düşüncesine dayanırlar, çünkü bu hazlar sürekli değildir, belki sürekli olabilirler ama kesin bir mutluluk düşüncesinden ayrılırlar, bunun nedeni de böylesi bir mutluluğun tümüyle dış koşullara bağlı olmasıdır, dolayısıyla sözü edilen koşullar değişir değişmez mutluluk ortadan kalkar. Ne var ki, insanın içinde dünyasal hazlardan uzak durmasını son derece zorlaştıran bir şey vardır, din onlara karşı şiddetle düşmansı bir tavır alarak bu eğilimi yen-

meye çalışır. İşte bu yüzden din, duyumlarla ilgili her şeye karşı özellikle de dünyasal zevklerin en temel ve en önemlisi olan cinsel işlevlere karşı genel bir antipati duyar.

Dinsel ideallere yaklaşımın iki yolundan biri, esas olarak Hıristiyanlıkta karşımıza çıkar. Bu, gözlerin dünyasal tuzaklarından, onun ötesindeki sonsuz değerlere dönmesi için tenin çile çekme yöntemidir. Dua ederek, oruç tutarak, hayırsever yardımlarda bulunarak, tensel zevklerden vazgeçerek dünyasal şeylerin kadrini bilemeyeceği, duyuların yanılttığı Tanrı Sevgisi'ni alımlama, duyumsama ve tadına varmayla insan kendini buna uyarlar. Duyular kösnül zevklerle körleştirilirse insanoğlu ne şu anda, ne de daha sonra Tanrı Sevgisi'nin ait olduğu doğaüstü ödüllerin evrenine girebilir. O'nun ışığıyla aydınlanmaz, saflığı bozulduğu için yanar, çünkü onun içinde ancak tüm kötülüklerden arınmış şeyler varolabilir.

İkinci yol ise pek çok açıdan basittir, bireyin Tanrı'ya bel bağlamadığı bir kendini geliştirme yöntemi olmasının yanısıra onun kendi irade gücüne dayanır. Budizm ve Vedanta içinde yer alır ve amacı sadece duyuları arındırmak onları dünyadaki tuzaklardan uzak tutmak ve nihayet kişisel kimliğini, kendi kendine yeterliliğini ruhun köklerinden kurtarmaktır; çile çekip tefekküre dalarak yaşam biçimleri içinde mutluluğu bulmayı arzular.

Burada dinsel kuramların ve uygulamaların daha aşırı bazı örneklerini tartışmaktayız. Genel olarak anlatmak gerekirse, bunların dış biçimleri günden güne artarak zaman içinde değişime uğramaktadır. Oysa bunların altında yer alan felsefelerde değişime pek az rastlanır, bu da bizim anladığımız biçimiyle yaşamın yadsınması demektir. Böyle bir öğretiye göre duyular dünyası sırf insan ruhunu bir dizi tuzaklarla kuşatmak için yaratılmıştır. Sanat içinde bulunabilecek duyular, "en yüce sevinçler" bile, "önemsiz kırpıntılar"dır. Yemek yemek, cinsellikten arındırılmış en küçük sevinçler ise sadece yaşamın sürdürülmesi ve üretilmesi amacıyla kul-

lanıldığı zaman hoşgörülür. Günümüzde bu tür şeylere karşı dinin aldığı sert tavır hatırı sayılır bir ölçüde yumuşamıştır, ama bu yumuşama dinsel doktrinin temel koşullarını değiştirmeye yeltenmekten çok insan doğasına teslim olmanın bir sonucudur. İnsan doğasına mutlak biçimde teslim olunduğunda pekçok dinsel felsefe maddi ve manevi dünyaları uzlaşmaz biçimde karşıt olarak alarak, bu durumda kalacaktır.

Bu önemli bir sorundur, çünkü din, yararlılığı açısından büyük bir insan kitlesini etkilemektedir. Güzel bir şarabın tatlarını körleşmiş bir damaktan daha fazla hissedemeyeceği, daha az arındırılmış duyumların mistik içgörü ve bilinç durumlarıyla ilişki kurması için gerekli tinsel duyarlığa ulaşmak amacıyla oruç tutma, hayır işleme ve gereken öbür zahmetli disiplinleri yerine getirmekle genel olarak dinde "en öteye" varmaya istek duyanların inancı hâlâ baskındır. Oysa dünyadan elini eteğini çekerek bilincin yüceltilmesi ve temizlenmesi çok az insanın üstesinden gelebileceği bir iştir, çoğunluk için uygulamaya konulmuş olsa bile dünyayı koca bir Tibet'e dönüştürmek sonuçta arzu edilen bir şey olmayacaktır. Lucietius'un **"Tantum religio potuit suadare malorum"** yani "Çok fazla din şeytanı harekete geçirir" sözünü dikkate almamız gerekir.

Gelgelelim ruhun en yüce aydınlanışı ancak bu gibi yöntemlerle elde edilebiliyorsa, dinin sıradan insanlara ne faydası dokunur? Her ne kadar tarihin akışı bu konuda pek başarılı olmadığını gösteriyorsa da, onları daha yüce bir ahlakçılığa itebilir, hatta birbirlerini sevmeyi öğretebilir. Aynı zamanda onlara "güç anlarında yanlarında hazır bulunan bir yardımcı olarak dua edilen bir Tanrı Baba gerçekliğini de gösterebilir. Ama bu, dinin olanaklarını tüketemez, çünkü dinin gerçek temellerinin yanında bir hiçtir. Dinsel yaşantı denilen şeye ulaşamaz bile - doktrinler, töreler ve gözlemler olmadan sadece boş birer kabuktur bunlar. En sofu insanlar ahlakçıdır, dolayısıyla, en ahlakçı insanlar da sofu kişilerdir gibi bir varsayımda bulunulamaz. Oscar Wilde'in

dediği gibi; "Mutlu isem her zaman iyiyimdir; ama iyi olduğum zamanlarda nadiren mutlu olurum". Dinsel yaşantıdan doğan, bizim keşfettiğimiz mutluluk durumundan daha geçerli bir sözdür bu.

DİNSEL YAŞANTI

Her ne kadar esin sözcüğü farklı çağrışımlardan dolayı yanlış kullanılıyorsa da, dinsel yaşantı sanatsal ya da müziksel esine çok benzer. Ama dinsel yaşantı "yücelme" ya da uçucu duygusallık demek değildir. Bunu açacak olursak, bir besteci zihninin derinliklerinden çıkan melodilerle esin alır, bunun neden ve nasıl olduğunu bilemeyiz. Zihninde duyduğu notaları adlandırmasını sağlayan teknik bilgilere başvurarak, melodiyi diğer insanlara aktarmak için, onu bir kağıt üzerine yazar. Bu önemli bir gerçektir. Onun teknik bilgisi zihnindeki tınıyı **yaratmaz**, yalnızca onu karmaşık bir alfabeyle donatır, yazılı bu alfabe de müziğin kaynağından başka bir şey değildir; aynı şekilde gramer kuralları da insan düşüncelerinin kaynağıdır. Besteci bir senfoni yazıyorsa melodisini orkestraya uyarlamak isteyecektir, ama onları biraraya getirmek için kurallardan yola çıktığı notaların kombinasyonlarını bulacaktır, ortestrasyon ve armoni üzerine yazılmış kitaplara bakmaz hiçbir zaman. Besteci bağımsız partisyonları çıkaran her müzik aletini çalarak tüm senfoniyi zihninde duyar, orkestrasyon ve armoni bilgisi ona sadece neyin ne olduğunu gösterir. Müzik öğretmenlerinin armoni "kuralları" dedikleri, yalnızca genellikle Bach ve Beethoven gibi kişiler tarafından kullanılmış armonilerle ilgili gözlemlerden ibarettir. Bach ve Beethoven bunları kurallara uydukları için değil, sesleri hoşlarına gittiği için kullanmışlardır. İnsanların beğenileri sürekli değiştiği için, eski armoni biçimleri yerine hoşlarına giden öteki sesleri koymuşlardı. Bir bestecinin zihninde duyduğu tınıları saptaya-

bilmesi için armoni çalışması gereklidir, ama ötekilerin yalnızca bir taklitçisi değilse, bilgisini öteki tınıları birleştirmek için kullanmaz. Aynı şekilde dil de, düşünceleri yaratmak için değil, onları ifade etmek için kullanılır; düzyazıda ustalaşmak insanı büyük bir düşünür yapmaya yetmez.

Tinsel deha da müzik dehasıyla aynı yoldan gider. Anlatım tekniği, alfabesi olası her türlü insan etkinliğini yansıttığı için daha geniş bir görüş alanı vardır. Bazı nedenlerden dolayı ruhunda en yüce, en derin mutluluk doğar; hoşnutluk duyma ya da sevinç değildir bu, daha çok –adı ne olursa olsun– kendini evreni devindiren o güçle tümüyle birleşmiş hisseder. Bu duyguyu da iki şekilde ifade eder, ilk olarak belli bir yaşam biçimi seçer, sonra da duygularını kendi düşüncea yapıtlarına aktarır.

Bu duygudan yoksun insanlar, onun eylemleri ve sözleri üzerine gözlemler yapar, içlerinden dinsel ahlakın ve dinbilimin "kurallarını" çıkararak dizgeleştirir. Gözlemci yapıtına yanlış bir yoldan girdiği için, tuhaf bir çarpıtmaya uğrar. Gizemcinin "Kendimi Tanrı'yla bir hissediyorum" demesi gibi, gözlem yapan insan da esas olarak Tanrı'nın varoluşunu açığa vuran anlatımlarla ilgilenir ve ne tür bir Tanrı olduğunu, O'nun nasıl davrandığını bulmaya yarayacak gizemcilerin sözlerini araştırır. Ancak daha sonra gizemcinin duygularıyla ilgilenir, çok daha sonraları da oluşan bir düşünceyle kendisinin Tanrı'yla bir oluşunun gerçekleşebileceğini anlar. Bir yandan gizemcilerin sözlerini araştırır. Ancak daha sonra gizemcinin duygularıyla ilgilenir, çok daha sonraları da oluşan bir düşünceyle kendisinin Tanrı'yla bir oluşunun gerçekleşebileceğini anlar. Bir yandan gizemciler gibi düşünerek bunu başarmaya uğraşır, yani gizemcilerin **idea**'larını benimser ve geçici olarak kendininkilerinin yerine koyar. Aynı zamanda gizemcinin eylemlerine öykünerek benzer biçimde davranmaya çalışır. Başka bir deyişle, bir çeşit duygudaş büyü yapar; gizemcinin dış özelliklerine öykünerek gerçekten ona benzediğini sanır, böylece ötekileri aldatmış olur. Oysa gizemci

biri için önemli olan idea ve eylemler değil, duygularıdır. Çünkü bunlar sadece duygularının yansımalarıdır. Işıksız bir yansıma da gerçek olamaz. Dolayısıyla büyük bir teknik yeterlik müzik, ahlak ve dinbilim alanında bir dahi çıkaramayacağı gibi, disiplin de din içinde bir dahi yaratamaz; çünkü bunlardinsel bir yaşantının nedenleri değil, sonuçlarıdır ve köpeğe sallaması için verilen bir kuyruk gibi, daha fazla bir işe yaramazlar.

OKÜLTİZMİN TİNSEL TUTARSIZLIĞI

Dinsel yaşantı arayışındaki karmaşık düşüncelere tek örnek bu değildir. Daha önce değindiğimiz bir diğer örnek, tinsel ile somut arasındaki karşıtlıktır. Elimizdeki "tin" sözcüğünü karşılayacak pek çok anlam vardır, ama kesinlikle "psişik" sözcüğüyle karıştırılmaması gerekir, bundan sonra tinsellikle anlatılmak istenen şeyler açıkça, "psişik" anlamıyla ele alınacaktır. Bu sözcüklerin nasıl kullanılacağına değgin belirli bir kural yok, dolayısıyla anlamlarını kendimiz koyacağız. Burada ele alınan tinsellik, beyazın karşıtanlamının 'uzun' olamayacağı gibi, somut (maddesel) olanın karşıtı değildir. Beyazın karşıtı siyahtır, uzunun da kısa, beyaz şeyler hep kısa olamayacağı gibi, somut şeyler de 'tinsel olmayan' demek değildir. Ama bir sopanın iki ayrı ucu olması gibi, somut ile psişik için birbirinin karşıtıdır diyebiliriz. Psişik şeyler okültizm ve psişik bilimler –telepati, uzduyum, zihin okuma ve gelişimi sadece çileci bir uygulama yardımıyla gerçekleştirilen, altıncı ve yedinci duyulara gerek duyan tüm olgular– ile keşfedilen dünyaya aittirler. Göçeden ruhların, meleklerin, elementlerin ve kutsal varlıkların yer aldığı sözde tinsel dünyalar ve kutsal görüntülerin kaynağını, bunların gerçek, elle tutulur varlıklar olduğunu kabul ediyorsak o zaman en doğru biçimiyle psişik olarak tanımlanabilirler. Bu dünya maddesel dünyanın mantıksal

karşıtıdır, çünkü aynı kategoriye aittir; madde olarak anladığımız şeyden tümüyle farklı bir düzende yaratılmışsa da, içinde biçimleri ve tözleri barındırır. Ne var ki o dünyayla ilişki kuran insanlar aslında tinsellikle ilgili insanlar değillerdir, olağandüşü algılama yetileri olabilir, bizimkinden daha görkemli bir dünya içindeki varlıklar ve olaylarla yakın bağlar kurmuş olabilirler, ama bu tinsellik değil, sadece yeti ve bilgi sorunudur. Böylesi insanların çizdiği yaşama tekniği, opera tekniğinin saf dramadan daha karmaşık olması gibi, sıradan insanlarınkinden daha gelişkindir. Opera yalnızca bir oyun sergilemeyi değil, şarkı söylemeyi, müzik yapmayı ve bazen dansı da içerir, ama bunların tümü onu daha büyük bir sanat yapmaz.

Tinsellik de mutluluk ve özgürlükle aynı kategoriye aittir. kesin konuşmak gerekirse, **tinsel dünya** diye bir şey yoktur aslında. Psişik insanlar psişik bir **dünyanın** varolduğuna inanıyorlarsa, bu sadece daha büyük bir yaşantının olduğu bir dünyaya girdikleri içindir. Gelgelelim böyle bir yaşantı insanı ne mutlu ne de özgür yapar; özgürlük ve mutluluk yaşantıyla ilintili olduğu sürece önemli olan yaşantının kendisi değil, ondan öğrenilen şeylerdir. Kimi insanlar yaşantılarla öğrenir, kimileri öğrenemez; kimileri küçük bir yaşantıdan pek çok şey çıkarırken ötekiler dolu dolu bir yaşantıdan pek az paylarını alırlar. Çinli bilge Lao Tzu şöyle der: "Evimden çıkmadan tüm evreni tanıyabilirim." Çünkü tinsel olan şey kesinlikle ne maddeselden, ne psişikten ne de yaşamın diğer yönlerinden ayrılabilir. Onu bulmak için bir bilinç durumundan öbürüne, bir dizi duyumdan ya da bir dünyadan ötekine geçmek gerekmez. Yaşantı alanına yapılan bu gibi yolculuklar insanı ne ona doğru yakınlaştırır ne de ondan uzaklaştırır. Mezmur yazıcılarının sözleriyle[3]:

Nereye gidebilirim Senin Ruhundan gayrı, nereye
Kaçabilirim senin varlığından?

Göklere çıksam oradasın, döşeğimi cehenneme sersem oradasın.

Sabahın kanatlarına tutunup en ücra köşesine gitsem denizin, orada bile elimden tutacaksın.

Desem ki karanlık beni örtecek, bu kesin, gece bile çevremi aydınlatan ışık olacak bana.

Evet, Karanlıklar senden saklanamaz, gece gün gibi ışır Karanlık ve Aydınlık, ikisi de sana benzer.

Sözcüğü tam anlamıyla kullanacak olursak 'tinsel' dünya hem bu dünya, hem de olası tüm dünyalardır. (Doğru biçimiyle algılarsak) tinsel yaşantı şu an ve her an içinde yaşadığımız şeydir.

YAŞAMLA BÜTÜNLEŞME

Tinsel ya da dinsel yaşantı ile sanatsal esin arasındaki fark işte budur; ikisi de özdeştir ama ikincisi tek başına, ayrı olarak ele alınır. Sanatçı ya da müzisyenin özel bir yaratıcı dehası vardır, resim veya müzik yapar çünkü onun dehası kendisine bahşedilmiş özel bir yetenektir. Ama tinsel dahi bir uzman değildir, yaratıcı olarak resim ya da beste yapmaz, ama yaratıcı bir biçimde yaşar. Kullandığı araçlar bir fırça, bir kalem ya da bir enstrümanla sınırlı değildir, bunların tümü eliyle dokunup hissedebileceği şeylerdir. Eline fırçayı alınca Leonardo gibi resimler yapamayacağı ya da keski ve çekiç ile bir duvar ustası gibi çalışamayacağı anlamına gelmiyor. Tinsel yaşantı ne teknik yeterlikle, ne de elle tutulabilen gerçek bilgiyle uğraşır, bu anlamıyla yalnızca çaba, emek ve uygulamayla elde edilen şeylere kestirmeden varmak değildir. Ayrıca tinsel yaşantı herhangi özel bir yaşam biçimiyle de ifade edilemez, kişi içindeki varlığı belli standartlara uygun olarak ölçülemez. Ancak sezgisel olarak hissedilebilir, çünkü dış görünümüyle yaratıcı yaşayış öteki

yaşayışlardan ayırt edilemez, gerçekte ise tinsel duyuma sahip insanlar normal görünebilmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Ayrıca, her ne kadar, öteki insanlarla tamı tamına aynı şeyleri yapsalar da hareketlerinin bir yönden farklı olduğu hissedilebilir. Tam çömezlerine hitap etmek üzereyken, canı daha çok ışık isteyen Budist bilgeyle ilgili meselde, bilge pencerelerden birini örten perdeyi göstermiş, o anda iki çömez gidip perdeyi kaldırmışlar, bunun üzerine bilge, "Biri doğru, ama öteki yanlış oldu" demiş[4].

Tinsellik kendi içinde saltık bir içsel yaşantıdır. Etkinlik ya da dünyevi bilgeliğin standartlarıyla değerlendirilen, kişinin dış davranışları üzerinde zorunlu bir etkisi yoktur. Ne var ki, bu ötekilerinin göremeyeceği mutlak özel ve kişisel bir şey değildir. Çünkü tinsellik kişinin kendi benliğinin eksiksiz bir birlikle, yaşamla, Tanrı'yla, Evrenin Benliği ile ya da adlandırılabilecek her türlü ilkeyle uyum içinde olduğunun anlaşılmasına dayalı derin bir içözgürlük duyumudur. İnsan bilmese bile bu birliğin her zaman varolduğunun anlaşılmasıdır. Dünyada insanın yapabileceği hiçbir şey onu yok etmeye yetmez. Dolayısıyla evrenin bütün gücü, ne denli küçük ve önemsiz olsa da, insanın her düşüncesinde ve eyleminde kendini gösterir. Aslında bu tüm insanlar ve tüm şeyler için geçerlidir, ama yalnızca tinselliği yaşayan insan onu tanır ve anlayışıyla yaşamına farklı bir nitelik kazandırır. Yaptığı her şey tuhaf bir biçimde canlılığa kavuşur, çünkü dışgörünüşüyle bir öncekinin aynı olsa bile, bundan böyle yeni bir anlama kavuşmuş olur. Öteki insanların farkına vardıkları özellik budur, onu öğretebilme yeteneğine sahip ise insanlar diğer şeyleri de algılayabilirler. Eylemleri ve kendine özgü "havası"nın yanısıra, sözleriyle de bu anlayışın onda yaşamın tüm görüntülerine karşı sonsuz bir sevgi uyandırdığını farkedeceklerdir.

Düzyazı ve felsefenin mantığı bu sevgiyi anlatamaz, öte yandan insan güzel bir yüzü, ölçüleri ve organlarının matematiksel verileriyle tanımlamayı da deneyebilir. Bu, özgürlük

coşkusunun, çocuksu bir merak duyumunun ve Hinduların içiçe geçmiş Şiva ile gelini betimledikleri gibi sonsuz bir dansın ritminde yaşamla mutlak uyum içinde olmasının, içten duyumsayışın karışımıdır[5]. Yaşamımızın, bir bakıma, hiç de bizim tarafımızdan yaşanmadığını hissederiz. Evrenin, alınyazısının ve kaderin gücü ile Tanrı bütün hareketlerimizi yönlendirmekte, tüm sorumluluklarımızı bizden alıp götürmektedir. Bir bakımdan ise, istediğimiz gibi hareket etmekte özgür olduğumuzu hissederiz, yaşamın bizi harekete geçirdiği aynı yüce güçle biz de yaşamı harekete geçiriyor gibiyizdir. En ufak eylemlerimiz bile çok büyük olasılıklarla donatılmıştır. Gerçekten de fizikçiler bize, tek bir parmağımızı oynatmakla yıldızların etkilenebileceğini söylerler. Bu iki duygunun etkisiyle yaşamın bize ne yaptığını ve bizim yaşama ne yaptığımızı artık ayırtedemez oluruz. Danseden iki insan kusursuz bir uyum içinde hareket ediyor gibidir; yönlendirenle yönlenen arasındaki fark, ikisi bir kişi ve bir hareket olmuşçasına, ortadan kalkar. Bu dansın sonsuz hareketi içinde döne döne durmaksızın sürüklenirsiniz, ama bu girdabın içine düşmüş sarhoş insanın durumuna benzemez, çünkü bizim için yaşam kadar bu hareketin kaynağı da önemlidir. Buna gerçek özgürlük adı verilir; hem hareket etme hem de hareket ettirilme özgürlüğünü içinde barındırır; eylem ve edilginlik birleşmiştir, tinsellik, tıpkı evlilikte olduğu gibi, bu sevginin gerçekleştirilmesi demektir.

GÜNDELİK YAŞAMIN TİNSELLİĞİ

Ne var ki, bütün bunlar trans coşkusu içinde, tüm biçimlerin ve tözlerin sonsuz, tek bir özde birleştiği bilinç durumunda gerçekleşmez. Tinselliği duyumsayan insan gündelik etkinliklerini, düşünde yüzeysel düşüncelerin ve edimlerin mekanik olarak geçmesine izin veren biri gibi gerçekleştirmez. Dünyanın sıradan (gündelik) olaylarını her insan gibi algılayabilir,

ama bir bakımdan da onları kutsallaştırır –elindeki bir kalemi açma eylemini, dua ya da tefekkür kadar, dinsel bir eyleme dönüştürür. Gerçekten de, gündelik olayları neredeyse ötekilerden daha çok özümser, bunu da belli bir hevesle ve kendini verişle yapar; ona göre insan düşünceleri ve eylemleri her şeyde olduğu kadar, ruhun coşkusunda da yer alır. Aslında onun sırrı buradadır, çünkü tinselliğin hep tinsellik üzerine düşünmekten ibaret olmadığını bilir. Onun dünyası "su geçirmez bölmelere" ayrılmamıştır, dini de özel bir düşünce ve etkinlik biçimi değildir, çünkü tinsel olanla maddesel henüz birbirinden uzaklaşmamıştır.

Gelgelelim, bir insan kendini insanoğlunun sıradan uğraşılarına kaptırmadığı için tinsel anlayıştan yoksun kalmış demek değildir. İstediği mesleği seçmekte özgürdür –bir rahip, bir düşünür, bir avukat, bir memur ya da tacir olabilir– ama tinsellik bakımından bir rahip de kamyon sürücüsünden daha kutsal olamaz. Ayrıca tinsel yaşantıya ulaşmak için "kederli zihnimizi kusal acılarla boğarak" yıllarca dinbilimi incelemek, dünyadan el etek çekerek bir vejeteryan, bir yeşilaycı olmak, zihinsel cambazlık numaralarıyla uğraşmak, bilinçdışının "daha yüksek aşamalarını" aramak, cinsellikten kaçınmak ya da "dört-boyutlu düşlem" ve bunun benzeri tuhaf şeyleri denemek gerekmez. Profesyonel bir düşünür ya da araştırma sahası psişik dünya olan özel bir bilimadamı tipi için bu şeylerin denenmesi elbette gereklidir. Varolan duyularımızın nasıl geliştiğini, henüz kullanmadığımız sinirsel enerji kaynaklarını nasıl bulabileceğimizi, uzam içinde zamanı kavrayarak nasıl bir anda geçmişi ve geleceği görebileceğimizi, düşünceyi nasıl aktarabileceğimizi ya da hareketsiz konsantrasyon yetisini nasıl elde edebileceğimizi bulabilirsek, o zaman kendimizi profesyonel bir atletten daha çetin bir biçimde eğitmemiz gerekir. Dünya kısa mesafe koşu rekorunu kırmak ya da yanmadan akkorların üzerinde yürümek kadar, psişik yetilere ulaşabilmek için, bunları uygulamamız şarttır.

Bizim anladığımız biçimiyle din, katı kuralları ve ona ait olmayan pek çok şeyi içerir; eski çağlarda, şimdi bilimadamlarının, doktorların ve avukatların elindeki işlevleri gerçekleştirmek zorundaydı. Bir zamanlar dinin esas ilgi alanı görünmeyeni ve bilinemeyeni araştırmak, yönlendirmekti; bunlar bilinip görünmeye başladığında rahiplerin denetiminden çıktı. Ancak rahipler tüm insanların en bilgesini düşünmeye başlayınca, öteki insanların anlamadığı tüm soruları yanıtlamak onların üzerine düştü. Hastalıkların nedenleri, yıldızların etkisi ve davranışları –ölümden sonra ne olacağı, tanrı ve meleklerin varolup olmadığı gibi sorular bir yana– gökgürültüsü, fırtına ve açlık gibi doğal olayların kökenlerini bilmeleri bekleniyordu.

Hâlâ ölümden sonraki yaşamı bilemiyor, "doğaüstü" varlıklar üzerine elle tutulur hiçbir bilgi edinemiyorsak da, şimdi bu soruların birçoğunun yanıtlarını bulmayı bilim üstlenmiş durumdadır. Her ne kadar bunlar bilimsel araştırmanın yasal yetkeleri durumunda ve din ile zorunlu bağları kalmamışsa da, hâlâ bu gibi meselelerde yetkili kişiler rahiplerdir. Fiziksel ve psişik bilimlerin bu soruları yanıtlayacağı bir gün gelecektir, din üzerine berrak bir düşünceleri bile olmayan bazı bilimadamları bu yüzden artık dine gerek duyulmadığını sanıyorlar. Bu tamamıyla onların hatası değil, çünkü dine inanan insanlar dinin gerçek işlevini anlamıyor ve hâlâ bütünüyle sahte temellere dayanan bilime düşünce ve enerjilerini harcayarak savaşıyorlar.

Ölümden sonra bir yaşam olduğu ve doğaüstü varlıkların varolduğu bilimsel olarak nesnel bir yoldan kanıtlanabilseydi, yeni bir kıtanın, Mars'ta yaşam olduğunun ya da elektriğin gerçek yüzünün keşfedilmesi kadar dinsel bir gösterge olacaktı. Bunun insan bilgeliğine bir katkısı olması şart değil, çünkü dinin yetki ve ilgi alanına giriyor; bilgelik ne gerçek bilgi, ne sadece nicelik ve yaşantının dizildiği silsile, hatta

ne de bilgi ve deneyimin kullanılışında maharet anlamına geliyor. Bilgelik insan ile yaşantısı arasındaki psikolojik ve tinsel ilişkinin niteliğidir. Bu ilişki geniş çaplı ve uyumlu ise, insan yaşantısı onu özgürleştirir; akılsızca ve uyumsuz ise yaşantıları onu kıskıvrak bağlar.

Ancak din bu ilişkinin üstesinden gelebilir, bu da onun zorunlu işlevidir. Yarı-bilimsel yanını kaldırınca dinden geriye ne kalır elimizde? "Özüne ve kaynağına Tanrı dediğimiz yaşamı sevmesini nasıl öğrenebilirim? Onun tüm dışavurum biçimlerinde, yaşarken ve ölürken, sevgide ve korkuda, koşulların sürdüğü dış dünyada, düşünce ve duyguların yer aldığı içdünyada birleşmeyi ve bu birliktelikte özgürlüğü bulmayı nasıl öğrenebilirim?" gibi soruları içeren kocaman, engin bir sevgi ya da tinsel birlik sorunu yer alıyor burada. Bilim artık hiçbir sevgi türünü, kadın ile erkek arasındaki sevgiyi bile öğretemez; evlilik üzerine yazılmış psikolojik bir metinden kim sevmesini öğrenebilmiştir? Dinin bize doğaüstü yaptırımları uygulamak biçiminde öğrettiği ahlak yalnızca sevginin bir dışavurumudur. Onu bir sonuç olarak izler, neden olarak onu hiçbir zaman öncüllemez. Ahlakbilimde ifade edildiği biçimiyle Tanrı iradesi yalnızca boyun eğeceğimiz bir ferman değildir. Çünkü onun iradesinin amacı ahlakı değil, sevgiyi gerektirir ve ahlak sadece "içsel ve tinsel kayranın dışsal ve görünür bir belirtgesidir."

Din, esas amacından saparak psişizme, kendi yolunu tuttumuş ahlakbilime, kurmaca dinbilime, ölümden sonra yaşama duyulan ilgiye ve dışavurum biçimlerine öykünerek tinselliği uyandırma girişimlerine kalkıştığı sürece, din konusunda uzman olmak istemeyen insanlardan da kendini uzaklaştırır. İnsanın temel kaygısını duyumsayamayanlar bu dünyanın dışında kalmalıdırlar, onlar kurtuluşun başka bir yaşantı alemine geçmekle ya da ahlaki bir yasaya körükörüne itaat etmeyle hiçbir ilgisi olmadığını hissederler -böyle insanlar genellikle düşünüldüğünün tersine dinsel yönden pek az yardım alırlar ve günümüzde bu gibileri büyük bir çoğunluğu

oluşturmaktadırlar. Ondokuzuncu yüzyıl içinde din ile bilim arasındaki çatışkı gözleri açılmış insanlar için dinin fazlalıklarından sıyrılmak anlamına gelir, ama ne yazık ki resmi din onu bu biçimiyle kabul etmez. Doğadışılığa sıkısıkıya bağlıdır; akılcı bilim, ister doğru ister yanlış olsun, bunu geçersiz kılmış ve onu tinselliğin temel taşı olarak görmeye devam etmiştir.

Ama bu tür bir din tinselliğin temel alındığı sevgi türünü desteklemez. Bunun tekniğinin öykünmeci olduğunu, dolayısıyla gerçek ana kaynaktan çıkan dinsel yaşantıyı yaratamayacağını önceden görmüştük. Ayrıca bu dünyayı küçük gördüğünü, bu yaşamın ötesini düşünmenin dinin gerçekleriyle hiçbir ilgisi olmadığını biliyoruz. Bu gibi zorunluluklarla hiç mi hiç uğraşmaz, üstelik Tanrı "sevgisini" düzmece bir temel üzerinde desteklediği için, tinsel gelişime kesin bir engel koymuş olur. Tanrı, bize bu dünyayı bahşettiği için değil, ölümden sonra daha iyi bir dünyayı vaat ettiği söylendiği için sevilen'dir. O yüzden bize bahşettiği bu dünya, şükran ve minnet duygusu olmadan kabullenilemez– Tanrı'nın birinci nimetini reddettiğimiz anda ikincisi sunulur bize, işte bu ilke öteki dünyaya geçmek için uygun bir mahkeme salonu olarak dünyanın hayasızca yumuşatılmış sözlerle tanımlanmasıdır.

YÜKSEK DUYUMSALLIK

Ne var ki, Tanrı bu dünyayı sadece geçici bir mahkeme mekanı olarak yarattıysa, bunu yapmakla son derece gereksiz bir zahmete girmiş gibidir. Bize tam gücüne henüz vakıf olamadığımız duyular vermiştir, gene de din bizi bu duyularımız konusunda uyarır; sanat, edebiyat, müzik ve sporla oyalanarak kendimizi öteki dünyaya hazırlamak gibi daha öneli bir ödev karşısında bir nebze rahatlayarak böylesi yüzeysel uğraşlarla yaşamı kuşatmak için adeta önümüze bir suspayı koymuşlardır. "Yüzeysel uğraşlar"ın yaşamın temelini oluş-

turduğu noktada bu şeyleri görmenin başka bir yolu var, dinin bunları başarmak amacıyla kullandığı yöntemler, dinin dinsel yaşam için değil, bu yaşam için yaratıldığı ilkesi üzerine kurulmuştur. Çünkü duyular dünyasını küçümsemek, tuhaf bir biçimde, tilkiyle koruk asma hikayesini andırır. Zevkle ilgili şeylerde insanın ağzı yanmıştır bir kez, onunla doğru biçimde 'oynamayı' öğrenmek yerine ağlaya ağlaya kendini korkuyla doldurmuş ve o zevkleri şeytanın ve onun efendilerinin alemine sürgün etmiştir.

İnsanın gönül verdiği dünyasal umut,
Ya küllere dönüşür ya da serpilir
Ve çok geçmeden Çöl'ün solgun yüzündeki
Karlar gibi bir iki saat ışıldar ve yiter.

Oysa dünyadaki güzelliklerin anlamı şudur: Değişmeden öylece kalsalar, yok olmasalar, (tüm bu güzellikler) dayanılmaz olacaktı. Bir kadın yaşlandığı için daha az güzel ve daha az arzulanır olmaz; sonsuz bir gençliğe sahip olsaydı, yaşlılığın ve ölümün değişik yüzlerini reddeden pek çok kadın gibi bir hilkat garibesi olacaktı. Çünkü yaşamın güzelliği onun belli bir çağında değil, doğumdan ölüme dek uzanan tüm hareketi içindedir ve bu hareket herhangi bir şekilde bir engelle karşılaşır ya da kesilirse mutsuzluk, uyumsuzluk ve sinirsel hastalıklar başgösterir. Kimilerinin ileri yaşlarında acınası ve çirkin görünmeleri yılların acılarını unutamadıklarından, yaşamlarının ritimini kabullenemedikleri için yitmiş bütün sevinçleri pişmanlıkla geride bırakarak yaşlanmış olmalarındandır.

Elbette tüm zevkler geçicidir, yoksa onların kıymetini bilemeyecektik; ama bu onların zevkini çıkarmak için bir bahane oluşturacaksa, insanoğlunun mutluluk idea'sının o korkunç karmaşasından kuşku duymak gerekir. Hazların tadını çıkarmanın sırrı, her zaman nerede durmak gerektiğini bilmede yatıyor. İnsanoğlu bunu hemencecik öğrenemez, gelgele-

lim zevklerden büsbütün uzak durmak da zorlu bir görevden korkakça sıyrılmak demektir. Sonsuza dek sürmedikleri için her şeyden zevk alma sanatını öğrenmek gerekir. Ki bunu müzik dinlerken daima yapmaktayız. Belli bir bölümünü ya da parçasını tutup da orkestradan bütün gece bunu çalmasını isteyemeyiz; tersine, o müziğin belli bir kısmını ne kadar seversek sevelim sürekliliğinin biteceğini ve ezgi anını yok edeceğini biliriz. Bir senfoninin güzelliğinin, bu müzikle dolu anlarda başlangıçtan bitişe dek olan andan daha güzel olduğunu sezeriz. Senfoni çok uzun süre devam ederse belli bir noktada bestecinin yaratıcı yeteneği tükenir ve sırf öngörülen zaman boşluğunu doldurmak amacıyla devam etmeye çalışırsa doğal ritmi bozduğunu hissederek koltuklarımızda kıpırdanmaya, huzursuz olmaya başlarız; doğumdan ölüme dek uzanan o düz çizgi kırılmıştır, yaşama karşı sahte bir tavır alınsa da, gerçekte yaşayan bir ölüye dönüşürüz.

ACI SORUNU

Ama "yüksek duyumsallık" felsefesi kendi içinde yetersiz kalır, çünkü kimi açılardan yaşam hiç de bir müzik yapıtına benzemez. Bir müzik yapıtını hepimiz güzel bulabiliriz, ama duyumsal yaşam görüşüne göre sadece parça parça güzeldir, ne var ki içinde çirkinlik, acı ve korku da vardır; dolayısıyla Tanrı'ya duyulan sevgi bu duyguları silecektir. Bu da sorundan kaçmak, sakınmak demektir. Çünkü gündelik dinin tavrı gerek zevklere, gerekse bu dünyanın acılarına karşı olumsuzlayıcıdır. Zevk uzun sürelidir, sonsuz yaşamın içindeki acı uzun süreli değildir - öte yandan tinselliğin daha yüksek basamaklarına, bu dünyadaki acı ve hazlara olumlu bir tavır alarak ulaşabilmenin mümkün olup olmadığını da sorgulamamız gerekir. Eğer bu mümkünse, dinin ölümden sonraki yaşamla belli bir ilgisi olmadığı ve o tinselliğin dünyadan eletek çekmekle gerçekleşemeyeceği açıklığa kavuşmuş olur.

Ölümden sonra bir yaşam olduğunu hiçkimse yadsımaz, ama buradakinden daha tinsel bir yaşamın varolması gerektiğini söylemek bütünüyle akıldışı bir varsayım olur. Bu dünyada ya da ötekinde fiziksel olarak yeniden doğduğumuz doğru sayılırsa, olayın çehresi tümden değişir. Bununla birlikte Ortodoks inancının somut tek bir yaşamımız olduğuna dair savı doğru ise, o zaman tanımlamalarımıza göre tinsel dünya diye bir şey olamaz; tinsellik maddesel ve somut olan şeyler gibi kategori içinde yer alan bir tür varoluş değildir. Yaşamın bir niteliği olduğu için öteki yaşam psişiktir, diyebiliriz.

Dolayısıyla tinsellik, insan nasıl bir dünyada yaşarsa yaşasın, bir yaşam biçimidir, kesinlikle o dünyadaki gerçek yaşama sürecinden ayrılamaz. Başka bir deyişle, din ile gündelik yaşam arasında hiçbir fark yoktur, idealar ve uygulamalar yalnızca sıradan bir yaşamı ve adı ne olursa olsun Tanrı'ya karşı alınan olumlu ve sevgi dolu bir tutumu desteklemek için varolur. Kişi din üzerinde uzmanlaşmış biri değilse (ki bu da tinsellikle uğraşan biri için aynı anlama gelmez) dinsel uygulamalar kendi içinde amaç değildir. Bu dünyada zevke ve acıya karşı eşit şekilde olumlu ve yapıcı bir tutum almak, olası her türlü yaşantıdan mutluluğu ve özgürlüğü öğrenme yeteneğini artıran daha yetkin ve daha yüce yöntemlerdir. Bu anlamda din, yaşamla bir oluş demektir; ister şu andaki fiziksel biçimi, düşüncesi, beyin ve ruh yoluyla aldığımız duygularla yaşanan yaşam, isterse saltık psişik tözün gelecekteki yaşamı olsun, konudışı kalırlar. Bunlar yalnızca varoluşun farklı farklı dereceleridir, aynı tinsel yasalar varoluşun her derecesine uygulanır ve bunlardan birisiyle birlikte oluş yöntemi öğrenildiğinde, kişi birliğin gizini keşfetmiş olur.

Daha önce bu birliğinin gizinin içinde yaşadığımız dünyaya karşı takınılan olumlu tutumda yattığını söylemiştik. Dinin yanıtlaması gereken soruyu yinelersek, yaşamda ve ölümde, koşulların hüküm sürdüğü dış dünyada, sevgide ve korkuda tüm dışavurum biçimleriyle yaşamla nasıl birlik

sağlayabileceğimizi ve böylece o birlik içerisinde özgürlüğü ve mutluluğu nasıl keşfedebileceğimizi bulmak istiyoruz. Tüm dışavurum biçimleriyle yaşamla bütünleşmek insana büyük, zorlama bir arzu gibi görünebilir, çünkü bu dışavurum biçimlerinin içinde hastalık, acı, ölüm, çılgınlık, bilerek ya da bilmeyerek insanın sapabileceği tüm korkular bulunmaktadır. Aslında bütün sorunun "çekirdeği" yaşamın karanlık yüzünün kabullenilmesindedir, mutsuzluğumuzun ana nedeni orada yatar. "Kabulleniş" sözcüğü sevgiye karşı takınılan olumlu bir tutum için zayıf kalmış olabilir, ama sözkonusu sevgi türü rahat ve gevşek olduğu için, böyle kullanılmaktadır. Saldırgan değil, olumlayıcıdır, kendi yolunda ilerler, zorlamaya gelmez. Dolayısıyla, yaşamın karanlık yüzüne katlanmak da yeterli olmayacaktır; bu anlamda kabulleniş omuz silkip "varsın olsun" demekten öte bir şeydir. Buna "yaratıcı kabulleniş" diyelim, her ne kadar bu deyiş fazlasıyla felsefi jargona giriyorsa da, bu adı kullanarak sadece niteleyici sıfatını akılda tutacağız. Böyle yapmak bir bakıma daha akıllıca olur, çünkü gerçek , tuhaf bir biçimde, sözcüklerle oynayarak da ortaya çıkarılabilir; doğru olmak için de kabullenişi kural ve koşullara bağlamamak gerekir.

DİPNOTLAR

1. Bu karmaşanın ayrıntılı bir incelemesi Nicolas Berdyaev'in Freedom and the Spirit adlı yapıtının birinci bölümünde yer alıyor (Londra, 1935). s. 15. "Tin, kesinlikle ten ile karşıtlık oluşturmaz. Ten, tinin beden buluşu ve simgesidir aslında."
2. Bu doktrinin oldukça farklı bir yorumu Berdyaev'in adı geçen yapıtında (s. 40-41) bulunabilir.
3. Mezmur 139: 7-12.
4. Mu-mon-kwan, xxvi.
5. Bakınız, Zimmer, Kunsform und Yoga (Berlin, 1926).

3. KABULLENİŞ YÖNTEMİ

Son zamanlarda insan ruhu içinde yeni bir erdem ve yeni bir zaaf keşfedildi adeta. Erdeme "yaşamı kabullenmek", zaafa "yaşamdan kaçmak" adı verildi –bu iki deyimin anlamı da, katı bir felsefe anlayışıyla, oldukça kuşku dolu. Bu iki deyim insanlar arasında giderek yaygınlaştı ve Freud'la başlayıp Adler, Jung ve öteki binlerce bilim adamınca psikolojide başgösteren yeni bir akım sayesinde bu deneyimler, belirsizliklerine rağmen, özel bir önem kazandı. Söz konusu erdem ya da zaaf yeni şeyler değildi, bunların ilk farkına varanlar da psikologlar olmadı elbette. Carlyle bunlardan "Sonsuz Evet" ve "Sonsuz Hayır" biçiminde sözeder; her ne kadar çağdaş psikoloji onları daha yeni ve daha cüretkar bir kesinlikle araştırmışsa da, tarih boyunca yüzlerce değişik isim alında zaten biliniyorlardı.

Ama, soyut örnekler dışında, çağdaş psikolojide anlaşıldığı biçimiyle yaşamı kabullenme düşüncesi aslında Batı dünyasındaki felsefe ve din içinde bulunmuyordu. Yüzyıllar boyunca hıristiyanca bir ahlaki çabanın simgesi olan Aziz Michael ve Ejder'i içinde cisimlendi –Aziz Michael, kanatlı hain ejderin ölmekte olan gövdesi üzerinde utkulu bir biçimde dururken, mızrağını onu kalbine saplar. Bu ejder yalnızca hırs, nefret, ihtiras ve bilisizliğin değil, "dünya, ten ve şeytan" üçlemesiyle ilgili tüm şeylerin de simgesiydi. Çoğu insanın ezbere bildiği bir şeyi aktarmayı göze alarak bu bağlamda, Matta İncil'inin beşinci bölümüne göz atmak ilginç olacak:

> Fakat ben size derim: kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir... Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler içindua edin ki... Siz göklerde olan Babanızın oğulları olasınız; zira o güneşini kötülerin ve iyilerin üzerine doğdurur; ve sâlih olanlar ile olmayanların üzerine yağmur yağdırır.

Hıristiyan psikolojisi insanın kendi ile içindeki kötülük

arasında ilginç bir ayrım yapar. Yukarıdaki ahlaki kurallara göre, insanın kendisi, o ölümsüz ruh sevilmelidir. Ancak o sevginin ve ruhun sonsuz kurtuluşu adına insan, içindeki kötülükle savaşalı, ondan nefret ederek, esirgemeden yok etmelidir. Gene de İsa'nın aklında sadece bu düşüncenin olduğu su götürür. O kesinlikle insanın tepkisinin diğerlerinden gelecek kötü davranışlara karşı yapıldığını anlatmak istiyordu, ama belki de, hatta büyük bir olasılıkla, "kötüye karşı koma" sözü bundan daha yüklü anlamlar içeriyor. Yalnızca düşmanları da insan olduğu için değil, insandan, doğadan ya da Şeytan' dan gelsin, sevgi her türlü kötülüğe karşı verilecek biricik bilgece tepki olduğu için, insanlara düşmanlarını sevmelerini söylemişti belki de...

Aziz Michael ile Ejder'inkinden daha eski bir efsane; kahraman başını kestikçe her defasında yenisinin çıktığı bir canavarla karşılaşmasını anlatır. Gerçekten de kötülük sorunsalı "savaşarak kazanılan ahlakçılık" tekniğinin varsaydığı kadar dolaysız, yalınkat değildir. Ruh içindeki kötülük adı verilen bu arzular, duygular ve itkiler direniş göstererek serpiliyor gibidirler; çünkü direniş onların doğasına uygundur ve Buddha'nın dediği gibi, "Nefret yalnızca nefretle son bulmaz, ancak sevgiyle sona erer." Bunu kişilere uyarladığımızda yeterince mantıklı geliyor ama onu sevmekle yetinebileceğine inanmak bize nedense zor gelir. Gelgelelim korkuda olduğu gibi, nefret edenin nefreti yalnızca ona bir nefret daha kazandırır ve sonuçları da, savaşa son vermek için savaşanlarınkinin tam karşıtıdır. Gene de, silahı alıp bir katili vurmakla elde edilen sonuç kesin ve tatmin edici görünür: Suçsuz ve savunmasız insanları öldürmüş tehlikeli bir kişinin yaşamı artık sona ermiştir. Şiddete başvurarak içimizdeki kötülüğü ortadan kaldırmak da aynı derecede tatmin edici olabilir mi? Bu şekilde ortadan kalkacaksa, ne diye onu yokedecek yöntemleri araştırıp duruyoruz?

Bu, atalarımızın başına gelenler denli büyük bir sorun değil bugün; günümüzde yalnızca normal insanların başına ufak te-

fek dertler açan daha aşırı zaafları kötülük olarak görme eğilimi var. Püritanların ölümcül günahlar olarak adlandıracağı pek çok şey artık ya "doğal" ya da olumlu anlamda "sağlıklı"dır. Ancak Şeytan yeni bir kılığa büründüğü için sorun hala varolmaya devam ediyor.O, artık eskiden kalmış "tensel arzularımız"la bizi korkutup tuzağa düşüremez; bu yüzden kötülük yollarını acıya, hatalığa, savaşa ve güvensizliğe dönüştürdü –atalarımızın savaşım verdiği ve nefret ettiği nefsine hakim olamama, kumar, sarhoşluk ve dinsizlik denli savaştığımız ve nefret ettiğimiz düşmanlardır bunlar. Bir açıdan Şeytan bizden bir adım ötede bulunuyor; atalarımız kötülüğü içlerinde varolan, her insanın kendi başına sorumlu olduğu bir şey olarak algıladığı halde, biz onu dışarı atmaya, sorumluluğu doğaya ya da öteki insanlara yıkmaya meylediyoruz. (Hıristiyan bilimadamı dışında) hiç kimse acı ve hastalıktan dolayı kendinden utanmaz; ne de olsa Naziler, Faşistler ya da Komünistler tarafından çıkarıldığı için savaş bir suçtur, ekonomik sistemin güvensizliğinden kaynaklanır.

'KÖTÜ'NÜN KULLANIM ALANLARI

Gene de, sadece her kötülüğün içteki kökenini tanımakla kalmayıp, en iyi biçimde edilgin bir teknikle denetlenebileceğine inanan bir grup var aramızda. Bu görüşün önde gelenleri, tabii ki, psikologlardır, onlara göre bir düşünce ya da arzunun zihinden çıkartılması için yapılacak her türlü girişim, sadece onu "bastırmakla" sonuçlanır. Bu anlamda bastırma, engel kırılana ya da başka bir çıkış yolu bulunana dek onun önünde yığılmayı sürdüren psikolojik bir itinin güçlü olarak birikmesidir. Psikologlar bu gibi itilerin büsbütün bertaraf edilebileceğine inanmazlar, çünkü bunlar insanın bilinçli zihninden doğan ve aklın üzerinde gerçek bir denetim sağlayamadığı varlığının görünümünden kaynaklanmaktadır. Bu görünüm, uygarlığın ve ahlaki disiplinin yüzyıllardır unuttuğu ya

da boşladığı, insanoğlu içindeki akıldışı doğa –yani bilinçaltı– dır. Bu doğal güçleri doğanın sıradan, gündelik yaşantısı yoluyla denetlemenin son derece güç olduğunu biliyoruz, ancak bunlar yeniden yönlendirilebilirler.

Amazon nehrini yerinden sökemezsiniz, ona bir çıkış yolu bulamadığınız takdirde suyun direnci sürekli artacaktır, ta ki set çökene ya da nehir taşana dek.

Büyük su yolları kadar küçük her ırmak için de geçerlidir bu. Aynı biçimde, bahçesi olan her insan çalılarının daha gür çıkması için onları yeniden kırkması gerekeceğini bilir. Tabii, köklerini söküp atarsanız bir daha büyümez, oysa insan ruhu bu bakımdan tam anlamıyla çiçek yatağına benzemez.

Kendi kötülüklerimizi toprağın ayrık otlarını atmasından daha fazla dışlayamayız. Ama ayrık otları doğanın kendi güçlerine bıraktığı toprağın tüm bu kısımlarını boğup yok ettirmez. İnsan ancak doğaya müdahale ederse ayrık otu dediği kimi alçak bitkilerin rahatsız edici büyümesini farketmeye başlar. Gene de en iyi düzenlenmiş bahçelerin bile dışkı ve öteki "nahoş" gübrelerle dolu kendi toprağı vardır; bu toprak için geçerli olan gerçekler insan zihni için de doğrudur. Erdemlerin coşkuyla çiçek açtığı yerde, elbette, bir dışkı yatağı da olacaktır; kendi yerinde tutulmalı ve kesinlikle orada kalmalıdırlar. Bütün bunlar alaycı bir yolla anlatılmak istenmiyor, çünkü toprağın "kirliliği", güllerin havada yetiştiğini görmek isteyen, aşırı duyarlı beğenileri doğanın gerçekliklerine başkaldıranların düşleri dışında, kesinlikle çiçeğin güzelliğinden ayrılamaz. Bununla birlikte, uzman ve hevesli bir bahçıvan dışkıda handiyse hoşa giden bir şeyler bulur; bunu bitkilerle değil, –"bozuk" ve "çürümüş" değil– "iyi" ve "zengin" dediği iyi harmanlanmış bir toprakla karıştırır.

Gem vurulmamış uygunsuzluklar için hiçbir zaman bir gerekçe olarak gösterilemeyecek kötülüğün kabullenişinin ne anlama geldiği hakkında bize ipuçları verir. Ahlakın kötü dediği şey olması gerektiği yerde –zeminde– tutulursa, hiçbir insanın korkmaması gereken doğal bir iti olur. Başka bir de-

yişle, kendimizi birini öldürmek, bir banka soymak, zinaya yeltenmek ya da eşimizi dövmek istediğimizi düşünürken bulduğumuz anda, bu düşünceyi uzaklaştırmamaya çalışmalıyız. O düşünceyi zorlarsak, eyleme geçene dek gücünü artıracaktır. Öte yandan, kimi anlarda insanlar onlara karşı direnmeye hiç çabalamasalar bile, bu gibi düşüncelere saplanıp kalırlar. Bu düşünce imgelemlerini dayanılmaz ve özerk bir güçle ele geçirerek o suçu işlemeye iter; işte ahlakçıların korktuğu şey de tastamam budur. Berdyaev, **Özgürlük ve Ruh** adlı kitabında, herşeye karşın, şöyle diyor:

> Kötülüğe karşı tutumumuz nefretten sıyrılmalı, özelliği içinde aydınlatılmayı gerektirmelidir... Şeytan, bizim kendisiyle ilgili şeytani duygularla esinlemeyi başardığı zaman bundan büyük zevk alır. Kendi yöntemleri kendisine karşı döndüğü anda kazanan o olur... Kötülüğün ve etmenlerinin sürekli olarak açığa vurulması yalnızca onun dünyadaki büyümesini hızlandırır –Dört İncil içinde yeterince açıklanmış, ama bizim ısrarla gözlerimizi kapadığımız bir gerçektir bu.

Katolik kilisesine ait bir filozofun bu sözlerinin anlamı apaçık ortada. Çünkü İncil'i gerçekten inceleyen hıristiyanlar, kötülüğün üstesinden şiddetle gelinemeyeceğini psikologlar kadar iyi bilirler; oysa zoraki, kanun budalası disiplinin ahlakçılığı aşıladığı insanlar Aziz Paul'ü okuma zahmetine bile katlanmamışlardır. İsa'nın sözlerinden en ufak bir kuşku duyulmuşsa, Romalılara yazılan Mektup'tan alınan aşağıdaki alıntı üzerine ikinci bir görüş daha ortaya atılamaz herhalde:[2]

> Zira biz cismaniyette iken, şeriat (yasa) vasıtası ile olan günah ihtirasları, ölüme semere getirmek için azamızda işliyordu... İmdi ne diyelim? Şeriat günah mıdır? Hâşâ. Fakat şeriat vasıta olmasaydı, günahı bilmemiş olurdum; çünkü eğer şeriat "Tamah etmiyeceksin" dememiş olsaydı, ben tamahı bilmezdim; fakat günah fırsat bilerek emir vasıtası ile bende her türlü tamahı hasıl etti; çünkü şeriat yok iken, günah ölüdür. Ve bir vakitler şeriat yok iken, ben diri idim; fakat emir gelince, günah dirildi ve ben öldüm.

Aziz Paul'un seçeneği neydi? Bunun yanıtı, belki de, en berrak biçimiyle Galatalılar'a Mektup'unda verilir. Kendi gizemli terminolojisi içinde İsa'nın iradesi insan iradesine hakim olabilmek için (İsa'nın) insan olarak doğması gerekiyordu. O yüzden, insan neyi yapmayı arzu ederse etsin, bu İsa'nın arzusu olacağı için kanunlar ve yasalar tutarsız, geçersiz olacaktır. Bunun tam olarak ne demek olduğunu bulmamız gerekiyor; öte yandan İsa sevgi anlamına geldiği için kötülüğe karşı yeni bir tutum alacağı hemen anlaşılmış olacaktır.(3)

EJDER KILIĞINDAKİ AZİZ MİCHAEL

Ama sık sık atlanılan bir nokta var. Kötülüğe karşı takınılan tutumu edilgin olarak tanımladık, edilgin insan da nefret eden kişiden nefret edendir çoğu zaman –bir yerine, alın size üç kat nefret! Barış havarilerinin çoğu kez gösterdikleri şiddetli hoşgörüsüzlüğü açıklayan bir doğru bu. Çünkü Aziz Michael insan ruhunun olduğu kadar şeytanın da ayrılmaz bir parçasıdır. Aziz Michael'in kötülük ve acıyla dolu sabırsızlık itisi, kötülük ve acıyla birlikte kabullenildiği sürece kabulleniş tek taraflı olacaktır.(4) Bir şeytanla uzlaşarak Aziz Michael'in kendisine benzeyen bir başkasını yaratmaması için yeni psikolojinin dikkat etmesi gereken nokta buradadır aslında. "Yaşamın kabullenilişi" deyimi, açık anlamıyla, tüm yaşamın kabullenilişi demektir ve kesinlikle sadece bir tinsel serbestlik olarak anlaşılmamalıdır. İmdi, tinsel ideal "bilgece bir edilginlik"ten öte bir şeydir –güç ve çabayı dışlayan, eski şeytanları kabul edip, bir yandan da daha kurnaz ve karmaşık olduğu için eskisinden daha kötü, yeni bir şeytan yaratan, taraflı bir tutumdur.

Tüm kabulleniş psikolojisinin güçlüğü şurada: Doğru biçimiyle anlaşılmadıkça, ince nüanslarının içine itilir. Kuşku yok ki, gevşeme ya da kabulleniş tekniği, saldırgan bir tutumun yalnızca daha çok dert açtığı yerde "işe yarar". Jujutsu

çalışmış her insanın rakibinin kendi çabasıyla kendini galebe çalması için bel vererek, her şeyi ayarlayarak kuvvetin üstesinden gelebilecek fiziksel, inandırıcı bir gösteri biçimi vardır. Ama kabulleniş iki türlüdür; biri belli şeylere uygulanır, öteki ise genel anlamda yaşama geçirilir. Tastamam aynı şekilde iki tür mutluluk vardır, biri belli şeyler ya da olaylarla, öteki de tüm yaşamla birlikte bir neden kazanır. Birinci tür kabulleniş bir teknik, ikincisi ise tinsellik sorunudur; birincisini gerçekleştirmenin özgül yolları vardır, oysa öbürü tuhaf bir biçimde anlaşılmaktan uzaktır.

TÜMDEN KABULLENİŞ - KISMİ KABULLENİŞ

Jujutsu birinci tür kabullenişe bir örnek oluşturur; bir döğüşme tekniğinin ötekiyle değiştirilmesine denir. Bu yüzden, kabullenişin karşıtı olarak, kaçış adında yeni bir "kötülük" yarattığı için psikoloji tekniği kadar benzersiz bir tekniktir. Şimdi elimizde "yaşamın kabullenilişi" ve "yaşamdan kaçış" adı altında iki psikolojik durum bulunuyor, ama birbirleriye bu biçimde karşıtlık oluşturdukları zaman "yaşam"ın yalnızca sınırlı bir anlamı olacağı açıktır. Yaşamdaki belirli şeyleri anlatır –kimi kötülükler, arzular, olaylar ve durumlar gibi– çünkü yaşam en geniş anlamıyla anlaşıldığında ondan kaçış olanağı da kalmaz. Her şey, yaşamdan kaçış bile, yaşamın tümü kabullenilecek olunursa, kaçışa duyulan istek yeni bir şeytan yaratmamalıdır. Dolayısıyla Doğulu filozofların bir ikilik denli ikilik-olmayan (non-dualistic) bilinç durumundan uzak olarak tanımladığı şey, kısmi kabullenıştir. Çünkü Hindu ve Budist öğretilere göre aydınlanmış insan Brahman ya da Tathata[5] –olası tüm şeyleri içine alan, varolmayan her şeyden ayrı bulunan yaşamın Gerçekliği ile birliğe ulaşan bilinç durumunu elde eder. Bu bilinç durumu, hiçbir şeyin karşıtı olamayan bir şeyle biroluşu yüzünden, ikici olmayandır, mutlak bir bütüncül kabullenıştir; felsefi tanımıy-

la, evrenin varoluş nedeni, özü ve anlamı olan ilkeyle biroluşu demektir. Acı ve kötülükle çatışkıya girebilecek olmasına, korku, öfke, sevgi gibi oldukça insancıl duygular duymasına rağmen, tüm coşkusuyla kendi yaşamını yaşadığı ve tüm şeylerin esas olarak kabullenebileceği anlayışını bıraktığı için, bu durum içinde son derece mutludur. Çünkü, ona göre, evrenin her görünüşünde kutsallık ve anlam vardır; her ikisinde de insan ruhunun büyüklüğünü ve küçüklüğünü, sevgiyi ve korkuyu, sevinci ve hüznü, hoşnutluğu ve hoşnutsuzluğu bulur. Upanişadlar'da şöyle deniliyor:[6]

> Brahman Sonsuz Olan'dır. Ruh, Bilinç ve Zihin'dir. Yaşam ve düşlerden oluşmuştur. Yeryüzü ve sulardır. Işık ve karanlıktır, arzu ve huzurdur, öfke ve sevgidir. Erdem ve zaaftır. Tüm bunlara yakın şeylerdir. Tüm bunlardan uzak şeylerdir. Bunların tümüdür.

Gelgelelim tümden kabulleniş ve yaşam sevgisi bizi yanıltır; çünkü ona sahip olmaya çabaladıkça, ona karşıymış gibi gözüken şeyle sürekli olarak bir savaşım içine gireriz. Yaşamla birleşmeye çalışmakla zaten varolan bir şeye ulaşmaya çalışıyoruz demektir; onu elde etme çabalarımız yaşamdan ilgimizi kestiğimiz ve onunla birleştirmek zorunda olduğumuz duygusunu körükleyen engellerdir. Oysa bir birliğin zaten varolduğunun bir anda farkına varamayız, çünkü yüzyıllardır uygarlık bizi öksüz bir çocuk gibi, doğanın içinden ve çevresinden uzaklaştırmıştır. Bizim kendine yeten, bağımsız ve özerk egolar olduğumuzu sezdirmiştir. İlkel insan bunu aynı derecede duyumsamaz, Levy-Brühl'ün doğayla gizemli bir birleşme (participation mystique) diye tanımladığı biçimiyle, doğadan kopuş anlamına gelen şeyi hiçbir zaman bilinçle kavramadığı için tümüyle farkında olmadığı bir birlik içindedir. Kopuş duygusunun bir oluştan önce gelmesi gerektiği tam anlamını bizde yaşayabilir. Bu yüzden (kutsal kitaptaki) Savurgan Evlat meselinde besili danayı öldüren kişi, evine geri dönen savurgan evlattır –hep evde kalan ve babasından hiç ayrılmayan sadık evlat değil.

Dolayısıyla, eğer insanoğlu yaşamla bir oluşun ve uyumun yeniden bilincine varacaksa, kendi ahlaksızlığını anlayana dek zaten elinde olan şeye yeniden sahip olmaya çabalayarak, dolambaçlı yoldan gitmelidir. Çünkü ancak yaşamı bir bütün olarak kabullenmeye çabalayarak gerçekte buna hiç gerek olmadığının, o tinselliğin aslında "ne isek o olduğumuz"un bilincine varabiliriz. Yaşamı etkin olarak kabullenmeye çalışarak bunun yalnızca belli şeylerde geçerli olduğunu anlarız; kendimizi yaşamın karanlık yüzüyle uzlaştırmamız, ondan kaçma arzumuza boyun eğemeyeceğimizi bulmak içindir sadece ve bu arzu kendi içinde o karanlık yüzün bir görünümüdür aslında. Bu yöntemle bir şeyler daima bütünün dışında kalır, kabullenişimiz, dolayısıyla mutluluğumuz hâlâ belli şeylere bağlıdır sonuçta ve biz bütünden sonsuza dek uzaktayızdır. Bu nedenle ruh hastalarının büyük çoğunluğu asla gerçek anlamda tedavi edilemez. Daha belirgin nevroz türlerinin kesinlikle üstesinden gelinebilir, ancak bazı ender vakalar dışında o yüce mutluluk keşfedilmeden kalacaktır. Şaşırtıcı bir şey değil bu, çünkü tümden kabullenme sadece dünyadaki en aldatıcı şey değil, zihin ve aklın başkaldırdığı bir şeydir aynı zamanda.

AHLAK'IN ÜÇ AŞAMASI

Burada tartışma konusu şudur; en yüce tinsellik yalnızca yaşamı olduğu gibi kabullenmekten ibaret ise ve bu da zaten sahip olduğumuz ama farkına varamadığımız bir şeyse, onun elde edilmesiyle yaşamımızda hiçbir şey farketmeyecek demektir. Belki bizi içimizde mutlu kılabilir, ama farklı ve daha iyi düşünce ve eylemlerle dışarı aktarılamazsa gerçekte hiçbir değeri kalmaz. Üstelik yaşamın tüm biçimlerince benzer şekilde açığa vurulan Üstün Gerçeklik ya da Tanrı idea'sı ahlakdışı ve tehlikelidir; dünya düzeni getiren çeşitli önemli hıristiyan doktrinleri temel olarak ahlaki bir düzendir. Oysa

bu tinsellik görüşü sözkonusu ahlakçılık insan zekasının ve iyi niyetin buluşu olduğu sürece sadece ahlaki bir dünya düzeniyle çelişkiye düşmüş olur. Bununla birlikte, ahlakçılığın temeli "komşunu kendin gibi sevmek" ise, tümden kabullenişin ahlaki bir dünya düzeni olduğu söylenemez. Çünkü o öteki insanların erdemlerini ve zaaflarını kabullenmeyi kişinin kendi kadar önemli bir şey sayar. Ayrıca, her ne kadar bu düşünce ahlakdışılılığı öngörüyorsa da, uygulamada bu şekilde gerçekleşmez -tümden kabullenmeyi ayrıntılarıyla incelediğimiz zaman aydınlığa kavuşacak bir paradokstur bu.(7)

Ama kabullenişi tümden ve kısmi olanlar arasında önemli bir ayrım bulunduğuna dikkat edilmelidir. Sıradan ahlakçı, – çeşitli nedenlerden dolayı– ahlakdışındaki hiçbir şeyde özgür olmadığını hisseder. Belki Tanrı'nın gazabından ya da vicdan azabından korkar; belki de kendinin ve öteki insanların yaradılışlarının aklının buyruklarıyla uyuşması gerektiğini düşünerek bencilce bir görev duygusuna saplanır. Ama kökten bağlıdır ahlaka, başka hiçbir şey yapamayacak denli korkak ya da gururlu olduğu için kendi "aşağılık yaradılışı"yla savaşır. Kabullenişi kısmen benimseyenlere gelince, kendilerini aşağılık yaradılışlarına karşı savaşmakta özgür hissetmezler; bunun dışındaki her şey yaşamdan kaçmak sayılacağı için, onu kabullenmeleri gerektiğini düşünürler. Sonunda ruhsal rahatlama duyumundan zoraki bir disiplin yaratarak, "birinin külahını ötekine giydirmiş" olurlar. Oysa tümden kabulleniş ahlakçılıktan özgür olmak demektir ve özgürce bir ahlak yasasını izleyen kişi, ahlakın kölesi olan insanın düştüğü 'bastırma duyumu'nın sonuçlarından ayrı biçimde acı çekmez. Bu özgürlüğün sırrının bir kısmı ahlaksızlıkta da özgür olduğunu bilmesinde yatar, çünkü Aziz Michael ve Ejder aynı kişilikler olarak tanınır. Öte yandan uygulamada özgür insanlar hiç de ahlaksız değillerdir, çünkü Ejder artık onları yasak çekiciliğiyle etkilemez. Yeniden Berdyaev'den bir alıntı yapalım:(8)

> Baştan çıkarma gücünün abartılması, onun üstesinden gelme yolun-

da olumlu bir yöntem olamaz... Kötülüğe karşı verdiğimiz savaşımda onu güçlü, çekici aynı zamanda saygı uyandıran ve yasak bir şey olarak kabul ettiğiniz sürece... yenilmeden kalacaktır... Kötünün çekiciliği yalandır, bir yanılmasadır... Ancak mutlak boşluğunu ve cansıkıntısını tanıdığımız anda üstesinden gelebiliriz.

HIRİSTİYANLIK VE DOĞU DİNLERİ

Hıristiyanlıkta tümden kabulleniş düşüncesi bir yerlerde gizli kalmıştır; yalnızca kimi mistiklerin yazılarında doğrudan sözü edilir, ama hıristiyan doktrinciliğindeki simgecilikle ilgili ayrıntılı bir incelemeye koyulduğumuz zaman karşımıza çıkıverir. Bununla birlikte, Doğu dinleri içinde önemli bir yeri vardır; aslında Vedantacı, Budist ve Taocu felsefenin temel taşıdır. Hıristiyanlık ile Doğu dinleri arasındaki başlıca fark şudur: Hıristiyanlık, en azından yüzeyde, doktrinler içindeki inançlarla uğraşır; halbuki Doğu dinleri bilinç durumlarını araştırır. Yani Hıristiyanlık tanrıbilimsel ve etik bir din olmaya yönelir; Budizm, Taoculuk ve Vedanta ise psikolojik dinlerdir. Hıristiyanlıkta erişilecek en yüksek nokta, ölümden sonraki yaşama hak kazanmaktır, bu da "Tanrı'nın sonsuza dek düşünülmesiyle özümsenen ruhun mutluluğu" gibisinden daha belirgin sözcüklerle verilmez. Kimi hıristiyanlar Tanrı'ya düşünceyle ulaşmanın dünyada iken gerçekleşebileceğine inanırlar, ama çoğu insan için bu gibi sözler ruhun sınırsız bir ışık tansığıyla karşılaştığı ve sonsuz bir sevgi duyumuyla ışıldadığı bir içedönüş (introspection) biçiminden öte bir anlam ifade etmez. Gelgelelim böyle bir durum nasıl elde edilir? Çoğu hıristiyan mistikleri onun yoğun biçimlerinin bir anda doğduğu, uzun aralarla ve görünür bir nedeni olmadan çıktığı konusunda birleşirler.

Aynı sözlerle tanımlamasalar da Hıristiyan mistiklerinin Doğu dinleri için ruhun bu durumu onların merkezi ve varlık nedenidir. Onlara göre, sadece mistik adı verilen kimi tuhaf yetenekleri olan insanlar arasında cereyan eden olağanüstü

bir fenomen değil, dinin candamarıdır ve doktrinlerden, ahlakbilimlerinden ya da dinsel yaşamın öteki biçimlerinden önce gelir. Vedanta, Budizm ve Taoculuğun belirgin hedefi o insana benzer; bir yandan bu dünyada yaşarken, bir yandan da "Evrenin Belleği" ile kendi sonsuz birliğini ve kimliğini anlamak olarak belirtilen bir bilinç durumunu elde edebilir. Bu hıristiyanlığın da amacıdır, fakat özellikle vurgulanmaz, psikolojisi yeterince incelenmemiş, onu elde etmenin pek çok olası yolu ancak belli belirsiz tanımlanmıştır. Hıristiyanlığın amacının beylik yöntemi, Dört İncil'de olabildiğince gerçekliğe yakın olarak betimlenmiş İsa kişiliğini yaratmaktır, böylece inanmış kişi gerçek bir dostu hep yanıbaşında duruyormuş gibi O'nu sever, izler ve O'na hizmet eder. Hıristiyanlık inancının psikolojisi, bu yüzden, müritin kendini Efendi'sine ve Sahib'ine adamasıdır. İnanan kişi İsa'nın kendisine olduğu kadar evrene karşı da bir sevgi bağı kurduğu anda bu olgu tasavvuf içine dek yayılır. Beylik yollardan Hıristiyan din psikolojisini özgül bir kişilikten ve onunla ilgili inançlardan ayırmak olanaksızdır, o yüzden hıristiyan için ruhun, özdeş olmasa bile, benzer bir durumunu Nasıralı İsa'yı bile duymamış biri tarafından elde edilebileceğini anlamak her zaman kolay olmaz.

Bu, kesinlikle hıristiyanca yaşantıyı geçersiz kılmaz. Sadece Hıristiyanlık içinde tinsel yaşantı psikolojisiyle, dinsel doktrin ve tarih arasında hiçbir bölünme (ayrım) olmadığı anlamına gelir. İnsan için ancak tek bir tarihsel-dinsel törenin olduğu hıristiyan inancı, bu karmaşanın yeterince açık bir kanıtıdır; kurtuluşun gereklilikleriyle ilgili tarih ve doktrin üzerinde öyle çok durulur ki, İsa'nın kişiliğine bağlı din psikolojisi anlaşılmaz hale gelir. Bu karmaşa, doğu'nun üç büyük dini içinde yoktur; dinin gerekliliklerinin ve belli tarihsel olayların "yöresel renk"inden uzak, tinsel yaşantı denilen bir bilinç durumunun daha berrak bir görüntüsünü elde edebiliriz. Belli bir kişiliğe kendini adama dışında, hatta (Budizmin kimi biçimlerinde olduğu gibi) tanrıbilimine bel bağlanmak-

sızın. Hıristiyan inancı dışında bu yaşantı elde edilebiliyorsa, o zaman Doğu dinlerinin Batı uygarlığına yapacağı iki önemli katkı vardır: Birinci olarak, hıristiyanlığın tarihsel ve tanrıbilimsel öğretilerine olan inancını yitirmiş kişilere salt psikolojik temeller üzerinde tinsel yaşantıya yaklaşmanın ilkelerini gösterirler. İkinci olarak, hıristiyanlık yaşantısının bu gelişmemiş görünümü içinde zenginleşebilir, yayılabilir ve kendi mistiklerinin bile elde ettiğinden daha yüksek bir tinsellik anlayışına varabilir.(9)

DOĞU BİLGELİĞİ VE ÇAĞDAŞ İNSAN

Doğu bilgeliği, ondan **öğrenebileceğimiz, ama öykünmeye** karşı dikkatli olmamız gereken bir şeydir. Misyonerlerin bir "kâfir"in hıristiyanlığı kabul etmesini bekledikleri bir zamanda bir Batılının Budizme veya Hinduizme "dönmesi" akıllıca olmaz; çünkü Doğu dinlerinin benimsendiği an bize zarar verebilecek yanları vardır. Dünyada gerçekleştirilebilecek farklı bir işlev ya da **dharma'mız** olduğu için, Asyalı insanlarınkinden farklı gelenek ve köklerimizden kaçamayız. Daha önce anlattığımız gibi, kabulleniş bir zihinsel ya da fiziksel edilginlik sorunu değildir, gelgelelim Doğu'nun tüm büyük dinlerinde yer etmiş bir tür edilginlik olduğunu görürüz, çünkü Asyalının –dinsel teknikleriyle de desteklenen– yaşam karşısındaki tutumunun bir dinginlik ya da koyuvermişlik (laissez faire) özelliği vardır. Onlara göre bu tutum doğrudur, oysa Avrupalı ya da Amerikan psikolojisi etkindir, kanıtlarla yol alır, bizim için bu etkin itiyi yadsımak doğru olmaz. Dolayısıyla Doğulu dinlerini incelerken, ilkeleriyle uygulamaları arasında ayrım yapmak oldukça önemli; ilkelerin evrensel değeri vardır; oysa, genel olarak, uygulamada yalnızca Asyalılar ve onların koşullarıyla ilintili olarak işlerlik kazanır. Bu ilkelerin kendi yöntemlerimize göre yürürlüğe koymanın yollarını keşfetmemiz gerekir; sonunda bizi

Doğu'ya özgü bir edilginliğe benzer bir şeye yöneltse de, işe ona öykünmekle başlamak en büyük hata olacaktır.

Bu edilginliğin dışavurum biçimlerini yogada, meditasyonda, hayvanlara kadar yayılmış bir edilginlikte (**ahimsa**), zihinsel gelişim ve toplumsal ödevlere karşı topyekün bir kaygısızlıkta ve genel olarak maddi kaygılara karşı kibirli bir vurdumduymazlıkta görülebilir. Doğu'nun uygulayımsal felsefesinde biçim ve eylem dünyası, çoğu kez bir yanılsamadan (**maya**) ibarettir, bilge kişinin ilgisini çekmez; ama bu temel bir ilke değil, **uygulamacı** bir felsefedir; sonal şeyin ikinci olmayanıdır, tüm karşıtlıkları içinde barındırır, bu anlaşıldıkta, artık evren mutlak olarak yanılsama ve gerçeklik diye ikiye ayrılamaz. Salt iradesinin kararıyla dünyayı bir yanılsama olarak görme geleneğine insanın alışması ve dayanması olanaksızdır, çünkü öteki insanların düşüncelerine öykünmek de, kendi davranışları kadar sahtece olacaktır. Oysa gerek Doğu'ya özgü içedönüklük, gerekse Batı'ya özgü dışadönüklük aynı biçimde gerekli ve önemli insanca işlevlerdir, biri olmadan öbürü kadınsız kısır bir erkeğe benzer. Doğu bilgeliğinin anayapısını kavramak adına onun dış özelliklerine öykünmemek gerekir; kimi tanrıbilgelerinin (theosophist), Budist adaylarının ve yogilerin sandığı gibi, gidip Hindistan veya Tibet'teki ustaların ayaklarının dibinde oturmak, evsiz **sanyassin**'in yaşamını düşünmek ve tinsel özgürlüğe ulaşmak için Doğulu meditasyon tekniğini benimsemek ne gereklidir ne de bilgece bir davranış olur. Ne var ki, bu özgürlüğe ulaşmakta kişinin onunla ilgilenmesi denli Doğulu meditasyonu çalışmaması için hiçbir neden yoktur. Ama onun içindeki gerçek kurtuluşa, mutluluğa ya da aydınlanmaya bakıldığında başımıza dert açarız, çünkü gerek onun içindeki bir şeye öykünmek, gerekse yabancı bir göreneğe ait birşeye öykünmeden kaçınmak hemen hemen olanaksızdır.[10]

Hinduizm, Budizm ya da Taoculuğu incelemiş her insan bu dinlerin amacının insanla evrenin Benliği arasındaki bir birliğin anlaşılmasına ulaşmak olduğunu bilir. Kutsal metinler bunun elde edilebileceği çeşitli psikolojik teknikleri anlatır; uygulayımsal bir bakış açısıyla yaklaşan pek çok Batılı yalnızca verilen yönergeleri izler. Sonuç pek mutluluk verici olmayacaktır. Böyle insanlar çağdaş insanın psikolojisiyle eski Çin ya da Hindu psikolojisi arasındaki derin ayrımı değerlendiremez. Kutsal metinler içinde insanın gerçek Benliği'nin Tanrı olduğu açık seçik ifade edilir. **Tat tvam asi,** 'Bu (Brahman ya da Tanrı) sensin", anlamına gelen Hindu sözüdür. Bu aynı zamanda birçok batılı mistisizm biçimlerinin de izleğidir. Eckhart'ın deyişiyle, "Ben burada iken, O içimdedir; bu yaşamdan sonra ben O'nun içindeyim. Bu nedenle, her şeyi yapabilen O'nunla birleşirsem benim için her şey olasıdır." Ve devam ediyor: "Ruhumun içinde, Tanrı'yı tümüyle içime alma sığasına sahibim. Eminim ki, yaşarken hiçbir şey bana Tanrı kadar yakın olamaz. Tanrı bana kendimden bile daha yakın; varoluşum Tanrı'nın yakın oluşuna ve burada oluşuna bağlı. O ağaçlara ve taşlara da yakındır, ama onlar bunu bilmez. Bir ağaç parçası Tanrı'nın yanında oluşunu bir Melek kadar farkedebilmiş olsaydı, o melek kadar mutlu olurdu."[11] Gelgelelim çağdaş Batılı insan için bu bilgi içinde bir tehlike yatıyor; bu gibi düşünceleri okuyup uyguladığında, kendi Tanrısının egosundan çok kendi egosunun Tanrı'sını yaratma eğilimindedir.

Çağdaş insan doğadan, o süreğen ayrılık ve özbilinçlilik duyumundan kopuşunun anlamını çıkarıncaya dek gerçek Benliği'nin Tanrı olduğu öğretiyi anlayamayacaktır. Bu öğretiyi kendi üzerine empoze etmeye kalkıştığında, büyük bir olasılıkla, tinsel bir şişmeden, egosunun Tanrı ölçülerine dayandığı bir büyümeden dolayı acı çekecektir ki bu Doğu felsefesinin arzu etmediği şeyin ta kendisidir. Talihsiz kurban ilk olarak bö-

lünme ve çatışkıyı kabullenmediği için gerçekleşir bu. Tanrı'nın bir ego'ya dönüşmesine izin vermemiş, ayrı oluş duyumu içinde gelişen doğanın amacını yadsımıştır; onu kabullenene dek sorunu çözümlemek için giriştiği tüm çabalar bencillik sınırları içinde kalacaktır. Başka bir deyişle, ondan kaçmak için girişilen her çabayı ilgilendiren özbilinçliliğin yalnızlığı ve yalıtımı, tümünü kabullenmediğimiz sürece boşuna olacaktır. Ego, kendisiyle evren arasındaki çatışkı acısını, yalnızca Tanrı olan o evrenin özüyle bir tutmaya çalışarak ortadan kaldıramaz. Paradoksa başvurularak söylenirse, o insanın içindeki Tanrı'nın Kendisi eylemde bulunduğu için, bir ego olarak Tanrı'yla bir oluşunun bilincine varmalıdır. Gerçekte çağdaş insanı bu bilgeliğe ulaştıran yol dolaysız değil, dolambaçlıdır ve "Birleşmeden önce ilkin bölünmek gerekir" deyişini daima akılda tutmalıdır.

TANRI VE İLAHLARIN ÖNEMİ

Doğu bilgeliğine öykünülmemesinin bir nedeni daha var. Asyalı insanlar arasındaki popüler inancın geçmişteki temellerine karşı olduğu anlaşılmalıdır. Doğu bilgeliği insan ruhunun hem iyi hem de kötü tüm gizilgüçleriyle yakından bağıntılı, kişisel ve toplumsal yaşamların, kuramda bile, akıl dediğimiz şeyle düzenlenemediği sayısız tanrı, ilah, elemental ruhlar ve meleklerin varlığına gözü kapalı inanan insanlar arasında öğretilmişti. Öte yandan bizim tanrılarla, ilahlarla işimiz yoktur; deliliğin kimi durumları dışında –ki buna da nispeten yumuşak bir terimle "obsesyon" (saplantı) adını veririz– insanların ruhlarının şeytanlar tarafından ele geçirildiğine inanmayız. Biz kendi zihinlerimizin efendisi olduğumuzu (ya da olmamız gerektiğini) düşünürüz, bu gibi inanışlar da aslında miyadı dolmuş körinanlardır. Bilim dünyasında her şey bir nedene dayanır, orada tanrılara yer yoktur.

Sonuç nedir öyleyse? Dış dünyaya sürülen ilahlar hiddetle

kendi ruhlarımıza geri dönerek, son derece akıldışı davranışlara koyulurlar, çünkü evrenin tümüyle akıl ve mantık terimleriyle açıklanabileceğini kendimize kanıtlayarak, akılcı ve mantıklı insanlar olur çıkarız. Bolluk içinde açlık çeker, savaştan bir çıkar elde edilemeyeceğini herkes bilirken, yıllar boyu herkes, -evet, bir savaş çıkmadan "cinayetten kurtulamayacaklarını" düşünenler bile- bilinçli olarak savaştan uzak durmaya çalışırken, o seytan işi savaşları gene de sürdürürüz. Doğal olarak, eski kafalı bir psikolog insanın akıldışılığının kusursuz, mantıklı ve akılcı bir açıklamasını yapabilir, ama biz bu özel dilden sözetmiyoruz. Olaya salt deneysel bir noktadan bakarak, ne kadar çok insan yaşama bilinçli akılla egemen olmaya çalışırsa, o kadar akıldışına çıkacaklarını saptamaya çalışıyoruz. Anlatmaya çalıştığımız, sözkonusu evrenin mantıksal açıklamasının bilimsel olarak doğru olmadığı değil, yalnızca böyle bir açıklamanın ve böyle bir çağın, yani bilimin olağandışı biçimde mantıksallaştığı anda insanların da olağandışı biçimde aptallaştığı bir çağın birlikte varolduğunu gösteriyoruz. O yüzden bu iki olgu arasındaki bağıntının varolduğunu varsayıyoruz, çünkü psikologlar bilimsel kuramların doğru ya da doğru olmadıklarıyla ilgilenmezler; bu kuramların **neden** çağdaş insan için kabullenebilir olduğunu çıkarmak ister. Aynı zamanda kuramlar ya da insanlar mantıklı olduğu için değil, insanlar mantıklı olmak istedikleri için bunlara inandıklarını söyleyecek kadar küstahdır.

Başka bir deyişle, bunlar doğru olmasaydı, mantıksal bir evrene inanış nedenleri keşfedilmiş olacaktı. Bernard Shaw'ın dediği gibi, inanç bir beğeni sorunudur; inancın nesnel doğruluğundan ya da yanlışlığından hiç etkilenmez. Nesnel olarak doğru olsa bile, bizim mantıksal bir evrene duyduğumuz inanç da bir beğeni sorunudur; akılcı insanlar olduğumuzu söyleriz, ama tanrıları ve şeytanları gördüğünü söyleyenlere sorgusuz sualsiz inanan köylüler gibi, bilimadamlarımızın bildirdikleri şeyleri yüce bir inançla aman aman kabulleniriz. Dünya-

nın güneş çevresinde döndüğü ya da atomların elektron ve protonlardan oluştuğu türünden yaygın inanışları kaç kişi kanıtlayabilir?

Yaşamımızdan atmaya çalıştığımız tanrılar ve ilahlar kimdir öyleyse? Bilinmeyen, bilinçaltının iç dünyasına ait güçlerdir onlar, gerçi günümüzde onlara içgüdüler, depresyonlar, fobiler, maniler ya da içdünyamızın kendi denetimimizde olmadığı, sandığımız gibi bizim gözetimimizde bile olmadığı gerçeğini sürekli çağrıştıran öteki şeylere romantik adlar takıyoruz. Bu güçler, kendimizinkinden çok öteki ırklar tarafından, gündelik yaşamda önemli bir rolü olan, tanrısal ve şeytani biçimler olarak gösterilmektedir ve eski dinleri öğrenmiş insanlar bu yaratıkların varoluşunu kendi içlerinde tanımak zorundaydı. Oysa biz onları kendi içimizde bile tanımakta çok ağır davranıyoruz; bu yüzden de, kendi dışında varolduğuna gerçekten inanan o "kâfir Çinli"den bile daha kötü bir psikolojik durum içindeyiz. "Kâfir Çinli", kendi gerçek doğasının farkında olsun ya da olmasın, farkındalığının artması onlardan kurtulmasını sağlasa bile, bu akıldışı güdülerin kendi yaşamında etkin olduğunu bilir. Doğu dinlerini inceleyen Batılı öğrenciler, özellikle onun ikonografisini (Hinduizm ve Budizm içinde) incelemeyi de ihmal etmemelidirler, çünkü orada hemen hemen her tanrının, Buddha'nın ve Bodhisattva'nın şeytansı bir karşılığı olduğu görülecektir. Bununla birlikte araştırmacı, boyandıkları ve oyuldukları formlar son derece şeytansı olsa da, bu kötücül karşılıklarını bizim düşünce anlayışımızla kötü olarak almamalıdır.

Kolaylıkla, Batı mistisizminde "Eşikte Oturan İblis"in portresi olarak düşünülebilecek, Budist kutsal varlık Nilambara-Vajrapani'nin bir Japon resmi duruyor karşımda.[12] Gövdesi siyah, kafataslarıyla bezeli bir kaplan postu giymiş üzerine; yılanlarla taçlandırılmış onsekiz kafası var, herbirinin açık dudaklarının ve dişlerinin üzerinde üç düşman göz bulunuyor; yılanlar yirmi sekiz kolunun çevresine dolanmış, elleriyle kılıçları ve şimşekleri tutarken öteki yaratıklar

ayaklarının altında can çekişiyor. Tüm figürün ardında parlak kırmızı, titrek bir alev yükseliyor. Dış görünüşüyle Şeytan'ın Doğulu bir yorumu olarak düşünülebilir; ta ki onun Budizm Yasası'nın koruyucularından biri olduğu anlaşılana dek. Çok daha eski kaynaklara inildiğinde, aynı düşünce Iamblichos'ta da ortaya çıkartılabilir, Mısır Misterleri'ndeki yazılarda şöyle deniliyor:[13]

> Şeytanlar ırkı... görünmeyen öteki tanrıların iyiliğini erdemlerde görünür kılar, kendini hem onu özümseyerek, hem de onunla kıyaslanacak kusursuz işleri başararak ona dönüşür. Çünkü o zaman, daha önce söylenemeyen şey söylenebilir hale gelir.

Bizde de unutulmuş ama yaygın bir özdeyiş bulunmakta: "Tanrı Şeytan'ı sevgiden ders çıkaramayanlar için yaratmıştır." Hem adının Lucifer, yani Işık Getiren, olması da rastlantı olamaz. Ancak nasıl olduysa ilahlar kötülükle özdeşleştirilmiştir, bu da hıristiyanlığın gerekli ama baskıcı görevinin bir parçası olarak görünüyor. Hıristiyanlık ışık getiren ilahı kötücül ilan etti; ama bizim çağımız ilahların (şeytanların) kötü olmalarına, dahası varolmalarına bile izin vermiyor; ayrıca çağcıl hıristiyanlığın birçok biçiminde Şeytan konusunun ya ustalıkla uzaklaştırıldığı ya da üstünkörü açıklamalarla geçiştirilmiş olması dikkat çekicidir.

BİLİNÇLİ İLİŞKİ

Her bakımdan Asyalı yaklaşıma benzeyen Doğu bilgeliğini ele almadan önce, ilk olarak uygarlığımızın bilinçaltını sürgünleştirdiği çeşitli demonik (şeytani) güçlerin yeniden farkına varmamız gerekiyor. Ayrıca bu güçlerin gerçek iyilik sığasını da öğrenmemiz gerekecek. Bunlar yaşamın karanlık yanını temsil ederler, kutsal etkinliğin dünyevi görünüşleridir –fiziksel bedenin derin itileri, duygu fırtınaları, ölüm ve yokoluş ilkesi ve akıl geleneğinin hoşgöremeyeceği tüm akıldışı tutkulardır. Ne var ki, bu, kan ve toprak kültürüyle Nazi psi-

kolojisi gibisinden çağdaş bir olguyla karıştırılmamalıdır. Böylesi kültler ussallaştırmaya (rationalization) dayanır, hiçbir şekilde bilinçli ilişki kurulamayan bu güçlerce mantık çığırından çıkar ve şeytanın emrine girer, çünkü Nazi felsefesi, aynı zamanda, toplumsal ve kişisel yaşamın ussallaştırılmasını ve düzenleştirmeyi (regimentation) de içerir –oldukça anlamlı bir karışım ve aynı zamanda bir uyarıdır bu.

Demek ki günümüzde çağdaş insan bilinçsizce tanrıları ve şeytanlarıyla özdeşleşmektedir; bunlar bilinmeden kaldığı sürece, ne tür şeyleri kabullenmesi gerektiğini öğrenene, onu nesnel bir biçimde görerek özdeşleşimi kırana dek "içsel evrenini" kabullenemez. Şimdiki durum içinde Doğu mistisizminin körükörüne benimsenmesi yalnızca insanın koşullarını süreğenleştirecek, kötüye gitmesine neden olacaktır; kendini Tanrı'yla özdeşleştirmeye çalıştıkça içsel evreninin bilinçaltı güçlerince gitgide daha çok tutsaklaştırılacaktır. Doğu mistisizminin Tanrı'yla "özdeşleşme" ile kastettiği şey bu değildir; bilinçaltının ele geçirilmesi değil, ego ile onun iç ve dış evrenleri arasındaki bilinçli ilişkiyi gerçekleştirmesinin bir sonucudur aslında. Yirminci yüzyıl uygarlığında böylesi bir ilişkiye gerçekten de pek ender rastlanır.

Bilinçli ilişki yoluyla biroluş, karşı sayfadaki çizelgede gösterilmiştir. Birinci çember, yalnızca sınırlı bir yarı-bilinçlilikle Doğa'nın içinde yaşayan ilkel insanı temsil ediyor. İkinci çember, hâlâ bilinçaltıyla güdülenen, ama aynı zamanda kendiyle doğal, dış evreni arasındaki ayrımı farkedebilen çağdaş Batılı insanı temsil ediyor. "Kaçış" olarak gösterilen çizgideki karşıtlıktan uzaklaştığı anda, sadece güdülenmeyi sürdürür ve böylece bilinçaltı güçlerince ele geçirilir. Üçüncü çember, bilinçli biroluş ilkesini, bununla kendi egosu arasındaki ayrımı kabullenerek –ya da daha doğru biçimiyle, görünür bir ayrımın neden olduğu ayrımı kabullenerek– Doğa'ya ya da Tanrı'ya yaklaşmayı temsil ediyor. Doğu felsefesinde tanımlanan tam birlik, üçüncü çemberin insanın Doğa'yla çakıştığı noktaya dek süreklilik (kesintisizlik) oluştur-

masıyla gösterilecektir; bu da bir Doğu motifi olan kuyruğunu ısıran yılanla aynı simgeyi meydana getirir. İlk ikisinin tam çember olmadığına dikkat ediniz; çember ancak karşıtlık kabullenildiğinde tamamlanır ve bu bütünlük de karşıtlıkların içindeki uyum duygusunun bir simgesidir.

METAFİZİĞE KARŞI PSİKOLOJİ

Bu soruna yukarıda tanımlanan biçimiyle yaklaşıldığında, günümüzde Doğu felsefesinin bizim için bir değer ifade edip etmediği sorulabilir. Kabulleniş sorunundaki bazı "aldatıcı" (yanılgıya sürükleyebilecek) konulardan daha önce söz etmiştik; bunlar doğrulukla gözönünde tutulduğunda Doğunun bizim için taşıdığı değer ortaya çıkar. Ne var ki, Doğu dinlerinin psikolojisi üzerine, onun metafiziği'nden olabildiğince uzak kalarak, yoğunlaşmasını öğrenmek gerekir. Aslında metafiziğinin gerçek anlamda metafizik olarak düşünülüp düşünülmediği de kuşkuludur. Çünkü Doğu felsefesi kesinlikle Batılı anlamda bir felsefe değildir; Descartes, Berkeley, Hegel ve öteki Batılı metafizikçilerde bulduğumuz nesnel, doğaötesi hikmetin zihinsel araştırmasıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Bu yüzden, Doğu'ya özgü insanın ve Brahman'ın birliği doktrini, nesnel gerçeğin ifadesinden çok psikolojik bir yaşantının simgesidir; doktrinin ardındaki yaşantı her an dikkatle ele alınmadıkça Doğu dinleri konusunda tutarlı bir inceleme yapmak hemen hemen olanaksızdır. Ama Doğu dinleri içindeki tüm psikolojik teknikler arasında en önemlisi – bir dizi farklı yöntemle uygulanabilecek– Kabulleniş (Çin'deki Wu-wei) tekniğidir. Onu kendine özgü yöntemi içinde tamı tamına uygulayamayız; bizim yöntemimiz, yukarıda anlatıldığı gibi, bu tekniği egoyla evren arasındaki karşıtlığa uygulamamız gerektiğinden, bir şekilde dolaylı olmak zorundadır. Gene de bunu yapmakla, farklı bir yoldan da olsa, aynı sonuca ulaşır ve wu-wei'nin teknikten öte bir şey olduğunu

keşfederiz; wu-wei mutlak olarak metafizikten bağımsız gerçek bir tinsel deneyimdir. İmdi, gerek Doğulu, gerekse Batılı için teknik ve yaşantı aynı şeydir; fakat yaklaşım, tekniğin uygulandığı yön her bir örnek içinde farklılık gösterir. Genelleştirmek gerekirse, birincisi evreni kabullenirken, öbürü egoyu ve işin içine giren çatışkıyı kabullenmek zorundadır. Oysa sonunda bu da aynı kapıya çıkar, çünkü egoyla onun çatışkısının evrensel yaşamın, Tao'nun, Brahman'ın, Tanrı'nın ya da sonal gerçeklik denilebilecek her şeyin evrensel yaşamın gerekli görünüşleri olduğu ergeç anlaşılacaktır.

Bu ifadenin bir istisnası yapılabilir. Jung'un aramızda özbilinçliliği tam olarak gelişmemiş insanlar hâlâ ilkel insanın doğayla gizemli işbirliğini paylaşıyorlar şeklindeki uyarısını anımsamak önemli olacaktır. Kolaylıkla, saplantılar gibi, bilinçaltı güçlerinin etkisine girebilir ve bazen gerçek yaşamla düş dünyasını birbirinden ayırtedemeyebilirler. Böyle insanlar, öncelikle egonun bağımsızlığını yaşamalıdır; aksi takdirde kabullenişle gelen "tanrı ve şeytanlar"la girişecekleri her çabada kendilerini umutsuzca yenilmiş olarak bulacaklardır.(14)

Sonuç olarak, Batılı insanın kabullenişten anladığı şeyi şöyle açıklayabiliriz: "Yaşa ve yaşamana izin ver." Mutsuzluğumuzun köklerini kendi benliğimizle evren arasındaki savaşta, kendimizi çoğu kez ufacık, yetersiz ve yalnız hissettiğimiz bir savaş içinde görüyoruz. Doğa, ölüm, değişim ve nedenlendirilemeyen tutkunun güçleri en çok değer verdiğimiz özlemlerimize karşı görünüyor, hiçbir hile ya da aldatmayla umarsız yalnızlığımızdan ya da arzuyla alınyazısı arasındaki savaştan kendimizi kurtaramıyoruz. O yüzden bizim için kabullenme, tüm koşullara, egoya ve isteklerine, yaşam ve yazgıya ve aynı zamanda aralarındaki savaşa "Bırak yaşasın" demektir. Çatışkı ve tüm etmenlerinin, aslında asla bozulmamış bir uyumun anlaşılması yolunda görünüşte uyumsuzluğu getiren yasanın tek bir etkinliğinin dış görünüşleri olduğu bilgisinde yatar. O çatışkının amacı, egonun boş yere

kendini Tanrı'yla özdeşleştirmeye çalıştığında yadsınan bir amacı gerçekleştirmektir –aslında bu özleşme bir ego olmakla ve bilinçli doğasına uygun olmakla başarılabilir yalnızca. Bununla birlikte, durum şimdiki gibi kabullenilene kadar derin anlamı belki de anlaşılmayacak, kendi doğal çizgisi içinde yeni ve farklı bir duruma doğru ilerleyecektir. Oysa çatışkıyı anlamak, varoluşunun ve özelliğinin sadece dış koşullarda değil, insan ruhunda da olduğunu, bunun aymazlığı içinde bulunduğumuzu bilmek de gereklidir. Dolayısıyla kabullenme ve anlamada, sadece psikolojinin el uzatamadığı, ileride açıklanacak nedenler yüzünden, uygun bir yaşam biçimi bulmada Doğu bilgeliğine başvurmak akıllıca olacaktır.

DİPNOTLAR

1. Bölüm 5. Özellikle bu bölümün tamamı incelenmelidir.
2. Romalılar'a 7: 5-9.
3. Sözcükler anlamlarından uzaklaştığı için İncil'in bu konudaki yorumları (çevirileri) kolay değildir. Aşağıdaki çelişkiye dikkat ediniz:
   "Zira Allah dünyayı öyle **sevdi ki**..." (Yuhanna 3: 16) ve "Eğer bir kimse dünyayı **severse**, onda Baba'nın **sevgisi** yoktur" (I Yuhanna 2: 15) İki örnekte de yunanca (agape) sözcüğü kullanılmıştır.
4. Karşılaştır: Friedrich Spiegelberg, **Religion of Non-religion** (Londra, 1938) s. 14-16.
5. Tathata genellikle "Gibi olmak" biçiminde çevrilir (Suzuki). Kulağa daha az hoş gelmesine karşın "Gibi olmak" daha çok vurgulu ise de, kimileri bunu "Gerçeklik" olarak çevirmeyi yeğliyor.
6. Çev. Juan Mascaro, **Himalayas of the Soul, Translations from the Sanskrit of the Principal Uphanishads** (Londra-New York, 1938), s. 89.
7. Bakınız, Bölüm 8.
8. a.g.e., s. 183.
9. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için yazarın **Legacy of Asia** (Chicago, 1938) adlı yapıtına bakınız.
10. Daha ayrıntılı bilgi için: Jung, **The Secret of the Golden Flower**, Wilhelm-Jung (Londra-New York, 1931).
11. **Meister Eckhart's Sermons**, Çev. Claud Field (Londra, n.d.) s. 19-20).

12. Bakınız: Asiatic Mythology, J. Hackin ve diğerleri (Londra, 1932) s. 434 vd. Gerçek resim Guimet müzesindedir.
13. Theurgia ya da Gizli Mısır Dinleri, Iamblichos, çev. Alexander Wilder (Londra, New York, 1911), s. 35.
14. Karşılaştır: Secret of the Golden Flower, s. 90-91.

4. TANRILARIN DÖNÜŞÜ

Eskilerin tanrılar ve şeytanlar olarak adlandırdıkları insan ruhunun bu güçleri, adlarını değiştirmekle büyülerinin etkisini yitirmedi. Aslında haleleri, kanatları, boynuzları ya da kuyrukları olmamasına rağmen, tanrısal ve şeytani özelliklerini aynen koruyorlardı. Eskiler bunlara tanrılar ve şeytanlar adını takarken, belki de, düşgüçlerini kullanmışlardı; ama en azından, bizim görmeden atladığımız, daha doğrusu, bu güçlerin tümüyle bizim bilinçli arzu ve isteklerimizden bağımsız kendilerine özgü bir yaşamları olduğu gerçeğinin farkıydaydılar. Kendi ruhsal durumlarımızla bağdaştırmaya çalıştığımızda –sözgelimi, çetin bir bunalımın içine düştüğümüzde ya da içimizi apansız, zorlu bir nefret duygusu kapladığında– unutmaya teşne olduğumuz şey budur. Böyle bir fenomen bireylere yabancı değil; tüm uluslar ya da kıtalar da, aynı şekilde, onun etkisi altına girebilir ve bir halk bilinçli aklın en güçlü karşı koymalarına rağmen savaşa ya da siyasi bir çılgınlığın diğer yollarına sapabilir. Günümüzde böylesi insanlar için özdenetimlerini yitirmiş diyoruz; eskiler buna olasılıkla "şeytanın eline düşmüş" diyeceklerdi; bu iki tanı içinde dünyadaki tüm farklılıklar yer alır. Çünkü birincisi, bilinçli iradenin başarısızlığa uğramasından başka birşeyi imlemez, halbuki ikinci tanı insan yaşamını düzenleme konusunda bilinçli iradeden daha çok ögeyi tanımaktadır.

BİLİNÇALTININ DİLİ

Ne var ki, gördüğümüz gibi, tanrılarımızı ve şeytanlarımızı yeniden tanımaya doğru bir eğilim var içimizde; bilinçaltı psikolojisinin ağırlığının artmasıyla doğan bir eğilim bu. Bu yeni bilim dalı benzer bilinç durumlarının bilinçaltı kökenini,

duygu durumları ya da fobiler biçiminde göstermekle kalmamış, Freud'a özgü Oedipus Kompleksi ve dahası Jung tarafından **anima, animus**, Gölge, Korkunç Ana, Bilge Adam ve Mana-Kişiliği[1] olarak tanımlanan öte-güçler gibi bilinçaltında hemen hemen kaybolmuş tanrıları ve ilahları da açığa çıkarmıştır. Bunların adları antik dünyanın mitlerini ve efsanelerini çağrıştırmaktadır. "Bilinçaltının bu içerikleri" bizim bir insanın bilinmeyen, içsel evreni diye tanımladığımız çeşitli görünümleridir ve psikolojinin amacı da, habersizce onların araçları olmak yerine, bilinçli bir bağıntıyı saptayabilmek için bunları bilinç düzeyine çıkarmaktır. Bu bilim dalı, esas olarak, psikolojik ve nevrotik hastaların sağaltımına yardımcı olmak amacıyla ortaya çıkmıştı; ancak zamanla yandaşları onu "normal" olarak nitelendirilen insanlar için daha büyük kişilik gelişimlerinde bir olanak olarak gördüler. Delilik ve psikoz vakalarında bilinçli ben'in azar azar içeri sızan güçler tarafından tümüyle ele geçirildiğini görürüz. Bu güçler kesinlikle normal bilince ulaşamazlar. Her an ani bir şok egonun ayağını yerden keserek, aslında normal olarak egoyu yerinde tutan zihinsel mekanizmaya içimizden birini kurban edebilir. Çünkü ego, işlevi bir dizi karmaşık güçten "anlam çıkarmak" olan düzenleyici yeti olarak görünmektedir. Gelgelelim bu güçlerin farkına vardığı zaman, her an sürekli işgale uğramaya, hatta "açık saldırganlığa" yatkın bir duruma gelir; aynı zamanda kendi benliklerimizle ilahlarımız arasındaki çatışkının belli belirsiz farkındalığı daima bulunur. Bu farkındalık, bir duygu durumuyla mücadele içindeyken daha da keskinleşir, ama rahatlık içinde tutulması gereken yıkıcı ögelerin yer aldığı ruhlarımızı unutmak için de elimizden geleni yaparız.

Ne var ki, içsel çatışkıyı gözardı etmek için yapılan tüm girişimler bize dert açar. Bu basit bir örnekle açıklanabilir: Bir adam evliliğinde son derece mutsuz olduğunu hissederek bir psikoloğa danışır. Psikolog ona durumu hakkında birçok soru sorar ve karısının veremediği gizemli "bir şey"den dolayı

sinirli olduğunu bulgular. Sorunu bir başka kişiyle tartıştığı için uyarılmıştır, o gece düşünde daireden çıkıp evine gittiğinde karısının evde olmadığını görür. Akşam yemeğe dönmesini beklerden banyo yapmayı düşünür, gelgelelim banyoya girdiğinde küvetin kirli, sabunlu suyla dolu olduğunu farkeder. Tam tıpayı çekmek üzereyken bir ahtapot ortaya çıkar ve duyargalarını bileğine dolayıverir. Adam korku içinde uyanır. Psikolog onu sorguladığında, ne zaman işten eve gelse karısını banyo yaparken bulduğunu söyler. Bu kez onun yerine ahtapotu bulmuştur düşünde, ancak karısı bir 'vampir' olduğu için bu düş evliliğinin mutsuz geçtiği anlamına mı gelir? Tersine düşlerde karşımıza çıkan bilinçaltı simgeleri o kişinin içinde bulunduğu duruma karşı aldığı tutumu belirtir ve adam onun gerçek karısını imlediğini sezinleyemez. Psikolog daha sonra annesine karşı tutumunu sorduğunda, ona çok tutkun olduğunu ayrıca onu sorumluluklardan olabildiğince koruduğunu keşfeder –bu koruma gizliden gizliye hoşuna da gitmektedir. Gerçekte annesi onun kendi hayatını yaşamasına izin vermemekte, o da buna göz yummaktadır. Bunun üzerine psikolog, erkeksi özünü dünyada ayakları üzerinde durarak göğüs germe sığasını emerek bitiren ahtapotun annesi olduğunu söyler. Gelgelelim adam düşünde, doğal olarak, karısını bulacağı yerde ahtapotla karşılaşmıştır. Belki de bu öylesine çok arzuladığı ve karısında bulamadığı o gizemli "şey"in ipuçları olabilir, çünkü karısı ona annelik edemez, sorumluluklarından kurtaramaz. Bilinçaltında annesinin yerini tutacağı gibi bir yanılgı içinde evlenmiştir onunla ve gördüğü düş de onun anne korumasına dönme isteğini bir ahtapot biçiminde karşısına çıkarmıştır.

Bu yüzden ahtapot, örümcek ve yengeç, "Korkunç Ana" imgesinin bilinen simgeleridir; çocukluk dönemine, bebeğin korumalı sorumsuz durumuna ya da ana rahminin rahat, uyku dolu karanlığına geri dönme gibi akıldışı bir isteğe verilen addır. Bu korkunç simgeler kılığında arzu ortaya çıkar, çünkü bilinçlilik yanıyla bu egonun akılcı gelişim idealinin, bağımsız-

lığın daha yüce doruklarının ve öz-güdümlülüğün gücünü yadsıyan bir şeytandır. Dolayısıyla ego ile bu geriye döndürücü arzu, süredurum ilkesi ve Hindu'ların tamas dediği gerileyiş arasında daima bir çatışkı vardır. Eğer bu çatışkı bastırılır ve bilinmeden kalırsa, arzu egoyu çatışkının süreceği ve çeşitli biçimlerde yoğunlaşacağı konumlara sürükler. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi karıyla koca arasındaki çatışkı, kocayla bebeklikteki sorumsuz duruma, anne korumasına geri dönüş arzusu arasındaki çözümlenememiş bir çatışkının sürekliliğine dönüşür.

NEVROZ VE DAHİ

İnsanların anne yerine koyabilecekleri Tanrı'yı ya da Ana Kilise'yi aramaya koyuldukları dinsel duygunun ardında çoğunlukla işte bu arzu yatmaktadır; ne var ki, böylesi arzuların dinin varoluş nedeni olduğunu ileri sürmek saçma olur. Ruh içindeki savaşın bilincine varmak çok kolay bir kaçış yolu olduğu için gerçek din kavramını elde etmek oldukça zordur, demek daha doğru sayılabilir. Doğu'dan gelen yeni ve egemenleştirici dinsel biçimler tarafından kültürümüz ele geçirilirken yapacağımız en önemli şey, dikkatli olmaktır. Bu biçimlerden uygun olarak yararlanabilirsek, gizlenerek değil, çakışkıyı ortadan kaldırarak doğru biçimde kullanabiliriz. Bu özellikle tanrılarını ve ilahlarını görmeyen bir çağ içinde daha büyük önem taşımaktadır.

Ancak uygulayımsal yol ve yöntemlere gelecek olursak; bu içsel çatışkının anlaşılması ve çözüm yolu nasıl bulunacaktır? Rahip ve filozofluğu bir yana bırakıp doktor ve psikolog mu olmamız gerekiyor? Düşlerimizi ve düşlemlerimizi gözlemleyerek simgelerinin anlamını öğrenip bilinçaltı dünyasıyla içten içe haşır neşir olmamız mı lazım? Şu anki psikoloji uygulamaları içinde, özgül psikolojik güçlükler ya da iflah olmaz bir nevroz vakası bir yana, tekniklerine büyük ölçüde bel

bağlanmasını çekinerek salık verebilirim. Sözü edilen sorunlar için büyük yararı vardır, ancak bunun ötesinde kullandığı teknikler şu anda yetersizdir; din gibi öteki ögelerle desteklenmedikçe, yarardan çok zararı dokunabilir. Gene de hiçbir uzman psikolog, ne olursa olsun, hastasının gerçek yaşamın yerini tutabilecek çözümlemelere "kapılmasına" izin vermez.

Hemen hemen her insanın, hafif de olsa, bir nevroz türünden sayrılandığı bir bakıma doğru sayılabilir; ama nevroz sağaltımı çoğunlukla arzu edilmez, meğer ki şu iki koşuldan biri işin içine girmesin. Birincisi, nevrozun dayanılmazlığı, ikincisi de psikolojinin nevrozun yerini alacak yaratıcı bir enerji kaynağı sağlayamamasıdır. Aslında en büyük dahilerin kimilerinin nevroza yatkınlığını biliyoruz, çünkü çatışkıdan kaçış güdüsü, kendi içlerinde çok büyük değer taşıyan bilimsel ve sanatsal başarılarda güçlü bir dürtü sağlar, yaratıcı pek çok dahinin gizi de, onların bilinçaltı güçlerinin egemenliğine girmesindedir.Leonardo da Vinci[2]'nin başyapıtlarını çocukluk cinselliğinin çözümlenememiş sorunlarına bağlamak olasıdır; Shakespeare'in soneleri de belki eşcincel bir sapkının ürünleriydi. Bu kişilerin ruhsal çözümlemeleri yapılmış olsaydı, belki bir daha hiç anımsanmayacaklardı; kimileri de her türlü gizli sapkınlığı kültürel ve manevi yetersizliğe atfedecekti belki de. Hemen hemen her insan, çevresindeki bazı dostlarının "aşağılık kompleksi"nden ya da bastırılmış cinsellik yoluyla büyük işler başardığını örnek gösterebilir, bu gibi başarılar aslında yararlı değildir; ama sırf "normallik" adına dünyanın büyük ermişlerden ve büyük günahkarlardan yoksun kalacağını kim iddia edebilir ki? Tabii, daha sonraki yıllarda dünyadaki dahilerin kaçmaya çalıştıkları çatışkı sayesinde yenildikleri ve yıkıma uğradıkları da doğrudur. Gene de unutulmamalıdır ki, gülün güzelliğinden aldığımız hazzın bedeli gübresinin çürü-mesinden geçer. Bu, karşıt çiftlere dair eski bir masaldır.

Öte yandan, yaratıcı gücünün kökleri nevroza uzanmayan ve bu karşıtlığı bir şekilde çözümlemiş dahi insanlar da yaşadı. Bilinçaltı psikolojisi onların gizlerini açığa vurabilir mi? Nevrozun yerini tutacak herhangi bir enerji kaynağını sağaltıcı olarak öne sürebilir mi? Şimdiye dek bu sorunu çözmek için yapılan en ciddi girişim Jung'un çalışmalarında ortaya çıkar. Onun ekolüne katılanların yanısıra başta Almanya'da Heyer ve Prinzhorn, İtalya'da Assagioli, İngiltere'de Hadfield, Graham Howe ve Pastoral Psikologlar ve Amerika'da Beatrice Hinkle olmak üzere bağımsızlar da katkıda bulunmuşlardır(3). Doğu psikolojisine değgin önemli bağıntıları gösterdiği için Jung'un sistemi özellikle dikkate değer. Analitik psikoloji sistemi, genel olarak, bir noktada içiçe geçen iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi nevroz sağaltımı, ikincisi de bireyin yeniden yaratılış sürecidir. Pek çok durumda ikinci yol izlenir, o yüzden Jung'cu bir çözümleme çoğunlukla sadece özel bir sorunun çözümlenmesi değil, radikal bir "bakım ve onarım", yani kişiliğin yeniden yaratılmasıdır ve ben çözümlemenin on-yirmi yıl sürdüğü vakalar biliyorum. Bu şaşırtıcı birşey değildir, çünkü tinsel yaşamdaki radikal değişimler on ya da yirmi yılda sona ermez, çoğun bir yaşam boyu sürer.

Jung'cu çizgilere sahip bireyin yeniden yapılanması konusunda sıkı ve hızlı teknikler yoktur, süreç çoğunlukla belli genel kuralları izler.(4) Düşler ve düşlemlerle ilgilenerek, çözümlemeci ile tartışılması gibi çeşitli yöntemler sayesinde bilinçaltının simgeleri gün ışığına çıkartılır, birey onların anlamını kendi başına çıkarmak için çabalayarak onlara karşı tutumunu belirler. Bu simgeler, altında tanrıların ve ilahların belirdiği biçimler ya da "arketipler"dir; birey bunları tanıdığı anda içindeki belli psikolojik değişimleri de yanında sürükler. Bu arketipler neredeyse bir hiyerarşi içinde görünürler, çünkü insan birini özümserken, hemen öteki belirir; bu

CamScanner

özümsemelerden çıkan koşullar anahtar-düşlerle temsil edilir. Bu anahtar-düşler belirgin simgesel özellikler ile olağan düşlerden farklılık gösterirler, çünkü (düşlerde) ortaya çıkan figürler arkaik dinlerle ve mitolojik varlıklarla yakın benzerlikler gösterir. Düş gören kişi sık sık, bilinçli hiçbir bilgisi olmadığı biçimlere ve simgelere tanık olur; bir dizi anahtar-düşün antik inisiyasyon törenlerinin aşamalarıyla yakın benzerlikler göstermesi olağandışı bir şey değildir.

Gelgelelim süreç yalnızca insanın düşlerini gözlemlemekten oluşmuyor; görünürdeki akıldışılığına ve egodan bağımsız olmalarına rağmen, temel olarak bilinçli bir özümseme ve o ana dek olan bilinçaltı sürecinin kabullenişi sorunsalıdır. Bunlar bir süre için başarıyla gerçekleştiğinde, psykhe içinde köklü bir değişimin başladığı söylenmektedir. Jung bunu egodan benliğe doğru kişilik merkezinin değişimi olarak tanımlar, onun yöntemi içinde bilinçlilik merkezinden, yani ego'dan uzakta bulunan tüm psykhe'nin merkezi olarak özel bir anlamı vardır. Benliği, bilinç ve bilinçaltı arasında, her ikisinin isteklerini eşit olarak tanıyan "gerçeğe yakın bir nokta" olarak açıklar. Bu durumu simgeleyen düşler genellikle mandala, büyülü çember, altın çiçek, haç içindeki gül ve bütünlük, denge ve tinsel bir merkeze ulaşmayı temsil eden şekillerde ortaya çıkarlar[5].

Mandala'ların ilginç bir özelliği de, dairenin ya da çiçeğin taçyapraklarının bölümlerinin genellikle dört ya da dördün katmanlarından oluşmasıdır. Bu da bireyin dört yetisinin ya da işlevinin –sezgi, duyum, zihin ve duygu'nun– bütün olarak gelişmesinin bir belirtgesi olarak açıklanmaktadır. Jung, bu yetilerin, genel bir tanımdan sözetmek gerekirse, sadece bir, iki ya da üçünün etkin durumda olduğunu iddia eder; başat yetiler, bir arketip biçimiyle tanımlanan bilinçaltı tarafından "kirletilmiş"tir. (Elbette, düşlerine ilgi göstermeyenler başat yetileriyle saptanabilen arketip biçimlerini anlayamazlar.) O yüzden, aşağılık yeti, düşlerde erkeklerde anima olarak kişileştirilir, yani bilinçaltında görünmeye eğilimli olan ve

kendini belirten dişi imgesi (genellikle bir tanrıça) biçiminde ortaya çıkarlar. Kadınlarda ise **animus** –bir erkek figürü– olarak gerçekleşir.

Doğal olarak bilinçaltı, tanınmayan, yabancı bir dünyadır ve pek çok insana göre Jung psikolojisinin tanımlayıcı dili oldukça gizemli bir jargondan ibarettir. **Animus, anima,** aşağılık yetiler, arketipler, **mandala,** anahtar-düşler hakında bir sürü şey okuyarak insanın biraz kaçık olup olmadığını merak etmeye başlarız. Elbette, bu çeşitli "derinliklerin sakinlerini" anlamak için, onlarla ilgili içsel deneyimlerimizin olması gerekir, bunlar da en etkin biçimiyle düşlerde ve düş simgelerinin bilinçli özümsemelerinde ortaya çıkar. Çünkü düşler içinde bilinç bir parça uykuya dalmıştır ve bütünlükten uzaktır; öbür zihinsel süreçlerle etkin olarak içiçe geçmez ve herkesin bildiği gibi, günbatımıyla şafak arası hayaletlerin cirit attığı vakittir. Gelgelelim sıradan kadın ve erkekler gerçek bir dinsel gelişimi başarmadan önce, tüm düşlerinin ayrıntılı dökümünü çıkararak simgelerin anlamını öğrenmeleri, hatta yardım almak amacıyla bir çözümlemeciye başvurmaları anlamına mı geliyor? Psikanalisti tarafından çalar saatini geceleyin her saat başına ayarlayan ve düşlerini bir deftere kaydeden birini tanıyorum. Gene de bu konuda yan çizmek çok kolay, çünkü tüm teknik kendini psikanalistlerin ve karşıt görüşlü alaycıların elinde karikatürize etmektedir. Biricik önemli sorun, işe yarasın ya da yaramasın, bunun bir başbelası olup olmadığıdır. Bu teknik bireyin yeniden yaratılışını olanaklı kılabilir mi?

BİREYLEŞİMİN ANLAMI

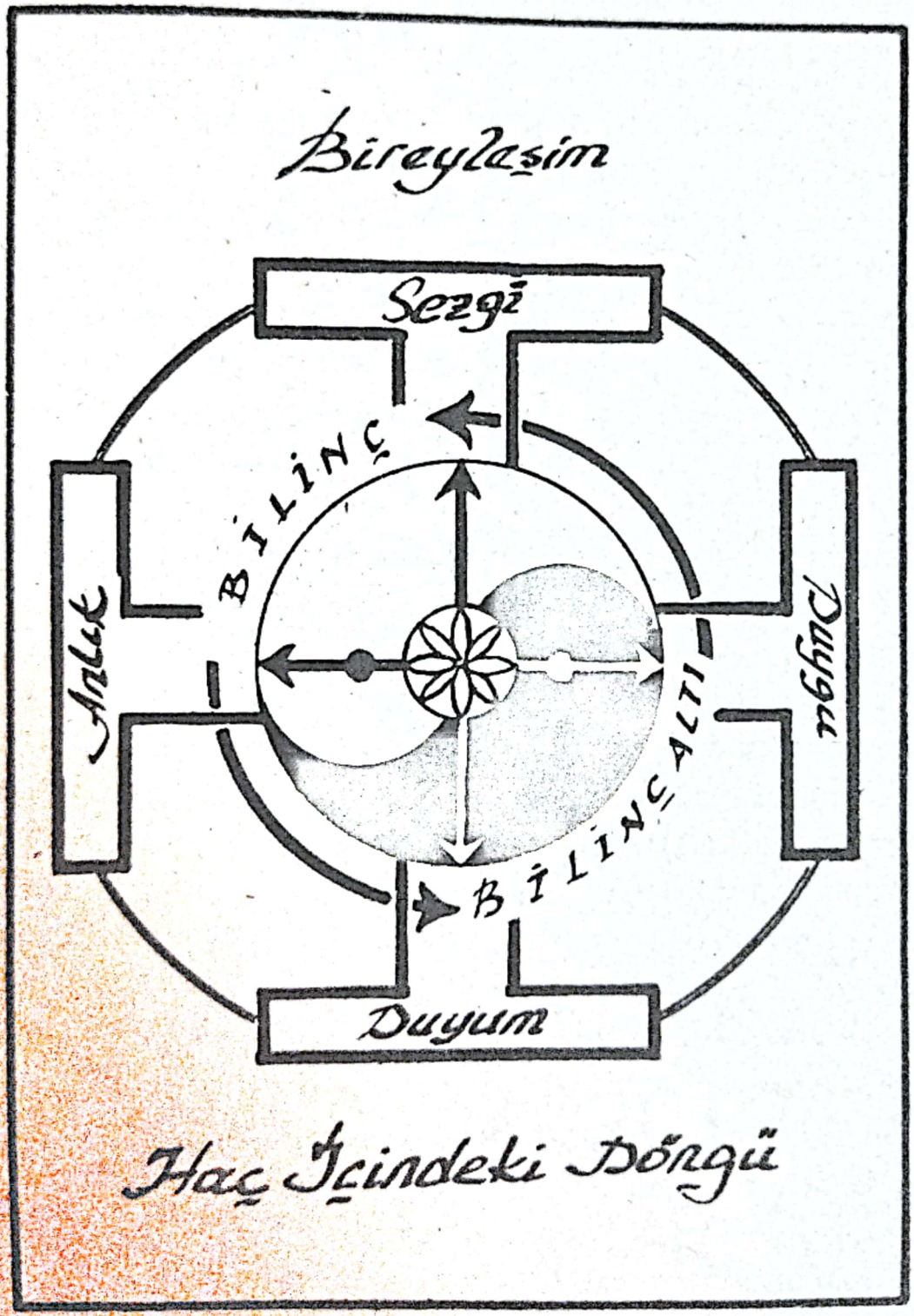
Her şeyden önce, bilimsel jargondan uzak, yalın bir dille neyi önerdiğini sormamız gerekir. Bireyin içsel evrenine, bilinçli bir denge ve yerçekimi merkeziyle sözkonusu bütüncül bir organizmayı yaratan tüm varlığını kendi içinde zorlayan

CamScanner

doğal bilinçaltına adapte olmayı önerir. İnsan içinde doğa biçimine giren bilinçaltının, dirimselliğin kaynağı olduğunu ve engelsiz ama yönlendirilmiş bir kanalla donatıldığı zaman egonun en etkin biçimiyle yaratıcı gücü yöneteceğini varsayar. Zira nevrotik deha enerjisini kaçışta, (delilikle yakın bağları olan) dahi de bilinçaltı güçlerince "ele geçirilişinde" bulur; toplumla bütünleşmiş dahi, olasılıkla, bilinçaltı yaşam kaynaklarını çıkarmayı rahatlıkla ve farkına vara vara başarabilecektir. Bunun daha somut olarak nasıl anlatılacağını bilemiyorum, ama inanıyorum ki bu (özel) dil içlerindeki bilinçaltı yaşama ait her türlü duygudan yoksun insanlar için kesinlikle bir giz olarak kalmalıdır. İnsan yaşamı tümüyle bilinçliliğe odaklandığı an, başka tür bir merkezin anlamını çıkarmak, doğal olarak, olanaksızdır. İnsan yalnızca başının ayrımına varırsa, sinir sistemine ait hiçbir duyguyu hissedemez.

Ancak sıradan, gündelik yaşamla ilintili olabilecek başka bir yol daha var. Pek çok insan zaman zaman daha çok ruhu olduğunu hisseder; bu özellikle çocuklarda ve ilkellerde karşımıza çıkar. Lafcadio Hearn, bu konuyla ilgili olarak Japon bir çiftçinin ona insanın dokuz ruha sahip olabileceğini, bu sayının kişinin tinsel kusursuzluğuyla ilintili olarak değiştiğini aktarır. İnsanın daha çok ruhu olması daha iyidir, ama insana kaç tane ruh verildiyse, onları bir arada tutmaktır önemli olan. "Bazen ayrı olabilirler. Ama ruhları ayrılmışsa, o insan aklını yitirir. Deliler ruhlarından birini yitirmiş insanlardır aslında."(6) Ruhların çokluğu duygusu, bilinçdışının gelişmemiş bir farkındalığı ve özellikle onun güçlerinin bağımsız bir özelliği olarak görünür. Çocuklar kişiliklerindeki değişimleri günden güne hissederler; sözgelimi, en çok göze çarpan değişim elyazılarındadır, onların kendilerini öteki insanların ve şeylerin yerine koyarak oyun oynadıklarını görmek harika bir duygudur. Oysa biz yetişkinler birden çok ruhumuz olduğunu unutmaya eğilimliyizdir; zihinsel davranışlarımız içinde yeniyetmelikten yetişkinliğe geçiş

de daha oturmuş ve merkezlendirilmiştir. Kişiliğimizin yeniden yaratılışı, herhalde, çoğulluğumuzun, çok ruhlu oluşumuzun bilincine varmak diye tanımlanabilir; tümüne sahip olarak, bir zaman diliminde bir tanesi yerine varlığımıza yardımcı olur. Novalis, "Deha, içsel çoğunluğun sonucundan başka bir şey değildir belki de." demişti.

Haç İçindeki Döngü

Ancak şimdi şu soruyu yanıtlamamız gerekiyor: Analitik psikolojinin bu yöntemi işe yarar mı? Düşlerde görülen tinsel simgelerin gerçek dünyada bireyin yaşamıyla –ya da kısaca mutluluğuyla– ilgili en derin yanıtlarıyla bir bağıntısı var mıdır? Onu izleyen tüm insanlarca bir sistemi yargılamak aslında hiçbir zaman adilce olmayacağı için, dürüst bir soru değildir bu. İşe yarayacağına dair hiçbir kuşkum olmadı benim, yeter ki doğru insanlarda denensin. Çinlilerin bir özdeyişi şöyle der: "Yanlış insan doğru yöntemi kullandığında, doğru yöntemler yanlış biçimde işler."[7] Bu özdeyişi kabul eden ilk insanlardan biri Jung oldu, çünkü, onun sözleriyle, "İş bu konulara gelip dayandığında, herşey insana ve az çok yönteme bağlıdır." Ne var ki, analitik psikoloji sistemi her zaman doğru insanların ilgisini çekmiyor gibidir, bu işin altına girenlerin de bir çözümleyici olma düşüncesini taşıdıkları genellikle doğrudur.

Bereket versin, Jung ekolü içinde bu tehlikenin keskin bir biçimde farkında olanlar var ve onlar yalnızca kendi iyilikleri için değil, benzer zorluklar bilinçaltını keşfe çıkan öteki her yöntemin karşısında da bulunduğu ve içsel evreninde uyum arayan her insanın yoluna çıktığı için, onu gözlemlerler. Jung, bilinçaltının doğası konusunda Freud'dan çok daha derinlere inmişti[8] ve onun sistemi, kendine özgü bir büyüsü olan insan ruhunun görünümleriyle sınırlanmıştı. Gerçekten de, o kadar derinlere iner ki, onu yalnızca düşüncelerde değil, yaşantıda da izlemek, ayakları yere basmayan insanlar için çok ciddi rizikoları da yanında getirir. Burada da "Meleklerin gitmeye korktukları yere aptallar doluşuyor". Bilinçaltında yaratılan imgeler ve güçler daha çok hayranlık uyandırdıkça, "yalınkat" diyebileceğimiz ve buna sahip olmayanları büyüleyen dayanılmaz bir gerekliliği vardır. İnanıyorum ki Jung bu tehlikenin pekâlâ farkındaydı ve daha az iddialı biri olsaydı, ürünleri en talihsiz sonuçlarla karşılaşacaktı. Çünkü o,

tinsel bir yolculuğa çıkan tüm büyük önderlerin yapıtlarını tehdit eden buluşlarının kötü kullanımına ve kişisel yaltaklanma tehlikelerine açıktı. Bu tehlikeler, çözümlemeci çalışmanın doğasıyla bir şekilde yoğunlaşmaktadır, ama zaten riske atılmadan da değerli bir işin üstesinden gelinemezdi. O ve yanında bulunan meslekdaşları, çözümleme (yönteminin) gerçek yaşamın yerini tutamayacağında, onun kudretli görkeminin hatırına buna kesinlikle göz yumulmamasında ayak dirediler, çünkü sistemin kötüye kullanılmasına karşı olanca güçleriyle çalışıyorlardı. İster psikolojide, isterse din konusunda olsun, her sistemi kötüye kullananlar çıkar; oysa analitik psikoloji onu her zaman çok iyi koruyacak güçlü patlayıcıları içinde taşımaktadır.

Analitik psikolojinin yeniden yaratış çalışmalarında bir hayli yol katetmiş, ama gene de bilinçaltı ve onun gizemli figürlerinin büyüsünü sarsacak yetenekleri olmadığı için yozlaşan insanlar var. İş bu noktaya gelince, süreç kendi amaçlarından sapıyor. Bireyi kendi rızasıyla özgür ve gerçek bir kişi yapmak amaçlanıyor, ama sözkonusu büyünün etkisiyle kişi, psikoloji çalışmalarında büyük çapta işe karışarak ve genellikle onun egemenleştirici havası içinde kendinden geçerek yuvarlandığında, sisteme körü körüne bağlı biri olup çıkıveriyor. Gündelik yaşamın katı gerçekliklerinde bulunmayan bir görkemlilik ve gizem sağlıyor kesinlikle, gelgelelim sistem araç olmaktan çıkıp sonuca dönüştüğünde, kurtarıcı olacağı yerde insanın boynuna zincirlenmiş bir taş haline geliyor. Bu noktada çözümleyici psikoloji ani bir vuruşla hastasını dünyaya döndürmelidir. Din ya da psikloji dalındaki profesyonel öğretmen ya da pratisyenlerin başına musallat olan bir tehlikedir bu hayranlık. Bilinçaltı çalışmaları ancak hastalarının yitimden dolayı acı çektikleri duygusunu unutabilenler için güvenli olabilir. "On Öküz Sürüsü Resmi" olarak bilinen tinsel yaşama değgin bir Çin alegorisi, dinin uygulanışını bir öküzün yakalanış ve güdülmesiyle simgeler.[9] Ne var ki, sürü çobanı onu yakalayıp evine getirdiğinde, kendisiyle bir-

likte eve almaz, bir kenara koyar ve unutur. Bu resmin yorumu şöyledir: "Sana gerekli olan kapan ya da ağ değil, tavşan ya da balıktır, bunu anladığın zaman altın cüruftan, ay da bulutların arasından çıkmıştır artık." İnsanı bir süre sırtında sürükleyen sistem burada öküzle temsil ediliyor; oysa bundan kurtulamadığımızda, ardından gitmemekle daha hayırlı bir iş yapmış olacaktır; tabii, bu köleliğin kötücül iki yanından daha aşağılığını kabul etmek zorunda kalmaksak. Ne yazık ki, analitik psikolojinin gizemleri öyle etkileyici ve hükmedicidir ki, bazı insanlar psikolog olma çağrısına kapılma yanılgısına düşerler.

Şimdi, görüldüğü gibi, psikoloji , tıp ya da cerrahiden daha üstün bir yaşam biçimi değildir. Doktorlar ve cerrahlar bedenin yapısını en son ayrıntısına dek bilmek zorundadırlar, oysa sağlıklı bir fizisel yaşama ulaşmak için böyle bir bilgiye gerek yoktur. Aynı biçimde psikolojiyi uygulayan kişinin psykhe'yi tepeden tırnağa tanıması gerekir; o, zihin sağlığı için gerekli olan aynı yoğun bilgiyi izlemez. Soyguncu biri değilse hiçbir doktor hastasının apandistini, bademciklerini, lenf bezlerini, dişlerini, yumurtalıklarını veya ileride başına dert açar diye başka hiçbir yerine dokunmak istemez. Ancak bir hastalık hastası, bedeniyle ilgili konuları görüşmek ve sağlık kurallarına uygun biçimde yaşadığından emin olmak için her gün doktoruna koşar. Gene de, ne olursa olsun, gerek doktor, gerekse psikolog iç organların daha ince ayrıntılarına inmeyen kimi kuralları saptamak için sağlıklı yaşamla ilgili belli gözlemler yapabilecek konumdadır. Bu yüzden, işin içinde katı bilimsel ve mesleki nedenler olmadıkça –ki bunlar da tinsel nedenlerle eş tutulamaz– bilinçaltının derinliklerini açığa çıkarabilecek kasıtlı her türlü girişim, yapılacak en ahmakça iş olur. Çünkü insanın tinsellik derecesi bilinçaltının ne kadarını özümsediğine bakmaz; bu ölçüt zamanı geldiğinde onu kabullenmeye ve özümsemeye ne kadar hazırlıklı olduğuna bağlıdır. Bu da, bilgi ve deneyimin bilgelikle karıştırılmaması gerektiğini söylemenin başka bir biçimidir.

CamScanner

Batı psikolojisinin kabulleniş yöntemiyle daha çok, kabul-lenilen şeylerle daha az ilgilenen Doğu psikolojisinden çıka-racağı ders burada yatıyor. Doğu psikolojisi hem dış hem de içsel evrenden gelen tüm sürprizlere, tüm olasılıklara hazır-lanan bir bilinç durumuyla ilgilenir. Kabullenilecek şeylerin peşinde koşarak amacından sapmaz. Uğraşının bu yönüne bi-linçaltı psikolojisinde çalışan sakıntısız pratisyenler çok az eğilmektedirler, sonuç olarak çözümlemenin yaşamdan belli bir uzaklığı vardır. Çözümleme, birinin sadece geceleri düş dünyasına girip çalışabileceği bir şey değildir ve ruhsal sağlık her perşembe öğle sonlarında yapılacak bir viziteyle on dolara satın alınamaz. Akşam üzeri uğrayan bir dostum, ruh doktoru ona "bir sorunla yüzyüze gelmesini" buyurduğu için aniden eve dönmesi gerektiğini söylemişti bana. Sorunlarla ve yaşamın kabullenişiyle yüzleşmek yeterince incelendiğinde, erkenden eve dönmeniz gerektiğinde, kendinizi odanıza ka-patın, ağırbaşlılıkla oturup o sorunu çekmeceden çıkarın ve göğüsleyin; derken nükte denilen o vazgeçilmez özelliğin ne-reye gittiğini düşünmeye başlarsınız. Çözümleme kesinkes yaşamdan uzak kalmayı amaçlamıyor, ancak düşlere, bi-linçaltı simgeciliğine, bilinçaltı çizimleri ve resimlerine ve genel olarak düşlem dünyasına aşırı bir ağırlık verildiğinde, yaşamı iki parçaya ayırarak, tüm süreç düş ve düşlem dünya-sındaki gelişimden başka bir şeye gerek duymuyormuş gibi, aralarındaki bağıntıyı boşlama tehlikesiyle yüzyüze gelir.

Bu güçlüklerin bir çoğu, kafası çalışan bir ruh doktorundan yararlanamayanlarca psikolojik uğraşın amaçlarının açıkça anlaşılmasıyla aşılacaktır; işte burada Taoculuk ve Budizmin çeşitli biçimleri olarak Doğu'ya özgü sistemlerin görüşleri ye-niden karşımıza çıkıyor. Çünkü buradaki hedef, belirgin he-rhangi bir aşamaya varmak değil; kişi hangi aşamada olursa olsun bilincin alacağı doğru tutumu bulmaktır. Aslında bu, bi-raz sonra göreceğimiz, Doğu psikolojisinin sözü edilen işlev-

lerinin temel ilkesidir. Kendi evrim süreci içinde insan sayısız aşamalardan geçer; yolunun başka bir zirveye oradan bir başkasına çıktığını bulmak için bir zirvenin tepesine tırmanır. Aşamaların sonu gelmez, çünkü yaşamın anlamı hareket ettiği yerde değil, onun hareketinin içindedir. Doğu düşüncesine uygun düşen bir atasözümüz, "Yolculuk etmek, varmaktan evladır." der. Bilgelik, olağandışı bir yere ulaşmak değildir. Hiç kimse psikolojik yaşantının birbirini izleyen aşamalarını simgeleyen merdiven basamaklarını tırmanarak bunun elde edilebileceğini düşlemez. Bu merdivenin sonu yoktur ve aydınlanmaya, bilgeliğe ya da tinsel özgürlüğe giriş, basamaklarından herhangi birinde bulunabilir. Bunu anlamak , merdiveni çıkmayı sürdüreceğimiz anlamına gelmez; nasıl ki yaşamayı da sürdürmemiz gerekiyorsa, yukarı çıkmayı da sürdürmemiz gerekir. Gelgelelim aydınlanmaya, şu anda durduğumuz yeri tam anlamıyla kabullenerek ulaşırız. Çağdaş insan kendisini, egosuyla evren arasındaki maksimum bölümlenmenin yer aldığı insan evriminin aşaması içinde bulur; ona göre aydınlanma, bu bölümlenmenin topyekün kabullenilişi demektir. İnsanlar sözkonusu aşamaları tamı tamına kabullenmedikleri için psikolojik teknikler işe yaramayabilir; çünkü insanlar onları Mandala'yla simgeleştirilen "bireyleşim" durumunda olduğu gibi, belli bir hedefe varmak için salt araç olarak ele alırlar. Böylesi koşullar içinde o duruma ulaşabilirler de, gelgelelim içten içe arzuladıkları şeyi bulamazlar. Sonuç olarak psikolojik uğraşın bu aşamasını tamamladığını sanan kimi insanlar çoğu kez sonsuza kadar mutsuz olurlar.(10)

Salt bilinçaltının açığa çıkarılması bilgeliğe giden yol olamaz; bir aptal pek çok şey öğrenebilir, pek çok deneyim yaşayabilir, ama aptal olmaktan kurtulamaz. Ancak kendini bir aptal olarak salıverme alçak gönüllülüğünü başardığı anda bilgeleşir. Chuang Tzu'nun dediği gibi, "Aptal olduğunu bilen kişi, daha çok aptal olamaz." Aptal her zaman gururuyla, büyüklüğün yalnızca psikolojik yoğunlukla ölçülebileceği

yanılgısıyla ve yeni deneyimlerle yüklenerek kendini salıverdiği için bir bilgeye dönüşecektir. Bilinçaltı psikolojisi onun avlanma alanıdır. "Beş yıllık bir çözümlemeden sonra, sıkı bir biçimde çalışır, gerekli tüm aşamaları geçersem gerçek, özlü ve özgür bir insan olacağım." diye düşünür. Gerçekten de (ruh doktorunu da yanıltacak) bu beş yıllık çalışma, eğer kendisinin yanan bir fenerle ateş arayan kalın kafalı birine benzediğini gösterebilirse, ona birşeyler öğretebilir. Bazen tutulacak en dolambaçlı yol, insanı hedefine ulaştıracak en kısa mesafe olabilir.

Tinsel özgürlüğün ve kabullenişin yolu, bir yere gitmekte değil, **gitmenin** kendisinde bulunur; karşılaşılacak mutluluk bu an içinde, insanın durduğu yerdedir. Gururumuzdan dolayı daha üstün ve ileri bir aşamada bulunduğumuzu sandığımız öbür ruh durumlarına geçmeyi zorlamakta değil, ruh durumumuzu şu andaki biçimiyle tümden kabullenmekte yatar. Şimdiki durumumuzun iyi mi yoksa kötü mü, nevrotik mi yoksa normal mi, başlama aşamasında mı yoksa ilerlemiş mi olduğu sorunu değil, ne olduğudur. Esas olan, "daha yüksek" bir duruma geçmek uğruna onu kabullenmek değil, deyim yerindeyse, kabulleniş o "daha yüksek" durumunta kendisi olduğu için, kabullenmektir. Şimdi Budist bilge Hui-neng'in, Buddha'nın para çanağını ve urbasını çalmak için kendisini kovalayan Chen Wei-ming'i nasıl aydınlattığını anlatan bir öyküye kulak verelim: Hui-neng çanağı ve urbayı bir kayanın üstüne koymuştu, Chen onları almaya kalkıştığında yerlerinden kıpırdatamadığını gördü. O saat korkudan donakaldı ve buraya urba, çanak için değil, onların simgelediği erdemleri bulmak için geldiğini söyledi. Hui-neng, "Buraya geliş nedenin Dharma olduğu için, gerçek doğanı (yani, 'esas yüzünü') düşün şu anda." dedi. Bunları duyan Chen bir anda aydınlanmaya erişti, şakır şakır ter dökerek Hui-neng'i sevinç gözyaşlarıyla selamladı ve ona, "Bana gösterdiğin bu gizemli sözler ve saklı anlamlarından başka, gizli kalan şeyler de var mı?" diye sordu. Hui-neng bunu, "Sana gösterdiklerimde gizli

CamScanner

bir şey yok. Kendi gerçek doğanı tanır da yansıtırsan, giz senin içinde olur." diye yanıtladı.

UYGULAMA KOŞULLARI

Zamanımızda, insanlık tarihi içinde doğayla ego arasındaki çatışkı en son sınırına ulaştığından, bilinçaltı bir sorun oluşturmaya başlar. Ancak bu, çağdaş insan için bilinçaltını bütünüyle keşfetmek tinsel özgürlük için gereklidir anlamına gelmez. Bu özgürlüğe şimdi ulaşılabilir, ama özel bir yükümlülük olarak bilinçaltının açığa çıkarılması gelecekteki evrimimizi ilgilendiren bir konudur, ben bunun yaşamın ikinci yarısına dek –ki Jung da bu konuya özel bir önem veriyordu[12]– ciddiye alınması gerektiğini düşünmüyorum. Görünen o ki, yaşamın ikinci yarısında kimi insanlar kendilerini uygar insanın şimdiki tarihsel gelişiminden bir basamak öteye götürecek evrime değgin bir görevi üstlenmeye hazır durumdalar. Ama burada gelecekten çok şimdiki zamanla ilgilendiğimiz için, konumuz dışında kalıyor. Gençler ve bilinçaltının o derin katmanlarına girmeye hazır olmayanlar için tinsel özgürlük diye birşey olamaz anlamına gelmiyor bu. O yüzden şimdiki koşullarla ilgili özgürlük edimi ile insan bilinci ve yetilerinin gelecekteki evrimi arasındaki ayrımı daima anımsamamız gerekir. Sırf bilinçaltı şimdiki koşullar içinde bir sorun haline geldiği için, özgür kaldığımızda daha çok üstünkörü görünen tanrı ve ilahlarımız yakın ilgi çekecektir. Ancak özellikle ömrünün yarısına ulaşmamış insanlar için daha derinlemesine bir araştırma yapmak zaman dışı ve varolmayan bir sorunu aramak olacaktır.

Bütün uygulayımsal amaçlar yüzünden içsel evreni daha az araştırmak ve açığa çıkarmak, o evrenle (kendini şu anda sunduğu biçimiyle) bilinçli ego arasındaki bağıntı üzerinde daha çok yoğunlaşmak önemli görünüyor. Gerekli olan koşullar, bireyin böyle bir içsel evrenin varlığını tanıması, onun genel

özellikleri hakkında bir fikir edinmesi ve kendini sezinlettiği anda onu özümsemeye ve kabullenmeye hazır olmasıdır. Sadece tinsel gelişim adına içlerini çıkarıp açığa vurmak pek çok durumda zararla sonuçlanabilir. Başka bir deyişle, insanın tanrıları ve ilahları kendilerini duygular, ruh durumları ve benzeri biçimlerde sundukları anda, bunların tanrılar ve ilahlar olduklarını, kendilerine özgü bir yaşamlarının olduğunu ve onları kişisel dokunulmazlıkla devre dışı bırakamayacağımızı bilmek gerekir. Sıradan koşullar içinde, bilinmeyen psykhe'nin güçleri hakkında özel bir araştırma yapmaya gerek yoktur; bunlar kendi istekleriyle ortaya çıkacak ve daha çoğunu aramadan bir sorunu çözmeye yeterli duruma geleceklerdir.

İçsel evrenle uzlaşmak ve onu anlamak için üç gerekli koşulun olduğundan söz ettik: Bunlar varoluşunun içindeki bilgi, genel özelliklerini anlama ve onu kabullenme sığasıdır. Bu gereklilikler daha ayrıntılarıyla uygulayımsal bir açıdan ele alınmalıdırlar. Pek çok insan bilinçaltı zihninin ya da içsel evrenin ne olduğunu duyumsamaz bile; ötekiler ise zihinsel olarak onun varlığına inanır ama yaşantısını bilemez. Başlangıçta onunla ilgili yanılgıya neden olacak bir fikir edinmemek gerekir ve bildiğimiz kadarıyla bilinçaltının belirli bir yeri yoktur ve kesinlikle bir "şey" değildir. Daha çok bir süreçtir bilinçaltı. İçsel evren gerçekte insan ruhunun içinde bulunmaz; zihnin bilinçaltı süreçleriyle kişiliksiz (impersonal) doğal güçler arasındaki bağıntıya benzer; aynı evrenin bizi – fiziksel ve zihinsel olarak– iki biçimde etkilediğini söylemek daha doğru olur. İki biçimde de bu etkilerin büyük bölümünün bilincinde değiliz. Bu nedenle fizisel bedenin kökenlerine indiğimizde, o evreni buluruz; aynı şey zihinsel sürecin özkaynaklarına indiğimizde de karşımıza çıkar, orada da tarihsel ve şimdiki zamanın bağıntılarını buluruz. Zihinsel bir miras olarak tarihseldir, zihinsel canlılık olarak da şu anda elde bulunan şeydir, çünkü tüm yaşam elektron içinde titreşen gizemli, evrensel enerjiden çıkmaktadır.

CamScanner

Ne var ki, bunlar metafizik çıkarsamalardır, bir psikolog yaşantıyla ilgili konuları düşünmelidir. Kendinin ayrımına varan her insan, hiç olmazsa, kendi ruhlarıyla bir dereceye kadar yaşamını zorlayan derin güdüsel ve duygusal şeyleri tanır. Zihinsel ya da fiziksel şeylerle ilgilenmez; bunlar yalnızca davranışlarını tanıdığımız, ama tözlerinin yapıları hakkında kesinlikle bilgimizin olmadığı gizleri tanımlayan sözcüklerdir. Ama derinlerdeki itkilerimizin, uzun vadede, bilinçli denetimin ötesine geçen kendi gücü vardır. Sözgelimi, hiçbir insan cinsel dürtülerini kesinkes bastıramaz; yemek-yemeden ne kadar uzun süre dayanırsa dayansın, tüm varlığı yabanıl bir açlıkla zorlanarak yemek yemesinde diretecektir. Örneğin, doğmamış bir çocuğun cinsiyetini belirlemek kendi gücümüzün dışındadır; bu olay besinlerin sindirilmesi ve kan dolaşımında olduğu gibi, bütünüyle bilinçdışı etmenlerin egemenliğindedir. Benzer biçimde bilinçli denetimin ötesinde ve içgüdüsel olarak çalışan psikolojik yaşamımızın başka başka görüntüleri bulunmaktadır.

KABULLENİŞ TEKNİĞİ

Tümüyle gevşemiş durumda kıpırtısızca bir süre oturarak kendinizi düşüncelerinizin akışına, önüne hiçbir engel çıkarmadan, varsayımlara girmeden, kesintisiz olarak düşüncenin özgürce akışına ve zihnin rasgele şeyleri düşünmesine bıraktığınızda, çok geçmeden o zihinsel sürecin kendine özgü bir yaşamı olduğunu bulgularsınız. Bunlar çağrışımla birbirlerini bilinç yüzeyine çıkarırlar; engelleri kaldırdığımız anda kendinizi aslında hep bilinçten uzak tuttuğumuz gerek müthiş gerekse fantastik olan herşeyi düşünürken buluverirsiniz. Bir süre sonra bu temrin, içinizde bulunan şeyleri, sayısız farklı varlığın –insan, şeytan, keçi-insan, hırsız, katil-gizilgücünü size gösterir, böylece zamanla insan yaşamının hiçbir görünüşünün size yabancı olmadığını duyumsarsınız –humani nihil

a me alienim puto.* Bilinç, olağan akışı içinde, derinlikleri gizleyen karanlık ve karışık zihnin sularıyla sonsuza dek içiçedir. Oysa bir anlık kendi akışına bıraktığımız zaman bulanıklık dağılır ve böylece yaşamın temellerini ve derinlerdeki varlıkları gittikçe artan bir berraklıkla görebiliriz. Öteki şeyleri de görebiliriz. "İki kişi bir göle bakmış, biri: 'Bir çamur deryası, bir ayakkabı ve eski bir kutu görüyorum' demiş, öteki, 'Bunların hepsini ben de görüyorum, ama orada gökyüzünün muazzam yansısını da görüyorum' demiş." Kimilerinin düşündüğü gibi bilinçaltı zihinsel bir atık alanı değildir; şeytani ve kutsal, acı ve haz dolu, sinsi, sevimli, zalim, sevecen, yokedici ve yaratıcıdır; kısacası o kısıtlayıcı bağlardan kurtulmuş doğa'dır. Kahramanlık, sevgi ve esinlenmenin olduğu kadar korku, nefret ve suçun da kaynağıdır. Gerçekte, çevremizde gördüğümüz dünyanın bir kopyasını içimizde taşıyor gibiyizdir, çünkü dünya ruhun aynasıdır, ruh da dünyanın. Dolayısıyla bilinçaltını hissetmeyi öğrendiği anda insan yalnız kendini değil, ötekileri de anlamaya başlar, insanlığın suçlarına ve aptallıklarına baktığında gerçek bir duyumla "Tanrı Kayra'sından başka gidilecek yol yokmuş" der.

Bunun ötesinde bilinçaltının varlığını "kanıtlamak" tutarsız ve boşunadır. Ancak kişisel yaşantıyla kanıtlanabilir, salt bir kavram olarak neredeyse değersiz bir şeydir. İyiliğin ve kötülüğün gizilgüçleri ve varoluşuyla ne denli gelişmemiş olursa olsun, önemli olan birazcık duyum'dur. Ne de olsa bir bilinçaltımız olduğunu öne sürmek, zihinsel ve fiziksel olarak doğanın çocukları olduğumuzu ve yaşamımızın algılarımızın ötesine uzanan köklere sahip olduğunu söylemenin bir başka yoludur. Kimi zaman bunu anlayamayan insanların bulunması olanaksız bir şey gibi gelir. Geriye bilinçaltını kabullenme sığası sorunu kalıyor, bu da üç koşulu içeriyor: birincisi, onun "karanlık" yanını kabullenme sığası, ikincisi "tanrı ve ilahları"nın bağımsızlığını kabullenme sığası ve üçüncü olarak bu tanrı ve ilahlarla ego arasındaki çatışkı'yı kabullenme

sığası. Bu sığaların farklı farklı olmadıklarını da belirtmek gerekir; farklı ama bağıntılı üç yönde ilerleyen özdeş sığalardır. Bu süreç en iyi şekilde somut bir örnekle açıklanabilir. Sözgelimi süreğen bir depresyon durumunu ele alalım. Bu konuda üç şey öne sürülebilir: birincisi, hoş olmayan bir durumdur, ikincisi kendi rızamız dışında gelir ve kendi buyruğumuzla gitmez, üçüncü olarak ona karşı tepkiler geliştiririz; sabırsızlık, tiksinti, ondan kurtulma isteği gibi –depresyon duygusuna ek olarak ondan uzak bir ögedir bu.

Bu ruh durumunu bilinçaltındaki bir şeytanın bizi "ele geçirmesi" olarak adlandırırız. Kabulleniş yolu dikkatimizi ona vermekle başlar. Onu unutarak bastırmaya çalışmak yerine onunla bilinçli bir şekilde, handiyse erkek erkeğe uğraşmayı kararlaştırırız. Kapıdaki hizmetçiye (Freudçu terimiyle "sansür"e) yol vermek yerine, onu içeri davet edip bir bardak çay ikram ederiz. Tabii bir viski-soda sunmak daha makbule geçer –tüm ciddiyetimle söylüyorum bu sözleri çünkü bu düşünce onu yüreklendirmeli, zorla kendi olmaya, yani bir depresyon olmaya çağırmalıdır. Egonun bağımsızlığını kabullenmek budur, daha doğrusu, istediği gibi davranmasına izin vermek ya da Çinlilerin dediği gibi, kendi tao'sunu izlemektir; çünkü öteki tüm şeylere izin vermezsek kendi tao'muza sahip olmayı bekleyemeyiz. Doğayla uyum içinde olmak, her şeyin kendi doğasını izlemeye izin vermektir de diyebiliriz. Lieh Tzu gizemli gücünün –rüzgarın üzerinde yolculuk etmesinin– sırrını açıklarken şunları belirtmişti: "Zihnimin sınırlandırılmadan, canının istediği gibi düşünmesine izin verdim; ağzımın istediği şeyi söylemesine göz yumdum." Böylece biz de depresyonun istediği yöne gitmesine izin vermeli, onu yadsıyacağımıza olumlamalı, varlığını kabul etmeliyiz. Bunun için gideceğimiz yolun tam merkezini hissetmemiz ve onu dolu dolu yaşamamız gerekir –buna neredeyse "daha yüce bir mazoşizim" duyumu da denilebilir– gerçi sağduyu için yapılacak en saçma şey gibi görünüyorsa da, en kötü ruh durumunun bile bizim için engin ve biçim değiştirmiş bir nimet olduğunu

anlamamıza yarayacaktır. Mısırlıların şeytanlara ve tanrılara "insanların aracıları" adını vermeleri boşuna değildi.

Bununla birlikte eğer depresyon ile ego arasındaki çatışkı keskinleşmişse, öncelikle çatışkı biçimine giren başka bir aracı –şeytanla– yani sabırsızlık, tiksinti ve kurtulma duygusuyla– yüzleşmemiz ve karşılaşmamız gerekir. Bazen gerçek depresyon doğrudan doğruya halledilemeyecek kadar çetin olur, o yüzden tepki veren tiksinti duygusunu kendi başına bırakıp istediği gibi davranmasına izin vermeliyiz. Ne kadar iğrenç, sabırsız ve öfke dolu olduğunu söylerse, dizginlere o kadar sahip oluruz. Bu, elbette, o anlık psikolojik bir rahatlamayı da yanında getirir. Çünkü yönlendirmenin gerekli olduğunu sanan küstah ve gereksiz bir sorumluluktan soyutlar. Zihnin huzurunu bozan da bu sahte sorumluluk duygusudur. Özellikle uykusuzluk (insomnia) vakalarında öne çıkar; insanlar geleceyin çıkan gürültülerden –kapı sislerinden, köprüden geçen trenin, vites değiştirirken arabanın çıkardığı seslerden– dolayı uykuyu tutturamazlar. Uykusu kaçan kişi o anda bu gürültülerden kendisine bir sorumluluk payı çıkartıp, kendi isteğiyle olaya karışmak ister ve bu sorumluluktan doğan gerilim onu uyanık tutar. Ama bunlarla ilgilenmeyip istedikleri kadar gürültü yapmalarına göz yumabildiği zaman bir anda rahatlar ve uykuya dalar. Böylesi olaylar karşısında Edward Lear'ın şu dizeleri akla geliyor:

Kuşlar üzerine tüneyince şapkasının
Bağı çözülen genç bir kız vardı.
Ama o, "Umurumda değil" dedi.
"Gökyüzündeki bütün kuşların
Şapkamın üzerinde yeri var."

Başka bir örnek Çinli Budist usta ile öğrencisi arasında geçen bir konuşmada bulunabilir: Öğrencisinin, "Müthiş bir sıcak var, bu sıcaktan nasıl kurtulabiliriz?" sorusuna Usta, "Git, yanan bir fırının içine gir." diye karşılık verir. Şaşıran

CamScanner

öğrenci, "Ama fırının içindeki kavurucu ateşten nasıl kaçabiliriz ki?" diye sorar. Usta da, "Bundan daha fazla acı artık senin canını yakmaz." der. Tuğlayla kendi başına vurup duran bir kaçığın hikayesi hep anlatılır. Bu tuhaf şeyi neden yaptığı sorulduğunda, vurmayı bıraktığı zaman kendisini daha iyi hissettiğini söyler. Aynı şekilde acının manevi varoluş nedeninin, kabullenişin ardından gelen aydınlanma olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kabulleniş yöntemi iki dünyanın ilahlarına da uygulanabilir; depresyonlar, fobiler ve benzerleri bilinçaltından, fiziksel acı ve öfke duygusu biçiminde beliren dış koşullardan kaynaklanır. Bu anlamda kabulleniş, "altına dönüşen" felsefe taşıdır; bilincimizi duyduğumuz her acının merkezine yerleştirerek, o acıların en kötüsünü duymamıza göz yumar. Çığlık atma, karşı çıkma ve terleme gibi tüm özgürlüklerimizin salınmasını isteyen şeytana izin verdiğimiz için acıya karşı verdiğimiz tepkide de aynı ilke devreye girer. O özgürlüğü bağışlama eylemi başlıbaşına bir rahatlama getireceği için, çoğu kez buna gerek duymaz.

DUYGU SORUNSALI

Batılı öğrenciler Doğu psikolojisini öğrenirlerken genellikle "Doğu'nun kimi bilgelerinin" şiddet duygularıyla dolu olmalarını anlamaz, şaşırırlar. Bizim gözümüzdeki izlenim, Doğulu bilgelerin son derece sakin ve her koşulda "denetimli" olduğu biçimindedir. Oysa bu sanı Batı düşüncesindeki belirgin bir püriten öğeden kaynaklanıyor; insanüstü ve olağandışı şeylere duyulan o soğuk, zihinsel arzu Doğu psikolojisine mal edilmek isteniyor. Aynı öge, hiç kuşkusuz, Hindistan'ın, özellikle Hinayana Budizm'inin bazı felsefi görüşleri içinde bulunduğu için bu açıklamalar belli kuşkular ve sakıntılar içinde yapılıyor. Bununla beraber tropik bir iklim içinde dirimsel enerjilerin özellikle güçlü ve baskın olduğu unutulmamalıdır. Çin Budizmi ise çok daha hayat doludur, tarihi ele-

mental duygular, özellikle öfke gösterileriyle müritlerinin sığasını gösteren sayısız örnekler vardır. Kimi tanrıların şeytani görüntülerini anlamak için Tibet, Çin ve Japon ikonografisindeki Bodhisattva'lara bir göz atmak yeterli olacaktır. Budizm, bizim anladığımız biçimiyle, salt edilginlikten oluşan bir din olarak düşünüldüğünde, Achala'daki Çin resimlerini görmek gerekir. Zen Budizmin yaşayan ustalarını da ziyaret etmek gerekir. Çünkü doğalcı evren içinde fırtına ve gökgürültülerine uyum sağlayan doğalcı insanın bu görüntüleriyle gevşeme ve uzlaşma sanatı, aynı zamanda onların öfkelerini yükseltmelerine izin vermek anlamına gelir. Gökgörültüsü ve yıldırımın içinde kıyaslanamayacak bir güzellik ve görkem bulunduğu gibi, sadece önemsiz bir öfke veya hiddetle kendini kaybeden bilgenin kendini salıveren, sınır tanımaz gazabında da huşu uyandıran bir şeyler vardır. İsa'nın tefecileri tapınaktan nasıl kovduğunu anımsayalım; Yahudilere "yılan soyu", Feriselilere "benzi atmış mezar kaçkınları" diye küfür eden o dilde soğukkanlılıktan eser yoktur. (Başka tür) bir özdenetimin olmaması demektir bu, çünkü onu entellektüel-ahlaki bir bakış açısıyla değil, psikolojik olarak değerlendiririz.

Kabulleniş hem edilgin, hem de (son derece şiddetli) etkin olabilir ve biz o gazap ilahına (ya da tanrısına) acı için söyleyeceğimiz benzer sözleri sarfederiz: "İstediğin yere kadar git, elinden geleni ardına koma." Kabulenme sığası daima ego'yla o kişiye gelen şeytan arasındaki belirgin farklılığı vurguladığı için hiçkimse hiddet içinde bunları söylediğini farketmez, o yüzden kesinlikle körükörüne bir "ele geçiriliş"le (ya da delirerek kendinden geçişle) aynı şey olamaz. Ancak kendini kaybediş anında bunu belli bir ahlakdışı tavırla öfke ya da hırs olarak adlandırırız. Ne var ki, duygunun dışavurumu her zaman gerçekleşmeyebilir, çünkü burada yeniden sonsuz öfkelenme özgürlüğünün genellikle kendisini kurtarmaya yettiğini görürüz. Bununla birlikte bazen yaptığı etki adına o dışavurumu yaratmak yararlı olabilir.

CamScanner

Oysa burada, dizginleri duygu-şeytanlarının eline bırakmakla zayıf ve kadınsı duruma düşülüyor, gibisinden bir önyargıyla karşı karşıya kalırız; uygarlığımız içinde, hele hele erkeklerin zihniyetinde Stoacılığın güçlü bir ögesi hâlâ yaşamaktadır. Erkekler özellikle daha "kadınsı" duygularını onların yorumuyla –ağlamak, çığlık atmak, nahoş görüntüler karşısında "midelerinin kalkmasından" yakınmak gibi acıya ve üzüntüye verilen duygusal tepkilerden– herhangi birini göstermekten çekinirler. Bu nefret aşırı noktalara vardığında Amerika'daki erkekler arasında yaygın bir yakınma konusu olan duygu dünyasındaki süreğen "kabızlığı" ortaya çıkarsa da, erkeklerin "çıtkırıldım" olmaya karşı beslediği hoşnutsuzluğu kınayan en son insan ben olacağım. Amerikalı erkeklerin büyük bir kısmı için bu nefret dinsel, kültürel ve estetikle ilgili bütün alanlara kadar yayılıyor, ama böyle şeylerden uzak duran insanların da bunu salt yapmacıklıklarından dolayı yaptıklarını biliyorum. Varlıklarının bu yanı kendini açığa vurmaya zorlamaktaysa da, onlar bedelini göze alarak bunu yadsıyorlar. Sadece yaşamı daha değerli kılan pek çok şeyi kaçırmakla kalmıyor, psikolojik sayrılıkları da kendi üstlerine çekiyorlar. Ve en vahim başarısızlığı da kadınları anlayamamakta gösteriyorlar. Dünyada Amerika Birleşik Devletleri kadar eşler arasında anlayışın varolmadığı bir ülke daha yoktur. Boş bir genelleme değil bu, binlerce kadın derneği ve dikiş kursları bu gerçeği doğruluyor; evdeki yaşamları gerçekten tatmin edici olsaydı kadınların bu şekilde sürü gibi güdülmelerine hiç gerek olmazdı. Oysa gerçek neden erkekliğin son derece düzmece bir şekilde algılanmasında yatıyor. Bir erkek duygu dünyasını yadsıdığı zaman, yalnızca eşini kadın dernekleri içinde "kültür" arayışına itmekle kalmıyor, onun cinsel doyumu dinde ya da öbür erkek-

lerde aramasına da neden oluyor. Karısına cinsel doyum veremeyen her ilkel, bunu en olası en utanç verici şey olarak düşünecektir; ama birinin duygu dünyası tümüyle bastırıldığında ve "erkeksilik" nefesinin sürekli viski ve puro kokmasını gerektirdiğinde, bunu gerçekleştirmek büsbütün olanaksızlaşıyor: o kişi artık sadece balgamlı hırıltılar içinde sevişecek ve cinsellik edimine, hayvansı bile denilemeyecek, bir dolaysızlık ve ivecenlikle yaklaşacaktır; cinsel ilişkiyi, gerçekte mastürbasyondan öte birşey olarak algılamadıkları için, çabaları düşüncesizce ve beyhude olacaktır.

•Erkek olabilesi için erkeğin herşeyden önce kendi içindeki dişil ögeyi tanıması gerekir, çünkü kadına gereksediği ve istediği şeyi vermedikçe erkek olamaz. Ve kadının gereksediği, yalnızca evinin ekmeğini kazanan, erkeksi bedeni olan biri değildir; o herşeyden önce bir yere kadar kendi duyumsadıklarını duyan bir dosta gereksinim duyar. Bu yüzden erkeğin kendi benliğindeki eril güçlülükle dişil inceliği birleştirmesi gerekir. Bu bağlamda çağdaş erkek, Hinduların "evlilik kitabı" **Kama-Sutra**'dan ders alarak evlilik yaşamının pek çok sorununu çözümleyebilir.[13] **Kama**, yani duyguları kullanma sanatı, eski moda Hindu eğitiminin temelini oluşturuyordu; ama biz gençlere, cinsellik sanatından ayrı olarak, evlilik yaşamında kullanılabilecek herşeyi öğretmeyi başaramayız. Bekar olmadan da katı bir Stoacı olunamaz. Gelgelelim Stoacı felsefe, duygular olmadan hiçbir duyumun anlamı olmadığı duyguların denetimini tanımaz; bir otomobili kontrol etmek, onu garajda kilitli tutmak demek değildir. Bunlardan yararlanmak için kendimizi özgür bırakmadığımız sürece, duyguları denetlemeye başlayamayız; onu makul sınırlar içinde tutma güçlüğü salt baskıcı denetimle daha da artar. O yüzden güçlü duygularla harekete geçtiğinde anlayışlarını, hepsinden önemlisi kendi içlerindeki dişiye duydukları sevgiyi yokeden ve çocuklardan daha beter davranan binlerce sözümona iyi eğitim görmüş insan var. Demek ki, çağdaş insanın dişi **anima** kılığındaki bilinçaltıyla uzlaşması gerek-

tiği gün gibi ortada! Onun psikolojik sorununun çözümü kendi benliği içinde –ego'yla anima içinde sevgi, dostluk ve anlayışın yer aldığı– bilinçli akılla bilinçdışı doğa arasındaki evlilikte yatıyor. İçsel bağıntılarının bilincine varamaması, kendini her zaman erkeğin erkek, kadının da kadın olarak ayrıldığı ve "asla biraraya gelemeyecekleri" bir parçalanmış aile olarak dışavuruyor. Ayrı dostlar, ayrı ilgiler, ayrı yatakodaları, ayrı ruhlar; artık çocuk üretmek için yapılan bir iş ortaklığından başka bir şey değildir bu.

DOYUMSUZ KADIN

Çağdaş kadının sorunu daha farklı. Kadının içinde güçlü bir erkeksi öge vardır. Gerçek tehlike onu bastırmasında değil, onun tarafından ele geçirilmesinde yatıyor. Çünkü günümüzde cinsler arası iletişim kopukluğunun sonucu, tahmin edileceği gibi, erkeklerin giderek daha erkeksi, kadınların da giderek daha kadınsı olmaları değildir. İkisi de farklı yönlerde cinssiz olmaya doğru bir eğilim gösteriyor. Erkek, kadınlıktan gerçek anlamda yararlanamayınca, kadınlar da kendi öz yeteneklerini unutuyor; erkekleri dışlayarak birbirlerinin dostluğuna sığınıyorlar, bu da ancak yaşamını erkeklerle ve çocukları sayesinde sürdürenlerin başarabileceği bir şey. Sonuç: Kadınlar arasındaki erkeksi eğilimler, (kabaca yanlış anlaşılan) feminizm, entellektüelliğe duyulan eğilim, iş alanında ve sıkı briç oyunlarında erkeklerle rekabet, golf, viski ve purolarla donatılmış kokteyl partileri zihniyeti. Böylece iki cins de sahte bir erkeksiliğe doğru sürükleniyor, doğrusu erkeklerdeki duygu kopukluğu aranacak tek suçludur aslında; duyguların olmaması da yalnızca kişinin kendi tanrı ve ilahlarının olmadığı anlamına gelir. Bilinçli akıl baskın çıkınca, tüm değerler kesin olarak "pratik" ve entellektüel hale gelir ve bu arada duygu sadece bir duyuma indirgenir. Bununla birlikte, pratik ve entellektüel kült, olmaya çalıştığı

şey olsaydı, o denli kötü bir hale gelmeyecekti. Ama kadınlar bu yeni duyum içinde pratik olmaya çabaladıkları zaman, geçmişte erkeklerin ayaklarını yerden kesemeyen ve onların evlerine ve çocuklarına karşı sorumluluklarının farkına vardıran, doğuştan gelme mantıklarını yitirirler.

Gerçekte, buna 'bilinçaltındaki akıldışı öge' adı verilir; oysa aslında çılgın olan akıl denilen şeyin ta kendisidir. Hata aklın kendisinde değil, bilinçtedir; aklın ne olması gerektiğini gösteren zihinsel idea'da, daha doğrusu duyguları ve fiziksel varlığın istemlerini dışlayan bir matematiksel işlemdedir. Bilge kadın bunları anlayabilir, anlamazsa çocuklar (kocalarından da kötü bir biçimde) aç kalır, ev oturulamayacak bir hale gelirdi –bu gerçek iş, sosyalizm, kültürel idealler ve öbür idealist, kuramsal ve bu türden konulara dalan "pratik" ev kadınlarının evlerini ziyaret edenlerce de doğrulanabilir. İşin tuhaf yanı, böylesi davranışlar hiçbir zaman istenilen sonucu vermiyor; hem artık gerçek kadınların bir şeyleri arayan ve evlerini ihmal eden kadınlardan çok daha zeki bir şekilde edebiyat, müzik, güzel sanatlar, din ve öteki kültürel olaylardan konuşmaları da olağandışı bir şey değil. Zeki olmak için öyle çok çabalıyorlar ki, aslında zeki olmaya hiç mi hiç vakitleri kalmıyor.

DİŞİLİK ÖGESİ

Uygarlığımız neredeyse dişilik ögesinin gölgesinde kalmaktan acı çekiyor gibidir, bunun öz-bilinçlilikle çakışması da bir rastlantı değil. Tüm geleneklerde yaşamın bilinemeyen, gizemli, karanlık yüzü daima dişidir. Onun en yüce simgesi sudur, çünkü su yaşamın başladığı yerde gizemli derinliklerinden çıkar, edilginliği ve derinliği yüzünden her zaman dişilikle özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla Lao-Tzu'nun şu sözlerinin bizim için özel bir anlamı var.[14]

Eril olanı tanıyan ama dişiliğe bağlı kalan kişi
Bütün dünyanın ona doğru aktığı bir kanal olacaktır.

Ve devam ediyor:

İnsan yaşarken yumuşak ve incedir, öldüğünde ise sert ve katı. Tüm bitkiler ve hayvanlar yaşarken zarif ve kırılgan, öldüklerinde ise solgun ve kuru olurlar. O yüzden sert ve katının ölümün bir parçası, yumuşak ve incenin de yaşamın bir parçası olduğu söylenir. Askerlerin çok katılaştıklarında günü görememelerinin nedeni budur; ağaç çok sertleştiğinde kırılır. Güçlü ve büyük olanın yeri aşağılarda, zayıf ve inceninki yukarılardadır.

Başka bir deyişle, kabulleniş, bizim o yitik "daha iyi yarımızı" uyandıran ve bizi bütün yapan dişil bir tekniktir, çünkü kabulleniş –söğüt gibi– zayıf ve ince ağacın yöntemidir. Karların ağırlığı altında eğilir, bel verir ve sonunda karları üzerinden atar; oysa katı sert çam dallarının üzerinde karlar birikir, gitgide çoğalır, ta ki dalları çökertene dek. Buna, başarmak için boyun eğmek denir.

En iyi asker cengaver olmayan
En iyi savaşçı vahşice davranmayan
En iyi fatih savaşa katılmayan
En iyi işveren kendini işçilerin altında görendir
İddialı olmamak erdemi denir buna
İnsanlardan yararlanma yeteneği denir buna
Göklerin eşliğinde üstünlük kurmak denir buna.

Akıllı her kadın yoluna çıkan şeylerde iddialı olmama erdemini bilir, çünkü en yüce iyilik su gibidir. Tüm varlıklara iyiliği dokunur, tutkuya yer vermez. Ötekilerin aşağı gördüğü yerlerde kalır. O yüzden Tao'ya yakındır. Kesilince kişide iz bırakmaz, çünkü daima üretkendir, kavradığımız anda elimizden kayıp gider. Onu ancak iki elimizi bir kâse gibi bitiştirdiğimiz zaman tutabiliriz. Görüldüğü gibi su, yaşamın

CamScanner

bir avuç kabullenilişi, hiddet kılıcının simgesidir. Aynı zamanda kâse dişil bir simgedir, Lao Tzu bu konuda şöyle der:

Çanaklarda biçimlenir kil
Ve biz kili çanak gibi kullanırız
Hiçbir şeyin varolmadığı boşluk olduğu için
Bir evin duvarlarında açılır kapı ve pencereler
Boş uzamlardır, kullanabiliriz onları.

Kabulleniş bazen bir kristale ya da bir aynaya da benzetilir. Budist **sunyata** anlamında boşluk demektir. Chuang Tzu, "Kusursuz insan zihnini bir ayna gibi kullanır. Hiçbir şeyi elinde tutmaz, hiçbir şeyi geri çevirmez, alır ama tutmaz." demişti. Bir kristal de çevresinde bulunan herşeyi kendi içine alır. Kalabalık bir sokağa tutulduğunda, o kalabalık sokağı kendi içinde tutar, boş gökyüzüne çevrildiğinde, hiçbir şeyi almıyormuş gibi görünür –ama bu sadece gökyüzünün boşluğunu yansıttığı içindir. Bunun gerçek yüzü nedir? Ne dolu ne de boştur, tüm karşıtlıkların ötesindedir, bu nedenle tinsel özgürlüğün simgesidir. Bu, bana Budist bilge Tozan ile çömezlerinden biri arasında geçen bir konuşmayı anımsatıyor: "Soğuk ve sıcak ardarda geliyor ve sonra gidiyor, insan bunlardan nasıl kaçabilir?" diye sormuş çömez. Tozan da, "Neden hem soğuğun hem de sıcağın olmadığı bir yere gitmiyorsun?" diye yanıtlamış. Çömez, "Soğuğun ve sıcağın olmadığı neresi var ki?" diye sormuş. "Soğuk olduğu zaman hepimiz soğuğu hisseder, sıcak olduğu zaman da hepimiz sıcağı hissederiz."

DİPNOTLAR

1. Bakınız: Jung, **Internation of Personality**, Bölüm 3, "Bilinçaltının Arketipleri". Mana-kişiliği için: **Two Essays on Analytical Psychology**, s. 252 vd. Daha bilimsel bir inceleme için: Frances G. Wickes, Inner World of [illegible]

2. Karşılaştır: Sigmund Freud, **Leonardo da Vinci.**
3. Bakınız: G.R. Heyer, **The Organism of the Mind** (Londra, 1933); H. Prinzhorn, **Psychotheraphie** (Leipzig, 1939); E.Graham Howe, **I and Me** (Londra, 1936) ve **War Dance** (Londra, 1937); Beatrice Hinkle, **The Recreating of the Individual** (New York, 1923). Londra'da Pastoral Psikoloji Kurumu olarak bilinen bir dernek oluşturan "Pastoral Psikologlar" başlıca din kurumları içinde ruhsal sağaltımın anlaşılmasını yaygınlaştırmaya çahşıyorlardı. Günümüze dek aşağıda isimleri bulunan değerli yapıtları bırakmışlardır: H. Westmann, **The Old Testament and Analytical Psychology**; James Kirsch, **The Religious Aspect of the Unconscious**; W.H. Peacey, **Pastoral Psychology and the Gospel**; C.G. Jung, **The Symbolic Life** (özel basım). Merkezleri Londra'da, Broadbent Cd. W. 1, St. George Enstitüsünde bulunmaktadır.
4. Bireyleşim sürecinin ayrıntılı tanımları Jung'un **Two Essays on Analytical Psychology** ve özellikle **The Integration of Personality** içinde bulunabilir.
5. Esas olarak Budist kökenli olan Doğu'ya özgü **mandala,** Lamacı Budizm ve Japonya'daki Shingon tarikatında yaygın olarak kullanılmaktadır. Örnekleri Zimmer'in **Kunstform und Yoga,** Musee Guimet basımı **Asiatic Mythology'de** ve Oberlin ile Matsuo'nun **Sectes Bouddhiques Japonaises,** s. 111-112 ve Waddell'in **Buddhism of Tibet'i** içinde bulunabilir. Batı'ya özgü **mandala** simyacılar tarafından bir hayli kullanılmıştı, bunun çeşitli örnekleri Manley Hall'ın **Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Quabbalistic and Rosicrucian Symbolical Philosophy** (San Fransisco, 1928) içinde bulunabilir. Batılıların çizdiği daha çağdaş bir **mandala** Wilhelm ve Jung'un **Secret of the Golden Flower** ve F.G. Wickes'in **Inner World of Man** ile Heyer'in **Organism of the Mind** ve Jung'un **Integration of the Personality** adlı yapıtında bulunabilir.
6. Bakınız: **Hearn, Glimpses of Umfamiliar Japan,** Cilt: II, Bölüm 9.
7. **The Secret of the Golden Flower** (metin).
8. Karşılaştır: Sorunla ilgili Jung'un **Modern Man in Search of a Soul** (New York-Londra, 1933).
9. Bakınız: D.T. Suzuki, **Manual of Zen Buddhism** (Kyoto, 1935), ayrıca **Essays in Zen Buddhism,** Cilt I (Londra-Kyoto, 1927).
10. Bireyleşim süreciyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Böl. 8.

11. **Tan-Ching** ya da "Sutra Düzlemi", I. Bölüm içinde –Hui-neng (Wei-lang olarak da okunur) in yaşamı ve öğretileri, Çin'deki Ch'an ya da Zen Budizm okulunun altıncı başkanı. Çeviriler: **Sutra of the Sixth Patriarch**, Wong Mow Lam (Şanghay, 1930), gözden geçirilmiş yeni bir basımı için: Dwight Goddard, **Buddhist Bible**, 2. Basım (Thetford, Vt., 1938). Ayrıca karşılaştır: **Mu-mon-kwan**, xxiii.
12. Bakınız: Jung, **Modern Man in Search of a Soul**, Bölüm 5, "Yaşamın Aşamaları". Ayrıca karşılaştır: A. Watts, **Legacy of Asia**, s. 28-29.
13. **Le Kama Soutra de Vatsyayana**, çev. Isidore Liseux (Parus, 1885). İngilizce çevirisi, **The Kama Sutra of Vatsyayana**, Hindu Kama Sutra Society (Benares, 1883).
14. **Tao Te Ching**'den yapılan alıntılar Chu Ta-kao çevirisindendir (Londra, 1937). Aynı çeviri Ballou'nun **Bible of the World** (New York, 1939) içinde de kullanılmıştır.
15. Bakınız: Suzuki'nin "Ignorance and World Fellewship" adlı denemesi, editör, D.A. Millard (Londra, 1936), s. 40.

CamScanner

5. KISIR DÖNGÜ

Özgürlük arayışının garip bir özelliği de, tam bir yere vardığımızı düşündüğümüz anda önümüze bir engelin çıkmasıdır. Engel bir yere varmak üzere olduğumuzu sanmamızdan dolayı beliriverir; tinselliğin özünü oluşturan nokta sorunun bir yere gitmek olmadığının kavranılmasındadır. Tinsel özgürlük yukarılara tırmanılacak elde edilemez, ona hiçbir merdivenle ulaşılamaz, yoksa bilgelik ve aydınlanmayla "elde edilebilecek" özgül bir tekniği tanımlamak mümkün olacak, tüm sorun bir bilet alıp trene binmek kadar kolaylaşacaktı. Oysa basamaklar ve aşamalar hep siyah-beyaz değildir, kişiyi istenilen sonuca götürecek salt gözlemler üzerine kurulu sabit kurallar ve düzenlemeler yoktur. Daha çok birini sevmeyi öğrenmeye benzer. Bununla ilgili pek çok kitap yazılmıştır, ama kuralları gösteren bir kitaba bakıp da nasıl sevilebileceğini bulamayız hiçbir zaman.

Demek ki her türlü tekniğin, hatta kabullenme tekniğinin uygulamasında bir yere varmak esas alınıyor. Eğer bu doğruysa neden üzerine konuşma zahmetine katlanılıyor, diye sorulabilir; kabullenme tekniği istenilen amaca ulaşamayacaksa neden öne sürülmektedir? Bir atasözünün açıkladığı gibi, çünkü bizi evimize kavuşturan yol en uzun olanıdır. Bunun asla başarılamayacağını göstermek için bir yere varmanın sırrını çözmeye uğraşmak gerekiyor. O yol da bizi hep bir çemberin içinde dolaştırıp, durduğumuz yere geri getirir. Karşımıza yine 'Savurgan Evlat' meseli çıkıyor. Budistler bunu, zaten hiç yitirmediği başını dünya üzerinde aramaya çıkan bir delinin yolculuğu olarak tanımlarlar. Hiç kuşkusuz kabullenme tekniği gerçekten işe yarar, ama tam anlamıyla değil, ancak kısmen yararlı olabilir. Acı, bunalım, keder durumlarında olduğu gibi, o an doğan bir sorunu çözebilmek gerçekten hayranlık uyandırıcıdır, ama ardından ipince, tanımlanamaz ve

yanıltıcı bir hoşnutluk bıraktığı için, geriye her zaman çözümlenmemiş bir şeyler kalır.

TANRI ÖZLEMİ

Bana göre gizemcilerin ruhun Tanrı'ya duyduğu özlem olarak tanımladığı şey aslında "ilahi bir hoşnutsuzluk"tur; Aziz Augustine'in dediği gibi, "Bizi kendin için yarattın, o yüzden biz Sen'in dışında hiçbir yerde huzur bulamayız." Yüzlerce değişik teknikler yoluyla yaşamımızın ayrıntılarını düzene sokarak, mutsuzluğa yol açacak hiçbir şeyin olmadığı gibisinden yarım yamalak bir duyguyla kendimizi mutlu edebiliriz. Oysa teknikler yalnızca ayrıntılarla, ayrı ayrı parçalarla uğraşır, kişinin bir bütün olarak yaşam karşısındaki tutumunu ve kendi yaşamının bütünlüğünü değiştirmesi için farklı bir yol gereklidir. Bu değişim olmazsa karşımıza gerçek mutsuzluk çıkar, kendini türlü kılıklar içinde göstererek, daima bütünlükten uzak şeyler olduklarından dikiş tutturamaz ve Tanrı yerine sayısız farklı şeyleri koyar. Bunlar adeta, Tanrı'nın bütünü değil, sadece parçalarıdır. Bu parçaları da teknik ortaya çıkarır, kabullenme, gönenç, zevk, yaşantı, bilgi ve ruhun bilinemeyen dünyalarına ait ikincil tanrıları ve ilahları bulabilir. Ancak tüm bu parçalar biraraya getirilse bile, hâlâ hiçbir teknik düzeneğin bulamayacağı birşey vardır. Bu da parçalarının toplamından daha yüce bir bütündür.

Parçacıl teknikleri izleyenler bilir ki, mutsuz olmak için belli hiçbirşeyin olmadığı bir yaşamda bir tür çıplaklık vardır, ortası olmayan bir tekerleğe ya da ışığı olmayan kusursuz bir lambaya benzer. Ama ortada ateş verebilecek hiçbir şey yoktur. Her şey olması gerektiği gibi gitmektedir, bu gündelik rutin bir parça kasvetli sayılabilir ama hiç de dayanılmaz değildir. Elbette dertler, sorunlar çıkar ama bunaltıcı değildirler. Kişinin yaradılışı gözönüne alınırsa, bu olağandır. Ciddi nevrotik sorunlar ya da anlaki bozukluklar

çıkmaz. Çoğu insana göre yaşam oldukça makuldur, ucunda ölüm olsa da doğanın bizi hazırlayacağı bir gidişattır ne de olsa, zamanı geldiğinde yorgun argın göçmeye hazır oluruz. Hoşnutluklar olsa bile, mutsuz bir yaşamdır bu, bitkisel yaşamdan farkı yoktur. Bu, kendini dinsel tapınç ve törenlerde dışavuran, tinselliğin özü olan evrene kişinin verdiği kıvanç dolu yanıt değildir. Sanırım, çok kısa bir an bile olsa, her insan ömründe böyle bir yanıtla yüzleşmiştir. Böyle anlar içinde çoğumuz yalnız olmak isteriz, öteki insanların bizi böylesi çocuksu bir durumda görmelerinden korkarız. Ne de olsa hepimiz yetişkin, ağırbaşlı insanlarız, geceyarısı bir dağın tepesinde yıldızları görüp de sevinçten çoşarak çılgınlar gibi danseden Uluslararası Demiryolları Şirketi başkanı Mr. Cornelius Pomp gibi görünmek istemeyiz. Hiç kuşkum yok ki, Mr. Pomp'un ruhunun en ücra köşesinde bunu yapmaktan geri duramayacağı bir anı olmuştur. Tinsel uyuşukluğumuzun, ağırkanlılığımızın bir belirtgesidir bu, artık dans törenselliğimizin bir parçası olmaktan çıkmıştır, insanların sıralarda oturup yerlerinde eğilerek mırıl mırıl dua ettikleri, ahır misali kiliselerde ibadet etmekteyiz. Kimi zaman gelir insanlar dansı ve doğanın yanıtını aramak için şortlarını giyip ormanlarda koşarak bu katılıktan kurtulmaya çalışırlar, kimileri de abartılı bir biçimde ağlayıp sızlanarak dualarının içtenliğini ifade etmeye uğraşırlar. Bu da köpeğe kuyruk sallattırmaya çalışmanın bir başka biçimidir. Öncelikle gerek duyulacak şey, sevinci hissetmek olmalıdır, gerisi kendiliğinden gelecektir. Öte yandan o yanıta körükörüne öykünerek sevinci bulamayız. Aslında ilkin Aziz Francis'in "Güneş'e Methiye"sini yazarken duyduklarını anlamamız gerekiyor, aşağıdaki dizeler dinsel özgürlüğün yarattığı sevinç üzerine, belki de, şimdiye dek yazılmış en üstün anlatımdır:

Yarattığı herşey için şükürler olsun Tanrı'ma
Günü ve ışığı getiren, seni bize gösteren
Kardeşimiz Güneş'e şükürler olsun.

Kardeşimiz Ay'ı ve Yıldızları gökyüzünde
Pırıl pırıl sevgiyle yerleştirdiği için
Şükürler olsun Tanrı'ma.

Tüm varlıklarda yaşamı sürdüren
Hava'yı, Bulutları, Dinginliği ve
Rüzgar'ı yarattığı için şükürler olsun Tanrı'ma.

Suyumuzu indirdiği, yararlı, değerli ve temiz
Kıldığı için şükürler olsun Tanrı'ma.

Bize Karanlık'tan ışık verdiğin için
Güçlü ve dirayetli, Ateş'imiz için
Şükürler olsun Tanrı'ma.

Bizi yetiştiren ve eğiten
Meyveler ve çiçekler içindeki pek çok rengi
Bahşeden Toprak Anamız için şükürler olsun Tanrı'ma.

Kimsenin kurtulamadığı Ölüm için şükürler
Olsun Tanrı'ma. Ne mutlu Sen'in Kutsal iradende
Kendilerini bulanlara. Ölüm dokunmayacaktır onlara.

Ey yaratıklar, Tanrı'ma şükredin, dua edin
Minnettar olun ve büyük bir alçakgönüllülükle
O'nun yolunda çalışın.

YARATILIŞ COŞKUSU

Bu mutluluk ilahisi, kabulleniş ilahisinden daha anlamlıdır, çünkü yalnızca güneş ile ayı, ateşle yıldızları, yaşamla ölümü değil Tanrı'yı da kapsıyor. Tanrı'yı bulanlar mutludur, yaratılış coşkusunu paylaşırlar. Felsefenin o bitmez tükenmez "Evren niçin var?" sorusunun yanıtını bilirler. Evre-

nin handiyse cocuksu bir neden sayılacak oyun –ya da Hindu'ların lila dedikleri şey, ingilizcedeki "lilt" sözcüğüne çok yakın bir anlam[1]– yüzünden varolduğunu anlarlar. Chesterton, bir çocuğun olağanüstü bir şeyi gördüğünde bunun defalarca yinelenmesini istediğini gözlemlemiştir. O yüzden şöyle der. "Tanrı dünyayı yarattı ve güneş çevresinde dönmesini buyurdu, dönmeye başladığı anda öyle hoşuna gitti ki, "Yeniden dön" diye buyurdu. İşte o zamandan bu yana dünya dönüp duruyor." Kimilerine göre bu aşırı duygusal bir açıklama. Kimilerince saygısızlık, saçmasapan bir şeye, yaşamın tüm acımasızlığı, yıkımı ve öfkesine nasıl olur da oyun denilebilir? Hem bir oyun olduğu varsayılırsa Tanrı can çekişmesini izlemek için kelebeği parçalayan düşüncesiz bir çocuğa benzetilmiş olmaz mı? Oysa dünyanın temellerinde "birlikte şarkı söyleyen sabah yıldızlarının yattığı Tanrı'nın tüm evlatları neşeyle şarkı söylüyorlarsa" başka hangi neden öne sürülebilir?[2]

Oysa Tanrı'nın acımasız oyunu üzerine bu soruyu soranlar, Tanrı adına gerekçeler uydurmak için, yanıt veren kişinin "Tanrı'nın insana sunduğu nimetleri" haklı çıkarmasını bekliyorlar. Orta sınıfın insancıl ahlakının harcı alem standartlarını gerçekleştirmediği için evrenden herşey içinde Tanrı'nın varlığından kuşku duymayı ve iyi davranışlarımızın standartlarıyla uyum sağlamasını mı beklemeliyiz? Tanrı'yı ya uysal, nazik ihtiyar bir beyefendi gibi ya da sonsuz bir güce sahip, ama özünde saf sevginin yani saf, düşkünce bir sevginin belirsiz tini olarak düşünüyoruz. Ama Edwin Arnold'un yazdığı gibi:

Hem öldürür hem kurtarır, kıyamet
Sözkonusu değilse asla kıpırdamaz
İpinin bir ucunda Sevgi ve yaşam, bir ucunda
Ölüm ve Acı, tezgahında mekik dokur.

Hıristiyan tanrıbilimcileri o kadar uğraştıran "Kötülük Sorunu" üzerine yapılan incelemeler o Kutsallık'tan bağışlan-

mayı dileyen girişimlerden öte birşey değildir, böylesi girişimlerde de inanç eksikliği kendini belli eder. Tanrı inancı, yaşama ve doğaya duyulan inanç da önemli şeylerdir. Kısacası o inanç tinin özgürlüğünü açacak anahtardır.

BIRAKIŞ İNANCI

İnanç körükörüne inanmak değildir, sadece Tanrı'nın varolduğuna dair bir önermeyi zihinsel olarak kabul etmek anlamına gelmez. Güçlüklerine karşın yaşamın "yolunda" gideceğini teslim etmek de değildir.Umut da değildir inanç. Bir görüşe göre, dünyadaki en mantıksız şeydir, güçlerinden dolayı yaşama güven duymaktır, hem Yaratıcı hem Yokedici, sevgi ve korku, yaşam ve ölüm, melek ve şeytan, bilge ve ahmak, insan ve kurt olan bir Tanrı'nın gizleri karşısında duyulan sevgi ve hayranlıktır. Bir eliyle verdiğini öbürüyle geri alan, kayıtsız şartsız bir evrene neden (boşuna) inanç besleneceğini soranlar var, yanıtını Thomas Carlyle hakkında anlatılan bir hikayeyle verelim: Bir kadının ona yazdığı uzun bir mektup (inceleme) şu sözlerle son buluyormuş: "Kısacası evreni kabulleniyorum". Carlyle, "Aman Tanrım" demiş, "aman ne iyi etmiş." Açıkçası inanç olmaksızın başımızı yerinden kıpırdamayan bir duvara sonsuza dek vuruyoruz demektir. Hiçbir yanılgı, aklın ya da bilimin düzeneği, hiçbir büyü, ya da özgüven bizi evrenden bağımsız kılamaz, onun yıkım getiren yanından kaçmamızı sağlayamaz. Acı gerçektir, iyi niyetli hiçbir tanrıbilimi Tanrı'sının "sevgi" olduğu varsayılan bir evren içinde varolduğu için onu vaatlerle ve belli gerekçelerle açıklayamaz. Aynı zamanda hiçbir kabullenme yolu, içindeki aşırı biçimlerin temelinde yatan acı korkusundan bizi uzaklaştıramaz. Buna rağmen içinde istek ve gayret yoksa, onun sadece dayanılmaz bir durumu biraz daha dayanılabilir kılacak "en iyi siyaset" sorunu olduğunu sanıyorsak, inanç hiçbir zaman gerçek anlamıyla varolamaz.

CamScanner

Tanrı, yaşam ve evren üzerine ne kadar düşünmeye çalışırsak çalışalım, o iki yüzünü de elinde tutar, tüm sevgisi ve acımasızlığıyla kendi oyununu sürdürür. İnanç kayıtsız şartsız, mutlak biçimde ve sonsuza dek kendimizi O'na teslim etmektir. Karşılığında, kendimizi bırakmamakla, O'nun oyununu daha derinden duyumsamak dışında, hiçbir şey istemeden Tanrı'ya teslim olmamızdır. Bu bırakış aynı zamanda tinin özgürlüğüdür[3]. İnanca verilebilecek tek söz budur, ama esaslı bir sözdür! O'nun yaratış ve yokediş coşkusunu paylaşmakta, gerek zevkin doruklarında gerekse acının derinliklerinde, yaşamın her anında O'nun gücünün özgürlüğünü ve gizemini yaşamaktayızdır. Bu insana mantıksız gelebilir, ancak bu gizemliliği bir kez paylaşanlar içlerinde sınır tanımaz bir şükran duyar ve yepyeni bir anlamda olsa da, yeniden "Tanrı Sevgi'dir" diyebilirler.

İNSANIN ÇIKIŞ YOLLARI

Oysa biz bir bırakış tekniği yaratamayız, yarattığımız anda karşımıza yine o engel çıkıverir. Bu kısmi ve bütüncül kabullenmenin arasında duran aynı engeldir ve pek çok değişik biçimlerle tanımlanabilir. Esas olarak eski bir sorunsalı, insanın kendi kemeriyle kendini kaldırıp kaldıramayacağı sorusunu imler ve belki de en iyi şekilde "Yanlış insan doğru yöntemleri kullansa bile, doğru yöntemler yanlış yola sapar" diyen Çin özdeyişiyle anlatılmıştır.

Her türlü teknik –kabullenme, bırakış ve bize bağlı diğer biçimler– "doğru yöntemler"dir, "yanlış insan" ise, genelleştirecek olursak, benlik'tir. Mutsuz olduğumuz için "yanlış"ızdır, inançtan yoksun kalmış, tinsel özgürlüğe ulaşamamışızdır. O yüzden eldeki tüm yöntemler yanlış bir yolda gitmeye yazgılıysa, sorun yanlış insanın nasıl doğru insan olabileceğidir. Başka bir deyişle, insan kendini değiştirmeyi arzular hep. Oysa insan ne ise odur, istekleri de doğasıyla koşut

gider. "Kötü" biri ise, istekleri de (bunlardan biri de daha iyi olma isteği olsa bile) kötü olacaktır. Bu sorunu niçin daha iyi olmak istiyor, diye kendimize sorarak çözümleyebiliriz. Kötü olduğunu bildiği için ilerlemenin altında yatan etmen yoldan sapmıştır, kendi çıkarları için daha iyi olmak ister, gururu içinde kötü olmaya duyulan serzenişten kaçmak ister. Bu durum kendisine açıklandığında, o zaman, sadece kötülüğünü kabullenmesinin gerekip gerekmediğini soracaktır. Ona neden kötülüğünü kabullenmek istediğini sorduğumuzda, ondan kaçmak için kabullenmek istediğini bulgularız. Nereye kaçarsa kaçsın artık kıskıvrak yakalanmıştır, çünkü benimsediği çıkış yolları, davranışları, düşünceleri daima ona aittir ve her zaman doğasına ve sığasına göre onları kullanacaktır. Kişinin değişik biçimlerdeki elbiselerini andırırlar; paçavralar, tüvidler, deri giysiler ya da kürkler giyebilir, yürüyüp koşabilir ya da zıplayabilir, seke seke gidebilir, fısıldar, bağırır, şarkı söyler ya da konuşur –ama bunlar eylemlerinin sonucu değil, nedeni olduğu için hep aynı kişi olarak kalır.

Bunu başka bir biçimde açıklayalım. Ola ki yaşamın karanlık yüzünü kabullenmeye karar verdik, ama hala eksik birşey vardır. Bilinçaltıyla ego arasındaki çatışkıyı –ve ondan kaçma isteğimizi– bu biçimde kabullenemiyoruz demektir. Bu istek kabullenilene dek, kabullenişimiz daima dolaylı bir kaçma girişimidir. Burada yeniden Aziz Michael ve Ejder sorunsalıyla karşılaşıyoruz. Hıristiyan ahlakı bize yaşamın karanlık yüzünü savaşarak altedebileceğimizi öğretmiştir, psikoloji ise onu kabullenerek yenebileceğimizi önerir, oysa gerçekte bunların ikisi de ondan kaçmak ve kurtulmak anlamında sorunun üstesinden gelme yöntemleridir. Böylece savaştan kaçınan kabullenme yöntemi Aziz Michael'den yeni bir Ejder yaratmak üzeredir.

SONSUZ GERİLEYİŞ

Doğa ile ego ilişkisinde de sorunlar vardır. Hayatı yaşa-

mak yerine hayatın bizi yaşamasına izin vererek evreni kabullenip kendimizi onun egemenliğine bırakırsak –saldırgan, yaşamın kendini açığa vurduğu iddiacı ego'yu yadsıyarak– yaşamın yalnızca öbür yüzünü kabullenmiş oluruz. Kabullenme aslında, kadınsı (dişil) bir yöntemdir, ama erillik uğruna da uygulamaya konulamaz. O yüzden bize gereken kabullenmeyi ve kaçışı, inanç ve kuşkuyu, kendini bırakışı ve bencilliği, boyuneğişi ve saldırganlığı, Ejder ile Aziz Michael'i de kapsayan daha büyük bir kabullenme örneğidir. Ancak bu bile sorunu tam anlamıyla çözümleyemez. Çünkü kendimizi sonsuz bir gerileyiş içinde buluruz. Hem kabullenmeyi hem de kaçışı içeren bir kabullenme kavramı kurduğumuz anda bir yerine iki çift karşıtlıkla karşı karşıya kalacağımız için, çıkışı olmayan bir kısır döngü içine gireriz. Önce kabullenme-1'e karşı kaçış karşıtlığıyla başlar, ardından buna kabullenme-1'e karşı kaçışa kabulleniş-2'yi ekleriz, bu da sonsuza dek giderek psikolojik bir bozulumdur.

İlk bakışta kısır döngü sorunu salt matematiksel, yaşantıdan uzak bir şey gibi görünebilir. Oysa gerçekte mutluluğu arayanların bulamadığı temel sözoyununu (bilmeceyi) ifade etmenin karmaşık bir yoludur yalnızca. Karşımıza yine önündeki sopanın ucunda sallanan havucu yemeye çalışan eşeğin hikayesi çıkıyor. Saldırgan tekniğe başvurarak onu yakalamaya çalıştı mı başarılı olamaz, edilgin tekniği seçerek olduğu yerde kaldığı zaman yine çuvallayacaktır. Öyleyse ne yapabilir? Hayvancağız umutsuz bir durumdadır. Elbette, bu gibi bilmecelere yanıt bulmaya çalışmak delirmenin kolay bir yoludur, denilecektir. Doğrudur da; aynı nedenlerden dolayı mutluluğu bulmaya çalışmanın da delirmenin kolay bir yolu olduğu görülecektir, insanlar bunu gerçekleştirmeye çalıştıkları için bugün dünya çılgın bir yer olup çıktı. Biz de delicesine kendi benliklerimizi arayarak ortalıkta fır dönen bir insan topluluğu olduk ve bu görünüş de pek yapıcı sayılmaz. Evet, eğer kendimizi psikolojik açıdan anlayabilsek bir tımarhaneye doğru yol aldığımızı farkedeceğiz. İnsanların kendi

gölgelerinden kaçtıklarını, kendi ayakkabı bağlarını çekerek yerden yükselmeye çalıştıklarını, kendi gözlerini görmeye, kendi dudaklarını öpmeye çabaladıklarını göreceğiz. Bu, mendildeki bir deliği yine ondan bir parça koparark yamaya benziyor. Sorun, tüm tasarılarımızın, dizgelerimizin ve düzeneklerimizin bütünlükten uzak olmasında. Kendimizi adeta mendildeki delik gibi görüyor, mendilin kalan bölümüne bakarak onu elde etmeyle kendi boşluğumuzu doldurmanın ne kadar güzel olacağını düşünüyoruz. Böylece mendili keserek yeni bir delik –evrendeki görünmeyen o kör noktayı– elde edeceğimizi bile bile kendi boşluklarımızı dolduruyoruz.

İKİLİK VE SİNCAP KAFESİ ÖRNEĞİ

O yüzden Tanrı'nın ancak tümden kabullenmeyle derinden anlaşılabileceğini söylüyoruz, çünkü özgürlük doğası gereği sınırlandırılamaz. Dolayısıyla insan kendini kaçışta değil, boyuneğişte özgür sayıyorsa bu özgürlük olamaz. Ama insan zihni öyle yaratılmıştır ki, tümden kabullenişi düşleyemeyiz bile, zihnimiz onu ikilikler –o değil bu, bu değil o– biçiminde düşünür. Bu yüzden tinsel özgürlük insan zihninin üzerinde ve onu aşan bazı etmenlerin araya girmesini şart koşar. İnsan zihni sadece bu bütüncüllüğü kavrayamadığı için değil, aynı zamanda değerini bilemediği için de ikiciliği ortadan "kaldırmayı" tartışarak tüm değerleri yok eder, en aşırı serbestliğe ödün verir ve gerçekte yapması gerektiğinden çok daha tinsel bir insanı gerekser. (Burada aklımıza Aziz Augustine' in, "Sev ve canın ne istiyorsa yap" sözü geliyor.) Aynı itirazlar evrenin Benliği, Biricik Gerçekliği ve tüm yaratıkların, biçimlerin, eylemlerin, düşüncelerin ve maddenin gerçek benliği olarak Doğu'ya özgü Tanrı düşüncesine karşı da yapılabilir. Tartışılan konu şudur, eğer her şey Tanrı ise, Tanrı hiçbir şey demektir –W.S. Gilbert'in dizelerinde bu söz, "Herkes birisi olursa, hiçkimse herkes demektir." biçiminde ifade edi-

lir.

Bununla birlikte Doğu'ya özgü Vedanta, Taoculuk ve Mahayana Budizmi'nin felsefeleri bu **reductio ad absurdum** ile ilgilenmezler, çünkü herşeyin Tanrı olduğunu söylemek, her şeyin tek birşey olduğunu söylemekle aynı şey değildir, aslında benzerlikle uzaktan yakından ilgisi yoktur. Onlara göre Tanrı bir şey değildir, tek tek biçimleri ve nesneleri sonsuz biçimsizliğe indirgeyecek tüm farklılıkları ortadan kaldırmazlar. Çünkü Tanrı ne Çokluk'tan uzak Teklik, ne de çeşitlilikten uzak Birliktir[5]. Hem biroluşu hem de başkalığı içeren, aynı zamanda hem Tanrı hem de bir toz zerresi ya da eşit gerçeklikle insan olan bir "Tekliği" kavrayana dek, Doğu'ya özgü Tanrı anlayışını bilemeyiz. Bu anlamda, şeylerin tek oluşu, onların çokluğu ve başkalığında ortaya çıkar, denilebilir. İkilik-olmayan şeylere zihinsel bir açıdan yaklaşmaya çalıştığımızda, bu gibi paradokslar kaçınılmazdır. Bu sadece zihin için doğru değildir, çünkü yukarıda tanımladığımız kabullenme biçimi salt düşünceden fazlasıyla ilgilenir, gene de bu noktada 'ikiliğin sincap kafesi' araya girer.

İkiciliğin içerdiği sorunlar Hıristiyan inanışında açık seçik ortaya serilmiştir, ama kapsadığı simgeler altında çoğunlukla tanınmadan es geçilir. Cennet'ten kovuluş hikayesi, İyilik ve Kötülük Ağacı'nın meyvesinden tatmaları insanın kısır bir döngüye girişini temsil eder –bu, kendi gücüyle şeytanın ihlal etmediği iyi hiçbir şey yapamama durumudur. Bu durum içinde "tüm iyi edimlerin kazanç sevgisiyle yapıldığı" söylenebilir, yani "dürüstlük en iyi yol" olduğu için, salt kendi çıkarına uygun bir güdüyle gerçekleştirilir. Ahlak içinde her adım (ilerleme) bilinçaltındaki bastırılmış kötülüğün büyümesiyle dengelenir, çünkü ahlak yasalar tarafından empoze ettirilmek zorundadır ve zorlamanın olduğu yerde içgüdüsel itilerin baskısı yer alır. Gerçekten de doğruluk ülküsünün tam olarak bu şekilde formüle edilmesi kendi karşıtını doğurur ve yoğunlaştırır. Aziz Paulus şöyle diyor: "Yasa'nın Tamah etmeyeceksin dediğinin dışında şehvet tanımıyorum." Aynı

şekilde Lao Tzu da Tao Te Ching'de şöyle der:

Yüce Tao kaybolunca iyilik ve doğruluk gelir.
Erdem ve bilgelik doğunca büyük riyakarlar gelir
Aile bağları uyumunu yitirince, hayırlı evlatlarımız
ve sadık anababalarımız olur.
Bir ulus karmaşa ve düzensizliğe girince,
yurtseverler boy gösterir.
Tao'nun olduğu yerde denge vardır. Tao kaybolunca
tüm farklılıklar su yüzüne çıkar.

Çev. Ch'u Ta-kao.

Dolayısıyla Aziz Paulus'u izleyen Hıristiyan doktrinin, düşkün insanın kurtuluşu sadece yasayla yani teknikle elde edilemez, deyişine şaşırmamak gerekir; çünkü bu yalnızca bir ahlak sorunu değildir. İnsanoğlu salt ahlaki gözlemlerle kendini kurtarmaya çalıştığı sürece, ikiciliğin kısır döngüsüyle boğuşur durur.

İYİLİĞİN KABULLENİLİŞİ

Kısır döngüyü harekete geçiren güç gururdur. Hıristiyanların sözleriyle, insan olduğu biçimiyle kurtarılmaya istekli değildir; bunun için bir şeyler yapması gerektiğini, kendi yarattığı tinsellik ve doğrulukla kurtuluşunu bulmayı düşünür. Tanrı Kayra'sı özgürce herkese sunulmaktadır, ama gururu yüzünden insan onu kabul etmez. Kendisini yüceltecek gücü olmadığını, biricik kurtuluş şansının azizlere olduğu kadar günahkarlara da sunulan bir şeyi kabullenme düşüncesine katlanamaz. Bu Kayra'yı elde etmek için hiçbir şey yapılmazsa, insanın güdülediği tüm ideallerin hiçbir değeri kalmaz; kendi yetersizliğini itiraf etmek zorundadır, bu da katlanabildiğinden çok fazla bir şeydir. Dolayısıyla iyiliğin nimetleri

CamScanner

söylenmeden kulakardı edilir ve insanoğlu onu kendi kendine yaratmak için çabalar durur.

İnsanın, olduğu gibi kurtarılmasına izin vermemesi, kendisini olduğu gibi kabullenemediğini söylemesinin başka bir biçimidir; kabullenmeden bir teknik yaratıp kurnazca bu basit eylemi bir ucundan yakalar, "iyi bir insan" olmak için yapması gereken bir şey olarak kurar. Ve kabullenme bir eylem ve teknik sorununa dönüşür dönüşmez, kendimizi kısır döngünün içinde buluveririz. Doğru kabullenme elde edilebilecek ardından gidilebilecek –tinsel gücümüzü çoğaltmak için kendimize katacağımız, sahip olunabilecek ve elde tutulabilecek bir ruh durumu– bir ideal de değildir. Bunu başka bir paradoksla verecek olursak, gerçek kabullenme kendimizi kabullenerek farklılaştırmaya bile başlamadan önce, ŞİMDİ, şu anda varolduğumuz biçimiyle kendimizi kabullenmektir(6). Başka bir deyişle, "kabullenme" denilen ideal ruh durumunu yaratmaya çalıştığımız anda, ortaya şu anda varolan ruh durumundan farklı bir şey çıkar; şu andaki varoluşumuzu kabullenmeyi güçleştiren gururdur bu, insanla Tanrı ya da Tao dediğimiz şey arasında duran engeldir.

Ama burada, şu anda Tanrı'yla biroluşu bulmamız gerektiği söylendiğinde herkes sinirlenmeye ve bahaneler uydurmaya başlar. "Hem nasıl olur da şu anda böylesine yüce bir anlayışa ulaşabiliriz? Hazır değiliz. Yeterince iyi değiliz. Öncelikle bütün işlerimizi bitirmemiz gerekir. Kendimizi dinsel disipline vermeli, eğitmeliyiz. O zaman yıllar sonra ulaşılacak o en yüce şeyi elde etmeye hak kazanabiliriz." Oysa bu sahte gururun, aymazlığın, alçakgönüllülük gösterişinin tuhaf bir biçimidir sadece. Gözümüzü her açışımızda Tanrı'yı görürüz, her nefes alışımızda O'nu solur; O'nu düşünceyle kavrayamasak bile her düşüncede aklımıza O'nu getirir yediğimiz her lokmada O'nu tadarız. Doğu bilgeliğini incelemiş olanlar için eski bir masaldır bu, ama arayış, hiç yitirmediğimiz, dosdoğru bize bakan, kimi zaman Budistlerin "ganimeti cebinde saklayıp, kendini suçsuz ilan etmek" diye

tanımladığı türden bir arayış hâlâ sürüp gidiyor; (bu arayış) fazlasıyla kolay olduğu için zor gelir, çünkü insanın atından inip onu özgürce ve hiç çekinmeden kabullenmek zoruna gider. O yüzden bizden yeniden bir yetişkinin göremeyeceği ya da görülemeyen şeylere olmadık bir şekilde dikkat çekmek isteyen çocuklar olmamız isteniyor.[7] Çünkü tinsel anlayış, yüce biri olduğu için insana verilmiş bir ödül değildir, rüzgara ve yıldızlara ne denli sahip olabiliyorsak ona da bundan fazla sahip olamayız. Ama gözlerimizi açarak onu görebiliriz.

EŞİKTE OTURAN

İmdi, kişinin gerçek kabullenişinin bir sırrı vardır. Pisagorcuların dediği gibi, "Kendini tanı, böylece evreni ve tanrıları da tanırsın." Bu sır son derece açık, yalın ve şu an'ın içinde bulunan hazineler gibi, kişinin alçakgönüllülüğünde gizlidir. Kutsal iyiliğin özelliği de budur işte. Hep beklenmedik bir yerde bulunur, Lao Tzu'nun sözleriyle "Tao onu su gibi, insanların aşağı gördüğü yerlerde bulur." Aynı şey bizim için de geçerlidir; ondan kaçmaya, zamanla bırakmaya, değiştirmeye ve uzaklaştırmaya çalışmamız aslında çok arzu edilen gizi elinde tutan şeyler içindir. Bu yüzden kısır döngü vardır, bu yüzden mutluluk arayışımız çılgınca dolambaçlardan, kaçmaya çalıştığımız aymazlığı izlemekten ibarettir. Arkamızı yakalayabilmek için önümüzden kaçıyoruz ve sonuçta mutluluk daima gelecekte bir yerde, belki de önümüzdeki köşenin ardında, ama gene de hep ötelerde kalıyor. Şu anda varolduğu biçimiyle benliklerimiz ve durumumuz tüm o gizi içinde saklıyor, gelgelelim bunları teknik bir yolla kabullenmeye çalıştığımız zaman, hâlâ o döngünün içinde koşup duruyoruz demektir. Kabullenme olmadan, onları olduğu gibi tüm kusurlarıyla, çatışkılarıyla, kaçışa eğilimli olmalarıyla, yetersizlikleriyle ve günahlarıyla karşılamak zorunda kalmamak için, bunlara bir de kabullenme erdemini eklemeye

CamScanner

çalışıyoruz. Zaman zaman onları bir anlık bütün çıplaklığıyla görüverir ve olabildiğince hızla onlardan kaçmaya, kanıtlamaya, tinselleştirmeye ve binbir türlü yola başvurarak böylesi korkunç bir çıplaklığı gizlemeye çalışırız. Doğal olarak kendimizi kandırarak, şu anda varolan benliklerimizin hayali görünüşlerini yaratmaya koyuluruz. Ama bu imgeler bozulduğunda yeniden gerçek benliklerimizin destekten yoksun, korkulu görünümüyle karşılaşırız. O yüce hazinenin böylesi aşağılık olgularla bir ilintisi olabileceği bize olası gelmez.

Bir görüşe göre, gerçek benliklerimizin bu görünümü "Eşikte Duran" korkunç yaratıktan, kutsal tarikatlara ilk kez kabul edilenlerin aydınlanmalarına ramak kala yüzleşmek zorunda oldukları hilkat garibesinden başka bir şey değildir. Ancak Eşikteki Yaratık, eşiğin bu yüzünden görülen Tanrı'nın yüzüdür, her ne kadar adını ağza almak engin bir boyuneğişi gerektiriyorsa da, eşit geçildiği anda O'na gerçek adıyla seslenilebilir.

Çünkü "Islah" olmadan, daha saygın giysiler giyilmeden şu andaki halimizle Tanrı Kayra'sını kabullenmek özçıkarların bütün değerli tutkularını, insanı yüceltecek tüm çabaların boşuna olduğunu anlamaktır. Zekamızın zerresini barındırmayan ama gene de Tanrı Kayra'sıyla varolan kurtçukların ve toprağın düzeyine inmemiz gerekir. Pek çok insan çocukluğundan beri bunu bilir, gene de onu kavrayabilecek kadar yalın olmayı beceremez, çünkü "hangimiz düşünce gücüyle boyunu bir karış daha uzatabilir?.. Çayırlardaki zambakları, nasıl büyüdüklerini düşünün bir kere; hiçbir çaba sarfetmez, yerlerinden bile kıpırdamazlar, gene de diyorum ki, tüm görkemiyle Süleyman Peygamber bile onlar kadar olamaz. Zira eğer Tanrı bugün ve yarın çayırdaki otları böyle kuşatıyorsa bizi daha çok giydirmez mi, Ey inanan?"(8) İkiliğin sincap kafesi içinde tinselliğe ulaşabilmek, erdemi kabullenmek ve bulmak için, "hangimiz düşünce gücüyle boyunu bir karış daha uzatabilir?" gibi sözleri anımsayarak mutlu olabilmek için savaşanlara göre iyi bir şeydir bu.

Ama fazla samimiyet saygısızlığı da yanında getirir. Günümüzde çağdaş insan, bilinçaltı psikolojisinde ve hep İsa'nın öğretisiyle Kilise'nin simgecilik yolunu izleyen Asya'ya özgü bilgeliklerde yeni dinsel düzenleri arıyor. Hıristiyanlık dini çamurlar içinde sürüklendiği için çağdaş insanı kınayamayız. Akıl hocalarının pek çoğu ne olduklarını bilmelerine rağmen, simgelerinin anlamını çoktan unuttular. Onların anlattığı tinsel boyuttaki olaylar geçmişte güvenli bir yerde rafa kaldırıldı bile. Üstelik İncil çelişkili düşüncelerden oluşmuş kocaman bir derlemeden başka bir şey değil, öyle ki onun tümünü Tanrı sözü olarak kabul eden Hıristiyanlar çoğu kez Yahudilerin yasakoyucu ahlakını kendi inançlarıyla birleştirmeye çalışmak gibi bir saçmalığa kalkışıyorlar[9], sonuçta Protestanlığın pek çok biçimi Hıristiyanlıktan çok Yahudi dinine yakın düşmektedir. 'Dağdaki Vaaz'ı On Emir ile aynı kefeye koyarak yorumlamaya çalışıyorlar, halbuki Aziz Paulus'u okumuş olsalardı aradaki farkı anlayabileceklerdi. (İlginçtir, kimi zamanlar Aziz Paulus bile geçmişten gelen dinsel yasalara uyma geleneğini yıkarak, kendi inancının tam anlamını çıkarmaya çalışıyor gibidir) Ama Hıristiyanlıkta bu kuralcı ahlak anlayışı öylesine sofu bir karamsarlığa ulaşmıştı ki, pek çokları için "din" sözcüğü insanın sevmediği birşeyi yapmasından daha öte bir anlam ifade etmiyordu. "Tanrı" ve "İsa" sözcükleri vakur bir ses tonuyla veya ağırbaşlılıkla söyleniyor ki, içine ne güzelliğe ne de sevecenliğe yer bırakıyor, insan yüreğinde heyecan yerine ölüm kokan bir katılık uyandırıyor. Bu kadar bunaltıcı bir havası olan başka din yoktur, Hıristiyanlıkta bile temel olarak Protestanlıkla –Kalvin, Luther, Know ve Wesley'in manevi mirasçılarıyla– sınırlandırılmış durumdadır. Bu yüzden tinsel duyumları yaşayan insanlar Katolik dininin (tabii hâlâ kalmak istiyorlarsa), Budizm, Hinduizm ya da Teozofi'nin daha renkli inançlarına dönüyorlar; ya da

daha bilimsel bir zihin yapıları varsa, günümüzün psikolojik sistemlerinden birini yeğliyorlar. Kendini Pagan'lar, Güneşe Tapanlar ve Çok-Tanrıcılar diye adlandıranları bile tanıyorum.

Ama Hıristiyanlık bizim temel inancımızdır; kanımıza, kemiklerimize dek işlemiştir. Dolayısıyla gerçekleşmesi olası ve istenen şey, Asya'ya özgü bilgeliklerin ve bilinçaltı psikolojisi hazinelerinin yeniden günışığına çıkması ve bize bütünüyle coşku verecek yeni bir biçimde yorumlanmasıdır. Yıllarca Doğu dinlerini inceleyene kadar İsa'nın öğretisi ve Hristiyanlığın simgeleri benim için gerçekten bir anlam ifade etmiyordu. Şahsen, kendi anlayışımın Eckhardt, Augustine à Kempis, Berdyaev ve Hindistan ile Çin'deki bilgeler yerine onların ayarındaki öteki insanlarla aynı olduğuna inanıyorum. Ama içimizde Doğu bilgeliğine karşı gittikçe artan bir merak var, insanlar Hıristiyanlığı bir öbek yasaklamalar ve köhnemiş dogmalardan öte birşey olarak almadan önce rayına oturacak ve pekçokları bunlara yönelecek. Batı'da gelişen bütün yeni dinler ve yaşam biçimleri arasında Hıristiyanlık neredeyse tek başına ikiliğin kısır döngüsünü anlamanın bir yoludur, ama Hıristiyanlığa değişmiş Tanrı ve Ruh kavramlarıyla yaklaşamadıkları sürece düşünen binlerce insanı nasıl cezbedebileceğini anlamak oldukça zor. Jung'un saptadığı gibi, akılcı geçmişiyle çağdaş insanın zorlanacağı şey Hıristiyanlığa bir dinbilim sistemi olarak inanmak olacaktır. **Ruhunu Arayan Çağdaş İnsan** adlı yapıtında Jung şöyle diyor:

> İnsanlar İsa'nın ölümüyle kendilerinin günahlardan arındıklarını hissetmiyorlar artık. İnancı olan insanı mutlu saymalarına karşın inanamıyor, kendilerini de inanmaya zorlamıyorlar. Kendilerine daha yakın olduğu için günahı yeğliyorlar. Biri için kötü olan, öteki için iyi sayılıyor. Öyleyse neden Buddha da aynı konumda olmasın? (s. 268)

Gerçekten de, çağdaş insanın bütün olarak dine karşı tutumu için, nesnel kanıtların ötesinde kalan doktrinlere karşı çok az

sabrı vardır, diyebiliriz; ona kalırsa, belki de keyfi olarak, bu safdilliğe kadar uzanabiliyor. Ama kendisine neredeyse doktrinden bağımsız olarak, yani tinsel yaşantıların simgesi olarak kavratılan doktrinler içinde Hıristiyanlığın psikolojik bir yaklaşım olabileceği gösterilebilirse, Batı dünyasında dine karşı yepyeni bir tutumun temelleri atılabilir. Doğu'ya özgü doktrinlere yaklaşacağımız bakış açısı –pek çok Doğulu'nun benimsediği, aralarında Buddha'nın kendisinin de yer aldığı bakış açısı– bu olacaktır. O yalnızca şu anda varolan kişisel yaşantılara değer veriyordu, evrenin sonsuz gizleri üzerine soru sorulduğunda sadece "sessizlik içinde, eliyle o yolu göstererek" karşılık veriyordu.

DİPNOTLAR

1. Karşılaştır: Goethe, Fragment on Nature, "Hoppalığın ta kendisi, ama kendini büyük bir önem taşıyan bir şey olarak görmemizi sağlayan bizlere göre değil."
2. Eyüb kitabı, 38: 7.
3. Bırakış yoluyla gelen özgürlük insanın Tanrı doğasını paylaşması demektir. Karşılaştır: Berdyaev, Freedom and the Spirit, s. 33: "Dünya, tinsel alem içinde, Tanrı'nın tin içinde 'bırakış'ı yansıtmasıyla cisimlenen simgedir."
4. Bu sonsuz gerileyişin psikolojik bir sorun olarak incelemesi için; Graham Howe, War Dance, A Study in the Psychology of War (Londra, 1937).
5. Karşılaştır: Suzuki, Faiths and Fellowship, s. 41; Burada yazar sunyata ya da "hiçbir-şey-olmamak" kavramını (Mutlak Olan'ın Budist bir tanımlamasını) shabetsu (çeşitlilik) içinde byodo (birlik) olarak gösterir. "Varoluşun farklı ama gene de süreklilik arzeden durumu Budist filozoflarca 'Shabetsu içinde byodo ve Byodo içinde Shabetsu' olarak tanımlanmaktadır.
6. Karşılaştır: James, Varieties of Religious Experience (New York-Londra, 1929), s. 205-216.
7. Karşılaştır: Plotinus, "ki zihin, geriye döndüğünde, kendini düşünmeden önce düşünce edimini yapar."
8. Matta 6: 27-30.
9. Yahudi ve İbrani gelenekleri arasında bir ayrıma gitmek gerekir. Esaret

sonrasında Musevilik, yasalara tutsak düşmesinden dolayı özünü yitirdi ama bu tutsaklık ikinci İşaya gibi esas peygamberlere yansımıyor. İsa'nın yaşadığı dönemde Musevilik Kudüs'ün ruhbanlık yönetimini tümüyle ele geçirmişti ve eski geleneği sürdüren İbraniler aşağılanıyordu.

CamScanner

6. ÇOKLUKTA BİRLİK

Yaşamın ve benliğin tümden kabullenilişi yoluyla bilinen ruhun özgürlüğü, her ne kadar içinde hiçbir sözcük ve düşünce biçimini barındırmazsa da, Asya'nın eskil bilgeliklerinde en açık biçimiyle ifade edilmiştir. Hindu'ların Vedanta'sında, Mahayana Budizm'inde ve Taoculukta bu içsel deneyimin yaşama bakış açısına değgin çok yakın bir tanımını bulabiliriz; Japon budist Hakuin'in yazdığı gibi:

İşte bu dünya Saflığın Lotus Diyarıdır,
İşte bu beden Buda'nın bedeninin ta kendisidir.

Bu düşünceler hem Hindistan'da hem de Çin'de birbirinden bağımsız olarak gelişmeye başlamıştı; yüzyıllar sonra bu iki ırmak birleşti ve bana göre, Çin'de yaklaşık bin ikiyüz yıl önce amacına ulaştı. Bu bilgeliği incelerken, gerek deneyimin sürekliliğini kavramak için, gerekse tarihteki gelişimiyle aynı deneyimin bireyin zihnindeki gelişimi arasındaki yakın benzerliği anlamak için onun tarihsel gelişimini incelemek önemli olacaktır. Bu eskil dinlerin doktrinlerinin, metafizik hakikati tanımlamaya girişmekten çok kişisel deneyim ve içsel deneyimlerin simgeleri olduklarını unutmayın. Önemli olan, doktrinin evren üzerine nesnel bir gerçeğin ifadesini içerip içermediği değil, içsel deneyimin ne olduğunu keşfetmek, hangi zihinsel durumun ya da yaşam karşısındaki tavrın insanoğlunu bu biçimde düşünmeye yönelttiğidir. Çünkü Doğu bilgeliğinin, evren üzerine saltık bilgilere dayanmayan, kesinlikli pratik bir gayesi vardır; inançtan çok bireyin ve duygularının yaşam karşısındaki değişimini hedef alır. Bu deneyim ya psikolojik ya da tinseldir; metafizik bir şey değildir ve belli başlı özel alanlar dışında okültizm ya da Batı'da felsefe olarak anlaşılan şeyle ilgisi yoktur.

İsa'nın doğumundan yaklaşık sekiz yüzyıl önce Hindistan'daki ermişler müritlerini Upanişad'lar diye bilinen bir dizi özlü sözler ve mesellerle eğitmeye başlamışlardı. Bunları ilk kez kimin söylediği bilinmiyor; kimi zaman bunları Yajnavalkya'ya atfedenler çıktı, Geden'in yazdığı gibi, "Eğer o ad, gerçek bir bireyi temsil ediyorsa ve sadece pek çok bileşik düşünce ve çıkarsamaların anlam kazandığı bir san altında değilse, Yajnavalkya dünyanın ya da her dönemin en büyük düşünürleri arasında bir yer edinmeye hak kazanabilir." Upanişad'lar sonraları Veda'ların, "sonu" ya da semeresi anlamına gelen (ilk Hindu yazmaları) Vedanta'ların (**vedaanta**) temelini oluşturur. Upanişad'lar, eşi benzeri bulunmayan güzellikte ve özlülükte yazılmış bir dille, değişik Brahman biçimlerini anlatır; Tek Gerçeklik, tüm farklı biçimlerde, nesnelerde, eylemlerde ve evrenin canlılarında anlam kazanır. Bu yüzden Katha Upanişad'larında şöyle denir:[1]

> Rüzgar, o biricik rüzgar, girdiği her şeyin içinde yeni biçimler alırken, Tin, o biricik tin, yaşadığı her şeyin içinde yeni biçimler kazanır. O, her şeyin içinde, hem de dışında yer alır... Tek bir Yöneten vardır, kendi biçimini çokluklara aktaran, her şeyin içindeki Tin. Sadece O'nu kendi ruhlarında görebilen bilge bengi zevklerden payını alır.

Devam ediyor:

> Evren, O'nun yaşamından çıkar ve O'nun yaşamı içinde evren devinir. Yıldırımların dehşeti O'nun egemenliğindedir. Ancak bunu bilenler ölümsüzlüğü tadabilir. O'na duyulan korkuyla güneş ışıldar, O'na duyulan korkuyla bulutlar, rüzgarlar ve ölüm kendi yollarını bulurlar.

Mundaka Upanişad'ında ise şöyle denir:

> Tüm yaşam, akıl ve yaşamın tüm duyuları O'nun eseridir. Işık ve

> boşluk, hava, ateş ve su ve hepimizi barındıran bu dünya O'nun eseridir. Güneş, O'nun eseridir ve tüm ateşlerin kaynağı da güneştir. Ay, O'nun eseridir, yağmurlar ve yeryüzünde yetişen tüm otlar O'nun eseridir ve erkek kadına tohum verir; bu yüzden sayısız varlıklar da Yüce Tin'in eseridir.

Gelgelelim, Brahman ile O'nun yaratıklarının arasındaki asıl bağıntı nedir? Hıristiyan ve İslami kavramlar içinde bulduğumuz Yaratan ile yaratılanlarınkine benzer bir bağıntı mıdır, yoksa Tanrı'nın evrenle bir olduğu ve Tanrı'nın bir parçası olan yaratıkların katılımıyla gerçekleşen tektanrılılığa ait bir bağıntı mıdır? Bunun yanıtı, **Chandogya Upanişad**'ında şöyle verilir:

> Tüm bu evren gerçekte Brahman'dır. O tüm yaşamın başlangıcı ve sonudur. Bu yüzden, sessizlik içinde O'na secde edin... Akıl ve yaşam, ışık ve hakikat ve engin boşluklardır bu Tin. O, tüm eylemleri, arzuları, kokuları ve tatları içine alır. Tüm evreni içine alır, sessizlik içinde hepsini sever. Yüreğimdeki Tin budur işte, bir pirinç tanesinden, bir arpa taneciğinden, bir tohumdan daha küçüktür. Yüreğimdeki Tin budur işte, yeryüzünden daha büyük, göklerden daha büyük, cennetten, tüm bu sözcüklerden daha büyüktür.

İlk bakışta, salt bir tektanrıcılık gibi görünüyor, ama daha sonra aynı Upanişad'lar içinde ermiş şöyle demektedir; "Görünmez ve zarif bir Öz, tüm evrenin Tin'idir. Bu gerçekliktir. Bu hakikattir. **Sen busun işte.**" Ermiş, müritine Brahman'ın **bir parçası** olduğunu söylemez; Brahman'ın **kendisi** olduğunu söyler, bu doktrine bir tanım getirmek gerekirse, panteizm değil, **panenteizm**(2) diyebiliriz. Bu bağlamda Cenovalı Azize Catherine şöyle der: "Benim **ben'im** Tanrı'dır, benliğimde O'ndan başkasını tanımıyorum." Sonra şöyle diyor, "Benim varlığım, basit bir birliktelikle değil, ama varlığımın gerçek değişimiyle, Tanrı'dır."(3)

Böylece, "sen busun işte" (**tat tvam asi**) sözü, istisnasız her şey Brahman'dır, eşdeğerde bir benzeri yoktur çünkü Brahman tek ve bölünmez olandır biçimindeki ikinci ilkeden doğan Ve-

danta'nın ilk ve ana ilkesidir. O yüzden Vedanta, **Adviata** dizgesi (tam anlamıyla, iki olmayan) ya da ikilik-olmayan (non-dualism) olarak da bilinir ve felsefede ikilik-olmayan kavramı, psikolojide tümden kabullenişin doğal bir ifadesini oluşturur. Brahman, tek başına varolandır - "Ardılı Olmayan Bir'dir. Gelgelelim, Brahman biricik gerçeklik ise, neden biz insanlar ayrı ayrı egolara sahip olduğumuzu hisseder ve neden şeyler ayrı ayrıymış gibi görünürler ve nasıl oluyor da Brahman'la kendi kimliğimizin ayrımına varamıyoruz, gibisinden sorular sorabiliriz. Vedanta'ya göre bu **mayadır** – Hindu düşüncesini yorumlayan pek çok Batılı tarafından yanlış anlaşılan bu sözcük, yalın bir biçimde "yanılsama" olarak çevrilebilir. Daha önce açıkladığımız gibi, **mayanın** asıl anlamı "oyun" ya da "düzenek" idi; kimi zaman Brahman'ın yaratıcı gücü olarak da tanımlanmaktadır. Woodroffe, **Shakti and Shakta** adlı yapıtında bunu şöyle anlatır:

> Maya, tam anlamıyla Yanılsama demek değildir. İlk olarak Varlığın Gerçek Gücü biçiminde, yani Tam Gerçeklikle Dolu Olan Kişi olarak alımlanır. Tüm yanılsamalardan kurtulmuş, Dolu Olan Kişi sonlu merkezlerin ve merkezlerin kendilerinin içinde bulunduğu değişimi ve O'nun kendi değişmez ve bölünmez Ben'ini yaşar... Tanrı bile, insan olmadan, insanın bilgi ve kıvanç düzgüsüne sahip olamaz. O ve O'nun gücü insan biçimine giremez ama gene de kendi olarak kalır. İnsan, Avidya (bilisizlik) olarak sınırlı bir biçimde Güç demektir. Tanrı ise, Maya olarak, Sınırsız Güç'tür.

Başka bir deyişle, insanoğlu ayrı oluş deneyimini yaşıyorsa bu deneyim, Brahman'dan başka bir şey olmadığı için, aynı zamanda Brahman'dır da. **Maya** gerçekliğin karşıtı olan yanılsama değildir, çünkü Vedantacı anlayışa göre, ortada karşıtlık oluşturabilecek Gerçeklik'ten başka hiçbir şey yoktur. Bu yüzden gerçek anlamda Brahman'dan ayrı bir şey yoktur, kesinlikle bir ayrı oluş deneyimi vardır ve bu deneyim, eksik ve göreceli olmasına rağmen, gerçektir diyebiliriz. Dolayısıyla, Brahman'dan gerçek anlamda ayrı kılınmış olması

bakımından **Maya**, "yanılsama" olarak çevrilebilir; ancak ayrı oluş deneyimi olarak **maya**, yaratıcı güçtür, çünkü Brahman kendini onların inisiyatifiyle devinen yaratıklar olarak açıkladığı için, bu deneyim bir düzenekten ibarettir. Her ne kadar biz ayrı ayrı şeyler olarak, sözgelimi bir ağacın, bir dağın gerçek deneyimine sahip olsak da, onlar aslında varolmamakta, deneyim gerçek olsa bile bir ağaç, bir dağ olarak bilinen gerçek nesneler olmadığı anlamına gelmez mi? Yoksa düşgücümüz bu biçimleri tekbiçimlilik ve özdeşliğin biçimsiz sonsuzluğundan çıkan Brahman gücüyle sadece zihnimizde mi canlandırmaktadır? Vedantacılar, **mayanın** kısmi deneyiminden Brahman'ın topyekün deneyimine çıktığımızda, sadece bu sonsuz oluşun bilincine vararak ağaç ve dağları artık algılamadığımızı mı ima ediyorlar? Pek çok metinde bu sorulara olumlayıcı bir yanıt verilmekteyse de ben bunun Upanişad'ların gerçek bir yorumu mu yoksa ikilik-olmayanın (non-dualism'in) temel ilkesi mi olduğunu çıkaramıyorum, çünkü Brahman'ı sonlu çeşitlilikten, sonsuz birlik ve biçimden farklı kılan biçimsizlik yanıyla saptayabilmek bu ilke içinde kesinlikle tutarlı olmayacaktır. Brahman gerçekten ikilik-olmayan ise, sonlu'nun karşıtı olarak sonsuz varolamaz. Oysa bir insanın, bir dağın ya da bir ağacın Brahman olduğunu söylerken onun bir insan, bir dağ ya da bir ağaç olduğunu yadsımıyoruz. Tam tersine, bu gibi nesneler gerçek ise, Brahman'dan ayrı oluşlarıyla ilintili değiller demek olur ve hiçbir şekilde bu Brahman'ın biricik gerçeklik olduğu ifadesini yadsımazlar. İnsanın Brahman **olduğunu** söyleyerek onun insan **olmadığını** ima ediyorsak, düpedüz bir ikilik içine düşeriz; çünkü anlatmak istediğimiz aslında Brahman'ın insan olmadığıdır. Eğer bu yorum yanlış ise, yeniden Woodroffe'dan bir alıntı yapmak istiyorum:

Vishvasara Tantra şöyle der: "Burada varolan, başka bir yerde de vardır. Burada olmayan, hiçbir yerde olamaz." Görünmeyen şey, görünendir; kılık değiştirmiş, gizlenen yabancı bir şey değildir aslında. Görünen şeyin deneyimi, zaman

CamScanner

ve uzam içinde, görünmeyenin deneyimidir. Bireyin yaşamı, evreni yöneten benzer yasaların dışavurumudur. Dolayısıyla Hindu, kendi gündelik erinciyle, evrenin yansıttığı o Gücü tanır. Düşsüz uykusu, ancak Erinç tanındığı zaman, belli bir dille ona evrensel erincin nedensel durumunu açıklar. Uyanış durumu ve öteki psikolojik süreçler yoluyla yaratıcı düşüncenin doğasını öngörür.

Sonsuz biçimsizlik durumu sadece Brahman'ı kendi huzur durumunda (pralaya) betimler ve aydınlanmış bilge bu dünyada yaşarken tüm yaşam biçimlerini, bir boşluğun içinde sürüklenen tözsüz bir duman gibi boş bir yanılsama olarak görür. Dünyayı yadsıyan böylesi bir felsefe Vedanta'nın gerçek anlamını aktaramaz. İsa Upanişad'ında şöyle deniyor:

Onlar karanlıkta yalnızca dünyaya tapınırlar oysa daha büyük bir karanlıkta sadece sonsuzluğa tapınırlar. Bunun ikisini birden kabul eden kişi, birincisinin bilgisiyle kendini ölümden korurken, ikincisinin bilgisiyle de ölümsüzlüğe hak kazanır.

Doktrin ile ilgili tartışmalara son verelim ve şimdi onun altında yatan bilinç durumuna göz atalım; bu , Mandukya Upanişad'ında şöyle tanımlanır:

> Ne öznel olanın bilinci, ne nesnel olanın bilincidir, o ikisinin de bilinci değildir; ne basit bir bilinçlilik, ne tümü duyumsallıktan oluşan bir yoğunluk, ne de topyekün karanlıktır. O, görünmeyen, aşkın, kavranamaz, bir olmayan, düşünülemeyen, tanımlanamayandır; benlik bilincinin biricik özüdür, tüm yanılsamaların olumsuzlayıcısı, sonsuz erinçle dolu, sonsuz mutluluk, bir Olan'dır-bu aslında atman (Benlik) olarak bilinmektedir. (Çev. M.N. Dvidedi)

Hindu düşüncesindeki böylesine sevinç dolu olumsuztanımlara karşı dikkatli olmak ve "Herşey'le Boşluk arasında bir ad farkı bulunur yalnızca" diyen Çin özdeyişini anımsamak gerekir.[5] Çünkü Upanişad'lar bir yandan Brahman'ın herşey olduğunu söylerken, öte yandan dünyadaki özgür, bireysel herşeyin Brahman'ın yeterli bir tanımı olmadığını göstermek

için "neti, neti" -bu değil, bu da değil- tekniğine başvururlar. Bu yüzden, Brahman bilgisinin öznel olanın bilinçliliği olduğu söylenemez, çünkü bu (tanım) bir anda nesnel olanın ve öteki bilinç durumlarının bilinçliliğini dışta bırakır. Bu ifadeler içinde Brahman tek tek şeyler ve herşeydir, ama ötekilerin dışlanması gerektiğinde hiçbir şeydir. Psikolojik terimlerle söylemek gerekirse bu, olası bütün zihin durumlarının ve olası bütün koşulların topyekün kabullenilişi demektir. Zira herşeyin Brahman olduğunu söylemek, herşeyin –kabul edilmeyenin bile– kabul edilmesi gerektiğini anlatmanın bir başka yoludur –buna bizim ikilik-olmayan durumumuzun sonlu olup olmadığını da eklememiz gerekir.

İmdi, Brahman ile birlik olmak için insanoğlunun yapabileceği hiçbir şey yoktur; çünkü onun zihin durumu ister **vidya** (aydınlanma), isterse **avidya** (bilisizlik) olsun, gene de Brahman'dır. **Eylemde bulunarak**, değişimler yaparak bu birliği elde etmek için yapılan her girişim, zaten Brahman'ın gücü olan insanoğlunun kendi gücüyle bunu başarma çabası anlamına gelir. Bilindik bir sözle anlatacak olursak, böylesi bir gurur insanın kendi cenazesi olabilir, ancak Brahman'ı kesinlikle etkileyemez. İşte bu anda, herşeye rağmen ve kendileri Brahman olduğu için, insanoğlu Brahman'dır ve kesinlikle bu birliği bozamaz ya da elde edemezler; insan ancak onun bilincine varabilir, bu da metafizik bir hakikat olarak değil, tinsel bir özgürlük biçiminde, kendi doğasını olduğu gibi anlayarak ve kendi doğasını olduğu gibi anlamasına izin vermeyen kabullenişi bir erdem haline sokarak ondan sonsuza dek uzaklaşmaya çalışan bencil gururun çelişkilerini (**sankocha**) gevşeterek gerçekleştirilebilir. Kurtuluş (**kaivalya**) ya da özgürlük ister zihinsel, fiziksel ya da ahlaki olsun, herhangi bir eylem sonucu olmaz; Vedanta'ya göre ancak Bilgi yoluyla, **eylemden çok oluş** anlamına gelen "meditasyon"un meyveleri olarak **gnana** (eski Yunancada **gnosis**) biçiminde karşımıza çıkar.

Hindu düşüncesi "hepimizin bir gün tanıyacağı o Biricik

CamScanner

şeyi bilme" arayışı içindeydi hep. Açıkça görünen şu ki, bu bağlamda bilgi, hakiki bilgi değildir. Yukarıdaki deyiş başka bir biçimde bütün, parçalarının bir araya getirilmesiyle tanınamaz, diye açıklanabilir. Dolayısıyla, bütünü bilmek herşeyi bilmek anlamına gelmez; Woodroffe'un açıkladığı gibi, bu bütünün bir deneyimi değil, deneyim-bütünüdür.(7) Deneyimin kökeninde aranılan nedenleri anladığımız zaman bu durum açıklığa kavuşur. Bizim sıradan eksik deneyimimiz her zaman sınırlı kalmıştır; neşe hüzünle birlikte gelir, zevk acıyla, yaşam ölümle, bilgi de bilisizlikle. Bundan dolayı Hindular özgürlüğü koşullu bir karşıtı olmayan deneyim olarak algıladılar ve ona Brahman'la bir olma ya da "Ardılsız Tek Oluş" adını verdiler. Çünkü insanoğlu, mutluluğu eksik bir deneyime bağımlı olduğu sürece her zaman kolu kanadı bağlı kalacaktır; neşe daima hüzüne dönüşecektir, aksi takdirde hiçbir zaman neşe olarak bilinemez. Ancak "deneyim-bütünü" nün karşıtı yoktur, bütün karşıt çiftler onun içinde varolur; dolayısıyla şu an ve her saniye, anladığımız gibi, deneyimin tümden kabullenişi olarak tanımlanabilir. Şu anda varolduğumuz özgürlükten daha yüce bir özgürlük yoktur. Bu özgürlük deneyimine göre Brahman doktrini onu kullanabilecek yetenekteki kişiler için anahtar sayılır, çünkü Doğu bilgeliği onun erdemlerini bize yalın ifadeler biçiminde vermez. Bize sadece ipuçlarını gösterir ve "incilerini domuzların önüne dökme" ilkesine göre anlamlarını açığa çıkarmak için herkesin sıkı çalışmasını öğütler.(*)

BUDİZMİN İLK DÖNEMİ

Ama sonunda deneyimin doktrinlerle gölgelendiği bir an

(*) "Kutsal şeylerinizi köpeklere bırakmayın. Ayaklarıyla çiğnemeleri, onları kullanmamaları ve sizi parçalamamaları için de incilerinizi domuzların önüne atmayın." Bu sözlü anlatımın büyük ustası kuma sadece birkaç sözcük yazan ve bunları kimsenin okuyamadığı (John, 8:6) İsa'nın bir sözüdür. J.L. Borges, **Sonsuzluğun Tarihi**, s. 118). Çev. Notu.

geldi, din psikolojisi din felsefesine dönüştü ve Brahmancı gelenek yozlaşarak skolastisizm, törencilik ve amacı karşıtları kabul etmek değil, yok etmek olan çileciliğin düşsel aşırılıkları biçimine girdi; doktrin artık olumsuz bir biçimde yorumlanmıştı. Bu yozlaşmanın derinliklerinde Hindistan'da Gautama Siddharta adında birisi çıktı, bir sakya klanının prensi olan bu kişi daha sonra Buddha olarak tanınacaktı, bu belki de Hindistan'da bir evlada verilebilecek en görkemli unvandı. Efsaneye göre Buddha, "Gerçek Yasa" insanlar arasında unutulduğu zamanlarda her beş bin yılda bir insan ırkına görünecekti. Buddha sözü, budh –"bilmek" fiilinin kökünden türemiştir, bu yüzden Buddha yüce bir biçimde aydınlanmış ya da uyanmış kişi, evrenin en son gizlerine vakıf olmuş ve bütün bilgileri elde etmiş insan, çağının ötesine ulaşarak insan evriminin doruklarına varmış kişi anlamına gelir. Gautama'nın böyle bir insan olup olmadığını hiç kimse bilemez, çünkü Doğu'nun düşsel dünyası, kuşkusuz bu gerçeğe oldukça efsanevi bir yan yüklemiştir ve böylesi sarhoş edici bir yüksekliğe erişmenin, Budist düşüncede ve uygulamasında hazır nesne olduğu söylenemez. İleride göreceğimiz gibi, her ne kadar en derin saygı hala yüce Buddha'lara, Gautama'ya, Amitabha ve Mahayana ilahiyatındaki çeşitli Dhyani Buddha'larına verilmekteyse de, Çin'de en azından "Buddha" sözü daha çok pratik anlamda algılanmaktadır.

Gerçi yazılı metinlerde bir sürü yüce söz Buddha'ya ithaf edilmekteyse de, onun hakkında pek az şey bilinmektedir; (yaklaşık İ.Ö. 550'deki) ölümünden uzun bir süre sonra onun sözleri ağızdan ağıza dolaştı ve ezberlendi –aynı biçimde bellek eğitici biçimlerde dizgesel olarak düzenlendi– ve sonunda yazınsal olarak tamamlandığında bunların üslubunun yaşamış hiçbir insanın söylenmiş sözleriyle en ufak bir bağıntısı kalmamıştı. Öğretisine ait ilk kayıtlar Pali Elyazmalarında bulunmaktadır, elyazmalarının üç büyük öbeğinin çoğunluğu yapacak başka bir işi olmayan rahipler tarafından rutubetli öğle sonlarında istatistiksel bir rapor biçiminde düzenlenmiş-

ti. Önemli bir başka bölüm (Vinaya) manastır düzeni (sangha) içindeki yönetim, yasa ve düzenlemeye ait çok seçkin dizgeleri içermektedir, bunların pekçoğu olasılıkla sonraki dönemlerde uydurulmuş ve kendilerine gerekli yaptırımları sağlamak için Buddha'ya atfedilmişlerdir. Bunlar, zamanları boş geçen insanların pek çok saatini karanlık ve abes kısıtlamalar yaratmaya adamış insanların eseridir. Psikoloji üzerine yazılmış bölümlere gelince, böylesi gereksiz ayrıntılarla doldurulmuş listeler yoktur, görünürdeki amacı insanoğlunu en ince ayrıntısına dek çözümlemek ve böylelikle onun gerçekte varolmadığını kanıtlamaktı. Bu kayıtları "sadece tenimizdeki kiri pasağı silmeye yarayacak kağıt parçaları ve hayaletlerin listeleri" diye tanımlayan Çinli Budist usta hepimizin gözüne şirin görünür. Gerçek, olumlayıcı öğreti, yinelemeler ve bozulmalara doğru benzer eğilime sahiptir, belirgin dağları ya da vadileri olmayan düz, çıplak bir ovanın genel görünümünü sunarlar bize; bu da tekrar ede ede aynı biçimde devam eder. Büyük bir dünya dininin böyle bir temel üzerinde yükselebileceği bir mucizeden başka birşey değil-miş gibidir, ama ben böyle olduğunu sanmıyorum.

Sağımızda solumuzda sözcüklerden oluşan bu çölde vahalara rastlarız –bunlar, Upanişad'lar ve benzer anlamları olan aynı engin güzelliklerden çıkan sözlerdir. Esas olarak **Dhammapada** (bu konuda Mrs. Rhys Davids'in çevirisini öneririm.) olarak bilinen özdeyişler derlemesinin içinde bulunabilir. Aynı zamanda, **Diyaloglar'ın** bazılarında ve Elyazmaları' nın öteki yalıtılmış bölümlerinde de rastlanabilir; bunlar diğer bölümlerle öyle büyük bir karşıtlık oluşturur ki, büyük bir beynin sözleri olduğu hemen anlaşılabilir. Dolayısıyla, Buddha öğretisinde kimi düşüncelere ulaşmak için bu pasajları ele alarak, daha önce bulunan ve gelişerek çıktığı yerler bakımından, tarihsel bağlamları içerisinde ele almamız gerekir. Buddha'nın Hinduizm'in çöktüğü bir çağda, tinsel deneyimin kendi simgelerini unuttuğu bir sırada etkinleştiğini anımsamamız gerekir. Birkaç örnek dışında kendi öğretisi, bu çö-

küş içerisinde silinip gitti ve etkinliğini yitirerek doğduğu topraklar içinde kayboldu. Ancak birkaç yüzyıl boyunca gerçek anlamda etkin bir gelenek Hindistan'da yaşadı, Brahmanlar arasında o sırada varolan en iyi düşünürlerin bazılarını ortaya çıkardı. Bu gelenek sonunda Kuzeyde Çin'e, Tibet'e ve Japonya'ya ulaştı ve Çin Budizmi içinde Çinlilere özgü gerçeklik, güzellik ve nükte duyumlarıyla Hintlilere özgü derinliği harmanlayarak doruğa ulaştı.

GAUTAMA BUDİZMİ

İlahiyattan kesinlikle uzak olmasıyla Buddha öğretisinin bir eşi daha yoktur; bütünüyle kişisel, yakın bir deneyime varılmasına duyulan gereksinim üzerinde yoğunlaşır ve bu deneyimin doktrinal simgelerini gereksiz kılarak ortadan kaldırır. Bu bakımdan gerçek anlamda tek psikolojik din sayılır. Buddha'nın her türlü tanrının ya da tinin varlığını yadsıdığını söylemek yanlış olur; bunlar salt konuşma ve inancın aydınlanmaya ulaştırmadığı temeline dayanarak reddettiği konulardı. "Öğrettiğim yalnızca **Dukkha** ve dukkhadan kurtuluştur." demişti. Bu, "Acı ve acıdan kurtuluş" olarak çevrilebilir çoğunlukla, ama bize göre "Acı çekme" sözcüğü oldukça geniş kapsamlıdır. Sözcüğün çevirisi için "uyumsuzluk", hatta "mutsuzluk" sözcüklerini yeğliyorum. Ona göre uyumsuzluğun ya da mutsuzluğun nedeni **tanha** ya da bencil heveslerdir – belki de en iyi biçimde "varoluşun üç belirtgesi"ni kabullenmek biçiminde anlaşılabilir. Bunlar:

1. **Anicca:** Değişim ya da Kalıcı Olmayan
2. **Anatta:** Tam karşılığı "Benliksiz". Sürekli, kendi kendini içeren ve kendini yönlendiren bir birim olarak egonun gerçekdışılığı.
3. **Dukkha:** Bu bağlamda en geniş anlamıyla , acı çekme.

İnsanların çoğu **anatta**'yı varoluşun üç belirtgesinden biri yapmakla Buddha'nın insan içindeki her türlü sonsuz ilkenin

varlığını kesinlikle reddettiğini düşünmüştür. Aslında o, ego'nun kendi varlığından başka hiçbir şeyi yadsımamıştı (Bakınız: I. Bölüm) ve gerçi genel bir kural olarak (Brahman'la eş tutularak) "Yüksek Benliğin" varlığını tartışmayı reddetmişse de, pekçok yerde bundan dolaysız olarak bahsettiği için, kuşku yok ki aklından geçirmekteydi.

Varoluşun bu üç belirtgesi tamamen kabullenildiğinde, insanoğlu –tam karşılığı tanha ateşinin sönmesi olan– Nirvana yaşantısına ulaşır. Hiç kimsenin doktrini yaşantıyla karıştırmaması için Nirvana'yı yalnızca olumsuz yönüyle tanımlamış ve hakkında kesinlikle olumlu hiçbir şey söylememiştir. Varoluşun üç belirtgesinin kabullenişiyle ortaya çıkan Nirvana, sangsara'dan –Doğum ve Ölüm Tekerleği'nden– kurtuluş anlamına gelir; sınırlı yaşantının genel bir simgesidir, hoşlanmadığımız şeylerin belirlediği hoşlandığımız şeylerin bulunduğu karşıtlıklar tekerleği içindeki ruhun tutsaklığından kurtuluşunu simgelemektedir. Soyut anlamıyla (ve belki de gerçek anlamıyla, ki bunu bilemiyoruz) Nirvana bu sangsara dünyasındaki yeniden doğuş gerekliliğinden kurtuluş olarak anlaşılır. Çünkü sangsara tıpkı bizim kısır döngü (ya da sonsuz daire) dediğimiz şeye benzer –karşıtlıkları kendi anlamları içinde çözmeye uğraştıkça zevki acının, yaşamı ölümün, kalıcılığı değişimin, kabullenişi kaçışın karşısına koyduğumuz sürece durmadan dönen bir dairedir– Ölüm ve Yaşam Tekerleği aslında insanoğlunun mutsuzluğunun "sincap kafesi"dir, kendinden kaçtıkça onu kovalar. Kendi merkezi etrafında dönen bir çubuk gibidir, bir ucunu ittiğinizde daha çok döner.

Varoluşun üç belirtgesi topyekün kabulleniş, kendini aydınlatma ya da uyanış (bodhi) yaşantısında başarılır ve doruğa ulaşır. Dolayısıyla yalnızca Pali Elyazmaları'nda Nirvana'nın ikilik-olmayanla aynı yaşantıyı imlediğini kanıtlayıcı pek çok delil bulunmaktadır; Elyazmaları'nda atlanmış bir pasaj kuşkuları tümden siler, burada Gautama şöyle der:

İmdi, Tathagata (Buddha) Brahma ile birliğe ulaşan yolu bilir. Onu Brahma dünyasına giren ve orada doğan kişi olarak tanır. O'ndan hiç kuşkunuz olmasın.

Bu metin Buddha'nın yaşam görüşünün, onun pek çok müritinin kabul ettiğinden çok daha derinlere gittiğini gösteren bir delildir. Ölümünden sonra onun izinden gidenler daha sonra Mahayana (Büyük Araç) ve Hinayana (Küçük Araç) olarak bilinen iki büyük bölüme ayrıldılar. Buddha'nın ektiği tohum kök vermişti adeta, biri solup cılızlaşırken öteki serpilmeye devam etti. Hinayana (şimdi Seylan, Burma ve Siyam'da yerleşti) Pali mektuplarına bağlandı, "durmaksızın onlarla uğraştı", Bacon'un konuyla ilgili bir tümcesi ile anlatmak gerekirse, "örümcek ağını örerken, öğrenme ağını ortaya çıkardı; işçiliği ve inceliği hayranlık uyandırıcı ama özden ve sağlamlıktan yoksundu." Onların ellerinde Buddha öğretisi, tüm şeylerin varolmadığını kanıtlayarak, evreni ve insanı bozuşturan, çürüten psikolojileri gibi, bozuldu gitti.

MAHAYANA BUDİZMİ

Oysa Mahayana, Buddha'nın bıraktığı yerden gitti –Mahayana Buddha'nın içrek öğretisidir, Aydınlanma psikolojisi, Nirvana ve sangsara'nın doğası ve Budizm'in tinsel idealleri üzerine derinlemesine bir arayış içine girmiştir. Bir söylence, aydınlanma gizinin dolaylı bir mistik iletişim yoluyla tarikatın bir pirinden ötekine doğru Mahayana çizgisine geçtiğini iddia eder.[11] Gene de Mahayana kesinlikle Hindu düşüncesinin skolastisiminden kaçmış ve Buddha'nın kendi uygulamasının tersine insanoğlunun yarattığı en ince metafizik spekülasyonlara inmiş ve Budizmin en büyük tinsel başarılarının temelini oluşturan bir dizi ilkeyi kurmuştur.

Hinayanacılar Nirvana'yı yaşam ve ölüm acılarından bir kaçış yolu olarak görüyorlardı –bu kavram, Brahmacı temel-

leriyle Mahayanacılara ikiliğin eski bir hatası olarak görünürdü. O yüzden Hinayana'nın ideal insanı Arhat'tır – yalnızca Nirvana'ya ulaşmış ve yeniden doğuş devrini tamamlamış biçimsiz bir erinç ve mutluluk içine girerek, sonsuzluğun içinde kendini yitirmiş kişi anlamına gelmektedir. Oysa Mahayanacılar ikilik-olmayan felsefelerinin uygulayımcı ifadesini, özgürlüğe ulaşan ama öteki varlıkların aydınlanmaya kavuşmalarına yardım etmek için yaşam ve ölüm dünyasında kalan Bodhisattva idealine verdiler. Başka bir deyişle, Nirvana ile sangsara arasında saltık bir ayrım yapmayı reddettiler; aslında bu iki durum farklı bakış açıları içinde aynıdır. Bu yüzden yüce Lankavatara Sutra'da şöyle denir:[12]

> Sahte imgelem, ışık ile gölgenin, uzun ile kısanın, siyah ile beyazın ayrı şeyler olduğunu ve ayrılması gerektiğini belletir; aslında bunlar ayrı şeylerin farklı görünümleridir yalnızca; gerçekliğin değil, bağıntının ifadesidirler. Varoluş koşullarının ortak, ayırdedici bir özelliği yoktur; şeyler, özlerinde, iki değil birdir. Nirvana ve samsara'nın (sangsara'nın) yaşam ve ölüm dünyası bile aynı şeyin görüntüleridir, çünkü Samsara'nın olduğu yerde Nirvana varolamaz. Aslında bütün ikilik yanlış düşlenmiştir (Çeviren: D.T. Suzuki)

Uygulayımcı psikolojinin terimleriyle söylersek, bizim sıradan, gündelik yaşantımızla Nirvana ya da tinsel özgürlük yaşantısı arasında gerçek bir fark yoktur, anlamına gelir. Gelgelelim, kimi insanlar için bu yaşantı bağlayıcı, ötekiler içinse özgürleştiricidir ve sorun Lankavataranın değişimi etkileyen "bilinçliliğin en derin yerinden dönenip durma" dediği şeyi başarabilmektir.

Bu sorunun anlatımıyla artık Mahayana, Vedanta'dan bile daha yeğin hale gelmişti. Sıradan ve gündelik yaşantımız niçin var? Bu, sadece dış koşulların bilincine varmak ya da yürümek, yemek yemek, soluk almak ve konuşmak gibi sıradan eylemler bile değildir; düşünce ve duygularımızı da içerirler –yani düşüncelerimiz, ruh halimiz, arzularımız, tut-

kularımız ve korkularımız da vardır içinde. En somut biçimiyle söylersek, sıradan, gündelik yaşantı yalnızca bu anı nasıl duyumsadığımızdır. Bir bakıma Budizm, daha çok bir felsefe ve an'ın psikolojisidir, çünkü bize 'yaşam nedir?' diye sorulduğunda, verdiğimiz yanıt bir kuram değil de pratik bir gösterim olacaksa, o an'ı –yani şimdi'yi!– göstermekten daha iyi bir şey yapamayız. İşte bu an içinde gerçekliği ve özgürlüğü yakalarız, çünkü yaşamı kabulleniş eylemini gerçekleştiren düşman bizi bir kez daha sonsuz döngünün içine taşıyarak işi bozmadan önce savrulan bir kılıcın ivecen darbeleri gibi, bu psikolojik sürecin, kabullenişi yıldırım hızıyla birbiri ardına eylemlerde bulunması değildir. An'ın kabullenişi, yaşama anına izin verilmesi, yaşamın yaşanması gerektiğine, şimdi'nin yaşanılması gerektiğine izin vermenin başka türlü söyleniş biçimidir aslında. Dolayısıyla, bu yaşantı anına izin vermek ve özgürlüğü olması gerektiği gibi içeren her şeye izin vermek ve kendi zamanına girmek, işte o an'ı içeren her şeye izin vermek budur, şu anda bizi biz yapan, özgür kılan budur işte; o an içinde anlatıldığı biçimiyle yaşamı anlamak bizi her zaman başlangıçtan beri özgür kılmıştır, halbuki biz onu gözardı etmeyi seçtik ve o özgürlüğü kendi kendimize elde etmeye kalktık. Bu nedenle Mahayana Budizmi bize Nirvana ya da Aydınlanma'nın gerçekte elde edilemeyeceğini öğretir, çünkü kendi gücümüzle elde etmeye çabaladığımız 'an', onu şu andaki varoluşumuzdan bir kaçış olarak kullanıyoruz ve Nirvana'nın zaten varoluş anlamında elde edilemeyeceğini unutuyoruz. Lankavara Sutra şöyle diyor:

> Acı çekenler ya da acı çekmekten korkanlar, Nirvana'yı bir kaçış ve bir ödül olarak düşünürler. Nirvana'nın gelecekte duyuları ve duyumları yok edeceğini hayal ederler, ama bilmiyorlar ki... bu ölüm-yaşam dünyası ve Nirvana asla birbirinden ayrılamaz.

Yine aynı metinden:

CamScanner

Bir gün herkes Değişimin Tathagata'larının (Buddha'nın dünyadaki görünüşlerinin) sevgisinden ve bilgeliğinden etkilenecek, bir dizi beceriyi ortaya serecek ve (tinsel başarının) basamaklarını tırmanacaklar. Ancak sadece onu anladıkları zaman Tathagata'nın Nirvana'sında bulacaklar kendilerini, çünkü Soylu Bilgelik'te (arya-prajna) her şey ta baştan beri Nirvana'dır.

Gerçekte, başlangıçsız zamandan beri Nirvana'ya ulaşmış durumdayız; yapacağımız tek şey onu kabul etmek ya da anlamak. Psikoloji diliyle söylersek, hıristiyanlıktaki Tanrı Kayrası ile hemen hemen aynı şeydir; ancak gururumuz yüzünden onu bu an'ın yaşantısı içinde tanıyamıyor, bundan dolayı da kendi kendimizi özgür kılmaya izin vermiyoruz. Edwin Arnold'un Buddha'nın ağzından söylettiği şu sözlere göz atın:

Kendi yüzünden acı çekerseniz
Yaşayıp ölesiniz diye zorlamaz hiçbir şey
Sizi, tutmaz ve Tekerleğin dönüşünü
Kucaklamayı, öpüşü, acının sözlerini,
Gözyaşlarını, hiçliğin nedenini anlatır bize.

İmdi, böylesi bir gurur içinde aydınlanmayı kendilerinden kaçış olarak kullanmak isteyenlere Mahayana şöyle der:

İnsanlar Aydınlanma'ya varıp, gene de Aydınlanma düşüncesini beslemeye devam ettiklerinde, Aydınlanma ket vurucu bir yanılgı olmuş demektir; o yüzden insanlar düşüncelerinde, dünyevi tutkularında ve Aydınlanma'da tek bir varlık olana dek Aydınlanma'ya doğru giden yolu izlemeleri gerekir.

Saptasatika'da ise şöyle yazılmıştır:[14]

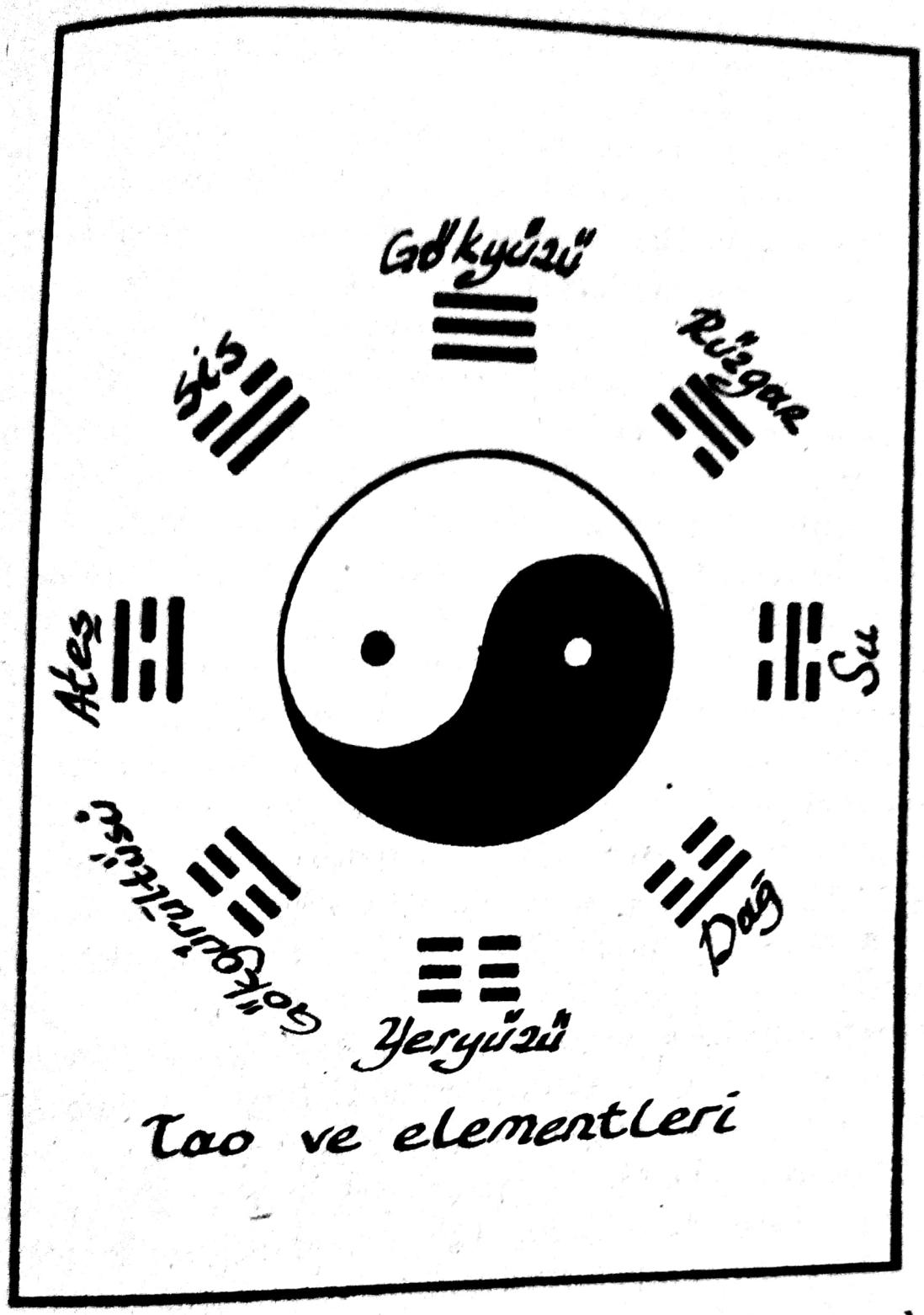
Bodhi (Aydınlanma) beş kusur demektir, beş kusur da Bodhi'dir... Bodhi'yi elde edilebilir, disiplinle ulaşılabilir bir şey sanan varsa, o kişi küstahlık ediyor demektir.

Tek bir bakış açısı içinde kaldığı zaman bu bilgelik tehlikelidir. Tinsel gurura bundan daha iyi bir panzehir olamaz, öte yandan her türlü ahlaksızlık ve uçarılık için bir bahane olarak kullanılabilir. Budizmde bilgelik güç demektir, kimi zaman simgesi bir şimşek (dorje) olur –bu iyi ve kötü amaçlarla kullanılabilecek muazzam bir kuvvettir. Az sonra açıklayacağım bazı nedenlerden dolayı, doğru anlaşıldıkta onun kötü amaçlar için kullanılacak bir güç olduğunu sanıyorum, ama Budizm içinde Buddha'nın ahlaki buyrukları en ön saflarda korunmakta, kesinlikle gözardı edilmemektedir. Bu buyrukların kendilerine ve ilgili kurallara uymakla bilgelik elde edilemez. Ama ona zemin hazırlar ve insanı güvenli kılar, onu disipline ederek ahlak sahibi olmasını ve bu bilgeliğin gücünü kendi çıkarlarına ve insanlığın iyiliğine karşı kullanmasını engeller. Budizm'in manastırlarda uygulanan ahlaki kuralları, belki de, öteki tüm dinlerden daha katıdır; gerçi kurallar bu bilgeliğin gizleri yitirildiğinde anlamını da yitiriyorsa da, gerçek olan açığa çıkmaya başladığında son derece önem kazanır. İçimizden bazıları Batı'nın da aynı kısıtlamaları bilimin fiziksel güçler üzerinde tatbik etmesini istemektedir. Ben kimi zaman Mahayana elyazmalarının onu istismar etmeye kalkışan miskin rahipleri çalışırken uyutmak amacıyla uzun ve çetrefil kılındığını düşünüyorum. Böyle olsa bile, kuşku yok ki, Hindu düşüncesi Nirvana ile sangsara (aydınlanma ve bilisizlik) arasındaki ince ayrıma ulaşmak için kılı kırk yaran, kurnazca bir fırsat yaratmıştır, çünkü Mahayana elyazmaları dünyadaki en büyük kutsal kitabı meydana getirmektedir. Tüm Mahayana Kanon'u bin altıyüz yapıttan oluşmaktadır, bunların kimi daha uzun, büyük bir çoğunluğu da yüzyirmi ciltlik bir yeküne çıkmaktadır! Gene de bize bunların bazı bölümlerinin kaybolduğunu söylüyorlar.

CamScanner

İçerikten çok biçime bağlı kalan Çin'in öz dini Taoculuk canlı bir çelişki meydana getirir. Önemli dört elyazması vardır; tümü okunabilir, açık ve kısa sözlerden oluşur, bunlar Lao-Tzu, Chuang Tzu, Lieh Tzu ve Huai-nan Tzu'nun yapıtlarıdır. Bununla birlikte temel ilkeleri Budizm'inkilere öyle yakındır ki, iki inanç çoğu kez birbirine karıştırılmış ve birbirlerini pek çok biçimde, özellikle biçim ve yöntem bakımından onaylayabilmişlerdir. Söylenceye göre Taoculuğun kurucusu olan Tzu, Buddha'nın ve aynı zamanda Konfüçyus'un çağdaşıydı.[15] Çağdaş bazı akımların çıkmasından sonra kimileri onu yadsımaktaysa da, hakkında anlatılan hikaye Lao Tzu'nun günlerini inziva içinde geçireceği Batı Dağları'na hareket etmeden önce bir saray kütüphanecisi olduğunu ve ardından **Tao Te Ching** olarak bilinen bir kısa özdeyişler derlemesi bıraktığını iddia eder. Chuang Tzu ise ondan yaklaşık dört yüzyıl sonra yaşamıştı ve Aziz Paul'le İsa'nınkine benzer bir ilişkiyi, Lao Tzu ile onun arasında da bulabiliriz; yazıları daha uzuncadır, kimi açılardan Lao Tzu'nunkilerden daha gelişmiştir; en temel özelliklerinden biri de, sonsuz bir bilgelik ve nükte şöleni olan hikaye ve mesellerle dolu olmasıdır.

Taoculuk, **Tao, Te ve We-wei** olarak bilinen üç ana ilke üzerine kurulmuştu. Tao sözcüğünün çevirisi için pek çok karşılık önerildi –Yol, Akıl, Tanrı, Yasa, Logos, Doğa ve Anlam gibi. Alman Oryentalist Wilhelm ile çalışan Jung buna eşzamanlılık **(synchronicity)** ilkesi adını verdi ve sözcüğün özel anlamına adi bir kişilik yakıştırdı.[16] Tüm bu terimler Tao'nun anlamının ancak belli yanlarını karşılayabilir, ben sözcüğü çevirmeden bırakan Oryentalistler'in yolunu tutmayı yeğliyorum. Tao düşüncesi, Lao Tzu'nun zamanından uzun yıllar önce Çin düşüncesine girmişti; sözcüğün kök anlamı, "söylev"dir, bu yüzden **Tao Te Ching** şu sözcük oyunuyla açılır; "Tao'laştırılabilen Tao, Tao değildir." ya da Ch'u Ta-kao'nun yorumuyla, "Anlatılabilen Tao, bengi Tao değildir." "I

Tao ve elementleri

Ching" ya da Değişimler Kitabı'nda Tao'nun 'eşzamanlılık" yönü en uç noktasındadır; bu anlaşılamamış yapıta, bana göre ve pek çok yetkenin savunduğu görüşe dayanarak, Çin düşüncesinin neredeyse temelini oluşturduğu için, gereken önemi vermemiz gerekir. Bildiğim kadarıyla bu sözcük felsefi anlamda I Ching'in özgün metninde geçmiyor, ama sonraki bir tarihte ekler içinde karşımıza çıkıyor ve kuşkusuz Çinlilerin

Tao kavramı I Ching'ten büyük ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca Tao'nun "eşzamanlı" yönü, Budist an psikolojisine de çok büyük katkılarda bulunmuştu.

I Ching, belki de, ilk döneme ait ikinci büyük Çin klasiğidir, Legge'ye göre İ.Ö. 1147 ya da o sıralarda yazılmıştı. Genellikle bir fal kitabı olarak kullanılır ama olasılıkla daha derin kullanım alanları vardır. Konfüçyus, "Ömrüme birkaç yıl daha eklense, ellisini I Ching'i incelemeye ayırır, böylece büyük hatalara düşmekten kaçınabilirdim" demişti [17]. Gerçek metin, yaşam elementlerine ya da sekiz ana ögeye denk düşen kesik ve düz çizgiler dizisinden oluşmuş, sekiz üçlü-çizgiden (trigram) çıkan altmış dört altılı-çizginin (hexagram) çözümlenmesidir. Bu altılı-çizgilerden birinin özel bir an'ın içindeki herhangi bir durumla ilgili iki ana ögeyi imlediği söylenmektedir. Kesik çizgiler yin'i (olumsuz ve dişi ögeyi), düz çizgiler de yang'ı (olumlu ve eril ögeyi) temsil eder; bunlar biçimler dünyasında Tao'nun işlerlik kazandığı iki ögedir (Çizelge 1). I Ching ve fal dizgesi, bana göre, bize oldukça yabancı bir akıl yürütme yöntemini ve yaşam görüşünü öngördüğü için pek çok Batılı'nın kafasını karıştırmaktadır. Jung'un deyişiyle açıklamak gerekirse, bu eşzamanlılık ilkesidir.

Bizim tüm akıl yürütmemiz, bir sekans olarak çalışan neden ve sonuç yasalarına dayanır. Şu anda birşey oluyorsa, bu o zaman bir şey olduğu içindir. Ama Çinliler geçmişten şimdiki zaman yoluyla geleceğe uzanan bu yatay çizgi üzerine pek fazla akıl yürütmezler; onların akıl yürütme biçimi dikeydir; bir yerde şu anda olandan başka bir yerde şu anda olan şeye doğrudur. Başka bir deyişle niçin ya da geçmişte nereden kaynaklanıyor da bir dizi olay şu anda oluyor, diye sormazlar. Tao sözcüğü bu sorunun yanıtıdır. Şu anda içinde ve çevresinde bulunulan durum Tao'nun ta kendisidir; zira şimdiki zamanda yaşanan an, yaşam demektir. Geçmişi ansıyan belleğimiz onun içinde geleceğin gizilgücünü de barındırır. Kısacası, şeylere bu yolla bakış, an'ın belirginliğini değerlendirmek üzerine kurul-

muştur ve başka bir nedeni yoksa, zaman içinde cereyan ettikleri için şu anda olagelen tüm şeylerin birbiriyle kesin bir bağıntısının varolduğunu sezdirir. Bu, evrenin her anı içinde yetkin bir ahenkle bütün olayların birbiri içinde eridiği Tao denilen bir uyumun varolduğunu söylemenin değişik bir biçimidir. Onunla kendi birliğinizi keşfettiğiniz zaman, Te durumuna girersiniz, Te, kimi zaman "erdem", "kayra" ya da "güç" olarak yorumlanır; en iyi biçimiyle, insanın Tao'yu anlaması olarak anlaşılır. Bu konuda Lao Tzu, kısa ve özlü üslubuyla şöyle der:

> Yüce Te, Te değildir, bu yüzden de Te'dir; Alçak Te, Te'yi yitirmez, bu yüzden Te değildir.

Ch'u Ta-kao bunu, "Üstün erdem, kendisinin erdem olarak bilincinde değildir, işte bu yüzden erdeme sahiptir. Alçak erdem, hiçbir zaman erdemi bırakmaz, bu yüzden de erdemi yoktur." şeklinde yorumlar.

Tao ve Te, en iyi biçimde onları birleştiren Tao'nun insanın içindeki Te'yi açığa çıkaran ilkeyi düşündüğümüzde anlaşılır; bu **Wu-wei**, yani, tinsel görünümü içindeki Tao'yla uyumun gizidir. Wu-wei'nin biraz farklı düzenleri ve ötekiler, maddesel yönü içinde Tao'ya uyum sağlar –günlük olayların, siyasetlerin, stratejilerin, ekonomilerin yönlendirilmesi– I Ching'in esas olarak uğraştığı konular da bunlardır. I Ching, mekanik ile anlık uyumun ince bağıntıları ve bölümlerini keşfederken, Taocu psikolojinin amacı onu bir bütün olarak duyumsamaktadır; birincisi çözümlemeci, ikincisi ise birleştiricidir. Wu-wei'nin tam karşılığı "eylemde bulunmamak" ya da "kesinlik koymamaktır", ama çoğunlukla "hiçbirşey yapmamak" biçiminde, yanlış çevrilmektedir. Oysa Wu-wei sadece kendi eylemimiz olmadan Tao ile uyuma ulaşabileceğimizi anlatmak istediğinde, "eylemde bulunmamak" anlamına gelir; çünkü yukarıda gördüğümüz gibi, bu an-içindeki uyum'un gizi eylem değil, çok önce Tao'nun ulaştığı uyumun ka-

CamScanner

bullenişidir. Gerçek durumu değiştiremeyiz, ama ona karşı takındığımız tavır, daha önce uyumsuzluğu hissettiğimiz yerde uyumu yakaladığımız değişim (an'ı) altında yatar. Bu değişimi Chuang Tzu, "Sabahleyin Sayısı Üçe Çıkan Kestaneler" adlı hikayede anlatır:

> Bir maymun bakıcısı, kestanelerin sayısını hesaba katıp, her maymunun sabahları üç, geceleri de dört kestane yediğini söylüyordu. Ama bu işe maymunlar çok kızıyordu, o yüzden bakıcı maymunlara sabahları dört, geceleri de üç kestane verdiğini, böylece maymunların keyfinin yerine geldiğini söyledi. Kestanelerin esas sayısı değişmemiş, ama sorun çıkaran hoşnutsuzluklarla hoşnutluklar arasında uyum sağlanmıştı. (Çeviren: Giles)

Kabulleniş olarak Wu-wei, Taoculuğun tek zorluğunun onun şimdiye dek bilinmeyen sadeliğinde yattığını gösterir. Lao-Tzu şöyle diyor:

> *Sözlerimi anlamak ve uygulamak çok kolay*
> *Buna rağmen dünyadaki insanlar*
> *Ne anlayabiliyor ne de uygulayabiliyorlar.*

Bu basitliğin nedeni I Ching'in 3. bölümünde gösterilir. Legge çevirisinin beşinci bölümünde şöyle yazıyor:

Edilgin (yin) ve etkin (yang) işlemlerin birbirini izleyen devinimi, nesnelerin gidişi denilen şeyi (Tao'yu) oluşturur. Devinimlerinin sonucunda karşımıza çıkan şey iyiliktir; onun bütünlüğü içinde bize gösterdiği ise insanoğlu ve şeylerin doğasıdır. Bunu iyilik olarak anla ve bu adı ver. Bilge kişi onu anlar ve erdem adını verir. Günden güne onun doğrultusunda hareket eden sıradan insanların gene de hiçbir bilgisi yoktur. Dolayısıyla üstün insan tarafından şeylerin gidişi olarak anlaşılan, çok az insan tarafından anlaşılır. Terimler farklı olsa da, Taoculuk ve Mahayana'nın buluştuğu ana ilke burada yatıyor. "Onu bir kez anlayabilselerdi, kendilerini çoktan Tathagata'nın Nirvana'sında bulacaklardı, çünkü Soylu Erdem-

lilik içinde tüm şeyler başlangıçtan beri Nirvana'nın içindedir." Lankavatara'da böyle anlatılıyor. Ya da bir Hıristiyanın dediği gibi, Tanrı Kayra'sını kabullenecek olursanız, siz siz olarak kurtulmuş sayılırsınız. Ahlaki tutkunun bencilliğine dayanan bu ilke, sağduyumuzu galeyana getiriyor gibidir; oldukça karmaşık bir evrenin içinde, hakiki olamayacak denli sade ve gülünçtür. Buna karşılık Lao Tzu şunları söyler:

Yüce bir bilgine Tao'nun sözü edildiğinde,
Onu uygulamaya sokmak için canını dişine takar.
Vasat bir bilgine Tao'nun sözü edildiğinde,
Bir an onu yakalamış, bir an yitirmiş gibidir.
Sıradan bir bilgine Tao'nun sözü edildiğinde,
Kahkahalarla güler buna.
Gülmese, Tao olmaya yetmeyecekti.

ÇİN'DE ZEN BUDİZM

Bir yandan Taoculuk, öte yandan Vedanta ile Budizm içindeki farklılıklar belki de Çin ve Hindistan'daki iklimlerin farklı olmasından kaynaklanıyor. Tao düşüncesi, Brahman'ınkinden çok daha dinamiktir; Tao, şeylerin sonsuz devinen, anlık gidişidir, oysa Brahman sonsuz ve değişmeden kalandır. Hindu (düşüncesi) tropik bitkiler gibi, aylak ve tembeldir, zihni uzun ve sıkıcı şeylere takılıp kalmıştır; halbuki Çinli (düşünce) daha az tembeldir çünkü ülkesi verimlilikten uzaktır, düşünceleri de aynı şekilde kısa ve özlüdür. Çinliler, Hindu Budizminin lafazanlığına, dünyadan el etek çekerek erdem arama eğilimlerine ve günlük yaşamla ilgisi olmayan yüce bilinçlilik durumlarına karşı çıktılar. Çünkü Hindular Mahayana öğretilerini her zaman kendi mantık çıkarsamaları içinde izlemiyorlardı; Çinlilere özgü sağduyu, Hindu zihninin algıladığı enginliğin ne olabileceğini araştırmaya koyuldu. Böylece İ.S. 8. yüzyılın sonlarına doğru Çinliler, Bu-

CamScanner

dizm ve Taoculuğun tüm erdemlerini birleştiren bir Budizm tarzı geliştirdiler ve Budizmin Çin'de doğan ekolü, ki bana göre bu bir rastlantı değildi, T'ang, Sung ve Yuan hanedanlıkları sırasındaki Çin kültürünün altın çağlarıyla çakışmaktaydı. Çin'de bu ekol Ch'an olarak biliniyordu; ama Batı' da genel olarak daha çok Japonca adıyla, Zen olarak tanınıyor. Bu kavram şöyle özetlenebilir:

Elyazmalarının dışında (aydınlanma'nın) doğrudan yayılımı
Sözcüklere ve harflere bağlı kalmadan
İnsan ruhunu göstermek, açıkça
Kendi doğasını anlayıp Buddha'cılığa ulaşmak.

Zen okulunun kurucuları haklı olarak aydınlanma gizinin hiçbir sözcükle iletilemeyeceğine ve hiçbir düşünce dizgesinin onu içine alamayacağına inanıyorlardı. İkilik-olmayan (non-duality) ya da tümden kabulleniş, tinle çelişki yaratacak ve bu biçimde anlaşılacak hiçbir karşıtı olmadığı durumda bulunduğu için, bütün entellektüel tanımları yadsır. Bir Zen ustasına göre "Aydınlanma", 'bizim gündelik düşüncemiz'dir – buna rağmen, sıradan bir insanla Buddha'yı farklı kılan nedir peki? Taocu 'an' duyumu ile koşut olarak, amacı bu an içinde insanın kendi doğasını görerek, kendi doğası içinde 'Buddha' nın doğası'nı anlayabilmek olduğu için Zen'i, Budizmin basamak basamak ilerleyen okulundan uzak buldular ve ona "aniden" (ya da apansız) gelen", adını verdiler. Tao-wu'nun söylediği gibi; "Görmek istiyorsanız, hemen şu anda görün, ama onu düşünmeyi bırakırsanız tümü kaçıp gitmiş olacaktır." Teknik açıdan Zen, şu sorunu çözmeyi tasarlıyor: anlıkçılık (intellectualism) kaygısına düşmeden Nirvana ile sangsara'nın, Tao ile yaşamın, tinsel özgürlükle gündelik yaşantının bir olduğunu nasıl gösterebiliriz? Ayrıca,ne zaman şunun ya da bunun Tao olduğunu söylesek, hâlâ ikiliğin terimleriyle konuşuyor, asla bir araya gelemeyecek iki şeyi birleştiriyor ve

gene de aklımızın bir köşesinde, bir uçtaki "bu" ile öteki uçtaki "Tao" arasındaki ayrımı gizliyoruz. Başka bir deyişle Tao, Buddha, Nirvana, Brahman, adı ne olursa olsun, tüm bunların idea'sı sıradan yaşantıdan ayrı ve onun üstünde bir idea, bir kavram olarak kaldığı sürece, kafa karıştırıcıdır ancak. Öyleyse Tao'yu bir kavram yerine, gerçeklik olarak nasıl görebiliriz? Yaşama işaret edip Tao'nun insan olduğunu ve onu o adı vermeden özgür kılabileceğini nasıl kanıtlayabilir? Ne de olsa Tao ve Nirvana yalnızca bir yaşantıya verilen adlardır, bulan kişi önce o deneyimi yaşamış, sonra da adını koymuştu, oysa şu anda insanlar harıl harıl yaşantısını unuttukları adları öğrenmekle meşguller.

Bu yüzden Zen ustalarının geliştirdiği öğretme yöntemi, bir çeşit tinsel "şok taktikleri" olarak tasarlanmıştı; yaşantının kendisini öylesine somut ve güçlü bir tarzda gösteriyordu ki, öğrenci o anda anlayışa ulaşıyordu. Urbasını ve kâsesini çalmaya kalkan hırsızı uyandıran Hui-neng'in alışılmadık yöntemlerinden daha önce söz etmiştik, oysa ardılları daha da alışılmadık taktiklerle çalışıyorlardı. Aşağıdaki örnekler Dr. D.T. Suzuki tarafından ilk Çin kaynaklarından derlenmiştir:

> Zen ustası Bokoju bir keresinde, "Her gün elbise giyip yemek yememiz gerekiyor, peki tüm bunlardan nasıl kurtulabiliriz?" diye sordu. Öğrencisi de, "Tabii ki giyinir kuşanır, yemek yeriz. Anlamadım." diye karşılık verdi. "Anlamadıysan, elbiseni giy, yemeğini ye o zaman."
>
> Gensa bir memura çay sununca, memur ona, "Her gün yaptığımız halde bilmiyoruz, diyorlar. Bunun anlamı nedir?" diye sorduğunda, Gensa bir parça kek aldı ve ona uzattı. Keki yedikten sonra memur, ustanın onu işitmediğini sanarak, sorusunu yineledi. Gensa da şu karşılığı verdi: "Hergün kullanıyor olsak bile onu bilmiyoruz, hepsi bu işte."
>
> Başka bir yerde öğrenci Gensa'ya Doğru Yol'a nasıl girilebileceğini sordu. Gensa, "Irmağın mırıltısını duyuyor musun?" dedi.

CamScanner

"Evet, duyuyorum." "Demek ki oraya girmenin bir yolu varmış."

Konfüçyusçu bir bilgin Kwaido'ya Zen'le ilgili sorular sormaya gelmişti. Kwaido ona, "Zen öğretisini tamı tamına tanımlayan, senin pek iyi bildiğin o metinde bir bölüm var. Konfüçyus, 'Ey öğrencilerim, sizden bir şey sakladığımı mı düşünüyorsunuz? Aslında sizden hiçbir şey saklamıyorum', dememiş mi?" Bilgin bunlardan hiçbir şey anlamadı, ama sonra dağlarda birlikte yürürlerken önlerine bir defne ağacı çıktı. Kwaido, "Kokuyu alıyor musun?" diye sordu. Bilgin kokuyu aldığını söyleyince, Kwaido bağırdı, "al işte, demek sizden hiçbir şey saklamıyormuşum!"

Bu insanlar ne anlatmaya çalışıyorlar? Kwaido bilgine defne kokusunun Tao ya da Nirvana olduğunu mu göstermek istiyordu? Elbette değil! Kwaido'nun düşündüğü bu olsaydı, onu pek çok sözcükle de anlatabilirdi. Bu öyküler daha çok fıkralara benziyor. Fıkrayı açıklamaya kalktığınız anda esprisi kalmaz, ancak içindeki nükteyi doğrudan anlayabildiğiniz zaman gülersiniz. O yüzden, bu öyküleri açıklamakla aslından uzaklaşmış olacağız. Zaten Zen hiçbir zaman açıklamaya kalkmaz, sadece ipuçlarını verir, van der Leeuw'un dediği gibi, "Yaşamın gizi çözülecek bir problem değil, yaşanması gereken bir gerçekliktir." Zen'i açıklamaya çalışmak, yeli bir kutuya tıkmaya çalışmaya benzer, kapağı kapadığınız anda artık yel olmaktan çıkar, zamanla kıpırtısız havaya dönüşür. Çünkü, "yel, keyfine göre eser ve sen o sesi duyar ama nereden gelip nereye gittiğini bilemezsin. O Tin'den doğmuş her insan böyledir."

AÇIK YOLUN ÖNÜNDEKİ ENGEL

Kimi insanlar Zen'i bir tür "doğalcılık" olarak düşündü, gerçekten de Rinzai'nin aşağıdaki satırlarını ele aldığımızda, onun saymaca değeri bize doğalcılık gibi gelebilir:

CamScanner

Sinsi olmaya çalışma. Ne isen, o ol. Dış dünyayı aramaya koyulduğunda komşularının yardımıyla kendi ellerini ve ayaklarını bulacaksan, yanlış yoldasın demektir. Buddha'yı arıyorsan, Buddha senin için yalnızca sıradan bir ada dönüşecek. İyisi mi onu Buddha'yı arayan insan olarak tanı... Sen, sen olarak sensin –yani Buddha Dharma'sın (yasa). Ayakta dururum ya da otururum, giyinir ya da yemek yerim. Yorgun düşünce uyurum. Cahil benimle alay eder, bilge insan anlar... bulunduğun her yeri tanır, bilirsen o yer senin gerçek yerin olur... O yüzden eskiler, "kendine bir yasa bulmaya çalışırsan, yasa işlemez olur ve bütün kötülükler birbirleriyle yarışırcasına içeri girmeye uğraşırlar" demiş. Erdem kılıcı çekildiğinde, hiçbir şey kalmayacak –dünyada aldanış son bulacak. O zaman karanlığın içinde karanlığın aydınlık yarısını, aydınlığın içinde de aydınlığın karanlık yarısını göreceksin. O yüzden gündelik (sıradan) zihin, gerçek yasadır, demiş eskiler.

(Çeviren: Sokei-an Sasaki)

Bir bakıma bu doğalcılık sayılabilir, ama doğalcı olmayı denemiş ya da denememeye çalışan hiç kimse doğalcı değildir. Bir deneme tekniği kurduğumuz anda Rinzai'nin anlatmak istediği anlamdan uzaklaşırız, çünkü Zen ne bir kült, ne de bir tür "–izm"dir ve onu bunlardan biri haline getirdiğimiz an kendimizi kısır bir döngü içinde buluveririz. Her ne kadar onu adeta bir fıkradaki nükte gibi doğrudan algılamamız gerekirse de, Rinzai'nin anlatmak istediği "gökyüzünün bitimsizliği kadar açık ve net"tir. Bunları o anda ne iseler o biçimde algılamaları için öğrencilerini defalarca uyarır, çünkü "bir Buddha'yı Buddha yapan, o an'dan yararlanmasını bilmesidir."

Eski Mahayana'dan, hatta Taoculuktan öte Zen, o an'da kişinin kendi doğasını anlamasının önemi üzerine yoğunlaşır – bu, ne kendi kendini "kabulleniş" için beş dakikalık zamanı olduğunda, ne de dağlara çekilip tefekküre daldığı önündeki on yıl içinde gerçekleşir. Zen ustaları, dikkati kişinin üzerine yöneltmesi için olası her türlü yola başvururlar, çünkü önceden anlattığımız gibi, şu anda yaşanan özgürlükten daha yüce bir özgürlük olamaz. Kendi gururumuz yüzünden, böylesi mütevazi

ve saf bir yaşantıdan çıkan özgürlüğü kabullenmeyi kendimize yediremeyiz. Ama Zen uyanışı içinde başka bir öge daha var. Kendinizi bu özgürlüğe bıraktığınız anda, herşeyden önce bunun bir bırakış sorunu olmadığını anlar, o özgürlüğe sahip olmadığınız bir zamanın hiç varolmadığını görürsünüz. Bu anlaşıldığında, şu anda ne olduğumuzu, şimdiki zihinsel durumumuzu, doğası ne olursa olsun tümüyle kabullenmekle, hiç bilmediğiniz halde bu tümden kabullenişi gerçekleştirmekte olduğunuzu gösterir. Geçmişteki her türlü olmuş bitmiş olay ve gelecekte olacak yaşantımızda, içimizdeki ya da tüm evren içindeki hiçbir şeyin eksilmediğini, bizi o özgürlükten mahrum bırakamayacağını kanıtlar. Bu anlayışa ulaşmadan önce, adeta yolumuzun üzerinde duran ve özgürlük yolunu tutsaklıktan ayıran bir engelle karşı karşıya kalmış gibiyizdir; ama bu engeli aştığımızda, o hiçbir zaman varolmadığı ve tüm yol zaten açık olduğu için, ortadan kalkar. Nyogen Senzaki'nin "Kapısız Kapı"[20] olarak çevirdiği (Mumon-kwan) "Kapısız Engel" adındaki bir Zen kitabı şu dizelerle başlar:

Yolun önünde kapı yoktur
Bu engeli aşanlar
Evreni özgürce gezebilirler.

Bir keresinde ustaya, öğrencisinden şöyle bir soru gelmiş: "Lütfen, kurtuluşa giden yolu gösterin bana". Usta da, "Seni bu tutsaklığın içine kim itti?" diye sormuş. "Hiç kimse". "Öyleyse neden kurtuluş istersin?" diye yanıtlamış usta. Bir diğeri de, aynı türde bir soruyu, "Burada tali bir yol ya da dörtyol ağzı diye bir şey yok ki; çevredeki tepeler bütün yıl boyunca taptaze, yemyeşil duruyor, doğuda, batıda, hangi yönde olursan ol, iyi bir yürüyüş yapabilirsin." diye yanıtlamış. Dobraca konuşma budur işte, anlamı o kadar açıktır ki, insan anlamakta güçlük çeker, ama biz açık gözlerimizle çevreye bakarken hep kör olduğumuzu düşünüyoruz. Bir keresinde Usta Ummon şöyle demişti:

"Zen'de mutlak özgürlük vardır; bazen yadsır, bazen olumlar, her ikisini de zevkle yapar." Bir rahip, "Nasıl yadsır?" diye sordu. "Kışın bitişiyle bahar gelir." "Bahar gelince ne olur?", "Omuzlarının üzerinde bir çomak taşıyorsa, bırak tarlalarda doğuya, ya da batıya, kuzeye ya da güneye doğru dolaşsın aylak aylak ve yüreğinin içindeki eski güdüklükleri yenebilsin."

Joshu şöyle dedi: "BüyükYol tam karşımda duruyor ama onu görmek çok güç." Bunun üzerine bir rahip, "Gözlerinizin önündekini görebilmek için hangi biçime girmesi gerekir?" diye sordu. "Irmağın güneyine ya da kuzeyine, canın nasıl isterse."

Zen edebiyatı bu tür örneklerle doludur, ama katolik sinolog Wieger, onun içinde "tutarsız, çalgınca yanıtlarla dolu saçmalıklar toplamından" başka bir şey görememişti. "... Bunlar yalnızca bir anlık komadan çıkmış moronların ağızlarından kaçan nidalardır."[21] Zen'in amacına varmış ustasının, geceleri uyuduğu uyku dışında koma ile uzaktan yakından ilgisi olmadığını söylemek gereksiz herhalde; gerçi arasıra kendilerini moron diye tanımlamaktan geri kalmamışlarsa da, Zen ustaları Çin ve Japonya'da doğan sanatın en üstün yapıtlarının bazılarını ortaya çıkarmışlardı. Wieger'in bu özdeyişlerin pek çoğundaki özgürlük duyumunu kaçırabildiğini düşünmek çok zor; çünkü omuzlarının arasında bir çomak taşıyarak, aylak aylak tarlalarla dolaşan, kuzeyde ve güneyde, doğuda ve batıda yüreğinin içindeki eski güdüklükleri yenen o insanın içinde, Tin'den doğan ve herkese benzeyen "canının istediği yerde esen yel"deki aynı ruh durumunu bulmaz mıyız?

"Sazlardan yapılmış kulübesinin kapısı kapalı, en bilge insan bile onu tanıyamıyor. İç dünyasına ait hiçbir iz yok, çünkü o eski bilgelerin adımlarını izlemeden kendi yoluna gidiyor... Kasaplar ve ayyaşlarla yoldaşlık ediyor, o ve dostları Buddha'ya dönüşecektir."

Kakuan[22]

Zen özgürlük yaşantısına ait bir ipucu yakalayabilmenin

belki de en iyi yolu, bunlardan söz eden şiirleri okumaktır. Hokoji şöyle yazıyor:

Ne harika, ne olağanüstü bir şey bu–
Su çekiyor, yakacak taşıyorum.

Mumon, bunu şöyle anlatır:

Yüzlerce bahar çiçeği, güz mevsiminin ayı
İçaçıcı bir yaz meltemi, kışın karı,
Aklını aylak düşüncelerden azat et,
Çünkü her mevsim senin için haz dolu.

Özgür insan (önündeki yolda) dosdoğru yürür, içinde tereddüt yoktur; dönüp ardına bakmaz, çünkü geçmişte gelecekte özgürlüğünü sarsacak hiçbir şeyin malı değildir; yelden başka hiçbir şeye ait olamaz artık, ona sahip olamaz, onun tarafından sahiplenilemez. Ve ardına bakamadığı için eylemlerinin izi kalmamıştır, tıpkı bir kuşun havada ardından bıraktığı iz gibi:

Bambu gölgeler basamakları süpürür
Ama toz kaldırmaz
Ayışığı derinliklere iner
Ama gölde iz bırakmaz.

İşte, hakikati aniden anlayan birinin dizeleri, özgür bir insanın yaşamında ilerliyor:

Bu biricik ender olay için
Seve seve onbin altın veririm!
Başımda takke, yanımda çıkınım
Asamda meltemi ve dolunayı taşıyorum.

Kavalıyla oynarken birdenbire aydınlanmaya kavuşan

biri şu dizeleri yazmıştı:

İçgörümün olmadığı günlerde
Yüreğim üzgündü kavalı çalarken
Oysa şimdi avare düşlerim kalmadı –
Salıverdim o insanı, çalsın kavalı istediği gibi.

Bu şiirlerin kentlerden ve çağdaş yaşamın dertlerinden uzak yaşayan doğa aşıklarının engel tanımayan duygusallıkları olarak görmeyin. Duygunun yüzeyi, gökgürültüsünü ve yıldırımları örter. Aşağıdaki dizeler bir Zen şairinin apansız bir ölüm karşısındaki tepkisini gösteriyor:

Ne dünyaya ne göklere sığınabilirim
Beden ve ruh hiçliğin içinde eriyor
Senin kılıcın, o şimşek parıltısı
Bahar yeli gibi keser dokunduğunda.

Başka bir şiirde aynı eğilim şöyle ifade edilmiş:

Havaya kaldırılan kılıcın altında
Cehennem var. Korkuyla titrersin
Ama yürümeye devam et! –
Önünde Mutluluk Ülkesi var.

Zen içinde, çırılçıplak, utançtan arınmış, Doğu bilgeliğinin hakikatini keşfederiz –zaman zaman kafa karıştırıcı ve son derece saçma gelebilir. Ama tinin özgürlüğünü hedefleyen öteki tüm inançların özünde yatan yüce yaşantıdan farkı yoktur. Gene de simgeler ve doktrinlere öyle alışmışızdır ki, Benliği görünmeyen Tanrı'nın adlarıyla çağlar boyu süregelen bilgelik imgeleriyle karman çorman olmuşuzdur; biri doğrudan doğruya o yaşantıyı gösterse, şaşar kalır, gözlerimize inanamayız. İşaret edilen şey burnumuzun dibinde bile olsa, bu gene de böyledir, onu düşünemeyecek kadar kibir doluyuzdur. Oysa

CamScanner

Tanrı, hep en az umulduğu yerde karşımıza çıkar, gene de hiç kimse O'nu köydeki bir sığır ahırında aramayı düşünmez.

Ve eğer Zen bize Doğu dininin esas yaşantısını gözler önüne sererse, hiçkimse Asya'nın sadece dünyayı yadsıyarak (via negativa) olumsuzladığını söyleyemez. Doğu felsefesi, insanı bir yanılsama, evreni de onları kutsallaştıran bir adım olarak görür sadece; böylelikle suyun çekilişindeki, yakacağın taşınmasındaki mucizeyi anlayabiliriz. Çünkü her yaratık ve şeyin bengi Brahman'ın geçici bir görünümü olduğu doktrini içinde, sadece yüreği temiz bir insan, yaşayan formların yadsımasını anlayabilir; gene de ulaşılmak istenen, insanın ağzından çıkabilecek en görkemli olumlama ile onları uyumlamaktır.

DİPNOTLAR

1. Bunu izleyen alıntılar Juan Mascaro'nun **Himalaya of the Soul, Translations from the Sanskrit of the Principal Uphanishads** (Londra-New York, 1938) adlı kitabından alındı.
2. Deussen'in **Outline of the Vedanta** (Londra-New York, 1907) ile karşılaştırdığımızda: "Her birimizin içindeki bu ruh Brahman'ın bir parçası değil, ondan çıkan bir şey de değil; tamıtamına, tümüyle bengi ve bölünmez Brahman'ın ta kendisi." s. 1.
3. **Vita e Dottrina**, s. 36; ayrıca bölüm: xiv. Ayrıca, Evelyn Underhill'in **Mysticism** (Londra, 1930), s. 129 ve 136.
4. **Shakti and Shakta**, Sir John Woodroffe (Madras-Londra, 1929).
5. **Secret of the Golden Flower** (metinden).
6. Karşılaştır: René Guenon'un **Man and His Becoming According to the Vedanta** (Londra, 1928), s. 232-235. Burada kullanılan anlamıyla "meditasyon" için ilginç bir alıntı **Chandogya Uphanishads** (7, vi) içinde bulunabilir: "Gerçekte meditasyon düşünceden daha yücedir. Sessiz meditasyon içinde dünya dinleniyormuş gibidir; ve sular, dağlar, gökyüzü ve katları, hepsi adeta meditasyon içindedirler."
7. **Shakti and Shakta**, s. 28 vd.
8. Yakın bir zamanda Mrs. Rhys Davids, Pali Elyazmaları içindeki değersiz maden cürufunu altından ayrıştırmak gibi güç bir görev üstlendi. He ne kadar akıl yürütme yönteminde kimi kereler biraz taraflı davrandıysa da,

bütün olarak yaptığı işte çok başarılı oldu. Bununla birlikte hiç kimse onun iddialarını çürütebilecek yeterli kanıt bulamadı. İncelemeleri oldukça ayrıntılı ve geniş kapsamlıdır; onun **Outlines of Buddhism** (Londra, 1932) ve 1918'den önce yayınlanmış, yeniden gözden geçirilen yapıtlarını önerebilirim. Yapıtın bu yönünü kısa ve açıklayıcı biçimde **What Was the Original Gospel in Buddhism** (Londra, 1938) de bulabiliriz.

9. Bakınız: **The Book of the Gradual Sayings**, III, çeviren: E.M. Hare (Londra, 1934): Bir Brahmin, Yüceltilen Kişi'ye şöyle der: "İşte benim sözüm, işte benim görüşüm: Öz-etmen ya da Öteki-etmen yoktur." Buddha bunu şöyle yanıtlar: "Brahmin, ben ne böyle bir söz ne de böyle bir görüş duydum. Bir insan nasıl önce ileri sonra da geriye adım atar da, gene de 'Öz-etmen ya da Öteki-etmen yoktur' diyebilir?" Ayrıca karşılaştır, **Gradual Sayings**, I: "Soylu benliği gizlemeyi düşünüyorsun." Upanişad'larda benlik çoğu kez Tanık ya da İzleyici olarak betimlenir. **Maha-Parinibbana Sutta**'daki bir başka pasaj da üzerinde düşünülmeye değer: "Bir lamba, bir sığıntı gibi benlikleri olanlara benzer biçimde yaşa."
10. **Tevigga Sutta**, s. 43. Bkz. **Buddhist Suttas**, çev: T.W. Rhys Davids, Cilt XI. The Sacred Books of the East (Oxford UP, 1900), s. 186.
11. Bkz. Suzuki, **Essays in Zen Buddhism**, I. Cilt, 4. Bölüm.
12. **The Lankavara Sutra**, çev. D.T. Suzuki (Londra, 1932). Bu çevirinin ortak bir yorumu Dwight Goddard'ın Buddhist Bible'ı içinde, ikinci baskısında bulunabilir. Alıntı yapılan pasaj s. 292'de yer almaktadır.
13. Bkz. Goddard, **Buddhist Bible**, s. 352 ve 356.
14. **Saptasatika-prajnaparamita Sutra**, 232-234. Bu sutra'dan alınmış ilginç bir bölüm Suzuki'nin **Essays in Zen Buddhism**'inde yer alıyor.
15. Ancak, Arthur Walley'in **Way and Its Power** (Londra, 1935) adlı yapıtında Tao The Ching'in tarihini yaklaşık İ.Ö. 240 olarak vermekte ve Lao Tzu ile daha sonraki bir tarihte bağıntısı olduğuna inanmaktadır.
16. Bkz. **Secret of the Golden Flower**, s. 142, ayrıca **Integration of Personality**, s. 305.
17. **Analects**, 7. xvi.
18. **Chuang Tzu**, 2.
19. **Maalesef Rinzai Roku** (krş. **Lin-chi Lu**)nun yayınlanmış bir çevirisi henüz yok, ama Jofku-in'in başrahibi Sokei-an Sasaki'ye yakında kitap dünyasına çıkacak olan çevirisi bitmemiş bir yapıtı ödünç verdiği için çok şey borçluyum.
20. **The Gateless Gate**, çev. Nyogen Senzaki ve Saladin Peps (LA, 1934).
21. Bkz. Wieger, **Histoire des Croyances religieuses en Chine**, s. 517-528.
22. Bu pasaj Suzuki'nin "On Öküz Sürüsü Resmi"nin sonuncusu üzerine yaptığı bir yorumdan alındı. Bkz. **Manual of Zen**, s. 161.

CamScanner

7. BÜYÜK ÖZGÜRLÜK

Mutluluğun ardına düşenler onu hiçbir zaman bulamazlar, çünkü aradıkları şeyin aranan kişi olduğunu anlayamazlar. Mutluluğun gizi, "Ne isen o ol." diyen eski bir özdeyişin içinde yattığı için biz "kendilerini bulmuş" insanlara mutlu diyoruz. Paradokslarla konuşmak zorundayız, çünkü biz yaşamdan ayrı düşürüldüğümüzü, mutlu olmak için kendimizi onunla birleştirmemiz gerektiğini sanıyoruz. Oysa zaten birleşmiş durumdayız, bütün kılgılarımız aynı zamanda onun kılgılarıdır. Gene de gerçekte yaşamdan ayrı –yaşamın "yaşayabileceği"– bir "biz" yoktur. Kadercilerin inandığı anlamda, yaşamın edilgin araçları değiliz biz; çünkü ancak yaşamdan başka bir şey olursak edilgin araçlar sayılabiliriz. Kendimizi yaşamdan kopmuş, onunla çatışkı içinde düşlediğimiz zaman, kendimizi onun edilgin bir aracı sayar ve mutsuz oluruz, bunu Ömer Hayyam'ın duygularıyla ifade etmek gerekirse:

Sen ki, yeryüzünde İnsan'ı yarattın
Cennet'i ve Yılan'ı gönderdin
Onun yüzünü Günahlara bulayarak
Bağışlayıcılığı verdin – sonra da geri aldın!

Oysa aslında eylem ve edilginlik aynı şeydir, birdir; yaşam ve benlik de birdir, aynı şeydir. Antik felsefenin bu gerçeği bizim mantığımızın ötesindedir, ama bunu anlayan bin ermiş, anlayamayan ise bir ahmaktır. Gelgelelim, ne tuhaftır ki, ahmak kendini ahmaklığa teslim ederek ermişler katına ulaşır, bundan sonra onun kıvancı sınır tanımaz ve "evren içinde özgürce dolaşır." Buna, çok basit'in karmaşıklığı denilebilir. Ve bu, teknik terimlere girmeden, Doğu bilgeliğinin Batı düşüncesindeki en çetin problemleme –alınyazısı ve özgür irade problemine– verdiği yanıttır.

CamScanner

Tinsel özgürlük arayışı, eninde sonunda bizi zamanın onurlandırdığı bu bilmece ile karşı karşıya getirir. Burada şu soru akla gelebilir; tanımladığımız gibi yaşamın tümden kabullenişi yalnızca en kapsamlı kadercilik değil midir? Bu, sadece edimlerden ve koşullardan değil, düşüncelerden ve duygulardan da kaynaklanan muazzam bir sorumsuzluk duygusunun- yaşamın ya da alınyazısının eylemleri olduğu –ve aynı zamanda onlardan kaygı duymaya bir son verilebileceği anlamına gelmez mi? Eğer bu doğruysa görünürdeki bu tutsaklığı ve onu kabullenmeyi reddetmekte ayak direyen ve özgür iradeye inanarak bencil güçleriyle gurur duyan, özgür iradeye duydukları inançlarını kaderin sabitleştirdiği insanların gerçekte bu kabullenişi yaşayamayacakları anlamına gelmez mi? Doğu felsefesi tüm şeylerin Brahman olduğunu söylerken, Batı düşüncesi buna kadercilik yaftasını yapıştırmakta bir an tereddüt etmez. Determinizm (belirlenimcilik) ve Fatalizm (kadercilik) onun felsefi tanımı olduğu için, biz sonsuz döngü sorununu çözebilecek güçte değilizdir. Sonsuz (ya da kısır) döngü insanoğlunun iktidarsızlığıdır; yetersizliğimizle insan olan bir yanımızın herşeye yeten (omnipotence) Tanrı kavramıyla birleştiğini anlamadığımız sürece sorun çözümlenmeden kalacaktır. Kaderciliğin özgürlüğe dönüştüğü nokta burasıdır işte. Doktrin ilginç bir paradoksu içerdiği için, ne tuhaftır ki, sadece birkaç filozof tutarlı bir kaderci olmayı göze alabilmiştir. Fatalizm, insanoğlunun alınyazısına sonuna dek boyuneğiş doktinine denir, ancak hep ona karşı itirazlar yapıldı, buna göre; "Eğer herkes düşünce ve eylemlerinin kaçınılmaz bir şekilde, alınyazısıyla önceden belirlenmiş olduğuna inansaydı, o zaman canlarının istedikleri gibi davranacaklardı. Başka bir deyişle, tehlikeli bir biçimde özgür olacaklardı!

Daha önce tanımladığımız gibi, tümden kabulleniş kaderciliğin neredeyse mutlak özgürlüğe dönüştüğü bir noktaya geti-

CamScanner

rir. Ama süreci tehlikelere karşı koruyan ve onu felsefede yalnızca bir önermeden öte bir şey yapan bir yan ögesi daha var. Gelgelelim öncelikle kadercilik problemini salt felsefi anlamda ele almamız gerekiyor. Kadercilerin durumu, mantıksal olarak doğruluğu yadsınamayacak bir gerçek; onlar varolan bir nedenin yalnızca tek bir etkisi olabileceğini ve bir nedenin sonucu olmayan insan zihninin hiçbir eylemi olamayacağı görüşünden yola çıkarlar. Buradan da, önümüze ne zaman eylemlerden birini seçmemiz gerektiği sorunu çıkınca, kararımız iradenin özgür edimiyle değil, o anda varlığımızı biçimlendiren bir dizi söylenmemiş öğelerle belirlenir –bu ögeler, kalıtımsal dürtüler, refleksler, ahlaki yetiştirilme tarzı ve tıpkı mıknatısın çekim alanına giren bir iğne gibi, kaçınılmaz olarak, bize özel bir seçenek sunan daha binlerce başka eğilimlerden oluşur. Seçme edimi, güdülerimiz geçmişteki koşullandırmaların sonucunda ortaya çıktığı için, güdülerle yönlendirilmedikçe özgür sayılmaz. Oysa "güdü", neden'in öteki adıdır yalnızca ve nedensiz bir eylem olanaklı değildir. Elimizde bir neden ve sonuçlar zinciri var; her neden bir sonuç, her sonuç da bir nedene dayanıyor; bu zincirdeki her halkanın, neden neden olmadan önce ve sonuç sonuç olduktan sonra, ancak iki tarafta duran özgül bir bağı vardır. Bu yüzden zincirdeki son halka birincisi tarafından önceden belirlenir.

Dünyanın ilk Kil'iyle Son İnsan'ın hamurunu yoğurdular
Sonra da Son Hasat'ta Tohumu ektiler
İşte, Yaratılış'ın ilk sabahı Düşünce'nin Son Şafağında
Okuyacağı şeyi yazmış oldu böylece.

KADER ÖZGÜRLÜĞÜ

Gene de, doğrusunu söylemek gerekirse, bu olgu sonunda özgür iradenin bir kanıtıdır; gelgelelim bu doktrini savunanların düşündüklerinden daha yüce bir özgür iradedir. Eğer her

edimimiz evrenin tüm geçmişi tarafından belirleniyorsa, eğer güneş, ay, gezegenler ve yıldızlar bir göz kırpışıyla harekete geçiyorsa, biz de karşılığında bütün yapıp ettiklerimizle onların gücünü kullanıyoruz demeye gelir. Çünkü kadercilik doktrininde, bir görüşe göre, Tanrı canının istediği gibi gücünü kullanabilmek için insanoğluna açık bono sunmaktadır. Nesnel olarak, belirlenmiş bir evrende kaderciliğin insana istediği gibi kullanacağı bir güç'ten başka bir şey vermediği doğru sayılabilir; ama konu yaşamda gerçekten önemli sayılan şeylere gelip dayandığında, bu insanlar için dolaysızdır, hemen hemen hiçbir anlamı yoktur ve yalın gerçeklerin, bizim ona yüklediğimizden başka hiçbir anlamı olmadığı herkesçe bilinir. Kural olarak, yaşamı katı bir akılcılık ve nesnel değerlerle anlamaya çalışanlara kaderci denir. (Olasılıkla "nesnel değerler"in de en az gerçeklik kadar kübik renkleri vardır.) Ancak, determinizm yalın bir gerçek sayılırsa, anlamı tümüyle ona karşı takındığımız tutuma bağlı kalır; hem akılcıların ne onun özgürleştirici gücünü ne de başka bir tutuma girip yeterince alçaltıcı bir kötümserliği kabullenecek güçleri vardır, onlar Andreyev'in şu sözlerine bile katılmazlar:

> Doğduğum güne lanet ediyorum. Öleceğim güne de lanet ediyorum. Tüm yaşamıma lanet ediyorum. Duyarsız kader, herşeyi gerisin geri senin zalim suratına fırlatıyorum! Lanet olsun sana, sonsuza dek lanet olsun! Lanetlerimle fethedeceğim seni. Başka ne yapabilirsin ki bana... Son düşüncemde eşek gibi inatçı kulaklarına haykıracağım: Lanet olsun, lanet olsun!

Oysa nesnel düzlemde bile, determinizmin bizi bütün özgürlüklerden yoksun bıraktığını saptayamaz, çünkü hiçbir Batılı metafizikçi ya da bilgin insan ruhuyla kaderin kendisi arasındaki kesin ayrımın ne olduğuna karar verebilmiş değildir.

Bu noktada artık Doğu felsefeleri apaçık ortaya çıkıyor, bu nedenle de kader-özgür irade sorunu önünde hiçbir engel olmamıştır. Vedanta insanın ruhunun Brahman olduğunu söylü-

yor, içimizdeki benliğin kaderin çarklarını harekete geçiren o ilk Neden'in ta kendisi demektir bu. Ancak, sadece maya'nın dayanak noktasına göre İlk Neden, geçmişteki birşey olduğu için Vedanta bizim zamana değgin sağduyumuza katılamaz. Gerçekte, İlk Neden, sonsuz şimdi demektir. Evrenin başlangıcından ve sonundan eon'lar, kalpa'lar ve çağlarla söz edebiliriz, çünkü ölçüye vurulan zaman üzerine yayılmadıkça insan aklı sonsuzluğun doğasını kavrayamaz. Oysa Doğulu filozoflara göre evrenin yaratılışı ve yokoluşu şu anda olmaktadır; onlara göre bu gerek metafizik gerekse psikolojik bakış açılardan doğrudur. Amacımız birincisini kabul etmek değil, çünkü bu gündelik yaşantının dışında birşey, hem insanın önündeki sorunların çözümüne bilimsel ya da nesnel görüşten daha fazla bir şey de vermiyor.

Uygulayımcı psikolojinin terimleriyle söylersek, Doğu'nun bu metafizik kavramı zihinsel bir durumdur; kişi ile yaşam, kader ya da alınyazısı arasındaki ilinti artık hiçbir zaman devinenle devindirenin, edilgin etmenle etkin gücün sorunu değildir. Dolayısıyla insanın benliği ile gerek dışarıdaki gerekse içindeki ruhla varolan evren arasındaki birlik duyumu ya da olumlu ilişkiden yoksun yalıtılmış bir varlık olarak insanın yaşam görüşündeki değişimi gerekli kılar. Bu aşamada tinsel özgürlük henüz ortada yoktur, çünkü yalıtılmış bir birim olarak insan anlamını yitirir, el olmadan parmağın, beden olmadan elin varolmasının anlamsızlaşması gibi. Anlamsız bir yaşam mutsuzluk demektir; insanoğlunun yaşam görüşü ne zaman bütünlüğünü yitirir ve ne zaman insanoğlu kendini arzuları ile o insansı doğasının evrenle olumlu hiçbir ilişkisi olmayan bir yaratık olarak görürse, artık bu anlamı taşımıyor demektir.

Bu konum içerisinde biz, kurtuluşu yalnızca kaos ummanında kendini akıntıya koyvermiş ya da elimizde tuttuğumuz herşey için savaşa girişmiş, kaderin garip cilvelerinden başka bir şey değiliz. İnsanoğlu, kendisini yalnızca kaderin elinde bir oyuncak olarak görürken ya da arzuladığı

ödülleri yaşamın elinden kapmak için ego'sunun her yapıp ettiğiyle özgürlüğünü kısıtlarken, kendi özgürlüğünü asla anlayamaz. Özgür bir insan olabilmesi için, kendini ve yaşamını etkin bir güç ve edilgin bir oyuncak olarak değil, tek bir eylemin iki yönü biçiminde, bir bütün olarak görmesi gerekiyor. Bu iki yön içinde uyum da olabilir çatışkı da, ancak çatışkı da tek bir eylemden çıkabilir. Öyleyse, insan yaşantısı, yaşamın eylemlerini kendini şu anki durumuyla bir bütün olarak gördüğü ve şu an içinde ve evrenin doğasında varolan kendi eylemleri ve düşünceleri arasında hiçbir fark bulunmadığını anladığı zaman, bir bütün haline gelir. Bu, düşünmesini yaşamın yönlendirdiği, bir kuklanın iplerini çekercesine onu hareket ettirdiği anlamına gelmez, insanın düşünceleri ve edimleri onun kendi yaratıları ve öznesiz doğanın yaratılarıdır daha çok. İnsanın iradesi ve doğanın etkinliği aynı şeyin, iki ayrı tanımıdır aslında, çünkü yaşamın yaptıkları aynı zamanda insanın yaptıklarıdır, insanın eylemleri de aslında yaşamın eylemleridir.

BİR OLARAK İKİ

İnsan kendi yaşamını yaşar, yaşam da insanınkini; ikisi aynı güçtür, bu yüzden hangisinin devinen, hangisinin devindiren olduğu gibi bir soru yoktur burada. Dolayısıyla, tutsaklığa bir tepki gibi görünen tümden kabulleniş aslında özgürlüğe giden bir anahtardır; çünkü şu anda ne olduğumuzu kabullendiğimiz anda, şu anda varolma özgürlüğüne ulaşırız, işte bundan dolayı aptal, kendisini bir aptal olarak olarak azat ettiğinde bir ermiş olur. İmdi, kabulleniş, bir-oluş içindeki etkinlik ve edilginliktir; edilgin olarak kendimizi, arzularımızı, yaşamın dürtüsü olan korkularımızı, doğayı ve bilinçaltını kabullenmektir; etkinlik olarak da kendimiz olabilmek, arzularımızı ve korkularımızı elde edebilmek için kendimizi özgür kılmak demektir. Ego ve bilinçaltı, insan ve

CamScanner

doğa, benlik ve yaşam birbirleriyle içiçe, uyum içinde hareket eden iki dansçı gibi görünürler; hangisinin hareket ettiği, hangisinin buna karşılık verdiğini, hangisinin etkin partner, hangisinin edilgin olduğunu ayırtetmek olanaksızdır. Ama bu bir-oluş duyumunu, sadece içgörünün o ender anlarında değil, günlük yaşamda da duyumsamak olanaklıdır; tüm eylemlerimizin gezegenleri döndüren, suları akıtan, gökgörültüsünü gürleten ve rüzgarı estiren doğa ve evrenin eylemleri olarak bilincine varır varmaz bu duyumu yaşarız.

Bunu anladıktan sonra özgürce, önü alınmaz bir rüzgar gibi ileri atılabiliriz. Oysa özgürlüğümüz, güneşin altında bulunan tüm varlıklarla onun isteğini paylaştığımızı anladığımızda, bizi gururla şişirmez, böbürlendirmez; özgürlüğe sahip olabileceğinizi düşündüğümüz anda içimizi tinsel gururlanma ile patlama noktasına gelinceye kadar doldurur. Dolayısıyla kendi kendimizi yapay bir biçimde belli bir zihin durumuna sokmak anlamına gelmez, çünkü özgürlük bizim şu anda içinde bulunduğumuz bilinç durumundan farklı bir şey değildir, onu ister anlayalım ister anlamayalım, bizim özgürlüğümüz açısından durum değişmez. Oysa biz zaman zaman görünen o bilinç durumunda hep araya girmeye çalışıyor, kimilerinin özgürlüğüne diğerlerinden daha yakın olduğunu düşünüyor – "Olduğum gibi alacaksın beni." yerine "tanrım sana daha yakınım" ezgisini söylüyoruz. Buna karıştığımız anda özgürlük duyumu yitiriliyor, çünkü tinsel gururlanma bazı yaratıkların ve bazı bilinç durumlarının tanrıya diğerlerinden daha yakın olduğunu düşünmek demektir. Günahkar insanlar olduğumuz anlarda bile Tanrı'nın bizi terketmediğini gösterdiği zaman kabulleniş, sevgiye dönüşür.

Gelgelelim insanoğlu özgürlüğü sadece Tanrı yoluyla mı elde eder? Başka bir deyişle, özgürlüğünün daha önce değil de yazgısının belirlediği çizgi anında mı farkedebilir? Bu soru ilahiyatçıların kafasını bir hayli karıştırmıştı; Kalvinistler belirlenmiş bir alınyazısını savunuyordu, Katolikler de, genel olarak söylemek gerekirse, her ne kadar insan Tanrı Kayra'sı

olmadan iyi olacak denli özgür değilse de, Kayra'nın kabullenişini seçtikleri her an özgür olabileceklerini iddia ediyorlardı. Berdyaev, **Özgürlük ve Tin** adlı yapıtında şöyle diyor:

> Eğer insan doğası yoldan çıkarılsaydı, tinin özgürlüğü düpedüz parçalansaydı, insanın içinde doğruluğu anlama yetisi olmayacak, iyiliğin işleyişine duyarsız kalacaktı. Ama insan yaralanmış, kırılmış da olsa tinsel bir varlık olarak kalır ve dinsel bilinçsizliğini korur, çünkü Tanrı Sözü ondan yoksun kalan bir varlığa söylenemez. İnsan içindeki özgürlük, iyilik ve Tanrı esininden önde gelir (s. 130-131).

Soru yanlış sorulduğu için verilen yanıt çelişkili gibi görünüyor. Gerek Kalvinist gerekse Katolik (düşüncenin) yanıtları, insanın Tanrı Kayra'sını Tanrı tarafından verilen kabullenişi bir ve aynı eylem olarak algılamadıkları için yetersiz kalıyor. İnsanın özgür seçimi ne Tanrı Kayra'sından **önce gelir** ne de onu izler, ilk hareketin (inisiyatifin) şu ya da bu taraftan geldiği de öne sürülemez. İki eylem de aynı anda olur, çünkü bunlar aynı sürecin iki farklı yüzüdür; insanın Tanrı katına çıkması, aynı zamanda, Tanrı'nın da insana inmesi anlamına gelir. İlahiyatçılar, Tanrı ile insan arasında oldukça katı ve aceleci –İsa'nın simgeleri bakımından bu kesinlikle sakınmaları gereken bir 'Tanrı-İnsan' ayrımıdır– bir ayrım yaptıkları için karmaşa içindedirler. St. Athanasius'un dediği gibi, "Tanrı'dan yaratıldığımız için O insan oldu."(1) Dolayısıyla, Hıristiyanların sözleriyle açıklamak gerekirse, Tanrı'nın insan, yani İsa, görüntüsü sonsuz bir olgunun tarihsel simgesidir –İsa, Tanrı olduğu kadar aynı zamanda insandır, bu yüzden ne Tanrı ne de insanda oluşu bitmeyen bir birliktelik-tir, her iki tarafın da aynı anda anlamına vardığı bir birliktir. Eckhart bunu şöyle yorumluyor:

> Bu, birinin yüksek bir dağın karşısına dikilip, "Sen orada mısın?" diyerek bağırmasına benzer. Yankı da ona, "Sen orada mısın?" diyerek geri gelir. Biri "Çık dışarı!" diye bağırdığında, yankı da ona, "Çık dışarı!" der.

Yankı sadece sesi izler, çünkü insanla doğa arasında maddesel bir boşluk vardır, çünkü dağın dili yoktur ve insan tarafından yankılanır. Ama Tanrı ile insanın daha yakın bir birliği vardır ve Eckhart bunu, "Tanrı'yı gördüğüm göz, Tanrı'nın beni gördüğü gözle aynı gözdür." biçiminde ifade eder.(2) Kaza (ya da öncedenbelirlenim) hakikatin ancak yarısını verebildiği için Doğru'ya ulaşma sürecinin belli bir zamanın da geleceği önceden belirlenemez. O her an gelebilir, çünkü bu biroluş sonsuza değin varolur. Kader, özgürlüğün yalnızca öteki yüzüdür, bunu sırf o an içinde anlamayı seçtiğimiz için onu belli bir zamanda (anda) anlamaya yazgılıyızdır, şeklinde de söyleyebiliriz.

Bu tartışma, elbette, nesnel evren içinde nedensellik temeline dayanan kaderciliği tartışanların ilgisini çekmeyebilir. Onların tartıştığı konu, kadercilik, insana tümüyle hayali bir özgürlük duyumunu veriyor olsa bile, gene de belki de olaylar ancak önceden belirlenmiş zaman içinde olacak ve böylece özgürlük duyumunun gelişmesi diğer her şey gibi yazgıya bağlı kalacaktır. Kaderciliğin bu türü insan benliği ile "yazgısal neden" arasındaki olası bağıntıları hesaba katmaz ve büyük ölçüde zamanla ilgili ortak duyguya bağlı kalır. Bu konularla ilgili keyfi bilgiler, en azından, güdük kalmıştır; o yüzden tartışmayı nihai olarak sonlandıramayız. Ayrıca bilinçaltı psikolojisi, farklı nedenlere dayanarak, özgür iradenin daha aşağılık türlerine (yani o bilindik tanrıbilimsel kavrama) karşı bir söylem geliştirir; bilinçli ego'nun görünürdeki özgür kararlarını bilinçaltındaki tepilerin "neden uydurmaları" olarak açıklar. Ancak burada, nedensellik tartışmasında ayrı uçlara düşerler, çünkü bu ekolü temsil eden birçok psikolog bu nedenselliğin bilinçaltı içinde uygulanabileceğini kabul etmez.(3) Ne var ki, tinsel görüş noktasından bakıldıkta, salt felsefi ve bilimsel tartışmalar tutarsız kalır; ortaya atılan böylesi metafizik konular "işe yarayan varsayımlar" olarak düşünülebilir –önemli olan da "işe yarıyor" olmalarıdır. Bilimadamı ve filozof sonsuza dek tartışadursun, insan ruhu

CamScanner

açlık içinde kıvranır durur; psikologlar, rahipler ve mistiklerin laboratuvar gözlemleri ve saf mantıktan başka bütün gizlere ulaşma yolları olabileceğini öne sürecek delice bir cesaretleri vardır. Bilimadamı ve mantıkçı kesip biçerek çözümlemeler yaparken, mistik insan bütündeki anlamı aramaya koyulur. Mistik insan her an yaşantısının bütünlüğünü kabullenir; kendisini, koşullarını ve aralarındaki ilişkiyi olduğu gibi değerlendirir. O'nun sırrı bütünlüktür; kabullenişi tümdencidir, ne denli kötü, hoşa gitmeyen biçimde de olsa, yaşantısının hiçbir bölümünü dışlamaz. Ve bunun içinde, bütünlüğün kutsallık olduğunu keşfeder, bu kutsallık da kabullenebilirliğin öteki adıdır. Kendi benliğinin tamamını kabullendiği ve böylece geçmişte ne olduğunu, şu andaki "kendini" ve yaşamının her anında ne olacağını kutsal bir hale sokarak, kutsal bir insan olur. Tek tek o anıların her birinde kendisinin Tanrı'yla birleştiğini bilir, ister bir aziz, isterse koyu bir günahkar olsun, bu bir-oluşun yoğunluğu asla değişmez. Çünkü Tanrı, yaşamın bütünlüğüdür, insanın olası her yönünü içerir ve her an yaşantımızın bütünlüğünü kabullenmekle tanınabilir. Tanrı sözünün anlamını bilmeyenlere, Goethe'nin "Doğa Üzerine Bir Fragman"dan bir alıntı vereceğim:

> Doğa! Onunla kuşatılmış, sarılmışız –ondan kaçmak da, yanına yanaşmak da olası değil... En doğal olmayan bile aslında doğanın ta kendisi. Dört bir yanda onu görmeyen, kendini de hiçbir yerde görememiştir... Her an uzun mu uzun bir yolculuğa çıkar ve her an kendi sonuna ulaşır... Her çocuğun kendi üzerinde büyümesine, her aptalın kendisini yargılamasına izin verir, binlercesi farkında olmadan onun üzerinden geçer de, hiçbir şey göremezler, gene de onların arasında dostları vardır, ödüllerini alırlar. Onun yasalarına direnirken bile, biri çıkar boyun eğer... Sevgidir onun tacı. Ancak sevgiyle yaklaşabilir insan ona... Herşey sonsuza değin onun içinde vardır, çünkü o ne geçmiş ne de gelecektir. Onun için şimdiki zaman, sonsuzluktur.

CamScanner

Aslında Goethe'nin sözleri korkunç bir olasılıklar –Asyalı bilgelerin tanıdığı ve çok iyi anladığı, Hıristiyan mistiklerin de tanıdığı ancak büyük bir dikkatle ağızlarına aldıkları olasılıklar– özgürlüğü sunar gibi görünüyor. Ne de olsa özgür insan için herşey olasıdır –ama olanaklı değildir. Özgürlüğü, onun Tanrı, yaşam ya da doğa ile olan birliğinin hiçbir zaman yok edilemeyeceği bilgisi üzerine kuruludur; yaşarken (ve belki de öldüğü zaman) her düşündüğü ve yaptığıyla Tanrı'yı ya da doğayı ifade etmekten başka bir eylem olamaz. Günahkarlığın en derin köşelerine inse bile, bütün aşırılıkları içeren bir evrenden kendini kesinlikle ayıramayacağını ya da onu yadsıyamayacağını bildiği için özgürdür, o yüzden bunların hiçbirisinden dolayı acı çekmez. "Güneşini iyinin ve kötünün üzerine doğuran" Tanrı, aynı zamanda kendi güneşini bir simge – yani Kendisi– olarak onlara sağlayandır. "Bayağı Bir Orospuya" adlı şiirinde Whitman'ın söylediği gibi:

Güneş seni bırakmadıkça ben de bırakmam
Sular senin için parıldamayı bırakmadıkça, yapraklar senin için hışırdamayı bırakmadıkça,
benim sözcüklerim de senin için parıldamayı,
hışırdamayı bırakmaz.

Böylece ruhun özgürlüğü içinde yaşamı seveceğimizi mi yoksa ondan tiksineceğimizi mi, sevecenlikle mi yoksa nefretle mi, bilgelikle mi yoksa bilisizlikle mi, kıvançla mı yoksa şehvetle mi, güzellikle mi yoksa korkuyla mı dolu olduğumuzu anlarız –bu karşıtlıkların herbiri ve tümü gündüz ve gece, dinginlik ve fırtına, uyanıklık ya da uyku gibi kabullenebilir şeylerdir. Önceden tasarlanmış iyi nitelikli hiçbir tasımda, "uygun" biçimde yaşantımızın tepkisini uyandıran bağımlılığı duyumsamayız; her an bu yaşantıya canımızın istediği gibi, güdülerle hareket eden hayvanlar gibi serbestçe

ve bilinçlilikle tepki verebiliriz. Özgür insan üzüntüde, kendisini ağlamakta, acı duyduğunda çığlık atmakta öfke duyduğunda öldürmekte, cansıkıntısında sarhoş olmakta, tembelleştiğinde aylaklık yapmakta ve daha sonra sözünü edeceğimiz öteki nedenlerde de özgür hisseder. Elinde bir itfaiye hortumu tutan bir adama benzer, hortumun ağzı kendi fiziksel bedeni ve beyni, su da yaşam gücüdür; o hortumu istediği yöne çevirmekte özgürdür, bütün gücüyle hiç durmaksızın akan yaşam verici gücün deposunu hiçbir hareketle ya da güç kullanarak kesemez. Depresyon ya da tembellik içindeyken onun ağır ağır aktığını sanırız, oysa bu durum onun yayılmasına (genişlemesine) izin vermediğimiz içindir, bizim o ruh halini bastırmak için giriştiğimiz kendi çabamızdır.

DANS VE MERKEZ

Bu özgürlüğü tanımlayan popüler bir deyimimiz vardır – "Bırak kendini!" Din ve psikoloji dilinde buna kendini bırakma (self-abandonment) denir. Esasında kendini yaşamın akışına bırakmak maharet ister. İnanç olmadan, insan kendini bile-isteye bırakmaz, çünkü bu muazzam bir girdabın içine dalmaya benzer. Konfüçyüs, kendini düşen suyun akışına bırakarak devasa bir şelaleden kurtulmayı başarmış bir insandan sözeder. Ama inanç, gitgide artan kuşkular ve endişelerle atlamamızı engelleyerek, onun ucunda takılıp kalmamamız koşuluyla yani –oradan derhal atlamamız koşuluyla– bırakışın peşinden gider. Kendini yaşantıya, bizi nereye isterse sürükleyeceği bir durumu, hazırlıklı olarak, şu andaki bilinçlilik durumuna kendimizi bırakmaktır bu. Ancak, yukarıda gördüğümüz gibi, yaşamın bizi yaşamasına izin verdiğimiz anda yepyeni bir doluluk ve istekle yaşadığımızı keşfederiz. Tekrar dans benzetmesine dönecek olursak, partnerimizin (yani yaşamın) bizi sürüklemesine izin vermişizdir adeta, ta ki partnerimiz denli bizim de "salındığımız" dansın

CamScanner

"duyumunu algılayana" dek. Derken o bize güler ve bunu her zaman yaptığımızı, ancak adımları kendi kendimize çıkarmakla meşgul olduğumuz için partnerimizi unuttuğumuzu, hatta bunun bir dans olduğunu unuttuğumuzu söyler.

Bu yüzden özgür insanın kendi içinde hiç değişmeyen bir merkez duyumu vardır –bu merkez ne bütünüyle ego'sunda, ne de bütünüyle yaşam, doğa ya da ego'dan bağımsız bilinçaltındadır. O, iki partnerin döndüğü ve bir-oluşun farkına vardıkları noktada, dansın merkezindedir. Bu merkezi, onu mutlak bir şekilde güvenlikli kıldığı ve evren içinde kendi yuvasında hissettirdiği için özgürdür; onu istediği yere götürebilir, istediği gibi kullanabilir; Lao Tzu Tao bundan söz ederken, "Onu kullandıkça, hiç tükenmediğini görür insanoğlu" demiştir. Bu merkez, bütünlük duyumunun dayanak noktasıdır ve inançla büyür serpilir –çünkü bir yandan kendine, bir yandan yaşama güvenirken, öte yandan kendini ikisinin arasındaki dansa bırakır. Tanrı kendi yaşamını ve gücünü bütün varlıklara öğretir, Tanrı inanç ve sevginin ana ilkesi olduğu için, insanların bunları kullanmasına büyük bir güvenle izin verir. İnsan, an be an, kendi bilinç durumlarında tüm yaratıklar için aynı inanç ve sevgiyi elde ettiği zaman, Tanrı'yla birleşir. Aslında cennetin krallığı –küçük evren içindeki büyük evren– içimizde bulunuyor ve insan kendi evreni içindeki inancı yoluyla özgürlüğünü bulur ve kabulleniş güneşinin iyiliklerin ve kötülüklerin üzerinde parıldamasını sağlar. Bunda engin bir alçakgönüllülük yatar, çünkü Tanrı kendisini azizlerin içinde olduğu kadar günahkarların da içinde, çamurlar içinde olduğu kadar yıldızlarda ve Tanrı'nın özgürlüğüne katılan insanda tanıdığı için O'nu yücelikleriyle olduğu kadar derinlikleri içinde de tanımalıdır. Bizim bilgelik konusunda gerçek öğretmenlerimiz ermişler ve onların yazıları değil, kendi zihnimizin yaratıları, düşünce ve duygunun tanrıları ve iblisleri ve onların dışarıdaki yaşantı dünyasına karşı tepkileridir. Ve bu iblislerin en karası, ışık getiren Lucifer'dir; çünkü o aydınlık içinde karanlığın olduğu kadar, karanlığın içinde de

CamScanner

aydınlık olduğunu bize göstermiştir. Gnostik Monoimus'un sözleriyle:

> Tanrı'yı aramaktan vazgeç, (sen olmadan) evren ve şeyler bunlara benzer. Onu kendinde ara... huzur ve neşeyi, sevgi ve nefreti, aslında uyanamadığı o uyanışı, uyuyamadığı o uykuyu, kızamadığı o öfkeyi, sevemediği aşkı öğren. Bu şeyleri yakından incelediğinde, O'nu kendi içinde, birlikte ve çoklukta bulacaksın, tıpkı atom gibi, kendinde bulduğun şey aynı zamanda senin kurtuluş yolundur.

DİPNOTLAR

1. **De Incarnatione,** Verbi, I, cviii.
2. **Meister Eckhart's Sermons,** s. 32. Pasajın tamamı şöyledir: "Eğer gözlerim rengi ayırtedecekse, tüm renklerden kurtulmuş olması gerekir. Tanrı'yı gördüğüm göz, Tanrı'nın beni gördüğü gözle aynı gözdür. Benim gözüm ve Tanrı'nın gözü tek bir göz, tek bir bakış, tek bir bilgi ve tek bir sevgidir."
3. Karşılaştır: Wittel, **Freud and his Time** (New York, 1931), s. 133-134.
4. Karşılaştır: **Saptasatika**'daki şu pasaj: "Ey Sariputra, kabahat işlemek kavranamayanı başarmaktır, kavranamayanı başarmak da Gerçeklik yaratmaktır. Ve Gerçeklik iki-olmayandır. Kavranamayan şeylerle donatılan varlıklar ne göklere, ne kötü yollara, ne de Nirvana'ya varabilirler... Suçlar ve kavranamayan şeyler, ikisi de Gerçeklik'tir ve Gerçeklik, doğası gereği ikilik-olmayandır... Gerçek Dharmadhatu'da (Yasa'nın Egemenliğinde) iyi ya da kötü birşey yoktur, hiç bir şey ne alçak ne yüksektir, ne önce gelir ne de sonra." Çeviri: Suzuki.
5. **Fragments of a Faith Forgotten,** G.R.S. Mead (Londra, 1931), s. 223.

CamScanner

8. YAŞAMA SEVGİSİ

İnsanın yaşamı özgürlüğüne kavuştuğunda başlar ve yaşamının ilk evrelerinde bunu keşfetmesi onun yararınadır. Bu anlamda din, yaşamın amacı değildir; ona giriş yolunu açar ve ruhun özgürlüğü içinde insan arzu edebileceği en yüce yaratılış aracıdır. Çünkü o Tanrı'ya yalnızca onun hakkındaki düşüncelerle değil, kendi içindeki düşüncede de keşfettiği için dikatini dünyevi olaylara yoğunlaştırdığı anda bile kendini Tanrı'yı düşünürken bulur. Bu olaylara yeni bir güç, istek ve hız getirir, çünkü tinselliğin kesinlikle "tinsel" şeyler üzerine düşünmekle sınırlandırılmış bilgisinde, kendisini çekinmeden onlara verebilir. Böylelikle kendini insanlara ve şeylere, işe, müziğe, sanata ve edebiyata, bilime, tıbba ve mühendisliğe, yemeye ve içmeye, yürümeye, nefes almaya ve konuşmaya, yüzmeye, koşmaya ve oynamaya, yıldızlara bakmaya, ellerini yıkamaya adayabilir; her şeyi tek tek ve bütün olarak düşünmekte özgür olduğu için Tanrı'nın özgürlüğüne sahiptir. Evrendeki sayısız nesnenin Tanrı düşüncesinden çıktığı doğru ise, Tanrı'nın bizzat yaptığı şey de budur o zaman. Şimdi, özgürlüğün bu biçimde farkına varılması gerçek bir olaysa, iki önemli sonucu ortaya çıkar –biri kendi zamanını izler, öteki bir anda ortaya çıkarak onu özgürlüğün yanlış kullanımına karşı korur.

KİŞİLİĞİN GERÇEKLEŞMESİ

Yaşamın ilk dönemlerinde özgürlüğünün farkına varanlar, özgürlük aracının paslanmasına izin vermemek koşuluyla, kırk yaşından sonraya dek, olasılıkla ilk sonuçlarını göremeyeceklerdir. Ama bu özgürlüğün onların düşlemlerinde ve düşlerinde belirginleşerek psikolojik yapılarındaki değişimi

etkiledikleri nihai bir an gelip çatacaktır. Sürekli piyano çalan bir insanın ellerinin değişmesi gibi, sürekli özgürlük de "psykhe"nin yapısını değiştirir. Bu değişim ağır ağır, derece derece olur; halbuki özgürlüğün kendisine genellikle, birdenbire farkına varılır, oysa bu durumda psykhe'nin kendi "organları"nı yeni kurulan enstrümanın ağır ağır kullanımıyla benimsemesi gerekir. Psykhe tam anlamıyla özgürlüğüne adapte olduğu zaman Jung'un "bireyleşim" (indivudiation) olarak tanımladığı duruma ulaşırız, bu tinsel özgürlüğün bir nedeni değil, sonucudur. Bu durumun temel özellikleri önceden anlatılmıştı. (bkz. Bölüm 4), ama belli yönlerinin de açığa çıkarılması gerekir. Özgürlükten, insanın varlığındaki bir merkezin duyumu, kararlılığını yitirmeden her koşul içine girebilen değişmez bir denge noktası olarak söz etmiştik. İlkin bu merkez, Platoncu anlamda "ideal"dir ve bir bestecinin bir enstrümanla çalınmadan ya da notalara dökülmeden önce zihninde bulunan ezgi ideasıyla karşılaştırılabilir. Ama ideal olduğu için, üç aşağı beş yukarı gerçektir de; gelecek için salt bir istek olması bakımından da bir ideal değildir. Besteci, "bir gün en görkemli senfoniyi besteleyeceğim" diye düşündüğünde, bir idealden söz etmiş olabilir. Ancak her notasını zihninde duyduğu an ve iş yalnızca mekanik seslerin aracılığına kaldığı zaman, ideal bir durumda sayılır. Ne var ki, besteciye göre bu senfoni son derece gerçektir ve güzelliği, belki de, yaşamında engin bir etki bırakabilir. O yüzden özgürlüğün ideal merkezinin de insan yaşamında engin bir etkisi olabilir, hatta psykhe'nin yetilerine en dolu ifadesini verebilmek için öncelikle benimsenir.

Aslında, tinsel özgürlüğün anlatım olanaklarına hiçbir sınırlandırma getirmiyorum, hem yüzlerce yaşam onları tüketmeye yetmeyebilir de. Ne var ki, nasıl müzikte melodi ve harmoni tam anlatımına varması için dört sese gerek duyuyorsa, insanoğlu da özgürlüğün bütün olasılıklarını ifade edebilmek için dört yetkin, gelişmiş yetiye gerek duyar – bunlara rağmen (yetiler) hâlâ yalnızca olasılıklarını ifade

ederler. Jung; insanın dört yetisini ya da işlevini, sezgi, duyum, zihin ve duygu olarak sınıflandırmıştı: Bir insanın yaşamının ortalarından önce hepsinin farkına varması neredeyse olanaksızdır[1]. Bu dört öge, sezgiyi duyumun, zihini duygunun karşısına koyarak bir çarpı oluşturur ve kural olarak, büyüdüğümüzde yalnızca gelişmiş karşıt olmayan iki yetiye ulaşabiliriz. Böylece, müzik benzetmesine dönecek olursak, özgürlüğü ancak tiz ve alto seslerle ifade edebiliriz; çarpının merkezini hissedebilir, ama bütün uçlarının bilincine varamayız. Bu iki ses ya da yeti, kendi sınırları içinde özgürlüğü çok güzel bir biçimde, yetkinlikle ifade edebilirler; ama besteci duygularını daha bir bütünlük içinde ifade etmek isteyecektir. O yüzden, zamanla en olgun tenor sesine sahip olabilir ve sonunda bas sesinin dolu dolu oturmuşluğuna ulaşabiliriz. Bu bir çiçeğin dört taç yaprağının aynı anda açmasına benzer. Tümü açıldığında, çiçek büyümeye başlar. Dolayısıyla besteci solo enstrümanlarla o dört sesi ifade ettiği zaman, yaylı çalgılar gitgide çoğalarak oda orkestrasına, nihayet tam teşekküllü senfoni orkestrasına dönüşür. Veya müzik benzetmesini başka bir açıdan ele alırsak, bu dört yetiyi dört orkestral bölüme – yaylı, nefesli, pirinç ve vurmalı çalgılara– benzetebiliriz.

Ne var ki, bu dört katlı gelişmeyi sadece dört ayrı parçaya ayırarak başaramayız. Bir çiçeğin taçyaprakları merkezden dışarı doğru büyür, orkestranın, o dört sesin ya da ezginin varlık nedeni de senfonidir. Bu nedenle tinsel özgürlük, üzerinde ve dışında o dört yetinin serpilebileceği bir merkezin bilinçliliğini sağlar; aslında dördü de eşit biçimde gelişene kadar bu tam anlamıyla bir merkez sayılmaz. Bir yarım dairenin merkezi ancak ideal olarak bir dairenin merkezidir. Dolayısıyla gençliğimizde bu özgürlüğün merkezini elde edebiliriz, ama ona bağlı olan psykhe, bir şekilde eksik ve gelişmemiş olarak kalacaktır. Bu dört katlı gelişmenin simgeleri, şaşırtıcı bir kararlılıkla dünya üzerindeki bütün din ve mitolojilerde karşımıza çıkar. Hristiyanlıkta Istavroz, Budizm'de gamalı haç, dört katlı mandala, bir daire içindeki

çapraz dorje ve Erken Çin felsefesindeki dört hsiang ya da I Ching'in amblemleri, kağıt oyunlarındaki kare suit'ler –liste böylece sonsuza dek uzatılabilir(2).

(Yaşamın) sonraki dönemlerinde bu dört katlı gelişim, özgürlüklerinin farkında olmadıklarından, dolayısıyla yaratıcı merkezi olmayan pekçokları tarafından anlaşılmasa da, bilinçli olarak geliştirilebilir. Onlar, özgürlüğün gerçekliğini psikolojik simgelerin içinde unutarak, yalnızca bilinçaltının büyülü güçlerini elde etmek için can atarlar. Çünkü düşlerde ve düşlemlerde beliren bireyleşim simgeleri özgürlüğün araçları olarak gelişerek özgürlüğün aktüel" tasarımını" izlerler. Özgürlük, farkına varılmamış olsa bile, onlar gelişmeye devam edebilir –tıpkı kimi insanların beyinleri olmasına karşın, akıllarının olmaması gibi– ama böylesi durumlarda düş imgelerinin dört yetiyi boş ya da oluşmamış bir merkezle göstermesi doğaldır. Gelgelelim Jung bu merkezi, "ego'yla bilinçaltı arasındaki doğru nokta" olarak tanımlar; çünkü, önceden gördüğümüz gibi, özgürlük tümden kabullenişle ortaya çıkar. Bu kabulleniş, yaşamı ya da bilinçaltını "salıveren" ve böylece onun bencil doğasını tümden yadsıyan ego'nun yalnızca tek taraflı bir eylemi değildir. Bu, sahte bir ikiciliktir. Tümden kabulleniş hem ego'yu hem de bilinçaltını içine alır, her ikisinin emellerine de ilgi gösterir ve işlevsel farklılıklarını yıkmadan ikisini de birleştirir. Dolayısıyla bireyleşim sürecinde psykhe'nin yeni bir "organ"ı büyümeye başlar; Jung buna bir yandan ego'dan, öte yandan bilinçaltından ayrı olarak, benlik adını verir. Bu benlik, özgürlük aracı olarak, özgürlüğün bir alışkanlık haline geldiği, tıpkı sürekli akan suyun kaya içinde bir noktayı oyması gibi, insan organizmasını biçimlendirdiği zaman sadece yılların getirdği olgunluklar içinde bir kural olarak karşımıza çıkar. İşte kişiliğin gerçekleşerek edinilmesi de budur.

Ancak daha da önemli bazı yöntemler içinde özgürlüğün gerçek bir bilincine varışın yakın sonuçlarını bulabiliriz. Bu, tapınma ve ilahi sevgi olarak bilinen, bireyin Tanrı'ya verdiği karşılıktır ve temelleri sevgi içinde bulunur. Özgürlüğümüzü anladığımız zaman, ne kadar aşağılarda olsak da kendimizi yaşam gücünden ve Tanrı sevgisinden ayrı düşünemeyeceğimizi öğreniriz. Çünkü öğrenmek, kendi ruhumuzun olasr bütün durumlarını kabullenmek demektir; böylece Tanrı'nın bütün insan, hayvan ve şeytan türlerini kabul ettiğini de öğreniriz. Bu sevginin somut simgesi güneştir, ancak güneş tüm somut simgeler gibi, bütünlükten uzaktır. Fiziksel evren hem neşe ve acıyla, hem de ölüm ve yaşamla karşımıza çıkıyorsa da, tinsel dünya içinde tüm bu karşıtlıklar birbirlerinden uzaklaşır. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerine gerek duymazlar, ama birlikte olduklarında yaşam ve ölüm, tek başına yaşamdan daha görkemli bir yaşam oluşturur –bu da ancak kabullenişle kanıtlanabileek bir doğrudur. Hem yaşamı hem de ölümü sevmesini öğrenirsek, ölüm ve yaşamın sırasıyla birer sevgi ifadesi olduğunu anlarız. Özgürlüğün, kendi doğamızın yüksekliklerinde ve derinliklerinde uyum sağlaması için sevmeyi öğrenebilirsek, o anda bu sevgiyi tek başına değil, evrenin kendi doğası içinde yarattığımızı anlayıveririz. Sevgi, erkek ve kadına anlam veren şey olduğu için, simgesi de çocuklardır. Bu yüzden sadece sevgi güneşin altındaki diğer tüm karşıtlıklara bunu açıklayabilir. Ve bu anlam, karşıtlıkların varoluş nedeni olan bu sevgi, karşıtlıkların kabullenişinin açığa çıkmasından çok daha önce varolmaktadır; çünkü kabulleniş zaten varolan şeyi görme biçimidir sadece. Bu karşıtlıklar olmadan, ses ve notaların suskunluğu olmadan, hiçbir melodinin varolamayacağından daha çok bir evren olamaz ve yalnızca bunları kabullenmeyenler evrenin talihsiz bir biçimde düzenlendiğini söyleyerek yakınabilirler. Kabulleniş olmadan evrenin anlamı yoktur, duyumsuz bir alınyazısı

CamScanner

ve kaostur, ama kabulleniş anlamı çoğaltma değil, keşfetme biçimidir.

Dolayısıyla insanın içinde dünyadaki geceler ve gündüzler gibi, yükseklikler ve derinlikler vardır ve insan bunları sevmeyi öğrendiği zaman her ikisi de Tanrı sevgisinin göstergeleri olarak karşımıza çıkar, çünkü Tanrı sevgisi ve insanın kabullenişi aynı gerçekliğin iki ayrı yüzüdür. Eckhart'ın sözleriyle, "Tanrı ancak kendi ışığıyla görülebileceği için, yine ancak kendi sevgisiyle sevilebilir."(3) Bununla birlikte Sevgi, hoşlanma duygusuyla karıştırılamalıdır; karşıtlıkları sevebiliriz ama insanca doğamızdan dolayı onlardan her zaman hoşlanmayız. Yalnız sapkınlar acı çekmekten gerçekten hoşlanırlar, fakat acı çekmeye duyulan sevgi, hoşumuza gitmeyen şeyler karşısında özgürlüğümüzü kullanma hakkı olarak bilinir, içimizdeki hoşlanmama duygusu olmadan acı, artık acı olmaktan çıkar.(4)

ŞÜKRAN DOLU ÖZVERİ

Sevgide ortaya çıkan tecellide, kendi yüceliklerimiz ve derinliklerimiz kadar özgürüz; yaşamı Tanrı'nın dış görünümü olarak görebilirsek içimizdeki ses Tanrı ve yaşam için duyulan sevgiye bir yanıt verir. St. Augustine'in sözlerini anımsarsak, "Sevin ve içinizden geleni yapın" demişti. Çünkü kabullenişte olduğu gibi sevgide de insan doğasının hiçbir yönünü yadsımaz. Yaşamın ya da Tanrı'nın, insanoğlu içinde ister iyi ister kötü, herşey ve hiçbir şey olma özgürlüğünü verdiğinin farkına varır. Oysa, Eckhart'ın dediği gibi, "Kendisini sevgi eylemlerinde belirtmeyen hiçbir iç-özgürlük yoktur."(5) Çünkü özgür insan yaşama karşı gönül borcuyla doludur, bunun da nedeni kendisiyle ilgili her şeyden sevinçle vazgeçme özgürlüğüne sahip olmasıdır. İşte bu noktada gerçek özgürlük kendini istismarlara karşı korur. Şükran duygusu, ahlaksızlık ve günahkarlığın önemsiz, sıkıcı olduğunun anlaşılmasıyla, ah-

laksız olma özgürlüğünden vazgeçmeyi olanaklı kılar. Tinsel özgürlüğün böylesi görkemli olasılıklar sunduğu bir dünyada günah, yalnızca bir zaman kaybıdır. Çok bilindik bir benzetmeyle anlatmak gerekirse, özene bezene hazırlanmış bir sofrada yemek yemek varken insanın kendini sakarin haplarıyla tıkabasa doyurmasına benzer: Çünkü, son çözümlemede, günah zevksizlik demektir; duyarlıktan uzak kösnül bir duyumsallıktır.

Özgür insan şükran duyduğu için, dini esas olarak bir özdeyişe, "Teşekkür ederim"e dayanır. Bu kurtuluş yolunu keşfetme aracı değildir artık, çünkü kişisel aydınlanmaya yönelik bir arayış olan din, gerekli ama bencilcedir; özgürlük keşfedilene dek beyhude bir çabadan öte bir şey olmaz –"elde fener ışık aramaya" benzer. Bu nedenle özgürlük dini, bu özgürlüğü kullanmak ve ona minnet duymaktan ibarettir, çünkü kendini eylemlerde gösteremeyen şey sadece ölü bir inanç olabilir. Özgürlük aynı zamanda muazzam bir sorumluluk demektir. Bir özdeyiş vardır, "Tanrı affetse bile doğa asla affetmez"; çünkü özgür insan çılgınlığın maddi sonuçlarından hiçbir şekilde kaçamaz. Özgürlüğünü kötüye kullanırsa onu yitirmez, ama kötülüğün maddi bedelini de ödemek zorunda kalır –onun için ötekilerden daha büyük bir bedeldir bu. Sanki düşünceleri ve edimleri daha yüce bir güç tarafından bilgilendirilmiş ve daha güçlü sonuçlara ulaşmış gibidir. Tüm insanlar Tanrı'nın gücünü kullanır, ama tam bir bilinçlilikle kullananlar onu nasıl kullanmaları gerektiği konusunda özellikle dikkatli davranmalıdırlar. Ne var ki, özgürlüğü kökten yanlış anlamakla insanın onu istismar edebileceğine inanmak güçtür; çünkü gerçek anlayış sonucunda doğan minnet olağanüstü yüce bir duygudur.

Kural olarak bu minnet duygusu, tapınma ritüelinde ifade edilir, çünkü kimi ritüeller köken olarak neşe dolu bir danstan başka birşey değildir. İsa Eyüb kitabında şu şarkıyı söyler:[6]

Ey Zarif dans, ben çalarken hepiniz dansedin.

.....

Dansımıza katılanlar Bütün'ü bulacaklar
Dansetmeyenler ise başlarına ne geleceklerini bilmezler.

Kimi zamanlar insan şükran ritüelini sessizce içine atar, kimi zaman da kiliselerde, tapınaklarda öteki insanlarla paylaşır; müzik, şarkı ve güzelliklerle elinden geldiğince süsler onu. Bir din olarak Budizm, Tanrı kavramı olmadan çıktı ve gelişti, ama Buddha'nın ilkesinin özgürlük ya da Nirvana yaşantısının esinlediği şükran duygusuna yakınlaşması için basitçe Tanrı düzeyine yükseltilmesi gerekiyordu. Felsefi ve uygulayımsal alanda biçim ve imgeleri yıkan Zen'in inceliklerle dolu bir tapınak ritüeline sahip oluşu bu yüzdendir. Buddha ilkesinin içe dönüklüğü konusunda belki de Budizm'in öteki her türlü biçiminden daha da çok ısrarcı olsa da, Buddha'nın somut imgelerine büyük bir saygınlıkla davranılıyordu. Putkırıcılık (İkonoklazm) özgürlüğün anlaşılmasını sağlamak için gerekli olabilirse de, ardından yaşamın, evrenin, "güneşi ve yıldızları döndüren Sevgi"nin tüm dinsel simgelerine karşı yepyeni bir duyguyu bulgularız.

Ama simgeleri kendilerine yeterli gelmeyenler de vardır, üstelik özgürlüğün getirdiği şükran duygusu öylesine taşkındır ki, dinsel biçimler onu hiçbir zaman özümseyemezler. O yüzden şükran duygusu, ahlaklılık anlamına gelen "Sevgi Edimleri" deyimini hakeder. İlk kez gerçek bir ahlaklılığı olanaklı kılar, çünkü özgür insan ahlaklı olması gerektiği için değil, öyle olmayı istediği için ahlaklıdır. Şükran duygusu olmadan ahlak, insanlar sevgi özgürlüğünü öğrenene dek toplumu nispeten kararlı bir durumda tutan bir disiplindir sadece. Ama bir disiplin olarak (ahlak), sevgiyi öğretemez; bir din olarak da özgür insanın davranışlarının öykünmesinden öte bir şey değildir. İnsanın her şeyiyle serbest kalması anlamında özgürlük ahlakdışıdır, ama bu serbestliğe karşılık olarak gelen şükran duygusu ahlakçıdır. Özgürlük, çevresine

eşit derecelerde ışık saçan değerli bir taşa benzer, bir kadifenin üzerinde de çamurda da parıldamayı sürdürür; ancak onun değerini bilenler çamura batmasına göz yummaz, yaşamlarının akışını, o değerli taşın duracağı en seçkin konuma göre ayarlarlar. Ancak nasıl ki değerli taşların toprağın derinliklerinden çıkarılması gerekiyorsa, insanında kendi varlığının dünyevi derinlikliklerini kabullenme özgürlüğünün farkına varması gerekir.

İnsanın yaşamı bir şükran ifadesine dönüştüğü zaman olayların bilincine varılmış demektir; bu da en büyük mutluluktur, çünkü mutluluğun anlamı şu üç ögede yatar: Özgürlük, şükran duygusu ve hayranlık duyumu. Bu üç öge en sıradan insanlarda bile vardır; özgür insan bir büyücü, bir kâhin ya da sözcüklere dökülemeyen bilinç durumlarına vakıf olmuş bir "mistik" olamaz. Pek çok insan burada, yeryüzünde bulamadıkları mutluluğun duyuötesi dünyasını aramak, kendilerini gündelik yaşamın tekdüzeliğinden kurtaracak bir "kozmik bilinçliliğin" ardından koşturmak yanılgısına kapılıyor. Büyük Aydınlanma'nın, olağan yaşantıdan uzak, olağandışı, fantastik bir bilinçlilik durumu olmadığı hiç de söylenemez. O, algılanabilen her türlü bilinçli ve (bilinçaltında görülemese bile) aynı zamanda bilinçdışı durumlardır.

Ama insanlar onunla anlatılmak istenen simgesel biçimler tarafından yanlış bir yola çekiliyorlar. Büyük Aydınlanma şu anda bulunduğumuz bilinçlilik durumudur ve ancak ondan kaçmayı bırakıp kendisini açığa çıkarma özgürlüğünü tanıdığınız anda anlaşılabilir. Böylesine beklenmedik bir yerde özgürlüğü bulduğunuz zaman, önce şükran duygusuyla sonra da hayranlık ve şaşkınlıkla dolduğunuzu göreceksiniz. Çünkü hayranlık ve şaşkınlık duygusu en yüce biçimiyle, en yücesinden en alçağına kadar yaşamın tüm ögelerine saygı duymak demektir; kutsallığın en sıradan şeylerde tecelli edişi gizemine değerini, hakkını vermek demektir. Bu nedenle (Yugoslavya'nın pek tanınmayan bir düşünürü) Dmitrije Mitrinoviç, bir zamanlar bu gnosisin herşeye şaşkınlık duymak olduğunu söylemişti.

Evren gizlerinin uçsuz bucaksız bilgisi gururu artırır, tüm gizlerin açıklanması, sıkıntı tehlikesiyle yüzyüze kalmak demektir. Bir çiçeği parçalayarak güzelliğin gizini keşfetmeye çalişırsanız, çiçeği yok etmekten başka birşey yapmadığınızı anlar, böylece yetersiz bir sonuca varmış olursunuz. Çünkü güzellik, salt bir giz olduğu için güzelliktir ve gündelik yaşam engin bir giz olarak tanındığı anda bilgeliğe yakın bir yere varmış oluruz. Gizemlilik ve tasavvuf arasında, zaman zaman öfkeyle yadsınan, yeni bir ilişkidir bu. Gelgelelim tüm bilimsel merakı bir yana iterek, "cahilliğin mutluluk olduğu yerde çılgınlık erdem sayılır" sözüne mi bel bağlamamız gerekir? Tabii ki, bilgeliğin her derecesinin çılgınlıkta bir karşılığı vardır, işin püf noktası da burada yatar, hem bu ikisi birbirine öyle benzerler ki, bilge insan sadece ikisi arasındaki farkı ayırtedebildiği için bilgedir. Müzikte seslerin en yüksek ve alçak notaları duyulamaz, hem bilge hem de cahil kişi gizemlilikle karşı karşıya kalır. İkisi arasındaki fark, gizemliliği bilgeye açıklasanız bile, hâlâ gizemliliğini korur, halbuki aptal insan düş kırıklığına uğrar, yanılsamaları yaşar. Çünkü aptal kişi açıklamanın, parçalara ayırmanın, çözümlemenin (ayrıştırmanın) gizemliliği bozduğunu düşünür; bilge kişi ise açıklamasının daha başlamadığını anlar. Aptal, böylece, bilgeliğe ulaştığını sanırken, bilge kendisinin hâlâ bir aptal olduğunu düşünür. Bu yüzden bilgeye, kimi mistiklerin anlattığı gibi, bu olumlu dünyanın biçimsiz bir ilk tözden çıkan yanılsamalı duyumlarla karışmış bir hayaletten başka birşey olmadığı söylendiğinde, pek etkilenmez. Bir doktor çıkıp da yediği yemeklerden dolayı midesinde olagelen değişimleri açıkladığında bu onun yemekten aldığı hazzı engellemez. Bir bilimadamı gökgürültüsünün Tanrıların müziği değil de sadece elektriksel gerilimden kaynaklanan birşey olduğunu söylediğinde onun gözünde gökgürültüsünün mucizevi değerini eksiltmez. Bir "Philistine" çıkıp da keman çalmak

CamScanner

at kılıyla kedi bağırsaklarını gıcırdatmaktan başka birşey değildir derse, o sadece görünüşte zihnini uğraştırmayan şeylerden çıkan ezgiyi hayranlıkla karşılar. Açıklamaların esas olarak ilginç gelen yanı, aslında hiç bir şeyi açıklayamamalarıdır. Özellikle tehlikeli yanı ise, fazlasıyla ciddiye alındıklarında yalnızca açıkladıkları şeyin anlamından uzaklaşmalarıdır. Biri çıkıp da tüm şeyleri açıklamak çılgınlığına kalkarsa kimin, neden açıkladığı sorusu hâlâ içinden çıkılmayan bir giz olarak kalacaktır.

"L'AMOR CHE MOVE..."

Dolayısıyla özgür insana göre, bir tuğlanın içinde okkült bilimin tüm anlmaşılmazlıkları kadar kutsallık ve giz de vardır; çünkü özgür insan için bir tuğla bile büyüsel bir anlam taşır. Bir sokaktaki serçeleri izlemek de yıldızların altındaki bir dağda inzivaya çekilerek tefekküre dalmak kadar ruha özgürlük verir. Bir füg'ün akıcı tantanası içinde katedral orgunun sesini yükseltmekle patates soymak da özgürlüğün ifadesini verebilir. Çünkü özgür insan evrenin tüm gücünün en düşük düşüncelerde, en sıradan işlerde bile kendini gösterdiğinin bilincindedir. Parmağını kıpırdatmakla, uzayda yıldızları döndüren, yanmalarına neden olan, gökgürültüsüyle gürleyen, rüzgarla fırlayan, bir tohumun mikroskobik hücresinden dev gibi bir ağaç yaratan, koca dağları bir toz bulutuna dönüştüren aynı gücü kullanmış olur. Ne duyarsa duysun,ne düşünürse düşünsün, ne yaparsa yapsın kendini o güçten kesin atamaz; bütün yanlışlara, korkulara ve kuruntulara rağmen bunun görkemli özgürlüğünden bir an bile geri duramaz. Yaşarken ve ölürken, yaratırken ve yok ederken, bilgeleştiğinde ve aptallaştığında bunu ifade edebileceğini bilir. Bu durumda bile, tüm yaşamı kabullenen ve tüm karşıtlıkları uzlaştırabilen tinsel bir dev olarak kendini böbürlenmeye, kibire kaptırmaz. İçinde Tanrı sevgisi olduğu için yaşamın ne kabulleniş gereksemesinden ne de karşıtlıkların uzlaştırılmasından çıktığını anlar; çünkü kabulleniş içinde o sevginin zamanın baş-

langıcından beri başardığı şeyin ne olduğunu sezinler. Kurtçuklar, pireler, budalalar ve ayyaşlar da aslında bunu onun kadar kabullenmektedir, ötekiler onun bildiğini bilmeseler bile, bunun azizlere ve bilgelere sunulan saygının bir zerresi olduğunu yadsımaz. Bir insan aptalsa, kendi içindeki hazineyi çok önceden keşfedemediği için böyle olduğunu bilir. Dolayısıyla aydınlanma anında evrenin umduğundan daha derinlerde yatan, daha yüce bir giz olduğunun farkına varır, çünkü her şeyin en derin karmaşası bir varlık olarak kendisinin küçük bir eylemde yıldızları bile yerinden kıpırdatacak gücü kullanmasına izin verilmiş olmasındadır. Dante şöyle diyor:(7)

Ma non eran da cio le proprie penne,
se non che la mia mente fu percossa
da un fulgore, in che sua voglia venne.
All'alta fantasia qui manco possa;
ma gia volgeva il mio disiro e il velle,
si come rota ch'egualmente é mossa,
L'amor che move il sole e l'altre stelle.

(Oysa kendi kanatlarım bu uçuşa yetmez
meğer ki belleğimi altüst eden
ışık hüzmesi çıkmasın ortaya
O güç en ulu düşleri bozguna uğratıyor
oysa şimdi irademve arzularım
düpedüz bir tekerlek gibi dönüyor
Güneşi ve öteki yıldızları kıpırdatan Sevgi'yle.)

DİPNOTLAR

1. Bu dört işlevin oylumlu bir açıklaması için Jung'un **Psychological Types,** (Londra, 1923; New York, 1933). Özellikle Bölüm 10, kısım: II'ye bakınız.
2. Karşılaştır: Jung, **Psychology and Religion,** (New Haven, 1938), Bölüm: 3, Ayrıca, **Integration of Personality,** Bölüm 2 ve 4.
3. Meister Eckhart, **Sermons,** s.57.
4. Karşılaştır: **The Acts of John:** "Acı çekmeyi bilirsen, acı çekmemeyi başarırsın. Acı çekmeyi öğren ki, acıdan uzak durmayı da beceresin." M.R. James, **Apocryphal New Testament,** (Oxford UP, 1924), s. 254.
5. a.g.y. s. 54.
6. **The Acts of John,** 95.
7. **Paradiso,** 33, cxxxix-cxlv. Çeviri: Melville B. Anderson, **Divine Comedy** of **Dante Alighieri,** 1921; World Book Company, Yonkers, New York.